

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

SELANİK POLİS TARİHİ (1876-1912)

İbrahim YILMAZ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ

Konya-2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim YILMAZ		
	Numarası	134102001007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☐	Doktora ☒
	Tezin Adı	SELANİK POLİS TARİHİ (1876-1912)		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(imza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim YILMAZ		
	Numarası	134102001007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Alaattin AKÖZ		
Tezin Adı	Selâhîyye İbîs Târîhi (1876-1912)			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Selâhîyye İbîs Târîhi (1876-1912) başlıklı bu çalışma 08.05.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı Danışman ve Üyeler İmza

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ (Danışman)

Prof. Dr. Önder Kutlu (Başkan)

Prof. Dr. Osman Köse (Üye)

Prof. Dr. Doğan Yörük (Üye)

Doç. Dr. Mucel Yiğit (Üye)

ÖNSÖZ

Polisin ordudan ayrılarak müstakil bir kurum olarak ortaya çıkma macerasını inceleyen sınırlı sayıdaki çalışma geneli kapsamakta, özellikle taşrada kuruluş süreci bilinmemektedir. Tezde bu eksiklikten yola çıkılmakta ve teşkilatın kuruluş aşamasının, bir taşra vilayeti olmakla birlikte ülkenin en önemli merkezlerinden birinden, Selanik'ten takibi hedeflenmekte, tarih ve polislik geçmişimizin teze katkı yapması umulmaktadır.

Selanik, kozmopolit yapısı, tüm ülkeyi etkileyen siyasi ortamı, ekonomik potansiyeli, sosyo-kültürel ortamı ile Osmanlının önemli vilayetlerindedir. Bu yönüyle teşkilatın -özellikle taşrada- kuruluş hikayesinin en iyi takip edilebileceği yerlerdendir. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde dönemin Selanik'i ve Osmanlı'da iç güvenlik konularına değinilmiş, üçüncü ve dördüncü bölümde ise Selanik polisinin sahip olduğu imkanlar ve çalışmaları incelenmiştir. Tezde ikinci el kaynaklardan da faydalanılmakla birlikte konunun özünü oluşturan Selanik polis teşkilatı ve çalışmaları hakkında büyük oranda arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Arşivlerde konuyla ilgili yeterli belge bulunmakla birlikte teşkilatın terör konusundaki çalışmalarıyla ilgili hemen hemen hiçbir belgeye ulaşılamamıştır.

Bu vesile ile devletin en zor yıllarında iç güvenlik alanında büyük bir değişime imza atarak bugünkü polis teşkilatının temellerini atan, özelde Selanik, genelde tüm Osmanlı polis teşkilatı mensuplarını saygı ve hürmetle yad eder, bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emekleri olan danışman hocalarım Prof. Dr. Alaattin Aköz ve Prof. Dr. Muhittin Tuş ile yol gösterici tavsiyeleri ile katkılarda bulunan Prof. Dr. Önder Kutlu ve Prof. Dr. Doğan Yörük'e şükranlarımı sunarım.

İbrahim YILMAZ

Konya- 2017

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim YILMAZ		
	Numarası	134102001007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Alaattin AKÖZ		
Tezin Adı	SELANİK POLİS TARİHİ (1876-1912)			

ÖZET

Osmanlıda iç güvenlik hizmetleri askeri yapı içerisinde düşünülmüş ve o minval üzere yerine getirilmiştir. XIX. yüzyılda iç ve dış güvenlik kavramlarının ayrışmasıyla şehirlerde asayişin sağlanması görevi polise verilmiştir. Devletin en zor yıllarına rastlayan bu dönemde, günümüze kadar devam edecek olan teşkilatın da temelleri atılmaktaydı. Selanik'te polisin varlığı 1876 yılına kadar takip edilebilmektedir. Personel sayısı yetersiz de olsa polisin vilayet çapında teşkilatlanmasına büyük önem verilmiş, teşkilat kısıtlı bütçe imkanlarına rağmen dönemin teknolojik gelişmelerini yakından takip ederek hizmetlerinde kullanmıştır. Selanik polis teşkilatı kuruluşundan itibaren yaşadığı pek çok sıkıntıya rağmen kısa sürede kurumsal yapısını oluşturarak devlet hiyerarşisinde yerini almış, yürüttüğü suçu önleme/aydınlatma çalışmalarıyla vilayet genelinde asayiş sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, iç güvenlik, polis, asayiş, emniyet

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	İbrahim YILMAZ
Numarası	134102001007
Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	Prof.Dr. Alaattin AKÖZ
Tezin Adı	SELANİK POLİS TARİHİ (1876-1912)

SUMMARY

Internal security services in Ottoman were considered in the military structure and it was done according to this. With the separation of internal and external security notions in 19th century, the duty of public order in cities was assigned to police department. In this period having the most difficult years of the empire, the foundations of the organization which will continue until today were established. The existence of police in Thessaloniki could date back to 1876. Although the number of the policemen was inadequate, the organization of them around the province was considered as crucial. In addition, the organization used technological developments of that period in their services by following them despite limited budget opportunities. Despite the various problems that Thessaloniki Police Department had experienced since the foundation of the organization, it took its place in the empire hierarchy by forming its organizational structure in a short time. What is more, it provided the public order in around the province with the works carried out in order to prevent or enlighten crimes.

Keywords: Ottoman, internal security, police, public order, security

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
I. BÖLÜM	6
SELANİK	6
1.1. Coğrafi Konum ve İdari Yapılanma	6
1.2. Osmanlı Yönetimine Geçmesi	9
1.3. XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Selanik	15
1.3.1. Demografik Yapı	15
1.3.2. Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Hayat	28
1.3.2.1. Ekonomik Hayat	28
1.3.2.2. Sosyo-Kültürel Hayat	33
II. BÖLÜM	39
OSMANLI'DA İÇ GÜVENLİK	39
2.1. Devralınan Tarihi Miras	39
2.1.1. Türk Kültüründen Devralınan Miras	40
2.1.2. İslam Kültüründen Devralınan Miras	44
2.2. 1299-1826 Arası Dönem	50
2.2.1. Kolluk Makam ve Görevlileri	57
2.2.2. Taşrada Asayiş Hizmetleri	64
2.3. Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra İç Güvenlik Hizmetleri	71
2.3.1. 1826-1846 Arası Dönem ve İlk Polis Teşkilatı	71
2.3.2. Zaptiye Teşkilatı Dönemi (1846-1879)	76
III. BÖLÜM	95
SELANİK'TE POLİSİN KURULUŞU, PERSONEL/LOJİSTİK DURUMU	95
3.1. Kuruluş Tartışmaları	95
3.2. Personel Durumu	98
3.2.1. Personel Nitelik ve Nicelikleri	99
3.2.2. Personel Politikaları	114
3.2.2.1. Disiplin Uygulamaları	115
3.2.2.2. Personelle İlgili İş ve İşlemler	119
3.3. Lojistik İmkanlar	126
3.3.1. Bütçe, Maaş, Üniforma ve Silahlar	126
3.3.2. Hizmet Binaları ve Diğer Lojistik İmkanlar	140
IV. BÖLÜM	152
SELANİK'TE ASAYİŞ	152
4.1. Tarihi Süreç İçerisinde Selanik'te Asayiş ve Etkili Faktörler	152
4.2. 1891-1912 Arası Suç ve Suçlular	157
4.2.1. Suç Sayıları	159
4.2.2. Soruşturma Usulleri	174
4.2.3. Fail İstatistikleri	180
4.3. Bazı Suçların Analizi	189
4.3.1. Siyasi Suçlar	190
4.3.2. Yangın ve İntiharlar	194
4.3.3. Diğer Adi Suçlar	198
SONUÇ	205
KAYNAKLAR	210
EKLER	218

GÖRSELLER LİSTESİ

Tablo1: Selanik vilayeti idari taksimatı (1906/1907)

Tablo 2: Vilayet nüfusu (1891/92)

Tablo 3: Vilayet nüfus yapısı (1907/1908)

Tablo4: Vilayet nüfusunun sancaklara dağılımı (1907/1908)

Tablo5: Selanik merkez nüfus yapısı (1907/1908)

Tablo 6: Selanik merkez nüfusu (1913)

Tablo7: Selanik'te çıkan gazeteler (1907/1908)

Tablo 8: Selanik polisinin personel sayısı. (1885-1908)

Tablo 9: Vilayet geneli personel sayısı ve dağılımı (1885/86)

Tablo 10: Vilayet geneli personel sayısı ve dağılımı (1895/96)

Tablo 11: Müdüriyet personel yapılanması (1907/1908)

Tablo 12: Selanik merkez personel yapılanması (1907/1908)

Tablo 13: Taşra personel yapılanması (1907/1908)

Tablo 14: Ceza/ödül alan personel listesi (1912 Ağustos/Eylül ayı)

Tablo 15: Memuriyet değişiklikleri (1912 Ağustos/Eylül ayı)

Tablo16: Komiser muavini Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin'in özlük bilgileri hakkında verdiği beyanname.

Tablo17: Tespit edilebilen Selanik polis müdürleri (1876-1912)

Tablo18: Yeni kurulan kaza ve ilave 15 personel için ek ödenek talebi (1910)

Tablo 19: Polis maaşları (1905)

Tablo 20: Memur maaş örnekleri (1861-1906)

Tablo 21: Polis maaşları (1910)

Tablo 22: Selanik ve Konya vilayetlerinde polis maaşları (1910)

Tablo 23: Üniforma için ödenek talebi (1910)

Tablo 24: Kiralık olarak kullanılan polis binaları ve yıllık kira bedelleri (1912)

Tablo 25: Vilayet geneli nüfus ve suç istatistikleri (1891/92)

Tablo 26: Selanik ve Konya vilayetleri suç sayıları karşılaştırması (1891/1913)

Tablo 27: Vilayet geneli suç istatistikleri (1912 Nisan/Mayıs)

- Tablo 28: Vilayet geneli cinayet suçları (1912 Temmuz/Ağustos)
- Tablo 29: Selanik Sancağı cinai suçlar (14-28 Şubat 1904)
- Tablo 30: Serez Sancağı cinai suçlar (29 Mart -13 Nisan 1905)
- Tablo 31: Faillerin milletlere göre dağılımı (1912 Nisan/Mayıs)
- Tablo 32: Nüfus ve suça karışma oranlarının karşılaştırılması
- Tablo 33: Faillerin eğitim durumu (1912 Nisan/Mayıs)
- Tablo 34: Faillerin yaş aralıkları (1912 Nisan/Mayıs)
- Tablo 35: Faillerin sabıka durumu (1912 Nisan/Mayıs)
- Tablo 36: Selanik vilayetinde bulunan mahkumların sayısı (6 Eylül 1903)
- Tablo 37: Selanik vilayetinde meydana gelen yangınlar (1912 Nisan/Mayıs)
- Harita 1: XX. yüzyıl başlarında Selanik
- Kroki 1: Selanik Yahudi mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)
- Kroki 2: Selanik Rum-Ortodoks mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)
- Kroki 3: Selanik Müslüman mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)
- Fotoğraf 1: Mühür onaylama aşamaları
- Fotoğraf 2: Polis üniformaları (1915)
- Fotoğraf 3: Polis üniformaları (1918)
- Fotoğraf 4: Bisikletli Osmanlı polisleri
- Fotoğraf 5: Komiser muavini Corci Efendi tarafından yazılan fotoğrafçılık kitabından bir sayfa (1912)
- Fotoğraf 6: Dersaadet polis okulu için satın alınan sinema makinesi (1917)

Giriş

Güvenlik insanın birincil ihtiyaçlarındandır. Başlangıçta doğa olayları, yırtıcı hayvanlar gibi çevresel faktörler ile ilişki içerisinde bulunan dar çevre kişi güvenliğini tehdit eden unsurlar iken yerleşik hayatın yaygınlaşması, şehirlerin oluşması, toplumların sosyal, ekonomik, kültürel ve etnik açıdan karmaşıklaşmasıyla riskler de çeşitlenmiştir. Risklerdeki bu değişim güvenliğini insanın kendi başına halledebileceği bir iş olmaktan çıkararak devlet tarafından üstlenilmesi gereken bir olgu haline getirmiştir.

Polis, toplumdaki kişiler arası ilişkileri gerektiğinde güç de kullanarak düzenlemek için aynı toplum tarafından yetkilendirilmiş kamu görevlisidir. Bu tanımın güç, içe dönüklük ve toplumsal yetkilendirme olmak üzere üç temel unsuru bulunmaktadır. Devlet ve polis teşkilatının inşa süreçleri birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olmalarına rağmen yukarıdaki tanım esas alındığında modern devletten önce de -aynı isim ve yapıda olmasa bile- polisin ortaya çıkabileceği düşünülebilir (Ergut, 2012: 21,22). Devletlerin en temel görevlerinden birisi vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktır. Tarihi süreç içerisinde devletler dış güvenlik konularını incelemiş gibi görünse de zaman içerisinde iç güvenlik de önem kazanmaya başlamış, hatta devlet güvenliğinin bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde savaşların biçim değiştirdiğini, artık orduların karşı karşıya gelmeden içerideki farklılıkları kullanarak da devletlerin birbirleriyle hesaplaşabildikleri düşünüldüğünde polisin dış güvenliğe bakan yönü daha iyi anlaşılabilir. Dolayısıyla günümüzde polisi sadece içe dönük bir kurum olarak düşünmek doğru olmayıp, dış güçlerin içerideki faaliyetlerini takip ve akamete uğratmak da polisin ana görevlerindedir. Tarihteki devletleşme süreçlerine uygun olarak Osmanlı da mensup olduğu medeniyet dünyasının kendisinden önce kurmuş olduğu devletlerin mirası üzerine kök salmıştır. Dolayısıyla karşılaştığı/ihtiyaç duyduğu idari sorunların çözümünü de o köklerden üretmiştir. Bu usulden hareketle, iç güvenliğinin sağlanması ordunun görevi olarak belirlenmiştir. Bu sistemde komutan, bulunduğu bölgenin asayişinden de sorumlu olmakta ve komuta ettiği birliklerle bu görevi yerine getirmektedir. Hizmetin bu karakteri tarih yazıcılığını da etkilemiş ve iç güvenlik konuları askeri alanın bir konusu olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla ordunun

yapısı ve görevlerini incelemek aynı zamanda iç güvenlik konularını incelemek anlamına gelmiştir.

Asayiş hizmetlerinin ordu eliyle yürütülmesinin çeşitli sakıncaları vardır. Öncelikle ordu, yapısı gereği topluma nüfuz edemez. İnsanların tüm günlük ihtiyaçlarını kesintisiz bir şekilde karşılayacak bir güvenlik hizmeti yerine yalnızca ciddi bir karışıklık çıktığında onu bastırmak için harekete geçer. Bu harekati sırasında ise toptancı davranarak tekil özellikleri görmez. Bu durum günlük güvenlik ihtiyaçlarının yerel güç odaklarına ya da toplumsal sorumluluğa bırakılmasına yol açar. Polis ise sadece basit silahlar kullanarak ve askeri bir güç gösterisine girmeden suçlularla mücadele edebilir. Kalıcı bir bürokratik kurum olarak polis teşkilatı, kesintili askeri müdahalenin yerine getiremeyeceği daimi bir güvenlik hizmeti sunabilir (Ergut, 2012: 67, 69). Ordunun asayiş hizmetlerinde kullanılmasının ikinci bir mahzuru ise personelin motivasyonu ile ilgilidir. Askeri personel düşmana karşı eğitilmiştir ve amacı onu etkisiz hale getirmektir. İç güvenlik personeli ise genellikle vatandaşlardan oluşan suçlulara karşı eğitilmiştir ve genel amacı kamu düzenini sağlamaktır. Personel eğitimindeki bu farkın görevin ifasına yansımaları kaçınılmazdır.

Polisin askeri yapıdan ayrılması konusunda zamanın getirdiği yeni düşünce ve stratejilerin etkisi olsa bile, pratikte bunu zorunlu kılan nedenler de vardır. XIX. yüzyılın başlarında savaşla yurt içinde asayişin sağlanması faaliyetleri kullanılan silah, teçhizat, teknik ve taktik olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaya başladı. Polisin müstakil bir teşkilat olarak ortaya çıkmasında ilk olarak savaş teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler etkili olmuştur. Yeni teknolojilerle ortaya çıkan modern silahların içindeki tekil olaylarda kullanılması imkansız hale gelmişti. Bu silahlarla donatılan ordunun içeride halka karşı kullanılması etkinliğini giderek düşürecekti. Polisin ordudan ayrılmasında bir diğer etken asker alma yöntemlerindeki değişiktir. Tüm insanlara zorunlu askerliğin gelmesiyle ordu yönetimleri, alt kadrolarını oluşturan insanlar ve onların aileleriyle oluşabilecek çatışmalı ortamlardan kaçınma ihtiyacı hissetmeye başladılar. Bu sebeple ordunun iç güvenlik kuvveti olarak kullanılmasına bizzat ordu kademelerinden de itirazlar gelmiştir (Ergut, 2012: 36, 37). Osmanlıda polisin ordudan ayrılmasının bir sebebi de

sürekli savaş ortamında bulunan bir devlette iç güvenlik alanında oluşabilecek sorunların ordunun dış güvenliği sağlama konusundaki görevlerinde zafiyet doğurabileceği endişesidir. Buradan hareketle polis kurumsal anlamda desteklenmiş ve ülke çapında teşkilatlanması sağlanmıştır (Özçelik, 2012: 85). Osmanlıda birçok alanda yapılan yeniliklerde olduğu gibi polis teşkilatının kurulması ve zaman içerisinde yaşadığı değişimlerde de dış güçlerin rolü olduğu reddedilemez. İç güvenlik alanındaki bu değişimin önemli sebeplerinden birisi Avrupalı devletlerin Osmanlının iç işlerine müdahale bahanelerini ortadan kaldırmaktır (Özbek, 2004: 71).

Osmanlıda Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına kadar ordu eliyle yerine getirilen asayiş hizmetleri -Avrupa'da kurulmaya başlanılan müstakil polis teşkilatlarının da etkisiyle- 20 Mart 1845 tarihinden itibaren yeni kurulan polis teşkilatına devredilmiştir. Fakat devletin en zor yıllarının yaşandığı bir dönemde asırların uygulamalarını terk ederek yeni bir sisteme geçmek çok da kolay olmamış, türlü zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan teşkilat bir yıl sonra kapatılmak zorunda kalmıştır. Polisin tekrar kurularak ülke çapında görevi devralması için XIX. yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekecektir. Öncelikle başkentte göreve başlayan polis, zaman içerisinde taşrada da teşkilatlanarak ülke çapında yapılanmasını tamamlamıştır. İç güvenlik alanındaki değişimlerle polisin ordudan ayrılıp müstakil bir kurum olarak hayat bulması hem devlet hem de toplum için yeni bir durumdur. Kadim Türk tarihinin bu konudaki uygulamaları artık terk edilmektedir. Devletin askeri, siyasi, ekonomik olarak zor yıllarına rastlayan bir dönemde meydana gelen bu değişim hareketinin ayrıntılarıyla incelenerek, karşılaşılan zorlukların, teşkilatın mevzuat altyapısını, bürokratik yapılanmasını, personel ve lojistik kaynaklarını oluşturma süreçlerinin ve bu süreçlerin sonunda devlet hiyerarşisinde elde ettiği yerin ortaya konması gerekmektedir.

Amaç, Önem, Yöntem

Literatürde bu konuda üç temel eser göze çarpmaktadır. Bunlar; Ankara Polis Enstitüsü'nde meslek dersi hocaları olan Halim Alyot'un *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Derviş Okçabol'un *Zabıta Tarihi*, Hikmet Tongur'un

Türkiye’de Genel Kolluk, Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi isimli çalışmalarınıdır. Bu üç eserin ortak özelliği polisin müstakil bir kurum olarak ortaya çıkmasını başkent merkezli olarak ele almaları ve birbirlerini tekrar etmeleridir. Tarih metodolojisi olarak da tenkite açık birçok yönü bulunan bu çalışmalar polisin sadece bürokratik yapılanmasını incelemekte, asayişini temin amaçlı çalışmalarını göz ardı etmektedir. Çalışmada faydalanılan çeşitli tez ve makaleler ise herhangi bir şehir ve dönemdeki polis teşkilatını bir bütün olarak ele almak yerine konuya spesifik açılardan (mevzuat, üniforma, suç v.b.) bakmaktadır. Polisin teşkilatlanması konusunda genel durum böyle iken taşrada kuruluş sürecini inceleyen *20. Yüzyıl Başlarında Konya Polis Teşkilatı* isimli yüksek lisans tezinden başkaca müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmada, polisin Selanik gibi bir taşra vilayetindeki kuruluş süreci incelenerek bu konudaki çalışmalara katkı hedeflenmektedir.

Polisin kuruluşu, kendine özgü bürokratik yapılanması ve mevzuat altyapısını oluşturma çabaları Selanik özelinde incelenecektir. Çok dil, din, kültürlü, farklı etnik yapıdan insanların yaşadığı, stratejik önemi haiz, sahip olduğu liman ve demiryoluyla önemli bir kavşak noktası, canlı sosyo-kültürel ortamı, siyasi olarak başkentten sonra en hareketli şehirlere olmasıyla Selanik, iç güvenlik alanındaki bu değişim sürecini takip açısından en uygun şehirlere dendir. Polis teşkilatı 1845 yılında kurulup bir yıl sonra tüzel kişiliği sona ermesine rağmen polis unvanlı görevliler isteğe bağlı olarak zaptiye birlikleri içerisinde görevlerine devam etmişler, (Sönmez, 2005: 269) XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ise teşkilat öncelikle başkentten başlamak üzere tekrar devlet ve toplum hayatında yer bulmaya başlamıştır. Selanik’te polis görevlilerinin varlığı geriye doğru 1876 yılına kadar takip edilebilmektedir. Bu durumda çalışmanın fiziki sınırları dönemin Selanik vilayetini, tarihi sınırları ise XIX. yüzyılın son çeyreği ile Selanik’in kaybedildiği Kasım 1912 arasını kapsamaktadır.

Tez temel olarak, Selanik polisinin kuruluş ve vilayet taşrasında teşkilatlanması sürecinin nasıl işlediği ve sahip olduğu kaynaklar ile çalışmalarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu süreçte; personel nitelik ve nicelikleri nedir? Takip edilen personel politikaları nelerdir? Teşkilat, araç-gereç, teçhizat ve hizmet binaları bakımından hangi imkanlara sahiptir? Zamanın teknolojisini takip etme noktasında

ne durumdadır? Personele sağlanan maaş ve diğer sosyal haklarda durum nedir? Dönemin Selanik’inde karşılaşılan asayiş sorunları nelerdir? Yıllık ve aylık suç miktarları nedir? Osmanlı millet sistematiği içerisinde şehirde yaşayan farklı grupların suça karışma oranları nedir? Teşkilat, suçu önleme ve aydınlatma adına hangi süreçleri işletmektedir gibi sorulara cevap aranacaktır.

Konu dört bölüme ayrılarak birinci bölümde Selanik vilayeti ana hatlarıyla incelenmiş, ikinci bölümde Osmanlı iç güvenlik sistemiyle ilgili konulara değinilmiş, üçüncü bölümde Selanik polis teşkilatının kuruluşu, personel ve lojistik kaynakları ortaya konmaya çalışılmış, son bölümde ise polisin çalışmalarından hareketle dönemin Selanik’indeki asayiş durumu ile suç ve suçlu profili üzerinde durulmuştur. Çalışmada ikinci el kaynaklardan da faydalanılmakla birlikte konunun özünü oluşturan Selanik polis teşkilatıyla ilgili konularda ikinci el kaynakların azlığı göz önüne alındığında çoğunlukla arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili belgeler taranmış, karşılaştırmalar yapılmış, dönemin polislik uygulamaları günümüzle kıyaslanmıştır. Selanik polis teşkilatı ve çalışmaları hakkında büyük oranda Başbakanlık Arşivi belgelerinden faydalanılmıştır. Rumeli Müfettişliği Selanik evrakı, Dahiliye Nezareti tahrirat, memurin, muhasebe kalemi fonları yoğun olarak kullanılmıştır. Dahiliye Nezareti emniyet, idari kısım, muhaberat-ı umumiye idaresi belgeleri ile Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu, Zaptiye Nezareti, haritalar, Rumeli Müfettişliği Sadaret evrakı, Rumeli Müfettişliği müteferrik evrakı, Yıldız perakende evrakı müfettişlikler ve komiserlikler tahriratı, Mabeyn başkitabeti, Bab-ı Ali evrak odası fonları kullanılan diğer belgelerdendir. Ayrıca İslam Araştırmaları Merkezine ait (<http://ktp.isam.org.tr/?url=ktparsiv/findrecords.php>, 25.03.2016) adresinde bulunan Selanik ve devlet salnameleri ile Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Tokyo Üniversitesi’nin ortak projesi ile oluşturulan dijital arşivden ulaşılabilen dönemin gazetelerinden faydalanılmıştır.

I.BÖLÜM SELANİK

1.1. Coğrafi Konum ve İdari Yapılanma

XX. yüzyıl başlarında Selanik, Balkan sıradağlarının güneyinde, Ege Denizi sahilinde bir Osmanlı şehridir. Kuzey kesimleri genellikle dağlık olup çok sayıda yaylaya sahiptir. Bu dağlardan güneye yani denize doğru gidildikçe güzel vadi ve ovalar yer alır. Vilayet doğu tarafından Edirne ve Doğu Rumeli Eyaleti, kuzeyden Bulgaristan ve Kosova vilayeti, batıdan Manastır vilayeti, güneyden ise Yunanistan ve Ege Denizi ile çevrilidir (1322 Selanik Salnamesi, 358). Aşağıda Selanik vilayetinin XX. yüzyıl başlarındaki sınırları ve dahili taksimatı görülmektedir.

Harita 1: XX. Yüzyıl başlarında Selanik

(BOA.HRT. h.323)

Selanik, Osmanlı'nın Rumeli'deki sol kolunu oluşturan tarihi yolun (Via Egnatia) önemli noktalarından birisidir. 1530 yılı itibariyle yol Selanik'ten geçmekte, bölgede takip ettiği Gümülcine, Yenice Karasu, Drama, Zihne, Serez, Nevrekop, Demir Hisar, Sidrekapısı, Avrethisarı, İnoz ve Kavala (Dimitriadis, 1999: 94) gibi yerleşim yerlerinin büyük çoğunluğu ise Selanik'e bağlı kazalardan oluşmaktadır.

Tarihi süreç, şehrin yerinin çok iyi seçildiğini göstermektedir. Dağların eteklerinden alçalarak denize yaklaşan bir arazi üzerinde kurulan Selanik, sakinlerine rahat bir yön duygusu vermekteydi. Şehir, arkasında yükselen ağaçlıklı dağların, batıya doğru akan ırmakların suladığı ovaların ve denizin birleştiği yerde kurulmuştu (Mazower, 2013: 36).

Asya, Avrupa, Akdeniz ve Balkanlar gibi farklı iklim kuşakları arasında bulunması Selanik'i yıl boyunca farklı hava şartlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Şehirde Akdeniz ikliminin getirdiği kurak ve sıcak yazların yaşanmasına rağmen, sert kış şartları şiddetli kar yağışlarını, hatta körfezin buzlanmasını bile yanında getirebilmekteydi. Sert geçen 1770 kışında yoksullardan bazıları soğuktan hayatını kaybetmişti. Vardar Ovası'ndan şehre doğru esen sert kuzey rüzgarları getirdiği soğğun yanı sıra yangınları da körükleyerek şehre ve insanlara büyük zararlar vermiştir. Yağmurlu kışlar, güneşli yazlar, Vardar Nehri ve ovası Selanik'i her türlü sebze ve meyvenin yetiştirildiği bir tarım şehri haline getirmekteydi. Yazları alçalan Vardar, kışları oldukça güçlü akarak denize döküldüğü yerin iki yanında kilometrelerce uzanan bataklıklar oluşturmaktaydı (Mazower, 2013: 36).

1897/98 yılları itibariyle etrafı surlarla çevrili olan şehir merkezinin genişliği 2, uzunluğu 7 kilometredir. 1860'lı yılların sonlarına kadar insanlar sur dışında ikamet etmediklerinden şehir dar sokakları ve birbirine bitişik evleriyle sur içine sıkışmış durumdaydı. 1869/1870 yılında surun sahil boyunca olan kısmı yıkılarak şehre güzel bir rıhtım kazandırılmıştır. Bu tarihten sonra insanlar sur dışına çıkarak yeni binalar yapmaya böylece yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte öncelikle şehrin batısına rağbet edildiyse de civardaki derelerin pis kokusu ve tren istasyonunun bölgede bulunmasından dolayı ikametden ziyade ticari alanlara daha elverişli olması,

şehrin doğusunu ikamet için yeni gözde mekan haline getirmiştir (1315 Selanik Salnamesi, 242, 243)

Selanik vilayeti değişik tarihlerde Makedonya'nın çeşitli yerlerine yönetim merkezliği yapmıştır. Doğal olarak bu yapılanmada zaman zaman değişiklikler olmuş, 1864'te Kosova ve Manastır vilayetlerinin kurulmasıyla sınırları daralmıştır (Georgeon, 2014: 135). Vilayetin 1906/1907 yılı itibariyle idari yapısı aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Selanik vilayeti idari taksimatı (1906/1907)

Selanik Vilayeti				
	Selanik Sancağı	Serez Sancağı	Drama Sancağı	Taşöz Sancağı
Bağlı Kazalar				
1	Merkez kazası	Serez Merkez	Drama Merkez	Taşöz Merkez
2	Aynoroz //	Cuma-i Bala kazası	Kavala kazası	
3	Vidin //	Razlık //	Sarışaban //	
4	Istramca //	Nevrekob //	Ropçöz //	
5	Tikveş //	Menlik //	Piraveşte //	
6	Kisendire //	Demirhisar //		
7	Karaferye //	Zihne //		
8	Avrethisar //	Petriç //		
9	Kevkil //			
10	Doyran //			
11	Yenice //			
12	Langaza //			
13	Katrin //			
14	Karacaabad //			

(1324 Selanik Salnamesi, 4,5)

Tablo 1'de görüldüğü gibi Selanik Sancağının 14, Serez Sancağının 8, Drama Sancağının 5 kazası bulunmakta iken Taşöz Sancağının sadece merkez kazası bulunmaktadır. Ayrıca vilayet XX. yüzyıl başlarında 46 nahiye ve 1825 köye sahiptir (Nasrullah v.d. 2003: 24).

Osmanlıdaki valileri sık değiştirme politikasından Selanik'te nasibini almış ve 1840-1900 yılları arasında 44'ten fazla vali tarafından yönetilmiştir. Bunların arasında 1860'ların sonunda vali olan Sabri Paşa, 1873'te üç ay görevde kalan Mithat Paşa ve 1882-1891 yılları arasında iki defa bu göreve atanan Galip Paşa şehre damgasını vuran valilerdir. Valilik düzeyindeki bu istikrarsız yönetimden defterdar, katip gibi diğer görevliler de etkilenecek onlar da çok sık değişime uğramaktaydı. Belediye idaresi bakımından ise aynı şeyler söz konusu olmayıp vali tarafından atanan başkanlar görevlerinde daha uzun kalabiliyorlardı (Georgeon, 2014: 135, 136).

1.2.Osmanlı Yönetimine Geçmesi

Büyük İşkender'in kız kardeşiyle evli olan Makedonya kralı Kassandros M.Ö. 316 yılında bölgede çokça bulunan termal sulardan ismini alan Therma bölgesinde, karısının adını verdiği Thessaloniki (Selanik) şehrini kurdurmuştur (Anastassiadou, 2010: 41). Bu şekilde kurulan Selanik, bulunduğu bölgeyi Asya, Afrika ve Hindistan'a bağlayan deniz yolu üzerinde bulunması dolayısıyla büyüyerek günümüze kadar gelen önemli bir şehir olmuştur (Mazower, 2013: 35).

Selanik, Balkan Yarımadasını baştanbaşa kat eden yolların kavşak noktasındaki konumu ve sahip olduğu işlek limanıyla stratejik bir öneme sahiptir. Coğrafyanın kendisine sunmuş olduğu imkanlar sayesinde kuruluşundan itibaren önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Bizans döneminde siyasal, kültürel, ekonomik alanlarda gösterdiği gelişmeyle imparatorluğun İstanbul'dan sonra gelen şehri olmuştur (Delilbaşı, 1987: 76, 77). Selanik'i kuran bir Makedon hanedanı olmasına rağmen gelişmesi Romalılar zamanında olmuştur. Selanik Roma İmparatorluğu için doğuda büyük öneme sahip olan ve gün geçtikçe gelişen bir merkez durumundaydı. şehirdeki en eski yapı da dahil olmak üzere saray, ticaret merkezi, zafer takı, hipodrom gibi Roma eserleri günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir (Mazower, 2013: 40, 41).

Helenistik dönemde kurulan ve o tarihten bu güne varlığını sürdüren Selanik hiçbir zaman başkent olmamasına rağmen, şehirde adına bir zafer takı bulunan İmparator Galerius ve 390 yılında bir ayaklanmanın sonucunda hipodromda 7.000

kişiyi katleden imparator Theodosius olmak üzere iki Roma imparatoruna ev sahipliği yapmıştır. Şehir, özellikle IV. ve V. yüzyıllarda Hıristiyan sanatının merkezi olmuş, Bizans döneminde de bu özelliğini devam ettirmiş, XIV. yüzyılda ise Bizans'taki siyasal-dini çatışmaların merkezi haline gelmiştir (Veinstein, 2014 a: 16).

Selanik stratejik önemi, zenginlikleri ve konumuyla tarih boyunca birçok milleti kendisine çekmiştir. Bölgede VI. yüzyıldan itibaren Slavların tehdidi hissedilmeye başlanmıştır. Slavların piyadelerden oluşup, tek silahları mızrak ve kalkan olan bir ordu düzenleri vardı. Kısıtlı imkanlarına rağmen sayısal üstünlüklerinden dolayı Bizans için ciddi bir tehlike oluşturmaktaydılar. İlk kez 597 yılında çok büyük bir ordu ile Selanik surlarının önüne geldiler. Uzun bir kuşatmanın ardından şehri istila edemedilerse de Selanik çevresini terk etmediler. Mora'ya kadar tüm Yunanistan'a tüccar ve çiftçi olarak yerleşerek süreç içerisinde Selanik'e geldiler. Selanik, Slavları içine almakla kalmayıp onları kilise aracılığıyla kendi kültür dünyasına da aldı. Büyük ihtimalle kendileri de Slav asıllı olan Konstantin Kyrill ve Methodius, Yunancadan esinlenerek ortaya koydukları yeni bir alfabeyle Hıristiyan literatürünü Slavcaya tercüme ederek Hıristiyanlığın mesajını tüm Doğu Avrupa'ya yaydılar. 904 yılına gelindiğinde ise Selanik, Arap akınlarına maruz kaldı. Sudanlı, Mısırlı ve Arap askerlerin Müslüman olmuş Bizanslıların rehberliğinde denizden yaptıkları saldırıda şehir çok sayıda sakinini kaybetmiş, bir o kadarı da esir düşmüştür. Makedonya, Bizans-Arap mücadele alanından uzakta olduğundan şehir bir daha Arap saldırısına uğramamış fakat 1185 yılında Normanların istilasını yaşamıştır (Mazower, 2013: 41, 42).

Osmanlı Devleti başlangıçta Batı Anadolu'da küçük bir uç beyliği hüviyetindeydi. Doğusunda kendisi gibi Müslüman Türk beylikleri, onların da doğusunda Moğol İmparatorluğu uzandığı için genişleme alanı olarak batıyı görüyordu. Bu stratejinin sonucu olarak Osman Bey, devletin ilk yıllarından itibaren Bizans'la mücadeleye girmiş ve 1302 yılında paralı askerlerden oluşan bir Bizans birliğini yenilgiye uğratmıştır. 1326 yılında eski bir Bizans şehri olan Bursa Osmanlının başkenti haline gelmişti. Bizans'ın zayıf durumu ve taht kavgalarından yararlanan Orhan Bey 1354 yılında Gelibolu'da sağlam bir üs kazanarak bölgedeki

varlığını kuvvetlendirdi. Bir taraftan bu mücadele devam ederken diğer taraftan Osmanlılar İslamiyet'i gayrimüslimlere en hoşgörülü şekilde yaklaşan bir tarzda yaşamışlar hatta padişahları Sırp ve Rum prenseslerle evlenmişlerdir. Böyle bir ortamda Batı dünyasından pek çok büyük aile din değiştirerek Osmanlıya katılmıştır. Örneğin ilk dönemlerin kudretli komutanlarından Evrenos Bey İslam'a geçmiş eski bir Bizans komutanıdır. Yunanistan'ın kuzeyine akınlar yapması karşılığında kendisine büyük araziler tımar olarak verildi. Bu şekilde Selanik çevresinde sahip olduğu mülklerle ailesi imparatorluğun en büyük toprak sahipleri haline gelmiştir. Soyundan gelenler arasında paşalar ve Jöntürkler vardır ki sahip oldukları topraklarla XX. yüzyılın ileri tarihlerine kadar Selanik'in önde gelen ailelerinden olmuşlardır (Mazower, 2013: 43-45).

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Balkanlarda birçok kent Osmanlılara geçmişti. Selanik ilk kez 1383'te kuşatıldı ve Nisan 1387'de Osmanlı yönetimine girdi. Kral Manuel Paleologos direnmek istediye de halk buna karşı gelmiş, Manuel'i şehri terk etmeye zorlayarak Osmanlıya teslimini sağlamışlardır. Barışçıl bir şekilde teslim olan Selanik çok büyük bir değişime uğramadan yoluna devam etmiştir. Osmanlılar yerel dengelere de dikkat ederek bir bütün olarak şehre yerleşmektense küçük bir karargahını Akropolise yerleştirmekle yetinmişlerdir. Bu dönemde Türk karargahı bir kiliseyi camiye dönüştürmekle yetindi. Halk için sıkıntı olabilecek tek konu devşirme usulünün uygulanmasıydı. 1393'te şehre geri dönen Başpiskopos İsidoros Selanik'i beklediğinden çok iyi durumda bulduğunu söylerken, 1402'de şehri ziyaret eden Rus keşiş İgnatios harikulade manastırların varlığından bahsediyordu. Kiliseyle ilgili sorunların çözümünde bile padişahın yardım isteniyordu (Mazower, 2013: 46, 47).

1402'de Osmanlı ordusunun Ankara Savaşı'nda Timurlenk karşısında büyük bir yenilgi almasından sonra başlayan Fetret Döneminde Bizans İmparatoru Manuel şehri geri almak için harekete geçmiştir. Manuel Osmanlıda devam eden iç karışıklıklardan faydalanarak taht iddiasında bulunanlardan biri olan Süleyman Çelebiyi kendi tarafına çekmeyi başarmış hatta kızıyla evlendirerek Selanik'in tekrar Bizans yönetimine geçmesini sağlamıştır. Evrenos Bey başta olmak üzere bu karara muhalefet edenler olduysa da engel olunamamıştır (Mazower, 2013: 47). Şehir

şehzadeler arası taht mücadelesi sırasında 1411'de Musa Çelebi, 1416'da I. Mehmet tarafından kuşatıldıysa da teslim alınamamıştır. (Delilbaşı, 1987: 77)

1421'de II. Murat'ın tahta çıkmasıyla Osmanlı bir taraftan İstanbul'u kuşatırken diğer taraftan Mora yarımadasına da akınlar düzenlemekteydi. Osmanlı akınlarına kıtlık da eklenince Selanik başta olmak üzere bölge halkının durumu gün geçtikçe daha kötüye gitmeye başladı. Bu sırada Selanik başpiskoposu olan Simeon'a göre yöneticilerin kendileriyle ilgilenmediğini düşünen halk, şehri Türklere teslim etmeyi dahi düşünüyordu. Başpiskopos ve şehrin ileri gelenleri ise kurtuluşu Venedik idaresine girmekte gördüklerinden Selanik, Türk ve Venedik yanlısı olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Selanik Despotu Andronikos Bizanstan yardım istediye de İstanbul, Selanik ve Mora yarımadasından ibaret olan topraklarını Türk akınlarından korumak için Batı'dan gelecek yardıma bel bağlayan imparator II. Manuel bu isteğe olumlu cevap verememiştir. Bu durumda şehri daha fazla elinde tutma imkanı kalmayan Andronikos şehri Venedik yönetimine teslim etmiştir (Delilbaşı, 1987: 77, 78). Selanik'in Venediklilere devredilmesi Osmanlıyla Venedik arasında siyasi krize sebep olmuştur. Bu sebeple bütün komşu ülkeler elçi gönderdikleri halde Venedikliler göndermemişlerdir. Bu siyasi ihtilaf Selanik'in Osmanlı'ya geçmesine kadar devam edecektir (Baştav, 1970: 37).

II. Murat'a göre Selanik sadece stratejik önemi olan bir yer değil aynı zamanda atalarının mirasıdır. Bu düşünceden hareketle 1422'den sonra şehri kuşattı. Bu kuşatmadan önce Osmanlı tüm gücünü burada kullanmak adına Bizans'la olan mücadelesine bir müddet ara vermiş ve bir barış antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Bizans, Osmanlıya yıllık 300.000 akçe haraç ödemeyi ve 1402 yılından sonra aldığı yerlerden çekilmeyi kabul etmiştir. Venedikliler ise müttefik arayışlarına girerek Eğriboz'da bulunan Osmanlı şehzadesi İsmail, İzmir Beyi Cüneyt, Eflak Beyi ve Macar Kralı Sigismund ile Osmanlılara karşı ittifaklar yapmıştır. II. Murat Anadolu ve Balkanlarda durumunu kuvvetlendirdikten sonra Şubat 1430'da Selanik'e son darbeyi vurarak şehrin fethine karar verdi. Sultan, 26 Mart 1430 tarihinde 190.000 kişilik ordusuyla Selanik önlerine intikal etmiş bulunuyordu. Kuşatmanın ilk üç günü savaş hazırlıkları tamamlanırken bir taraftan da İslam

hukukuna uygun olarak şehrin teslim edilmesi için çağrıda bulunulduysa da olumlu cevap alınamayınca şehir dört bir yandan kuşatılmıştır (Delilbaşı, 1987: 79-84).

Osmanlı kuşatma hazırlıklarını yaparken Venedikliler de şehri savunmak adına harekete geçtiler. Fakat uzun yıllar devam eden kötü yönetimler nedeniyle hem asker sayısı hem de teçhizat bakımından yetersiz durumdaydılar. Öyle ki kale mazgallarının iki veya üçünden birinde asker görevlendirilebilmiş, onlardan bir kısmında ise fakirlik sebebiyle daha önceden sattıkları için silah bulunmamaktaydı. Yönetim, şehir halkına güvenmediği için çetecilerden oluşan bazı kişileri savunma hatlarının içine yerleştirerek insanların teslim olmak için organize olmalarını engellemeye çalışıyordu (Delilbaşı, 1963:31-33).

Kuşatma ve kıtlığın devam etmesi, Venediklilerin Selanik'i teslim alırken yapmış oldukları antlaşma şartlarını ihlal ederek halka zulmetmesi, ağır vergiler gibi sebeplerle yönetimden memnun olmayan bazı Selaniklilerin kaçarak şehri kuşatan Osmanlıya sığındıkları da olmaktadır. Venedikliler 1426-1428 arasında Osmanlıya üç elçi göndererek anlaşma yolları aradıysalar da II. Murat bu istekleri geri çevirmiştir. Yedi yıl süren kuşatma halkın direnme gücünü arttırmak için Eğriboz, Korfu, Apulia gibi sömürgelerden şehre erzak nakli yapmak zorunda kalan Venedik için de oldukça pahalıya mal olmuştur (Delilbaşı, 1987: 80).

Selanik'in çevresinin önceki tarihlerde Osmanlı'ya geçmiş olması sebebiyle Bizans yönetiminin yardım gönderme imkanı da yoktu. Selanikliler bir müddet savunma yaptıysalar da kararlı Osmanlı birlikleri karşısında hüsrana uğradılar. Böylece 29 Mart 1430 tarihinde şehir Osmanlı egemenliğine girmiş oldu (Mazower, 2013: 47-49).

Selanik'in düşmesi Venediklileri Arnavutlukta toprakları konusunda da tedirginliğe sevk etmiş, bunun üzerine donanmaya Akdeniz'de Osmanlıyla mücadele, hatta Selanik'i geri alma talimatı verilmiştir. Venedik donanması Gelibolu'da bir Osmanlı hisarını kuşatıp boğazlarda Osmanlı gemilerinin geçişini durdurduysa da 4 Eylül 1430'da yapılan antlaşmayla Arnavutluk şehirleriyle İnebahtı'nın Osmanlıya haraç vermek şartıyla Venedik, Selanik ve civarının ise Osmanlı hakimiyetinde kalması konusunda anlaşılmıştır. (İnalçık, 2006 b: 167)

İslami kurallara uygun olarak zorla alınan şehirde insanlar esir, toprak ve emlak devlet malı sayılmıştır. Sultan Murat kesin hücum emrini verdiği dördüncü gün askerın şevkını arttırmak adına yağmaya izin, fetihten sonra ise şehrin tekrar imarı için emir vermiştir. Ayrıca şehri daha önceden terk eden Selanıklilerin geri gelerek mal ve mülklerine tekrar sahip olabilmelerine müsaade edilmiş ve bu şekilde 1.000 civarında insan geri dönmüştür. Bu tedbirlerle şehrin nüfusu tekrar artmaya başlamış ve bir imar döneminin önu açılmıştır. Osmanlının yeni fethedilen yerlerdeki uygulamasına uygun olarak 1432-33 yıllarında şehrin tahriri yapılmıştır. Yine fetih politikasına uygun olarak nüfusu artırma, ticaret ve ekonomiyi canlandırma, güvenliği sağlama gibi amaçlarla şehre Vardar Yenicesi'nden Türk nüfusu getirilmiştir. Şehirde bir kilise fethi sembolize etmek, bir manastır ise yıllar öncesinden şehrin Türkler tarafından fethedildiğini göstermek için camiye çevrilmiştir (Delilbaşı, 1987: 84-89).

II. Murat Selanik'i fethedince ilk işi Akheiropoietos Kilisesini camiye (Eski Cuma Camii) çevirerek ilk hutbeyi okutmak ve şehrin tekrar imarı faaliyetlerine başlamak oldu. Bu süreçte şehre yeni imaretler, köprüler, hamamlar, çeşmeler kazandırılmakla beraber Roma ve Bizans'tan kalan su kemeri ile şehir surlarının tamirati yapıldı. Ekonomiyi canlandırmak adına Anadolu'dan zanaatkarlar getirildi. Böylece demografik yapıya Müslümanlar da eklenmiş oldu. Yeni gelenlerle beraber sosyal, ekonomik, dini ve kültürel değerleri de şehrin yapısına dahil oldu (Mazower, 2013: 52-60). Osmanlı yönetimi zaman içerisinde şehre damgasını vurmaya devam etmiştir. 1478 tarihli bir tahrirde göre şehirde 864 Müslüman ve 994 Hristiyan hane kayıtlıdır. 1429'da şehirde Yahudilerden bahsedilirken, büyük ihtimalle Fatih Sultan Mehmet tarafından fetihten sonra İstanbul'a yerleştirildiklerinden bu tarihte Yahudi kaydı yoktur. Hristiyanlar tam bir serbestlik içinde hayatlarına devam etmekteydiler. Öyle ki mahallelerinin hemen hemen hepsi Bizans dönemi isimleriyle anılmaktadır. 1480'li yıllarda da şehrin imarı faaliyetlerine devam edilmiştir. Alaca İmaret Camii olarak da bilinen İshak Paşa Camii ve Çarşı mahallesinde yapılan hamam bu dönemin ürünleridir. 1492'den itibaren şehrin demografik yapısına İspanya'dan kovulan Müslümanlar ve Yahudiler de eklenmiştir. Bu Yahudiler şehrin sur içi

kısmına yerleştirildiler ve böylece şehirde yeniden Yahudi varlığından söz edilmeye başlandı (Kiel, 2009: 353, 354).

1.3. XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Selanik

1.3.1. Demografik Yapı

Kiel 1478 yılı tahririni kaynak göstererek şehrin 4.000-4.300 Müslüman, 5.000-6.000 civarında Hıristiyan nüfusa sahip olduğunu ifade etmektedir (Kiel, 2009: 353). Mazower ise yine 1478 yılına ait bir kaydı (muhtemelen aynı tahrir) kaynak göstererek Selanik nüfusunun 10.000’ni biraz geçtiğini, bu nüfusun Müslüman ve Hıristiyanlardan oluştuğunu çok az farkla da olsa Müslümanların çoğunluğu oluşturduğunu ileri sürmektedir. (Mazower, 2013: 66, 67) Bu bilgilerde çoğunluğu kimin oluşturduğu konusunda farklı görüşler olsa da söz konusu tarih itibariyle şehrin 10.000 civarında insana ev sahipliği yaptığı, Müslüman ve Hıristiyanların toplam nüfus içindeki oranlarının birbirlerine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Fetihten sonra ciddi bir din değiştirme olmamıştır. Dolayısıyla Müslümanlar genel olarak göçmenlerden oluşmaktaydı. Anadolu’dan getirilen bu insanların şehri terk eden Hıristiyanların evlerine yerleştirilmeleri sebebiyle Müslüman ve Hıristiyanlar bir arada yaşamaktaydı. 1500 yılından sonra Selanik şehrinin nüfusu İspanya’dan kovulan Yahudilerden büyük kısmının bu şehre gelmesiyle iki katına, 1520’ye gelindiğinde ise 30.000’e çıkmıştı ve nüfusun yarıdan fazlası Yahudilerden oluşmaktaydı. Nüfus XVII. yüzyılda büyük oranda sabit kaldıktan sonra gelişen ekonomi sayesinde 1723’te 50.000’e 1790’larda ise 70-80.000 civarına çıkmıştır (Mazower, 2013: 67-69, 162). 1831 nüfus sayımına göre Selanik merkezde 12.714 erkek yaşamaktaydı. Bu nüfusun % 44,6’sı Yahudi, % 33,7’si Müslüman, % 21,7’si ise Ortodoks Hıristiyan idi (Anastassiadou, 2010: 55). XIX. yüzyılın ilk yarısı itibariyle şehrin nüfusunda önemli bir azalma olduğu görülmektedir. Nüfus yüzyılın ikinci yarısında artışa geçerek 1878’de 54.000, 1890’da 98.000’e ulaşmıştır (Mazower, 2013: 299).

1828 yılında Selanik’te 47 Müslüman, 16 Yahudi ve 12 Rum olmak üzere 75 mahalle bulunmakta olup etnik ve dini çoğulculuk şehrin temel özelliğidir. Şehirde tek bir cemaatin yaşamasına ayrılmış mahalleler olmasa da Müslümanların,

Yahudilerin ya da Hıristiyanların çoğunlukta olduğu mahalleler kolayca fark edilebilmektedir (Anastassiadou, 2010: 70). 1907/1908 yılına gelindiğinde ise Yahudilerin mahalle sayısı aynı kalırken, Müslümanların 2 azalmış, Rumların 3 artmış, böylece mahalle sayısı 76'ya çıkmıştır. (1325 Selanik Salnamesi, 533) Şehrin kuzeyindeki yüksek kesimde Müslümanlar, güney doğusunda Yahudiler, doğusunda ise Hıristiyanlar daha yoğun olarak bulunmaktadır. Güney batı kesimi ise Frenk Mahallesi istisna olmak üzere genel olarak han, mağaza ve dükkanlardan oluşan ticaret merkezi konumundadır (1315 Selanik Salnamesi, 243, 244).

Osmanlı idari mekanizmalarının yanı sıra her cemaat kendi iç idaresine sahiptir. İmam, papaz ve hahamlar sadece dini değil dünyevi yetkileri de olan liderlerdir. İmparatorluğun diğer yerlerinde olduğu gibi Selanik'te de cemaat mensubiyeti toplumun baskın bir karakteriydi. İnsanlar diğer cemaat üyeleriyle birlikte yaşasalar da onları tanımlayan birinci öncelik cemaatleridir. Bu durum Selanik'i aynı mekanı paylaşan fakat farklı hayatlar yaşayan bir toplum haline getirmiştir (Anastassiadou, 2010: 66-71). Bu farklılık hayatın birçok alanıyla beraber evlerin fiziki yapılanmasında da kendini göstermektedir. Müslüman evleri genellikle bahçeli iken Yahudiler nadiren bahçeli olan evlerde genellikle birkaç aile birlikte yaşamaktaydılar (1315 Selanik Salnamesi, 243, 244).

Vilayet yaklaşık 31.000 kilometre karelik bir alana yayılmıştır. Bu genişlikteki bir arazide 1904/1905'te 1.052.400 nüfus yaşadığına bakılacak olursa kilometre başına yaklaşık 34 kişi düşmektedir ki, bu haliyle Osmanlı'nın en kalabalık bölgelerinden birisidir. Fakat vilayetin her yerinde nüfus yoğunluğu aynı değildir. Vardar Nehri kenarlarıyla, Selanik, Langaza, Tikveş, Serez, Drama kazaları en kalabalık yerler iken Nevrekop, Razlık, Cuma-i Bala, Kisendire ve Katrin en az nüfus yoğunluğuna sahip kazalardır (1322 Selanik Salnamesi, 359).

XX. yüzyıl başlarında Müslüman nüfus vilayetin her yerine dağılmış olarak yaşamasına rağmen Drama Sancağı en yoğun olarak buldukları yerdir. Serez, Langaza, Nevrekop ise ikinci derecede Müslüman yoğunluğuna sahip bölgelerdir. Kisendire, Karaferye, Katrin, Yenice kazaları Rumların çoğunluğu oluşturduğu yerleşim yerleridir. Bulgarlar ise vilayetin kuzey batısını teşkil eden Tikveş ve

Avrethisarı kazalarında yoğun şekilde yaşamaktadır. Yahudilerin büyük kısmı Selanik merkezde yaşamakta olup geriye kalanlar ekserisi Serez olmak üzere diğer sancak ve kaza merkezlerine dağılmışlardı (1322 Selanik Salnamesi, 360). 1891/1892 yılında Selanik vilayetinin genel nüfus istatistiği aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: Vilayet nüfusu (1891/92)

Selanik Sancağı		Serez Sancağı		Drama Sancağı	
Selanik	99.884	Serez	83.466	Drama	44.304
Istramca	33.819	Zihne	32.733	Kavala	15.167
Aynoroz	5.190	Demirhisar	41.655	Sarışaban	16.852
Tikveş	40.780	Petriç	26.767	Piraveşte	17.189
Doyran	28.089	Menlik	22.076		
Avrethisar	41.756	Cuma-i Bala	24.447		
Katrin	16.961	Razlık	29.163		
Karaferye	36.368	Nevrekob	73.600		
Kisendire	40.110				
Köprülü	49.304				
Kevkil	42.376				
Langaza	44.222				
Vidin	54.530				
Yenice Vardar	42.744				
Toplam	576.133		333.907		93.512
Genel Toplam	1.003.552				

(1312 Selanik salnamesi, 502-506)

Tablo 2’de görüldüğü gibi 1891/92 yılı itibariyle vilayet nüfusu çok az farkla da olsa 1.000.000’nun üzerindedir. Vilayet merkezi durumunda olan Selanik şehri en çok, Selanik Sancağına bağlı Aynoroz kazası ise en az nüfusu barındırmaktadır. Vilayet nüfusu XX. yüzyıl başlarında artmaya devam ederek 1907/1908 yılında –

sadece merkez kaza ve 9 köyden oluşan Taşöz Sancağı (Nasrullah v.d. 2003: 24) hariç - 1.133.730'a çıkmıştır. Bu nüfusun milletlere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Vilayet nüfus yapısı (1907/1908)

	Milleti	Nüfus	Oran (%)
Yerli	Müslüman	484.334	42,7
	Patrikhaneye mensup Ortodoks	289.684	25,5
	Ekserkhaneye mensup Ortodoks	220.366	19,4
	Yahudi	50.729	4,4
	Patrikhaneye mensup Ulah	19.344	1,7
	Katolik, Latin, Protestan, Ermeni	10.808	0,9
	Toplam	1.075.265	
Yabancı		58.465	5,1
Genel Toplam		1.133.730	

(1325 Selanik Salnamesi, 654)

Tablo 3'ten takip edilebileceği gibi 1907/1908 itibariyle vilayet genelinde Müslümanlar en kalabalık nüfusa sahip millet olup patrikhaneye mensup Ortodokslar ikinci sırada gelmektedirler. Ayrıca vilayette önemli miktarda yabancı olduğu da görülmektedir. Bu nüfusun sancaklara göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: Vilayet nüfusunun sancaklara dağılımı (1907/1908)

Sancak	Nüfus
Selanik	595.005
Serez	372.503
Drama	166.222
Toplam	1.133.730

(1325 Selanik Salnamesi, 654)

Vilayet geneli nüfusu inceledikten sonra Selanik merkez nüfusu ve bu nüfusun yapısına göz atmak gerekmektedir. 1907/1908 yılında Selanik şehrinin nüfus yapısı aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Selanik merkez nüfus yapısı (1907/1908)

	Milleti	Nüfus	Oran (%)
Yerli	Yahudi	47.412	39,8
	Müslüman	31.703	26,6
	Patrikhaneye mensup Ortodoks	15.012	12,6
	Ekserkhaneye mensup Ortodoks	3.697	3,1
	Diğer	1.106	0,9
	Toplam		98.930
Yabancı		20.000 (Yaklaşık)	16,8
Genel Toplam		118.930	

(1325 Selanik Salnamesi, 655)

Yahudiler vilayet genelinde nüfusun sadece % 4,4'ünü oluştururken Tablo 5'te görüldüğü üzere Selanik merkezde % 39,8'lik nüfus oranlarıyla en kalabalık cemaat durumundadır. Müslümanlar ise vilayet genelinde en kalabalık millet durumunda iken Selanik merkezde ikinci sırada gelmektedir. Ekim 1912 tarihinde Yunan idaresine geçmesinden sonra 1913 Nisanında yapılan sayım sonucuna göre Selanik merkez nüfusu aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: Selanik merkez nüfusu (1913)

Milleti	Nüfusu	Oran (%)
Yahudi	61.439	38,9
Türk	45.867	29,0
Yunan	39.956	25,3
Bulgar	6.263	3,9
Diğerleri	4.364	2,7
Toplam	157.889	

(Anastassiadou, 2010: 92).

Tablo 6'da görüldüğü gibi 1907/1908 yılında Patrikhaneye mensup Ortodokslar Selanik'te nüfusun % 12,6'sını oluştururken 1912'de şehrin Yunanlıların eline geçmesinden 6 ay sonra bu oranın % 25,3'e çıktığı tablo 6'dan anlaşılmaktadır.

Coğrafi konumuyla Hindistan-İngiltere arasındaki yolda uygun bir uğrak yeri, mükemmel limanıyla Doğu Akdeniz'in en önemli ticari merkezlerinden biri olan Selanik, tarih boyunca değişik milletleri kendisine çekmekle kalmamış Osmanlıda da toplumun her kesiminden insan için bir cazibe merkezi olmuştur. (Abbott, 2013: 12,13) Selanik'in kozmopolit yapısını anlamak için ev sahipliği yaptığı Yahudi, Hıristiyan, Müslüman gibi cemaatlerine daha yakından bakmak gerekmektedir.

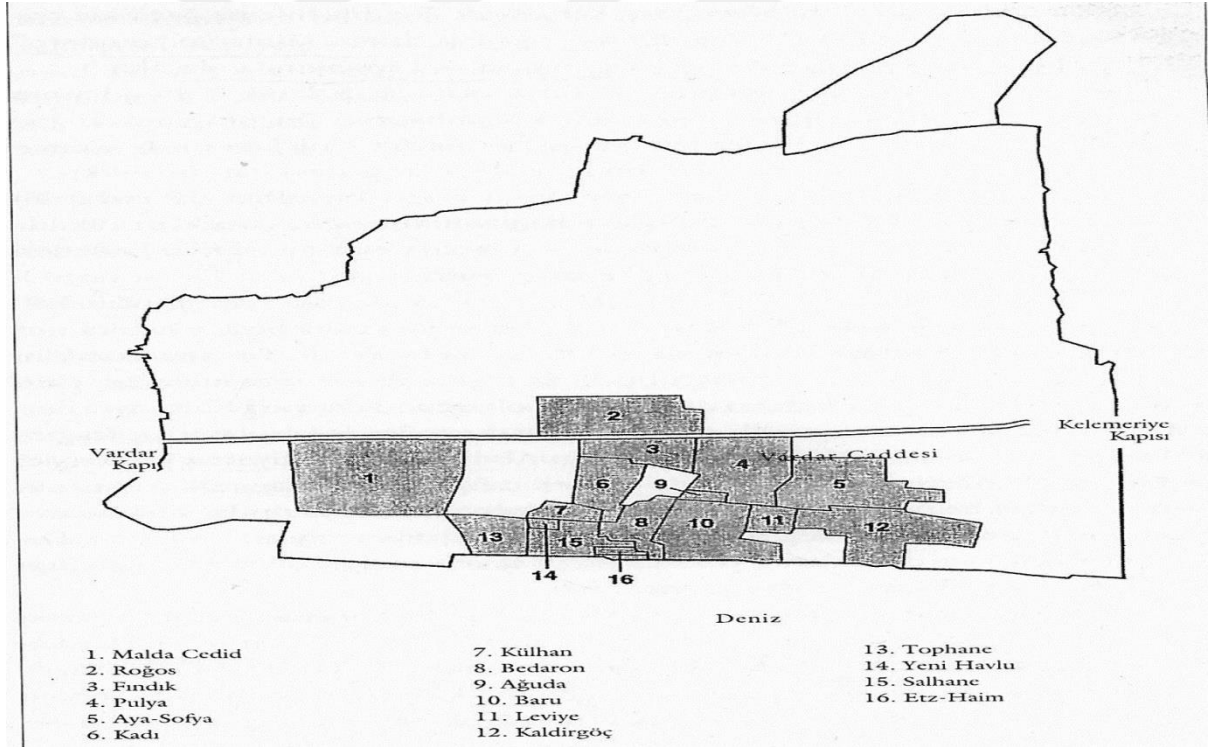
Selanik'teki Yahudi varlığı çok eskilere dayanmaktadır. Gezgin Benjamin'e göre 1170'te cemaat 500 üyeye sahipken izleyen yıllarda buldukları yerlerden kovulan İtalyan ve Eşkenaz Yahudilerinin gelişile büyüştür. Fakat 1423-1430 arasındaki Venedik egemenliği ve 1453'ten sonra İstanbul'a göçmeleri sonucu 1478'de Selanik'te Yahudi yoktur. Cemaati yeniden oluşturan XV. ve XVI. yüzyıllarda Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerinden sürülen dindaşlarıdır (Veinstein, 2014b :51-55).

Bu yeni gelenler şehirdeki demografik yapıyı kökten değiştirmiştir. Öyle ki 1478'de şehir Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan 2.254 haneye ev sahipliği yaparken, 1519'da 4.073 hanenin % 56'sı, 1613'de ise 7.557 hanenin % 68'i Yahudi'dir. Yahudiler şehir nüfusunun çoğunluğunu oluşturdukları gibi geldikleri ülkelerden yeni zanaat ve üretim teknikleri de getirdiklerinden ekonomik hayatın birçok alanında da söz sahibiydiler. Bankerlik, zeytinyağı ve sabun üretimi, kasaplık, duvar ustalığı, demircilik, marangozluk, bakırcılık, tenekecilik, çömlekçilik, kunduracılık, ipçilik, arabacılık, terzilik Yahudilerin en çok uğraştığı mesleklerdir. Kuyumculuk, elmas işlemeciliği ve mühür kazımacılığı gibi meslekleri ise tamamen tekellerine almışlardı (Veinstein, 2014b: 51-64).

Selanik Osmanlı topraklarında Yahudilerin en yoğun olarak yaşadığı yerdir. Tanzimat Fermanının yayınlandığı yıllarda 60.000 kişilik şehir nüfusunun 25.000'ini oluşturan Yahudileri ekonomik anlamda toplumun tüm katmanlarında görmek mümkündür. Ekonomik çıkarları gereği Osmanlıya sadık tebaa olan Yahudiler, Hıristiyanlar aleyhine zenginleşmekte, bürokrasiyle kurmuş oldukları ilişkiler sayesinde Hıristiyanlardan daha fazla korunmaktaydılar (Mutlu, 2013: 72,73)

Selanik'te Yahudiler Vardar (Egnatia) Caddesi'nin güneyinde bulunan mahallelerde yaşıyorlardı. Şehrin denize bakan tarafında bulunan bu bölge, doğuda Aya Sofya Camii'nden batıda Tophane'deki silah dükkanlarına kadar uzanıyordu. Rum ve Müslümanların ikiye bölünmüş mahallesini de barındıran bölge, şehre denizden yaklaşırken ilk görülen yerlerdi. Kıyıdaki surların hemen yakınında bulunan evler rüzgarlardan mahrum kaldığı için rutubetli ve sağlıklı bir yapıdaydı. Evlerin bu şartlarına bir de iki-üç ailenin bir evde yaşamak zorunda olması eklendiğinde hayat oldukça zor bir hale gelmekteydi. Evlerin bu ortamından dolayı insanlar gündüzleri genellikle sokaklarda geçiriyordu. Fakat sokakların durumu da kışın yağmur-çamur yazın çöp ve sineklerden dolayı pek iç açıcı değildi. XIX. yüzyıl ortalarına doğru Yahudi mahallelerinin isimleri ve şehirdeki yerleşimleri aşağıdaki gibidir

Kroki 1: Selanik Yahudi mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)

(Anastassiadou, 2010: 56,57).

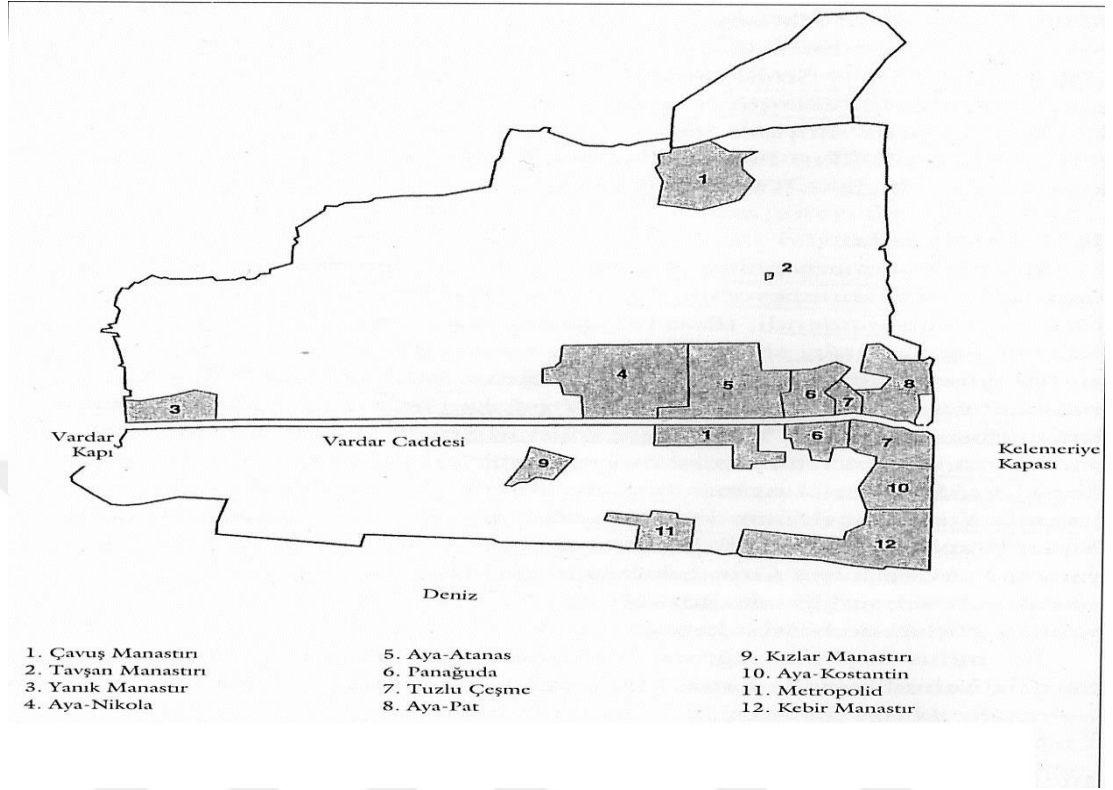
Cemaatin kendi içindeki yöneticileri din adamlarıydı. Hahamlar ibadet işleriyle meşgul olmaları yanında evlilikleri kutsamak, boşanmaları hükme bağlamak,

vergileri cemaat üyeleri arasında gelirlerine göre dağıtmak, üyeler arasındaki her türlü anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak gibi hukuki görevleri de vardı. Fakat cemaati tek başlarına yönetmiyorlar, ileri gelenler arasından seçilen ve *Colel* adı verilen laik bir kuruldan da danışma heyeti olarak yararlanıyorlardı (Anastassiadou, 2010: 57, 58). Cemaat, mensuplarının faydalandığı çeşitli kurumsal yapılara da sahiptir. 1904/1905 yılı itibarıyla 36 havra, 3 hastane, 3 dispanser ve 6 okul bunlardandır. (1322 Selanik Salnamesi, 351, 352)

Hahamlar eğitim üzerinde de söz sahibidirler. XIX. yüzyılın ilk yarısında okulların çoğu sinagoglara bağlıdır ve veliler tarafından desteklenmektedir. Okulların bu bağlılığına öğretmenlerin de hahamlardan oluşması eklendiğinde eğitimin temel hedefinin kutsal metinlerin öğretilmesi olması kaçınılmazdır. Okullar idari olarak 1520 yılında kurulan *Talmud Torah* ismindeki yapılanmaya bağlıdır. Yıllarca bu alanda hizmet veren kurum XIX. yüzyılın ilk yarısında işlevsizleşmiş ve binası dilencilerin mekanı haline almıştır. Yüzyılın ikinci yarısında fiziki şartları iyileştirilen *Talmud Torah* çocukların, fakirlerin ve işsiz öğretmenlerin sığınağı olmuştur (Anastassiadou, 2010: 55-59)

Selanik merkezde Hıristiyanlar sayıca Yahudilerden az olsalar bile etkinlik bakımından onlar da önemli bir cemaat durumundaydılar. Hıristiyanların ezici çoğunluğu Ortodokslardan oluşmakta olup Katolikler genellikle ticaret v.b amaçlarla çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen ve cemaat yapılanmaları olmadığı için konsoloslukları etrafında toplanan küçük bir grup halindeydi. 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre Ortodoks Hıristiyanlar şehir sur içi nüfusunun % 21,7'sini oluşturuyordu. Bu tarihten önce daha yüksek olan bu oran Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra birçok Ortodoks Selaniklinin Yunanistan'a göçmesiyle azalmıştır. Aşağıdaki planda görüldüğü gibi Hıristiyanlar şehrin güney doğu kısmında, Kelemeriye kapısı civarındaki mahallelerde yoğun olarak yaşamaktaydılar. Bu bölgedeki mahallelerin bir kısmında sadece kendileri ikamet ederken bazılarında çoğunluk durumundaydılar (Anastassiadou, 2010: 59-61).

Kroki 2: Selanik Rum-Ortodoks mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)

(Anastassiadou, 2010: 60)

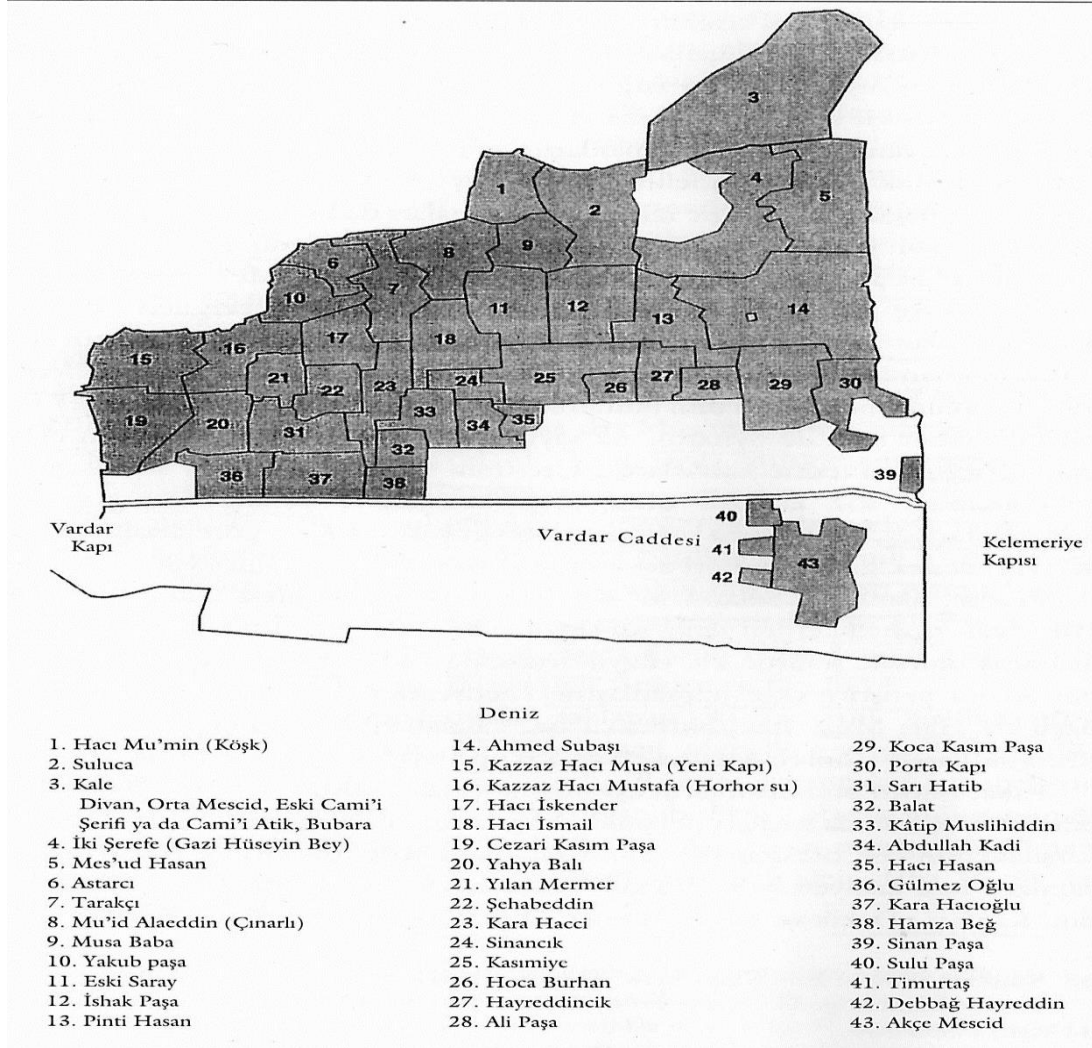
Cemaat metropolitin başkanlığında değişik meslek mensuplarından oluşan 12 kişilik bir meclis tarafından yönetilmekteydi. Bir yıllığına seçilen bu üyelerin, cemaate ait mülkleri idare etme, okul, hastane gibi cemaat kuruluşlarının yöneticilerini atama, vergileri toplama gibi görevleri vardı. Osmanlı Devleti Yahudi cemaatinde hahambaşını lider kabul ettiği gibi Hıristiyan cemaatinde de metropoliti lider olarak muhatap alırdı. Evlilik, boşanma, miras gibi hukuki meseleler de metropolitin yetkisi dahilindeydi. Fakat eğitim konusunda dini otoritenin yetkisi Yahudilerde olduğundan daha azdır. Yahudilerde hahamlar öğretmenlik yapmakta ve eğitim sistemini ellerinde bulundurmakta iken Hıristiyanlarda ruhban sınıfından öğretmene oldukça az rastlanmaktadır (Anastassiadou, 2010: 61, 62).

XIX. yüzyıl başlarında Selanik'te tek bir Rum Okulu faaliyetliydi. Erkek çocuklar için olan bu okul Yunan isyanı sırasında kapandıysa da 1828 yılında eğitime tekrar başladı. 1835'te Selanik'e ilk Yunan konsolosluğunun açılması, eğitim

çağındaki genç Rumlar arasında Helenizm ve Ortodoksluk tutkusunu geliştirecek etkinliklerin artması sonucunu doğurmuş, 1845'te ilk kız okulunun açılması bu süreci hızlandırmıştır. Bu okullar Selanik Rum okullarının temelini oluşturmuş, yüzyılın ikinci yarısında bu alandaki çalışmalar hız kazanmıştır. Rumların eğitim alanındaki bu çalışmaları diğer cemaatlerin uzun zamandan bu yana kendi eserlerini basabildikleri şehirde, ilk Rum matbaasının kurulmasının önünü açmıştır. 1850'de kurulan matbaa bir yıl sonra kapatılmış olsa bile 1875'te tekrar açılarak 1912'ye kadar devam edecek olan Selanik'in ilk Rumca gazetesi *Hermis*'i yayın hayatına sokmuştur (Anastassiadou, 2010: 61, 63).

1830'lu yıllarda Selanik merkezin % 34'ü Müslümanlardan oluşmakta ve yoğun olarak şehrin kuzeyindeki tepelik bölgelerde, Telli Kapı civarında oturmaktaydılar. Müslümanların sayısı 1885'te 30.000'e çıkmasına rağmen 1830'a göre toplam nüfus içerisindeki oranı değişmemiş, 1908'de ise % 27'ye düşmüştür (Georgen, 2014: 138). Müslüman mahallelerinin başında bir muhtar bulunmakta ve ihtiyar heyetiyle birlikte mahalleyi yönetmekteydi. Vergilerin toplanması, asker alma işlemlerinin yürütülmesi muhtarın önemli görevlerindendir. Müslüman toplumunda imamlar ve kethüdalar (esnaf temsilcileri) da yönetimde söz sahibiydiler. İmam, dini ve toplumsal yetkileri uhdesinde bulunduruyor, esnaf loncalarının başında olan kethüdalar ise üyeleri arasındaki ilişkiler ile üretim ve pazarın denetlenmesi konularını yürütüyordu. Eğitim alanında Müslüman toplumu Yahudi ve Hıristiyanlara oranla daha iyi durumdaydı. XIX. yüzyıl ortalarında şehirde dini eğitim veren 5 medrese hariç 14 Türk Okulu bulunmaktaydı (Anastassiadou, 2010: 66, 67). 1907/1908 yılına gelindiğinde ise Selanik merkezde 37 cami, 31 mescit, 8 medrese, 7 dergah, 10 tekke Müslüman toplumunun hizmetindedir. (1325 Selanik Salnamesi, 566, 570) Müslüman mahalleleri yamaçtan kaleye doğru uzanan, çevresi yeşillikler içindeki avlu ya da bahçelerle çevrili alçak evlerden oluşmaktaydı. Bu haliyle dar sokaklarda birbirlerinin içine geçmiş durumdaki Yahudi mahallelerinden ayrılmaktaydı (Georgeon, 2014: 139). XIX. yüzyıl ortalarında Müslüman mahallerinin isimleri ve şehirdeki dağılımları aşağıdaki gibidir.

Kroki 3: Selanik Müslüman mahalleleri (XIX. yüzyıl ortaları)

(Anastassiadou, 2010: 68).

Selanik Türk mahalleleri genel olarak ülkenin başka coğrafyalarındakilerle aynı hayat tarzını devam ettirmekteydi. Merkezinde cami olan bu yapıda çarşı, mezarlık, türbe, çeşme ve Selanik toplumunun vazgeçilmezi olan kahvehaneler ana unsurlardır. Bu mahallelerde yaşayan Müslümanları her türlü iş kolunda örmek mümkündür (Georgeon, 2014: 140, 142).

Müslüman cemaatten bahsederken Sabetaycılar-Dönmeler olarak adlandırılan İslamiyet'i kabul etmiş Yahudilerden de bahsetmek gerekir. Toplumsal hayatta Türk isimleri olan, Müslümanlar gibi davranan, oruç tutan, Yahudi-İspanyol dilini

reddeden bu toplum, evlerinde gizlice Yahudi ibadetlerini yapar kendi dil ve geleneklerine bağlı yaşarlardı (Anastassiadou, 2010: 69, 70).

Bu hareket, Yahudi Sabatay Sevi'nin kendisini Mesih ilan etmesi üzerine başlamış ve 1660'da yeni Mesih çağını başlatmak adına İstanbul'a geldiğinde doruk noktasına ulaşmıştır. 1665 Ekim ayından 1666 Kasım ayına kadar çok sayıda Yahudi'yi kendisine cezbeden hareketin toplumda çıkardığı huzursuzluklar sebebiyle Sabatay Sevi'nin 16 Eylül 1666 tarihinde Edirne'de saraya çağırılması ve padişah huzurunda İslam'ı kabul ettiğini beyan etmesi hareket için bir kırılma noktası olmuştur. Osmanlı yönetimi toptan olarak İslam'a geçişlerden memnun olsa da, bunlar Müslüman Osmanlı toplumu içinde erimeye niyetli değillerdi. Kısa zamanda bu din değiştirenlerin kendi aralarında evlendikleri fark edildi. Bu soyutlanma durumu sadece evlilik konularında değil sosyal hayatın tüm alanlarında görülüyordu. Dönmeler ikametlerine yakın camilerde namazlara katılmakla birlikte kendi inançlarına gerçekten uygun düşen ayin ve törenleri sinagoglardaki idi. Büyük çoğunluğu geleneklerine uyarak resmi Osmanlı isimlerinden başka çocuklarına gizlice İbranice ve İspanyol Yahudicesiyle isimler veriyorlardı. Sabatay Sevi'nin ölümünden sonra Selanik, bu hareket için önemli bir merkez haline gelmiş ve *Dönme* ismi de Selanikliler tarafından verilmiştir. İstanbul, Edirne ve başka yerlerdeki küçük gruplar Selanik yönetimini takip ediyordu. Zaman içerisinde bu hareket yeni din değiştirmeler ve yabancı ülkelerden gelenlerle büyüdü. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Polonya'dan katılanlarla sayıları daha da artı. 1915 yılında Selanik'te *Lehli* ismiyle bilinen Dönme aileler vardı. Dönmelik bir inanç sistemi olmakla birlikte siyasi alanda da kendisine yer bulmuştur. Menşei Selanik olan Jön Türk hareketinin siyasi organı İttihat ve Terakki'nin başlangıç döneminde önemli roller oynamışlardır (Scholem, 1998: 219-235).

Dönmeler İzmirli, Yakubiler ve Kuniosolar olarak üç gruba ayrılmaktaydılar. Bu grupların en aydınları olan İzmirli, genellikle hırdavatçı, tuhafiyeci, çerçi olarak geçimlerini sağlarken aralarından öğretmen, doktor, mühendis ve veterinerler de çıkmaktaydı. Cemaatin en fakir ve eğitimsiz grubunu oluşturan Kuniosolar, berber, kasap, ayakkabıcı, tellal v.s idi. Osmanlıca'yı iyi bilen Yakubiler ise genellikle memurdular (Anastassiadou, 2010: 69,70). Başlangıçta bu

üç Dönme grubu saç ve sakallarının traş şekliyle birbirlerinden ayırdıkları için Selanik'in tüm berberleri dönmelerden oluşmaktaydı (Scholem, 1998: 230). Bu gruplardan Yakubiler, Türklere komşu olan şehrin kuzey batısındaki bir mahallede, İzmirli ve Kuniosalar ise şehrin kuzey doğusundaki başka bir mahallede yaşamaktaydılar (Anastassiadou, 2010: 70).

Dönmeler Müslüman olarak bilinseler de Selanik'teki Müslüman cemaatin bir parçası değillerdi. Kendi dini liderleri vardı ve bu liderler idareci, öğretmen ve kadı rolünü haizdi. Aralarındaki anlaşmazlıklarda kendi cemaatleri dışındaki kadılarına nadiren başvururlar, aralarındaki ihtilafları ise Yahudilik kurallarına göre çözüme kavuştururlardı. Anastassiadou, Müslüman ismi aldıkları ve onlarla birlikte değerlendirildikleri için Dönmelerin sayılarını tespit etme imkanı olmadığını ifade ederken (Anastassiadou, 2010: 70) Mazower, 1900 yılında Selanik'te Dönme cemaatinin 10.000 kişiden oluştuğunu ifade etmektedir (Mazower, 2013: 107). 1923 yılına kadar Selanik'te yaşayan Dönmelerin Lozan Antlaşması sonrası Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sırasında az bir kısmı Amerika ve Avrupa'ya büyük bir kısmı ise İstanbul'a göç etmiştir (Anastassiadou, 2010: 70).

XX. yüzyıl başlarında Selanik'te Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Dönme ve Çingenelerin yanı sıra az sayıda Bulgar, Romen ve Sırp yaşamaktadır. Bu topluluklar aynı şehirde yaşamalarına rağmen her toplum kendi kültürünü devam ettirmektedir. Bu farklı yaşam tarzlarını konuşulan yabancı diller, geleneksel geçim kaynakları gibi günlük hayatın değişik alanlarında gözlemlemek mümkündür. Yahudiler genellikle İspanyolca, Rumca ve Türkçe konuşabilirken, Hıristiyanlar Türkçe ve Rumca, Türkler ise sadece Türkçe konuşabilmektedir. Farklı yaşam kültürü tarafların genellikle meşgul oldukları iş kollarını da belirlemiş durumdadır. Yahudilerin zengin kesimleri genellikle bankacılık ve tefecilik orta ve düşük gelirli kesimi seyyar satıcılık, manavlık, hamallık ve tamircilikle meşgulken, suça meyilli kesimi yankesicilik yapmaktadır. Rumların üst gelir seviyesinde olanları tüccarlık yaparken orta ve alt gelire sahip olanlar zanaatkarlık, kahvehanecilik, faytonculuk, suçlu takımı hırsızlık yaparken içlerinden bilim adamı çıktığı da görülmektedir. Dönmelerin ticaretle uğraşanları ise bedestende dükkan sahibidir. Türklere gelince; büyük toprak sahipleri, subaylar ve diğer devlet memurları çıkarıldığında geriye

kalanlar her türlü işte görülebilmektedir. Şehirde sıkça görülen dilencilik ise herhangi bir toplumun tekelinde olmayıp tüm gruplardan dilenci görülebilmektedir (Abbott, 2013: 26, 27).

1.3.2. Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Hayat

Ekonomik ve sosyo-kültürel yapı toplumdaki suçluluğu doğrudan etkilediği için polis teşkilatlarının kurumsal organizasyonu ve görev alanları üzerinde de etkileri görülmektedir. Dolayısıyla polis teşkilatını incelemeye geçmeden önce dönemin Selanik toplumuna bu açılardan da bakmak faydalı olacaktır.

1.3.2.1. Ekonomik Hayat

Selanik XIX. yüzyılın sonundaki ticari önemini daha çok coğrafi konumu ile deniz ve demiryoluna borçludur. Bu avantajlı duruma vilayetin mümbit topraklarında yapılan üretim de eklendiğinde canlı bir ekonomi oluşmaktadır. Üretim genel olarak tarım, hayvancılık ve maden sektörüne dayanmaktadır. Tarım ve hayvancılık alanında pamuk, tütün, tahıl ürünleri, ipek ve yün önemli kalemler arasında bulunmakta ve ihraç da edilmekteydi. Serez Ovasında yetiştirilen pamuk, İzmir pamuğuyla kıyas edilmese de ihraç edilebilecek kalitedeydi. Selanik ve Kavala bölgesinde yetiştirilen tütün ise İngiltere, Hollanda, Avusturya gibi ülkelerde oldukça rağbet görüyordu. Vilayetin önemli bir gelir kaynağı yün ise Yenice, Doyran, Serez, Istramca bölgelerinde üretilmekteydi. Vilayet madencilik yönünden de oldukça zengindir (Anastassiadou, 2010: 93-99).

XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti, Selanik Yahudilerine yaya yeniçerilerin üniformalarını imal işini verdi. Şehirdeki zengin Yahudiler bölgeden yün satın alıyor, boya ithal ediyor, yoksul Yahudiler ise dokuma işini hallediyorlardı. Böylece Selanik'te tekstil sektörü gelişti. Zamanla askeri ihtiyaçları karşılamakla yetinmeyerek şehrin ihtiyacını da karşılamaya başlamış hatta ihraç edilmiştir. (Mazower, 2013: 78, 79). İpekçilik de bölgenin önemli gelir kaynaklarından. 1860'dan itibaren tüm Makedonya'daki İpekçilik sektörünü vuran bir hastalıktan dolayı üretim neredeyse % 80 oranında düştü. Selanik ekonomisi için önemli kayıplar doğuran bu durum yapılan müdahalelerle tekrar eski haline getirildi. Önde gelen tarımsal faaliyetlerden birisi de tahıl üretimidir. Bu alanda buğday, arpa, yulaf,

çavdar, mısır gibi ürünler yetiştiriliyor ve bir kısmı ihraç ediliyordu (Anastassiadou, 2010: 97, 98). Taşranın geleneksel geçim vasıtası olan tarımsal üretim, Selanik'in hemen yakın bölgelerinde de yapılmaktaydı. XX. yüzyıl başlarında Selanik çevresi genellikle şehrin ileri gelenlerine ait çiftliklerle kaplıdır. Günümüzde de asayışı olumsuz etkileyen faktörlerden olan ekonomik ve ticari hayatın günlük akışı, bu bölgelerde sınır, mera, zahire, aşar konularındaki anlaşmazlıklar ve kavgalarla kendini göstermekteydi (Uzer, 1999: 237).

Bu tarım ürünlerinin yanı sıra Selanik zengin maden yataklarının da olduğu bir bölgedir. Krom, antimon, manganez, bakır, çinko, kurşun, kömür çıkarılan madenler arasındadır. Bu madenlerin önemli bir miktarı iç pazarda tüketilmekle birlikte ihraç edildiği de olurdu. 1890'da bu sektörden 7.000 ton krom ve 500 ton antimon ihraç edilmiştir (Anastassiadou, 2010: 98).

Selanik ekonomik hayatı ticari ilişki içerisinde bulunduğu bölgelerin ve İmparatorluğun içinden geçtiği siyasal ve askeri süreçlerden birebir etkilenmiştir. Bölgede 1750'den itibaren canlanan dış ticaret, Fransız İhtilalinden olumsuz etkilenerek düşüşe geçmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Selanik'in de içinde bulunduğu bölgede genel bir ekonomik durgunluk hüküm sürmüştür. Bu durgunluğun sebepleri arasında bölgede iklim ya da başka sebeplerle üst üste kötü geçen hasat dönemleri ile özellikle Yunan isyanından dolayı devam eden istikrarsızlık başta gelmektedir. Yüzyılın başından itibaren devam eden durgunluk 1845 yılından sonra yerini canlanmaya bırakmıştır. Öyle ki 1839'da Selanik limanına girip çıkan ticari gemi sayısı 486 iken 1846'da bu rakam 1.503'e çıkmıştır. İngiliz konsolosuna göre bu canlanma Tanzimat Fermanı'nın oluşturduğu ortamdan kaynaklanıyordu. Fakat dünya ekonomisindeki genel büyüme ve Osmanlı şehirlerinin de buna ayak uydurması en önemli etkidir. Selanik, Amerikan İç Savaşı sebebiyle Avrupa'da doğan pamuk ihtiyacını karşılayarak 1860-1870 arasında ekonomisinde hızlı bir büyüme yakaladı. Fakat bu ortam 1876-78 Osmanlı-Rus Savaşıyla tekrar yavaşlama dönemine girmiştir. Devam eden süreçte ise 1897 Osmanlı-Rus Savaşı, içerideki politik karışıklıklar, Balkan Savaşları gibi nedenlerle bir daha toparlanma imkanı bulamayacaktır (Anastassiadou, 2010: 94-96).

XVII. yüzyılda Selanik limanına, Karadeniz ülkeleri, Basra Körfezi, Mısır, Suriye, Cezayir, Trablusgarp, Fransa, Portekiz, Danimarka, İngiltere, Hollanda, Cenova gibi yerlerden çok sayıda gemi gelmekte ve şehirde Rumca ve Türkçenin yanı sıra İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Ulahça, Rusça, Latince, Arapça, Arnavutça, Bulgarca da konuşulmaktaydı. Bu durum şehrin kozmopolit yapısını göstermekle birlikte ticaretin ne kadar çok yönlü ve gelişmiş olduğunu da göstermektedir. Almanlar, Ulahlar, Bulgarlar, Sırlar, bütün Makedonya ve Ukrayna'dan insanlar tahıl ve her çeşit mal almak üzere şehre geliyorlardı. Bol miktarda mamul madde bulunan dükkanlar ile geniş pazarlar satıcı ve müşterilerle doluydu. Şehirden tahıl, gümüş ve diğer madeni gereçler, tütün, kumaş ve dokuma ürünleri ihraç ediliyor, dışarıdan ise baharat, kahve, şapka, bıçak, keten, sakız, şeker, sabun, odun, tuzlu balık gibi ürünler alınıyordu (Mazower, 2013: 163, 164).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selanik fabrikalarla tanışmaya başlamıştır. Şehrin en önemli sanayicisi olan Allatini ailesi 1857'de un, 1880'de tuğla fabrikası kurmuştu. Un fabrikası doğunun en büyük sanayi tesisi olarak görülüyor, tuğla fabrikasında yılda 500.000 tuğla ve 10.000.000 kiremit üretiliyordu. Allatini'lerin 1892'de kurulan Olimpos bira fabrikasında da hisseleri vardı. Bütün Osmanlıda ünlenen bu fabrika, Makedonya bölgesindeki bira tüketimini üç katına çıkarmıştır. 1879' da kurulan iplik fabrikasında ise 470 işçi istihdam edilmekte ve haftalık 28 ton iplik üretilmekteydi. Vilayette üretilen tütünü işlemek üzere, günde 60.000 sigara üretim kapasiteli Osmanlı tütün rejisi 1884'de açılarak faaliyete başlamıştır. (Anastassiadou, 2010: 185, 186). Şehrin sanayileşmesi, üretimin artması yerel ticareti de olumlu etkilemiştir. Öyle ki 1897/98 yılında 9.074 hane bulunan şehirde, 2.943 dükkan, 1.872 mağaza ve 112 han olmak üzere 4.927 ticarethane bulunmaktadır. (1315 Selanik Salnamesi, 244) İşyeri sayısının hane sayısı ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu sayının yüksekliğinde tabi ki vilayet merkezi olması etkindir ancak artan ekonomik kapasitenin de bunda etkili olduğu inkar edilemez. Gelişen ekonomiye paralel olarak fabrika sayısı da artmaya devam etmiş ve 1912'ye gelindiğinde 33'e ulaşmıştır. (Yerolympos ve Colonas, 2014: 219)

XIX. yüzyılın sonlarına kadar Selanik'te modern bir limanın olmamasından dolayı gemiler açıkta demirler, hamallar tarafından mavnalara aktarılan yükler limana boşaltılırdı. Gelişen ekonominin sonucu olarak başlatılan limanı iyileştirme çalışmaları 1904 yılında tamamlanarak büyük gemilerin de yanaşmasına uygun hale getirildi. Bunun sonucu olarak aynı yıl limana Avusturya-Macaristan, Belçika, İngiltere, Hollanda, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Rusya, Danimarka, Norveç ve Romanya'dan 1.000 gemi giriş-çıkış yapmıştır. Bu rakama Osmanlı gemileri de eklendiğinde toplam sayı 3.320'ye ulaşmaktadır. 1909 yılında ise demiryolunun limanla bağlantısı sağlanarak ulaşım ağı daha da geliştirildi. Liman bölgesindeki bu iyileştirmeler, komşu mahallelerin yeniden düzenlenmesini, şehrin ilk betonarme binası olan gümrük idaresi, gar ve antrepoların yapılmasını beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeleri denizcilik ve sigorta şirketlerinin, bankaların, yabancı şirket ofislerinin, otellerin, büyük mağazaların kurulması takip etmiştir (Yıldız, 2012: 29, 31).

Gelişen ticaret şehirde finans sektörünün de önünü açmıştır. Bu alanda şehrin ilk kurumu 1863'te açılan Osmanlı Bankası olmuştur. 1880'lerin sonlarında ise tamamen yerli sermayeyle kurulan Ziraat Bankası ve Selanik (Allatini) Bankası faaliyete geçmiştir. (Anastassiadou, 2010: 175, 176). Şehirdeki canlı ticari hayatın etkisiyle bankacılık sektörü gelişmeye devam ederek 1907/1908 yılında sayısı 5'e çıkmıştır. (Osmanlı Bankası, Selanik Bankası, Midilli Bankası, Uryan Bankası, Atina Bankası). Ticari hayattaki bu gelişmeler şehirde bankerler için de uygun bir ortam oluşturmuş olup aynı yıl 15 bankerin faaliyette bulunduğu görülmektedir (1325 Selanik Salnamesi, 199-201, 578).

Selanik'in deniz yoluyla uluslararası ticaretin parçası haline gelmesi sigortacılığın da önünü açmıştır. Sigortacılık Osmanlı topraklarına XIX. yüzyılda ekonominin dışı daha açık bir hale gelmesiyle girmiştir. Dış ticaret yapan kesimler Avrupa'dan örnek alarak, deniz taşımacılığının risklerini karşılamak üzere nakliye sigortası talebinde bulunmaya başladılar. Doğal olarak bu talepte liman şehirleri başı çekiyordu. Daha sonraları başta büyük şehirlerdeki olmak üzere, özellikle yabancı ve gayri müslim nüfusun mülkleri ve hayatları için güvence sağlama talepleri yangın ve hayat sigortalarını da yaygınlaştırmaya başlamıştır (Baskıcı, 2002: 2, 3). Bu

süreçte, önemli bir liman kenti olan, çok sayıda yabancı ve gayrimüslimin yaşadığı Selanik'te sigorta şirketleri hızla artmıştır. Öyle ki 1907/1908 yılında İngilizlerin 7, Fransızların 6, Alman, İtalyan, Bulgar, İspanyol ve Yunanlıların 2'ser ve Osmanlı, Hollanda ve Avusturyalıların 1'er olmak üzere toplam 26 sigorta şirketi faaliyet göstermektedir (1325 Selanik salnamesi, 582, 583).

Selanik'te ekonomi ve ticaretin gelişmesine olumlu katkı yapan etmenlerden birisi de demiryolu olmuştur. Demiryolu vilayete 1872'de Selanik-Priştine hattı ile ulaşmıştır. Hat Üsküp'e kadar uzatılarak on yılı aşkın bir sürede Orta Avrupa demiryolları ağına bağlandı. Böylece şehir Avrupa'yla direk temas haline geçmiştir. İkinci hat, şehri askeri ve ticari olarak önemli bir merkez olan Manastır'a, üçüncü hat ise 1896'da başkente bağlamıştır (Mazower, 2013: 308). Demiryolunun doğuya girmesi Avrupalılar için büyük avantajlar sağlamıştır. Demiryolunun limanlara eklenildiği yerlerde ulaşım hızı ve kapasitesi artmakta, Avrupa malları daha kolay bir şekilde doğuya ulaşmaktaydı. Selanik toplumunda demiryolu su ya da gaz gibi coşkuyla karşılanmamıştır. Avrupa mallarının yerel üretimi bitireceği, deniz yolunun ve limanın hareketliliğinde azalma olacağı, Avrupalı şirketlerin mallarını doğrudan satma imkanı bulacaklarından Selanik'teki acentelerini kapatacakları ve toplumun Avrupa değerleriyle yozlaşacağı gibi tereddütlerle bir kısım insanlar demiryoluna soğuk bakmaktaydılar. Selanikliler için trenle Viyana, Paris gibi yerlere gitmek pahalı (belki de iş dışında bir seyahat kültürü olmadığından) olduğundan pek rağbet görmediği halde İstanbul hattı oldukça yoğundu (Anastasiadou, 2003: 162-167). Geleneksel ulaşım sektöründen geçimlerini sağlayan hancı ve katırcılar demiryolundan rahatsız olan gruplardandır. Ulaşım sektöründeki köklü değişimden sonra demiryolu güzergahında bu işlerle meşgul olanlar eski hareketli günlerini arar olmuşlardı (Abbott, 2013: 291, 292).

1890'ların sonunda şehrin merkez mahalleleri modern bir görünümdeydi. Çıkma sokaklar kaldırılarak yerine anayollar yapılmış, geniş ve düz sokakların çoğuna taş döşenmişti. Barakaların yerine yeni taş binalar yapılmış, bankalar, hastaneler, ofisler, oteller, tiyatrolar ve fabrika binaları şehrin günlük hayatındaki yerlerini almışlardı. Selanikliler artık demiryolu, tramvay, havagazıyla aydınlatma ve ısıtma, içme suyu gibi hizmetlerden yararlanıyorlardı. Bu dönemde eski etnik ve dini

ayrımların yerini toplumsal ve ekonomik ayrımlar almıştı. 1890 yangınından sonra şehir yeniden yapılandırılarak yoksullarını Vardar ve Kelemeriye mahallelerine göndermiş merkezi yerler ise iş yerlerine ayrılmıştı. Özellikle tramvayın işlemeye başlamasından sonra zenginler güzergahta bulunan Kırlar mahallesine yerleşmeye başlamışlardı (Anastassiadou, 2010: 85, 127).

1.3.2.2. Sosyo-Kültürel Hayat

XVIII. yüzyıldan itibaren Selanik hareketli bir sosyal yaşama sahiptir. Şehirde insanların bir araya gelerek vakit geçirebilecekleri çok sayıda taverna, kahvehane ve meyhane bulunmaktadır. Buralarda bol miktarda kahve, alkol ve afyon tüketilmekte bunun sonucu olarak sarhoşlar çıkardıkları rezaletlerle çevreyi rahatsız etmektedirler. Selanik bu yüzyılda -bazı diğer Osmanlı şehirleri kadar olmasa bile- devlet otoritesinin devamlı hissedildiği bir yer olmadığından baş müşterileri yeniçeriler olan bu gibi yerler genellikle resmi denetim dışındadır (Mazower, 2013:160, 161). XX. yüzyıl başlarında sayıları 207'yi bulan kahvehanelerin (1325 Selanik Salnamesi, 536) yeterince denetlenmemesi polis teşkilatının görevde olduğu dönemde de şikayet konusu olmaya devam etmiştir. 1909 yılında Türk toplumunun geleneksel buluşma yerleri olan kahvehaneler zamanın yeniliklerini de takip ederek müşterilerine sinema makinesinden film izlettiriyordu (en azından birisi). Olimpiya ismiyle bilinen kahvehanede şiddet içerikli ve toplumu kışkırtıcı film gösterilmesine polis teşkilatının kayıtsız kalması toplumu rahatsız etmiş, Sadarete kadar ulaşan şikayet üzerine konu araştırılıp doğruluğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine Selanik Valiliğine ilgili polis görevlileri uyarılarak bu gibi zararlı filmlerin halka gösterilmemesi için gereken tedbirlerin alınması talimatı verilmiştir (BOA.TFR.I.A 36/3508).

Selanik umuma açık mekanlarında insanlara hareketli bir hayat sunarken, sosyo-kültürel alanda da önemli gelişmelere sahne olmaktadır. Polis teşkilatının kuruluşu için de önemli yıllar olan XIX. yüzyılın son otuz yılı vilayette Avrupalı değerlerin yayılma dönemidir. Rum ve Yahudi ileri gelenleri cemaat liderlerine meydan okuyor, fikirlerini yaymak adına okullar kuruyor, yeni gazete ve dergiler çıkarıyorlardı. Bu gelişmelere ticaretteki patlamada eklenince şehir yeni bir ufka açılıyordu. Her alanda artan kapasite yeni banliyöleri, bulvarları, mağazaları,

fabrikaları ve tramvayı beraberinde getiriyordu (Mazower, 2013: 302, 303). Bu gelişmelerin sonucu olarak 1907/1908 yılında 8 matbaa, 5 kütüphane ve 2 tiyatro Selanıklilerin sosyo-kültürel hayatına katkıda bulunmaktaydı. (1325 Selanik Salnamesi, 536)

Bu dönemde Selanıkliler şebeke suyu, aydınlatma ve tramvay gibi modern yaşamın imkanlarından faydalanmaya başlamışlardır. Osmanlı Selanik Su Şirketi'nin kurulduğu 1888 yılından önce şehrin evlerinden çok azında su vardı. Halk mahalle çeşmelerinden ihtiyacını gidermekteydi. Bu tarihte padişah tarafından -ileride Selanik belediye başkanı olacak olan- Hamdi Bey'e şehir sularının yapımı, işletilmesi ve idaresi imtiyazı verildi. Belçika sermayeli olan şirketin çalışmalarıyla XX. yüzyılın başlarından itibaren çoğu Müslümanların evleri olmak üzere bir kısım evler su şebekesine bağlanmıştır. Selanıkliler kısa sürede şebeke suyunun konforuna alışmışlar ve 1902'de 2.085 olan abone sayısı 1907'de 4.378'e çıkmıştır (Anastassiadou, 2010: 77, 153).

Selanik sakinleri içme suyundan önce ışığa kavuşmuşlardı. Kamusal alanları gazla aydınlatma Londra'da 1805'de, Paris'te 1829'da, Almanya'nın şehirlerinde ise XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Selanik'te yine Belçika sermayeli şirketin çalışmaları sonucu 2 Mart 1890 tarihinde rıhtımdaki sokaklar aydınlatılmaya başlandı. Birkaç yıl içinde merkez ve Kırlar Mahallesiindeki ana cadde ve sokaklar aydınlatılmaktaydı. Aydınlatmanın getirdiği birinci fayda daha güvenli sokaklar olmuştur. Artık gece karanlığında suç işlemek eskisi kadar kolay değildi. İkincisi ise özellikle rıhtım bölgesinde gelişen gece hayatıydı. İnsanlar aydınlatılmış ve daha güvenli hale gelmiş olan rıhtımda dolaşıyor, kafelerde oturup eğleniyorlardı (Anastassiadou, 2010: 155-157).

Günümüz toplumlarının sosyal hayatını etkileyen önemli faktörlerden birisi de şehir içi ulaşımdır. Bu konu Selanik şehir yöneticileri için de çözülmesi gereken bir sorundur. Şehir içi ulaşımda atlı arabalar kullanılmakla beraber Selanik'in toplu ulaşım ile tanışması tramvayla olmuştur. İstanbul 1868, İzmir 1883'de tramvayla tanışırken Selanik şehrinde tramvay kurma çalışmaları 1890, ilk seferler ise 1893'de başlamıştır. Tramvay ulaşımına getirdiği kolaylık ve ucuzluğuyla Selanıklilerden

büyük rağbet görmüştür (Anastassiadou, 2010: 159). 1.250.000 Franka mal olup 9.453 metrelik bir hat uzunluğuna sahip olan sistem 1903/1904 yılında 238 beygirle hareket etmekteydi. Şehrin geniş bir alana yayılması insanların tramvaya kolayca alışmasını sağlayarak 1904/1905 yılında toplam 5.614.520 Selanikli tramvaydan faydalanmıştır (1325 Selanik Salnamesi, 640-642).

Selanikliler bir taraftan hayatı kolaylaştıran yeniliklerden faydalanırken diğer taraftan eğitime de büyük bir önem veriyorlardı. 1885 yılında 15.000 kişilik bir cemaat olan Rumların 3.000, 4.000 kişilik bir cemaat olan Bulgarların ise 820 öğrencileri vardı. Bu rakamlardan anlaşıldığına göre Selanik şehri sahip olduğu okul sayısı ve çeşidiyle bölgenin eğitim merkezi haline gelmiştir (Anastassiadou, 2010:171,172). 1907/1908 yılı itibariyle Selanik'te 61 okul bulunmaktadır. Bu okullara ait oldukları millet, öğrenci durumu, eğitim alanları göz önüne alınarak bakıldığında oldukça çeşitlilik gösterdikleri görülmektedir. İdadi-mülki okullar, öğretmen okulları, ticaret, ziraat, sanayi ve askeri okullar faaliyette olan okul çeşitleridir. Bu okulların bazıları karışık olduğu halde bazılarında sadece kızlar veya sadece erkekler devam etmektedir. Selanik'in kozmopolit yapısı okullara da yansımıştır. Rumların, Yahudilerin, Sırpın, Bulgarların, Ulahların, Fransızların, Almanların, İtalyanların okulları mevcuttur. (1325 Selanik Salnamesi, 460-526)

Selanik'teki okullar da cemaat yapısına göre kurulup faaliyet göstermekteydi. XX. yüzyıl başlarında Türk okullarının 4.000 civarında öğrencisi bulunmaktadır. Müslüman okulları daha çok şehrin kuzeyinde Türklerin yoğun olduğu Ahmet Subaşı, İshak Paşa, Yılan Mermer ve Çavuş Manastır mahallelerinde bulunmaktaydı. Dönme çocuklarının gittiği Terakki isimli okul da bu bölgedeydi. Bu okulların ilk ve orta kısımlarında (ibtidai ve rüşdiye) daha çok İslami bir eğitim verilmekte, rüşdiye kısmında tarih, coğrafya, matematik gibi dersler de bulunmaktaydı. Öğrenciler idadi (lise) ye geçtiklerinde ise ekonomi, geometri, kimya, muhasebe gibi dersler görmekteydiler. Müslümanlara ait okullar arasında ziraat, öğretmenlik, hukuk, polis ve jandarma okullarını sayabiliriz (Anastassiadou, 2010:170-172). Aynı dönemde Yahudilerin 15 kadar okul ve 40 civarında özel kurumu içeren bir eğitim organizasyonu bulunmaktaydı. Bunlardan okullar modern eğitim yaparken, diğerleri Yahudi kültürüne yönelik bir eğitim vermekteydi. Rumların 5 ilkokul ve 2 lise olmak

üzere 7, Bulgarların ise 3 ilkokul ve 2 lise olmak üzere 5 okulları vardı. Selanik eğitim sistemi içerisinde sayıları az da olsa Rumenlerin, Sırpın, Almanların, İtalyanların, Fransızların da okulları bulunmaktaydı. Eğitim alanı çeşitli din, dil ve siyasal ayrılıkların rekabet alanlarından birisi haline geldiğinden çok çeşitli milletlerin okul açmadaki tek hedefleri eğitilmiş gençler yetiştirmek olmayıp, bu okullar sayesinde bölgedeki varlıklarını da göstermek istiyorlardı. (Yerolympos ve Colonas, 2014: 214).

Vilayetin hareketli kültür ortamının önemli bir parçası da basın olmuştur. Basın hayatı Vali Sabri Paşa'nın 1869'da çıkardığı resmi bir haftalık gazete olan *Selanik*'le başlamıştır. Gazetede haberler, fermanlar ve bildirimler yer alıyordu. Bu gazeteyi Türkçe *Rumeli* ve Yahudice *La Epoca* ile Rumca *Ermis* gazeteleri takip etmiştir. Gazeteler yerel konulara ağırlık vermişler, eleştirilerini de daha çok belediye yetkililerine çevirmişlerdir. Asayiş konularına da yer verilerek, hırsızlık, yankesicilik, gasp, ateş etme, fuhuş ve sarhoşların işlediği suçlar gibi olaylarının haberleri yorum yapılmadan verilmekte ve bu konularda hizmeti geçen polisler övülmekteydi (Mazower, 2013: 326-329).

Selanik basının gelişmesine de oldukça uygun bir yerdir. II. Abdülhamit döneminde gazetelerin sıkı kontrol altında bulundurulduğu bir ortamda, başta Colombo olmak üzere otellerin çoğunda, padişahı sert biçimde eleştiren Avrupa gazeteleriyle Jön Türklerin yayın organları kolayca bulunabilmekteydi. Başta Asır olmak üzere Selanik gazeteleri başkentte bile aranan, okunan gazetelerdendir (Georgeon, 2014: 135-137). 1907/1908 yılı itibariyle Selanik'te çıkan gazeteler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 7: Selanik'te çıkan gazeteler (1907/1908)

Gazetenin İsmi	Yayınlandığı Dil
Selanik	Türkçe
Asır	//
Çocuk Bahçesi	//
Laipuga	İspanyolca
Karus Salanikus	Rumca

Alyetiya	//
Perugreder de Salunik	Fransızca
Jurnal De Salonik	//
El Amiz	Yahudice

(1325 Selanik Salnamesi, 565)

Coğrafi konumu, dünyaya entegre olmuş ekonomisi, deniz ve demiryolunu da kapsayan ulaşım imkanları, kozmopolit yapısıyla Selanik, bir çok devletin temsilcilik açtığı bir Osmanlı vilayetidir. Selanik'te ilk konsolosluk Akdeniz'de gelişen ticaretin merkezi olması ve stratejik öneminden dolayı 1685 yılında Fransızlar tarafından açılmıştır. 1698 yılından önce şehirde sadece 2 Fransız vatandaşı yaşarken 1721 yılına gelindiğinde bu sayı 37'ye çıkmıştır. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde Selanik'te Venedik, Napoli, Toskana Dükalığı, Ragusa ve Hollanda'nın temsilcileri vardı. İsveç, Danimarka, Avusturya, İspanya ve Prusya temsilcilikleri ise kısa zaman sonra açıldılar (Mazower, 2013:167). Yabancı devletler özellikle Ruslar ve Avusturyalılar Selanik'e atayacakları temsilciler konusunda titiz davranırlar, en yüksek dereceden diplomat ve konsoloslarını görevlendirirlerdi. (Uzer, 1999: 233) 1904/1905 yılı itibariyle Selanik'te İngiltere, İtalya, Avusturya-Macaristan, Rusya, Sırbistan, Yunanistan, Almanya, İran, Romanya, Fransa, Belçika, İsveç-Norveç-Danimarka konsolos bulunduruyor, Amerika, İspanya, Hollanda ise konsolos vekiliyle temsil ediliyordu. (1322 Selanik Salnamesi, 149-152)

Tarih boyunca değişik milletleri kendisine çeken Selanik stratejik önemi, ulaşım imkanları, mümbit toprakları, tarıma uygun iklimi, madenleri gibi pek çok unsur ile Osmanlı yönetimine girdikten sonra da cazibe merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir. Bunun sonucu olarak farklı etnisitelerin yaşadığı, çok dilli, çok dinli, kozmopolit bir şehir haline gelmiştir. Bu haliyle Osmanlının önemli vilayetlerinden ve batıya açılan kapılarından birisi olmuştur. Coğrafyanın kendisine sunduğu avantajlarla hem Osmanlı hem de yabancı devletler için önemli bir merkez olması Selanik'in ekonomik ve sosyo-kültürel olarak da gelişmesini sağlamış, farklı dinlere ev sahipliği yapması kültürel zenginliğine katkıda bulunmuştur.

Şehir, sahip olduğu avantajlarla XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zamanın getirdiği yenilikleri yakından takip etmiştir. Kamu alanlarının

aydınlatılması, Şebeke suyunun kullanılmaya başlanması, kadim çağlardan bu yana kullanılan denizyoluna demiryolunun eklenmesi, Şehir içi toplu ulaŐıma geçilmesi, finans ve sigortacılık sektöründeki gelişmeler bunlardandır. İŞte Selanik polis teşkilatı böyle bir ortamda kuruluş ve gelişim dönemini yaşamıştır.

II. BÖLÜM

OSMANLI'DA İÇ GÜVENLİK

Devlet olmanın önemli şartlarından birisi vatandaşlarının güvenliğini sağlayabilmektir. Devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda devamlı bir gelişim çizgisi takip edebilmeleri istikrarlı bir kamu düzenine bağlıdır. Sınırları içerisinde kamu düzeninin tesisi ve idamesi adına konulan kuralların yürürlüğünü sağlayabilmek, düzgün çalışan bir iç güvenlik teşkilatının varlığını gerektirir. Dolayısıyla devlet olma iddiasındaki teşkilatların öncelikli konularından birisi iç güvenlidir.

Osmanlı Devleti küçük bir beylikten imparatorluğa yükselirken devletin idari ve bürokratik yapılanma seviyesine uygun olarak iç güvenlik konusuna da gereken önemi vermiştir. İlk dönemlerde devletin sade yapılanmasına uygun olarak iç güvenlik teşkilatının da sade bir yapıda olması beklenir. Zaman içerisinde yeni şehirlerin fethedilmesi, beyliğin devlete dönüşmesiyle iç güvenlik teşkilatı da kurumsallaşmaya başlamıştır.

Tezin bu bölümünde Osmanlının iç güvenlik konusuna bakışı, bu konuda kendisine ulaşan tarihi miras ve bu mirasın ortaya çıkan teşkilata etkileri incelenecektir. Ayrıca geniş coğrafyalarda uygulanan iç güvenlik politikaları ve bu politikalarda XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan değişikliklerin sonucu olarak askerden ayrılıp günümüze kadar ulaşan polis teşkilatının gelişim sürecine değinilecektir.

2.1. Devralınan Tarihi Miras

Devletlerin kuruluş tarihinin belirlenmesinde devlet denen organizasyonun uluslararası sahnede belirgin hale gelerek yerini alması esas alınmaktadır. Fakat devletler için bu tarih sıfır noktası değildir. Sırtlarını genellikle kadim bir mirasa dayamaktadırlar ki bu miras, bazen adına devlet denmese bile bir yönetim kültürünü de içinde barındırır. Dolayısıyla devletler daha kuruldukları andan itibaren geçmişten tevarüs ettikleri birçok idari alt yapıya sahiptirler.

2.1.1. Türk Kültüründen Devralınan Miras

Türk ve İslam kültüründen beslenen Osmanlı Devleti de bu kültürlerin değişik tarih ve coğrafyalarda kurduğu devletlerden gelen -iç güvenlik de dahil olmak üzere- birçok idari mekanizmaya sahipti. Osmanlının iç güvenlik teşkilatını anlamak için öncelikle bu konuda geçmişten devraldığı uygulamalara kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Bugünkü polis kelimesinin karşılığı olarak Eski Türklerde “*yarkan*” Moğolcada ise “*daruğa*” kelimesi kullanılıyordu. Moğolca ve Türkçe kelimelerdeki d ve y harflerinin değişime uğradığı düşünülecek olursa kökenin aynı olduğu sonucuna varılabilir. Yarkan kelimesi polis, dedektif, cellat anlamlarına gelirken, daruğa Orta Asya ve Azerbaycan’da gece bekçisi, Altınordu zamanında ise polis memuru karşılığında kullanılıyordu (Dündar, 1993: 213). Ali Şir Nevai ise bu kelimeyi polis müdürü karşılığında kullanmıştır (Okçabol, 1940: 10).

Türkler tarih boyunca suçların önlenmesine, işlenen suçların faillerinin yakalanarak hak ettikleri cezaya çarptırılmasına büyük önem vermişlerdir. Bir suç işlendiğinde suçlunun mutlaka yakalanmasına çalışılır, yakalandığında maddi zarar tazmin ettirilir, ayrıca ceza da verilirdi. Failin yakalanamadığı durumlarda maddi zarar o yer ahalisine ödettirilirdi. Böylece kolektif bir sorumluluk getirilerek herkesin suçlulara karşı uyanık olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca zorla hak arama ve suçlunun cezasını mağdurun vermesi kanunlarla yasaklanmıştır. Tüm bu uygulamalar güçlü bir kolluk teşkilatının varlığını zorunlu kılmaktadır (Alyot, 2008: 12). Kolluk ve bugünkü anlamda ceza-adalet sistemi kendi literatürünü de oluşturmuştur. Suç teriminin en eski karşılığı “*yazuk*” olup anlamı, “yoldan ve yönden sapma” demektir. Suçlu “*yazukluk*”, suç işleme eylemi ise “*yazuk kılma*” olarak adlandırılıyordu. Ceza kararları at üzerinde verilmekte, hükümden sonra suçluya hemen *atkak* veya *bukağı* denen kelepçe takılmaktaydı (Ögel, 1979: 263).

Türk tarihinin en eski devirlerinden itibaren Başbuğ denilen komutanlar hem askeri işlere hem de inzibat işlerine bakmaktaydılar. Bu durum Türklerin devlet kurdukları tüm yerlerde aynı şekilde olmuş ve Tanzimat’a kadar devam etmiştir. Bu sebeple Türklerde inzibat tarihi ile askeri tarih iç içe girmiş durumdadır. Bu sonuçtan

hareketle Türk tarihinin en eski yazılı belgelerinde adına rastlanan subaşı unvanlı komutanı incelemek konuyu anlamak için uygun bir başlangıç noktasıdır (Alyot, 2008: 9, 10).

Divanü Lügat'it-Türk'te ordu anlamına geldiği belirtilen “*sü*” kelimesi ile “*baş*” kelimesinin birleşmesinden meydana gelen “*sübaşı*” açıkça görüleceği gibi komutan anlamına gelmektedir. Fakat bu kelimenin savaşa gitmek, sefer etmek anlamına gelen “*sülemek*” mastarından geldiği şeklinde de fikirler vardır ki netice olarak iki görüş de askeri kökenlidir. Subaşı tabirinin ilk ne zaman kullanıldığıyla ilgili net bilgiler olmasa da VIII. yüzyılda dikilen Tonyukuk Anıtı'nda yazılı olmasına bakarak kökenleri daha eskilere götürülebilir. Subaşılar bir askeri birliğin komutanı olarak görev yaptıkları gibi buldukları bölgenin emniyet ve asayişinden de sorumluydular. Bu bakımdan Türk kolluk tarihini subaşılıktan başlatmak da mümkün olup, bu durumda Tonyukuk Anıtı'nda adı geçen İnelkagan'ı bilinen en eski subaşı olarak kabul etmek gerekir (Alyot, 2008: 10, Tongur, 1946: 28) .

Subaşıya bir vilayetin mülki ve askeri işlerinden sorumlu bir makam olarak İslami Türk Devletleri'nde de rastlanmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Selçuk Bey de bir subaşı idi. Anadolu Selçuklularında ordunun en önemli bölümü olan tımarlı sipahilerin önemli il merkezlerinde bulunan komutanlarına subaşı deniyordu. Bu komutanlar savaş zamanlarında çevrede bulunan köy ve kazaların tımarlı sipahilerini komuta eder, barış zamanlarında ise buldukları bölgenin emniyet ve asayiş hizmetlerini yürütürlerdi. Selçuklularda subaşılar hem askeri hem de inzibat görevlerinde *sipehsalar* ve *serleşker* denilen bölge komutanlarına bağlıydılar. Anadolu Beylikleri döneminde de komutanlara subaşı deniyordu. Örneğin Aydınoğlu Mehmet Bey Germiyan ordusunda, Nizamettin Bekler ise Karamanoğullarında subaşıdır (Alyot, 2008: 10; Tongur, 1946: 28,29) .

Zaman içerisinde görevlerinde bazı değişiklikler olsa bile subaşılık Osmanlılar zamanında da varlığını devam ettirmiştir. Osmanlılarda da kuruluşundan itibaren iç güvenlik hizmetleri askeri yapı içerisinde yerine getirilmiştir. Bu süreçte kendilerine verilen yetkiler dahilinde padişahın mutlak temsilcisi olup hem mülki hem de askeri otoriteyi uhdelerinde toplamış olan kadılar, sancak beyleri, beylerbeyiler

maiyetlerinde bulunan askerlerle asayiş sağlıyorlardı (Alyot, 2008: 29-35). Maiyetlerinde ise kapıkulu askerleri, yeniçeri ocağı, tımarlı sipahiler, cebeciler, kaptan paşa, topçular, bostancılar, hasekiler, baltacılar, çavuşlar, kapıcılar, muhziırağa, asesler, böcekçiler, paspanlar gibi görevliler bulunuyordu (Alyot, 2008: 36-66).

Eski Türklerde emniyet ve asayiş işlerine temel teşkil etmiş ve günümüze kadar ulaşmış üç kaynaktan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, Türklerin örf, adet, idaresine ait olup dağınık bir halde bulunan ve bütün Türk boylarının maşeri vicdanlarından doğmuş efsane bir lider olan Oğuz Han'ın bir araya getirdiği kabul edilen Oğuz Töresi'dir (Alyot, 2008: 12-16). Kanun anlamına gelen töre, esasen bozkırda fiilen yaşanan hayatın zaman içerisinde sosyal ve hukuki normlar haline gelmiş halidir. Bütün Türk lehçelerinde kullanılan ve Tabgaçlardan beri varlığı bilinen bu tabirin asli söylenişini olan "törö" şeklini çok daha eskilere götürmek mümkündür. Töre kuralları değişmez kalıplar olmayıp zamanın ve sosyal hayatın gerektirdiği değişikliklere açıktır (Kafesoğlu, 1984: 233,234).

Töre herkesin görev-yetkilerini gayet açık ve kesin bir dille belirlemiştir. Töre hükümlerine göre kişiler hükümlere aykırı ilk hareketlerinde uyarılarak nasihat edilmeli, ikinci defada tehdit ve zorlamayla hükümlere uymaları sağlanmalı, üçüncü defa töre hükümlerini çiğnemeleri halinde sürgüne gönderilmeli, hala suç işlemeye devam ederlerse zindana atılmalıdırlar. Yine töre hükümlerinde, hırsızların çalınan malın on katı cezaya çarptırılmaları, kızlara tecavüz edenlerin ağır bir tazminat ödemeleri kurala bağlanmıştı. Kadim Türk kültürünün eseri olan bu kurallar toplum ve devlet nazarında tam bir kabul görmüş, toplum hayatı bu kurallara göre düzenlenmiştir. Öyle ki İslamiyet'e girdikten sonra dahi bazı meseleler töre hükümlerine göre çözülmeye devam edilmiştir (Alyot, 2008: 12-17).

Türk devletleri töre hükümlerini uygulayarak kamu düzenini tam olarak sağlamışlardır. Çin kaynakları Alp İlteber unvanlı bir Uygur liderinden bahsederken kendisinin askeri işlerle meşgul olurken annesinin halkın şikayetlerini dinleyip davalarına baktığını, kanun ve nizamları (töreyi) bozanları hemen cezalandırdığını,

bu sayede Uygur oymaklarındaki asayiş ve düzenin yerinde olduğunu ifade etmektedir (Ögel, 1979: 110).

Eski Türklerde emniyet ve asayiş işlerine temel teşkil eden kaynaklardan ikincisi, XIII. yüzyılda Orta Asya, Çin, Harzemşahlar Ülkesi ve Doğu Avrupa'yı içine alan büyük bir imparatorluk kurmuş olan Cengiz Han'ın Uluğ Yasası'dır. Bu çok büyük coğrafyayı yönetebilmek için Cengiz Han, kısmen örf ve adetlere de dayanan bazı kanunlar çıkardı. Bu kanunlar toplumun emniyet ve asayişini sağlamaya yönelik hükümler de içeriyordu. Cengiz Han bu kanunlar sayesinde hiç olmazsa ölümüne kadar ülkesinin iç düzenini korudu. Ana yollar üzerinde kurulan menzil teşkilatıyla bir taraftan yolcu ve devlet görevlilerinin seyahati kolaylaştırılırken bir taraftan da yolların asayişini sağlıyordu. Daruğa denilen valiler şehirlerin asayişinden sorumlu idiler. Daruğalar kendi yönetiminde bulunan insanları kaydederek sıkı bir pasaport muamelesine tabi tutarlardı. Cengiz Han kurduğu büyük imparatorlukta emniyet ve asayişini sert cezalarla sağlamaya çalışmıştı. Soygun, zina, fuhuş ve livata suçlarını işleyenlerle devletin elinden kaçmış zanlı, esir gibi kişileri saklayanlara ölüm cezası uygulanmaktaydı. Şüphelileri itirafa zorlamak için işkence yapmak adettendi. Adi hırsızlar ise dayakla cezalandırılıyordu (Alyot, 2008: 12-18). Cengiz Han'ın kurduğu kolluk sistemi sayesinde ülkenin her köşesinde tam bir huzur ortamı kurulmuştu. Bu sayede herhangi bir yabancı hiçbir suça maruz kalmadan ülkenin geniş topraklarında tek başına seyahat edebiliyordu (Okçabol, 1940: 19).

Sözü edilen kaynakların üçüncüsü ise Çağatay Devleti emirlerinden Timur'un oğullarına tavsiyeleri mahiyetindeki Tüzükat'tır. Timur koyu bir Müslüman olduğu için koyduğu kuralları örf ve adetten ziyade İslami prensiplere dayandırmış, Cengiz'in yasasını şer'i hükümlere tercih edenleri cezalandırmıştır. Eskiden bu yana hakim ve kolluk amiri yetkisine sahip olan tarhanların yetkilerini kaldırarak yerlerine kadıları tayin etmiştir. Devrinin kanunlarını teşkil eden Tüzükat'ta emniyet ve asayiş hizmetlerinde istihbarata çok önem verildiği görülmektedir (Alyot, 2008: 12-18). Timur, Tüzükat'ta prensip olarak bulunan istihbarat faaliyetlerine, uygulamada da gereken önemi vermiş ve düşman devlet topraklarına seyyah, derviş, münecim, falcı kimliğinde casuslar göndermiştir.(Okçabol, 1940: 22)

Hunlarda suçlulara mali ceza verilmiyor sadece bedeni cezalar uygulanıyordu. Hapis cezası ise en çok on günle sınırlıydı. Kılıcını bir başkasına karşı çeken kişi ölümle cezalandırılıyor, yağma olaylarında yağmacının mallarına devlet el koyuyordu. Küçük suç işleyenler dövme ve bazı eziyetlere tabi tutma gibi çeşitli bedeni cezalara çarptırılıyor, ağır suç işleyenler ise ölümle karşı karşıya kalıyorlardı. Göktürklerde ise mali ve bedeni cezaların ikisi de uygulanmaktaydı. Cinayet işleyenler, evli kadına tecavüz edenler ve at koşumu çalanlar ölümle, kavga sırasında adam yaralayan yaranın durumuna göre para cezasıyla cezalandırılıyordu (Gürsoy, 2013: 193-197). Çin kaynaklarına göre Göktürklerde isyan, ihanet, cinayet, zina ve at çalma suçlarına ölüm cezası veriliyordu. Bazı durumlarda suçlu ve mağdur tarafı arasında diyet olarak bir kız vermek suretiyle anlaşmaya gidilebilirdi. Babürname’de ise idam, deri yüzme, göze mil çekme, üzerinden fil veya sürü geçirme, kazığa vurma, kamçılama gibi cezalar sayılmaktadır (Ögel, 1979: 262, 263). Görüldüğü gibi Eski Türklerde suçlar oldukça sert bir şekilde cezalandırılıyordu. Suçların sert ve kesin hükümlerle cezalandırılmasından dolayı toplumda kan davası geleneği yer bulamıyordu (Kafesoğlu, 1984: 280).

2.1.2. İslam Kültüründen Devralınan Miras

Türkler İslamiyet’e girdikten sonra Müslüman dünyasında büyük rol oynamaya başlayarak özellikle Abbasiler döneminde devlette önemli görevler aldılar. İslam devlet kültürüyle uzun zamanlar boyunca devam eden bu etkileşim neticesinde İslam devletlerinde görülen iç güvenlik teşkilatlarının bir müddet sonra çeşitli Türk devletlerinde de tesirlerinin olması doğal bir sonuçtur. Bu sürecin etkisiyle birçok İslam hukuk kurumu Selçuklu, Osmanlı ve başka Türk devletlerinde çeşitli isim ve şekillerde hayat bulmuştur. Bunların içinde emniyet ve asayişle ilgili memuriyet ve makamlar da Türk kültürüyle birleşerek yer almıştır (Alyot, 2008: 14).

İslamiyet’ten önce Arap toplumunda kolluk kuvvetinin varlığıyla ilgili herhangi bir emare yoktur. Sadece Kabe’nin ve anahtarlarının muhafazası ile avlusunda huzur ve sükunun sağlanması için bazı görevliler vardır. Hz. Muhammet döneminde ise İslam Devleti henüz kuruluş aşamasında olduğu için devletin diğer kurumları gibi emniyet teşkilatı da kurumsal olarak oluşmamıştı. Ancak bu teşkilatı andırabilecek basit ve kısmi bazı uygulamalar vardı (Palabıyık, 1991: 10-21).

Hiz. Muhammet hicret ederek Medine'ye gelince yeni İslam Devleti'nin anayasası niteliğinde bir metin hazırlayarak insanlara dağıttı. Bu belgede kamu düzeniyle ilgili “.....*takva sahipleri Müslümanlar arasında zulüm, günah, düşmanlık ve bozgunculuk yaymak isteyen kimsenin başında bulunacaklar, bu kimse onlardan birinin oğlu olsa bile ellerinden kurtulamayacaktır*” denilmektedir. Hiz. Peygamber burada topluma kamu düzenini bozanlara müdahale yetkisi vermektedir. Bu toplumsal sorumluluğa rağmen Hiz. Muhammet Medine'de asıaptan bazıları devriye gezerek sokakların güvenliği için tehlike oluşturabilecek şüpheli kişileri izlemek için görevlendirmişti. Hiz. Ebubekir döneminde de bu uygulama devam etmiştir (er- rahmuni, 2004: 13-17).

Hiz. Ömer döneminde İslam Devleti genişledikçe merkezi ve büyük şehirler de artıyordu. Buralarda emniyet ve asayişin sağlanması yönünde yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine emniyet teşkilatı düzenli bir kurum olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde taşradaki emniyet ve asayiş hizmetleri *Ahdas Teşkilatı'na* (Hadiseler Müdürlüğü) havale edilmişti. Bu yapı valiye bağlı müstakil bir teşkilattı. Aynı dönemde taşrada bazı yerlerde *valiyyü'l meune* isminde kolluk görevlileri de vardı. Bu dönemdeki kolluk görevlilerinin görevleri halife, vali ve kadıların emirlerini yerine getirmek, korumalıklarını yapmak, hakimın verdiği hükümlerin infazını sağlamak, mahkeme salonlarında mübaşir ve muhafız görevini yapmak, suçluları tespit ederek yakalamak, geceleyin insanların can ve mal emniyetini sağlamak için devriye gezmek, vali veya kadıya vekalet etmek olarak belirlenmiştir (Palabıyık, 1991: 16-57).

Hiz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra Medine'de asayişin yavaş yavaş bozulmaya başlaması dolayısıyla güvenlik teşkilatının güçlendirilmesi zorunlu hale geldi. Bu sebeple Hiz. Osman mevcut sistemi güçlendirerek *şurta* (polis) adında bir teşkilat haline getirdi ve ilk *reisü's şurta* yı (emniyet müdürü) atadı (er- rahmuni, 2004: 20,21). *Şurta*, Arapça bir kelime olup sözlükte alamet taşımak, şart koşmak, gerekli kılmak ve hazırlamak anlamlarına gelir. Aynı dönemde gece devriye gezen kolluk görevlilerine ases denmekteydi ki bu sözcük de bekçi, devriye gezme, nöbetçi ve gözetleme anlamlarına gelmektedir (Palabıyık, 1991: 48).

Emeviler döneminde her bölgede emniyet ve asayişini sağlayacak bir kolluk teşkilatı vardır. Meydana gelen iç karışıklıklar da teşkilatın gelişiminin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde de kolluk kuvveti mensuplarına şurta, teşkilatın en büyük idarecisine ise *sahibü'l şurta* denmekteydi. Bu dönemde valiler emniyet teşkilatına o kadar önem vermişlerdir ki atandıklarında ilk iş olarak kendi sahibü'l şurtalarını görevlendirmişlerdir. Birçok vali de bu görevinden önce şurta veya sahibü'l şurtadır. Bazı valiler ise kardeşlerini ya da oğullarını bu göreve getirmişlerdir. Bu yapı içerisinde, şurta, sahibü'l şurta, hares (koruma), ases, sahibü'l azap (zanlıları itirafa zorlamak için üzerlerinde baskı kurup işkence yapan görevli), sahibü'l meune (yardım edici anlamında kolluk kuvveti), katibü'l şurte (insanlar arasındaki muamele ve diyet yazılarını yazan görevli), seccan (hapisane görevlisi), ve sahibü'l ahdas unvanlı kişiler görev yapmaktadır (Palabıyık, 1991: 57-74).

İslam devletlerinde kolluk teşkilatı mülki amirlerle yakın çalışmış ve onlara yardımcı olmuşlardır. Emniyet ve asayişin temini, adli ve şer'i cezaların infazı, olaylara anında müdahale etme, şahitsiz ve belgesiz davalara bakma, bazı durumlarda olay yerinde cezalandırma, sabıkalı ve zanlıları itirafa zorlama, şikayet olmaksızın şüpheden hareketle suçlulara müdahale, tören ve yangınlarda görev alma gibi vazifeleri ifa ederlerdi. Burada dikkat çekici husus kolluk teşkilatının şahitsiz ve belgesiz davalara bakma gibi bir görevinin olmasıdır. Şeriata göre kadıların bir kişiyi cezalandırabilmeleri suçun şüpheye yer bırakmaksızın ispatına bağlıdır. Oysa bazı durumlarda zanlının suçu işlediğine dair kuvvetli şüphe olduğu halde ispatlamak mümkün olmayabilir. Kadının ceza veremeyeceği böyle bir durumda kamu düzeni için zanlının cezalandırılması gerekebilir ki bu durumda kişinin yargılanması ve cezalandırılması kolluk görevlisine düşmektedir (Palabıyık, 1991: 14-17).

Emeviler dönemindeki kolluk uygulamaları çok fazla değişime uğramadan Abbasiler döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde de devletin en önemli idari birimlerinden birisi şurta teşkilatıdır. Abbasiler her şehirde askeri bir birliği asayiş hizmetlerinde görevlendirirdi. Bu birlik başkent veya eyalet merkezindeki sahibü'l şurtanın vekili olan bir komutanın emrinde görev yapardı. Bu komutanın emrindeki askerler emniyet ve asayişini sağlamak için devriye gezer, suçluları takip eder ve kadının verdiği hükümleri infaz ederlerdi (Palabıyık, 1991: 87, 88). Abbasiler

Emeviler'den miras alınan devlet kurumlarını aynen muhafaza ederek daha da geliştirmişlerdir. Özellikle Halife Mansur döneminde şurta teşkilatı devletin en önemli dört kurumundan birisi haline gelmiş, sahibü's şurta devlet protokolünde en ön sıralarda yer almıştır. Bu makam Bağdat'ta emirlik veya valilikle eşdeğer olarak düşünülürken Endülüs'te vezirlik veya haciblik görevlerine aday gösterilebiliyordu. Hatta halife veya valilerin yokluklarında vekil olarak sahibü's şurta kalıyordu (Yılmaz, 2003: 56).

Endülüs'te farklı bir polis uygulaması görülmektedir. Polis teşkilatı II. Abdurrahman tarafından büyük ve küçük olarak iki kısma ayrılarak bunların başına atanan büyük emniyet müdürü makam sahibi kişilere, toplumun ileri gelenlerine ve onların akrabalarına hükmeder, suç işlediklerinde onları yakalar ve gereğini yapar, küçük emniyet müdürü ise halk tabakasına karşı aynı görevi ifa ederdi. 929 yılında orta polis diye bir üçüncü polis grubu ihdas edildi ki bunların muhatabı tüccar, sanatkar, doktor, öğretmen gibi meslek sahipleriydi (er-rahmuni, 2004: 37). Endülüs şurta teşkilatı asıl görevleri dışında birçok konuda da hizmetlerde bulunmuştur. Sahibü'l şurta bazen orduya komutanlık yaparken bazen de diplomasiyle ilgilendiği görülmüştür. Endülüs'te sahibü'l şurtanın hukukçular ve alimler arasından atandığı da olmuştur. Bu durum, sahibü'l şurtanın hukukla iç içe olması, bazen de miras konularının çözümü, camide namaz kıldırma, hutbe okuma gibi görevleri de yerine getirmesinden kaynaklanmıştır (Yılmaz, 2003: 94, 95)

İslamiyet değişik coğrafyalara yayıldıkça kurulan çeşitli devletlerde iç güvenlik teşkilatı ana hatlarıyla bu esaslar çerçevesinde kurulmuş ve vazife yapmıştır. Doğal olarak her zaman her yerde aynı isimle anılmamış farklı unvanlar almışlardır. Örneğin kolluk amirine Tunus'ta hakim, Endülüs'te sahib-i medine denilmiştir (Alyot, 2008: 13).

640 yılında İslam hilafetine dahil olan Mısır'da polis teşkilatı ilk defa Amr Bin As tarafından kurulmuştur. Dört Halife, Emevi ve Abbasi döneminin ilk devirlerinde olduğu gibi Mısır'da da emniyet müdürlüğü devlette önemli bir mevki oluşturmakta olup aynı zamanda vali yardımcısı pozisyonundaydı. Tolunoğulları döneminde de bu durum devam etmiştir. Tolunoğulları Devleti'nden sonra Mısır'da asayiş önemli

ölçüde bozulduysa da İhşidiler'in kurulmasıyla nispeten düzelme yaşandı. Fakat bu dönemde de emniyet müdürleri ya çok kudretli olup valilere karşı gelmeleri ya da çok aciz olmaları sebebiyle sık sık değiştirildi (er-rahmuni, 2004: 30-35).

İslam'ın iyilikleri emretmek kötülükleri yasaklamak şeklindeki prensibinden temel alan bir kolluk teşkilatı da tarih boyunca tüm İslam coğrafyasında varlığını sürdürmüştür. Arapçada “hesap etmek, saymak, yeterli olmak” anlamındaki hasp kelimesinden türeyen ihtisap “.....çirkin bir iş yapanı kınamak” anlamına gelmekte, *muhtesip* ise bu işle görevli memuru ifade etmektedir. Muhtesip, ölçü-tartı aletlerindeki hileler, her türlü ticari aldatmalar, komşuluk hakları, vaktinde ödenmeyen borçlar, işçi-işveren anlaşmazlıkları gibi toplumda oldukça sık görülen ve kamu düzenini ihlal eden konularda görevlidir. Muhtesip bu görevlerini yerine getirirken gerektiğinde şurta ile de işbirliği yapardı (Kallek, 1998: 133-143). Bu teşkilat mensupları belediye zabıtası işleriyle de görevli olduklarından zaman zaman çarşı pazarda devriye gezerek görevlerini ifa etmekteydiler. Geniş yetkilere sahip olan muhtesiplerin kadıların işine dahi müdahale ettikleri olurdu (Alyot, 2008: 14).

Günümüzde olduğu gibi İslami devletler zamanında da emniyet müdürünün adli ve idari görevleri vardı. Emniyet müdürünün ve onun emrindekilerin görevlerini inceleyerek teşkilatın sorumluluklarını ortaya koyabiliriz. İslam devletlerinde polis, başlangıçta adli teşkilatın içinde kurulduğundan, kadının yargılama görevinde ona yardım ediyordu. Ancak daha sonraki dönemlerde adli teşkilattan ayrılarak müstakil hale geldi. Bu dönemde önce aciliyet gerektiren suçlarda, daha sonra ise birçok suçta hüküm verme yetkisini haiz oldu. Bu görev dahilinde emniyet müdürü suçluları yakalar/yakalatır, yargılar, hüküm verir ve verilen hükmü infaz eder/ettirirdi (er-rahmuni, 2004: 59).

Sahibü's şurtanın yukarıda izah edilen adli görevleri yanı sıra idari görevleri de vardır. Bunlar; suçu önleme, hapishaneleri gözetleme, içki içip eğlence düzenlenebilecek yerleri denetim altında tutma, zabıta ile işbirliği içinde camilerde adap ve düzeni sağlama, halife ve valinin otoritesini artırmak için halk içinde onlarla gözükmeye, resmi törenlere katılma, kadıların emirlerini yerine getirmek için duruşmalarda hazır bulunma, bidatlerle mücadele etme, vergi memurlarına yardım

etme, seferberlikte asker toplama, halife ve valinin emirlerinin halka tebliği, halifenin önünde mızrak taşıma, pasaport tanzim etme ve kayıtlarını tutmadır. İslam devletlerinde polisin adli-idari görevleri yanı sıra toplum hizmetine yönelik bazı sosyal görevleri de vardı. Bunlar; yangınları söndürmeye destek olma, düşkün ve muhtaçlara yardım etme, hapisanedeki hükümlüleri cezalarını çekerken ve tahliye olduktan sonra takip ederek ıslah olmalarını sağlama gibi görevlerdir (er- rahmuni, 2004: 59-65).

Doğal olarak yukarıdaki görevlerin birçoğunu emniyet müdürü kendisi yapmıyor, emrindeki görevliler aracılığıyla yerine getiriyordu. Bu görevler dönemin emniyet teşkilatının sorumluluklarını ortaya koyduğu gibi teşkilatın yapısı ve memurlarının özellikleri hakkında da bazı fikirler vermektedir. Günümüz polis teşkilatının temel görevlerinden olan suçu önlemeye özel önem verildiği ayrıca polisin halife, vali ve kadıyla yakın işbirliği içerisinde olduğu görülmektedir. Polis teşkilatı, idari yapı ve personel kaynaklarını bu görevlerin ifası üzerine organize etmiştir. Dönemin polis teşkilatı mensuplarına bakıldığında –günümüzde de olduğu gibi- amir ve memur konumunda olanlar üzere iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Amir pozisyonunda olanların başında, müdür görevdeyken yardımcısı, yokken vekili olan emniyet müdür vekili gelmektedir. Günümüzdeki polis merkezi (karakol) amiri karşılığı olan arba amirleri, şehrin önemli yerlerinde nöbet bekleyip şüpheli şahıs ve şehre gelen yabancıları kontrol eden görevlilerin sorumlusu mesalih amirleri, gece devriyelerinin başı durumundaki uses amirleri, mahpusların durumlarını takip ederek her gün emniyet müdürüne rapor yazan hapisane sorumlusu, küçük çaptaki operasyonları düzenleme, hakkında tutuklama kararı çıkanları yakalama ve emniyet müdürünün emirlerini halka tebliğ etme görevlerini ifa eden birimin başı olan nakipler teşkilatın diğer amirlerini oluşturmaktadır (er- rahmuni, 2004: 95-118).

Teşkilatın polis memuru (şurta) tabakası da görevlerine göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Bunlar; toplumun içine değişik kimliklerle girerek her türlü bilgiyi toplamakla görevli sivil polisler, günümüzdeki çevik kuvvetin karşılığı olan masırlar, vali ve hükümdarların korumalığını yapıp ayrıca kadıların meclisinde bulunarak orada asayiş sağlayan cilvazlar, eski hırsız v.b. sabıkalılardan oluşup polisiye

hizmetlerde görevlendirilen tevvabunlar bu gruptandır. Bunların dışında tu'rur adı verilen bir grup vardır ki bunlar gönüllülük esasına göre ücretsiz olarak görev yapmaktadırlar. Kadınların polis teşkilatına alınması ilk defa Abbasi halifesi Ebu Cafer El Mansur zamanında sivil polislikte görevlendirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu görevde başarılı olmuş olmaları ki Halife Me'mun zamanında sayıları 1700'e ulaşmıştır.(er- rahmuni, 2004: 122-136)

2.2. 1299-1826 Arası Dönem

1299 yılında Osmanlı Devleti kurulduğunda Anadolu emniyet ve asayiş bakımından tam bir çözüme halindeydi. Hiçbir tarafta can, mal ve ırz güvenliği olmadığı gibi durumu düzeltebilecek bir idari sistem de yoktu. Bu kargaşanın içinde Osmanlının yeni bir düzen vaadiyle ortaya çıkması halk için de bir umut kaynağıydı. Çalışmanın önceki kısımlarında da zikredildiği gibi tarih boyunca Türk idari sisteminde asayiş işleri askeri yapı içerisinde yerine getirildiğinden Osmanlının da aynı usulde hareket etmesi doğal sonuçtur. Dolayısıyla Osmanlı kolluk teşkilatı üzerinde çalışmak aynı zamanda askeri yapı üzerinde çalışmak anlamına gelmektedir.

Kuruluş aşamasındaki Osmanlı kolluk teşkilatının yapısına geçmeden önce başlangıçtan itibaren kolluk faaliyetlerine temel teşkil eden bazı cezai hükümlere değinmek konuyu anlamak bakımından faydalı olacaktır. Türk tarihinden gelen örf, adet ile şer'i kuralların bir araya gelmesinden oluşan ve uygulanmaya gelmekte olan cezai hükümler devletin genişleyen topraklarında daha iyi tatbik edilmesi maksadıyla 1529 yılında bir kanun haline getirilmiştir. İmparatorluktaki tüm insanların anlayabileceği bir sadelikte yazılan bu kanun da kolektif sorumluluğu önemsemiş ve suçlunun meydana çıkarılmasında suç yeri ahalisine sorumluluk vererek suçlunun yakalanamadığı durumlarda ahaliyi suçtan doğan zararların tazminiyle sorumlu tutmuştur. Bu kural han ve kervansaraylarda işlenen hırsızlıklarda çalışanlara aynı sorumluluğu yüklediği gibi buraların mahalle içerisinde buldukları durumlarda mahalle halkı da sorumluluğa ortak oluyordu (Alyot, 2008: 22). Devletteki dolaylı idare yapısının sonucu olan bu yöntemin ülkenin değişik yerlerinde şartlar oluştuğunda uygulandığı görülmektedir. 1810 yılında Ankara'da işlenen ve failin yakalanamadığı bir suç sebebiyle Ankaralıları 100.000 kuruş ceza verilmişti. Yine

Erzincanlılar bölgelerinde bir yeniçerinin öldürülmesi ve suçlunun yakalanamaması sebebiyle 20.000 kuruş cezaya çarptırılmışlardı. (Ergut, 2012: 86). Her ne kadar bu yöntem, suç ve cezada ferdi sorumluluğu esas alan çağdaş hukuk sistemine aykırı olsa bile kolluk sisteminin zaman ve mekan boyutunda günümüzdeki kadar yaygın olmadığı bir dönemde idarenin çözümü budur.

Adam öldürmelere ve dönemin kamu güvenliğinin en büyük tehditlerinden olan yangınlara (kundaklama) karşı idam cezası öngörülmüştü. Ayrıca tarım toplumlarının genel niza konularından olan hayvan hırsızlığı ve hayvanların ekili alanlara zarar vermesi konusunda da esaslı düzenlemeler getirilmiştir. Hayvan satın alanlar satıcıdan sahiplik belgesi istemek zorundaydı. Bu şekilde hırsızlığın önüne geçebilmek hedeflenmişti. Hayvanların ekili alanlara zarar vermesi durumunda ise sahibine mesuliyet getirilmiş buna karşın hayvana kötü muamele yasaklanmıştır. Kavga edip asayiş bozan kişiler için de cezai hükümler mevcuttur. Kavgalarda cezanın karşı tarafta meydana gelen yaranın ciddiyetine göre değişmesi, küçük çocuklara ceza verilmemesi gibi günümüz sistemine uygun hükümler de vardır. Fuhşa aracılık edenler için para ve ta'zir cezalarına ek olarak dönemin sisteminde çok ağır bir ceza olan teşhir düzenlenmişti. Zina suçunun oluşması için şer'i hükümlere uygun olarak ispat edilmesi gerekmektedir. Zinanın cezası ise suçlunun evli, bekar, zengin, fakir olmasına göre değişmektedir. Tecavüz suçluları için tenasül organlarının kesilmesi uygun görülmüştür. Kadınlara söz veya elle sarkıntılık yapmak, içki içmek dayak ve para ile cezalandırılmaktadır. Bir mahalle ya da köy halkı, içlerinden birisinin hırsızlık yaptığı veya uygunsuz hareketleriyle çevresindekileri rahatsız ettiğiyle ilgili şikayette bulunursa, idarenin konuyu tetkiki üzerine iddiaların doğruluğuyla ilgili kanaate varılması halinde o kişi başka bir mahalleye veya köye sürgün edilirdi. (Alyot, 2008: 22-29). Günümüz hukuk sistemi ve uygulamada sürgün gibi bir uygulama olmasa bile zaman zaman mahalle veya köy halkının benzer konularda imza toplayarak idareye başvurmalarının temelinde millet hafızasındaki bu uygulama yatıyor olmalıdır.

Kanun koyucu dönemin kamu düzenine tehdit olarak genel itibariyle bu suçları ortaya koymuştur. Dolayısıyla toplumda genel olarak bu suçların işlendiği ve kolluk kuvvetlerinin mesaisini genel olarak bu suçlarla mücadelede harcadığı sonucuna

varılabilir. Çalışmanın ilerleyen safhalarında incelenecek olan teşkilat yapılanmasının da bu tabloya uygun olması beklenilir.

Kolektif sorumluluk prensibinin bir başka uygulaması Osmanlı'da kefalet sistemi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sistemde halk birbirlerine, imamla muhtar ise bütün mahalleye kefil olmaktadır. Böylece mahallede hırsızlık v.b. suçların önüne geçilmek hedeflenmiştir. Her mahallede birbirlerine kefil olanları gösterir defterler tutularak sancak veya eyalet sorumlusunda muhafaza edilmekteydi. Ayrıca şehre ticaret veya başka maksatlarla gelenler de kendilerine halktan bir kefil bulmak zorundaydı. Hanlarda kalanlara hancılar kefil oluyor, bunlar da aynı şekilde kaydediliyor, ayrıldıklarında ise kayıtları düşülüyordu. Böylece hanlarda kimlerin ne zaman kaldıklarını idare tespit edebiliyordu. Kahvehane, dükkan ve diğer işyerlerinde yatanlar için de aynı kurallar işletiliyordu (Çadircı, 1997: 71, 72).

Başlangıçta küçük bir beylik olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin idaresi de oldukça basitti. Devletin başında bulunan bey atadığı kadılar ve komutanlarla ülkeyi idare ediyordu (Alyot, 2008: 29). Osmanlı şehirleri herhangi bir şekilde özerkliğe sahip değillerdi. Kadının emniyet ve asayişle ilgili verdiği emirleri aynı zamanda bir komutan olan subaşı emrindeki askerlerle uygulardı. Kırsal alanda ise bu işleri subaşının temsilcileri olan tımarlı sipahiler takip ederlerdi (Karaman, 2006: 5). Tımar sistemi Selçuklular döneminde meydana çıkmış diğer bütün Türk-İslam devletlerinde devam ettikten sonra Osmanlılarda en mükemmel halini almıştır. Osmanlılar fethedilen arazileri genel olarak devlete mal etmişler ve bunun büyük kısmını da tımar ve zeamete ayırmışlardır. Tımar sahibi bu araziden kendisine tahsis edilen bölgede halktan topladığı vergilerle geçinir bunun karşılığında ise bazı görevleri ifa ederdi. Öncelikle tımar bölgesinde oturması gerekmekte olup teçhizatını kendisinin düzdüğü askerlerin talimleriyle ilgilenip sefer zamanı sancakbeyinin emrinde savaşa katılması, barış zamanında ise bölgesinin asayişini sağlaması temel göreviydi (İnalcık, 2006: 17).

Devletin kuruluş aşamasında ilk göze çarpan kolluk görevlisi Türk tarihinden süzülüp gelen subaşıdır. Tevarih-i Ali Osman'daki “ *Orhan yiğit oldu, andan Osman Gazi aldığı vilayetleri bahşeyledi Karahisar Sancağı kim İnönü derler ol*

araya değin oğlu Orhan'a verdi ve subaşılığını Alp Gündüz'e verdi" ve Oruç Bey Tarihi'ndeki "*Pes Osman Gazi aldığı vilayetleri bahşeyledi Karahisar Sancağı kim ana İnönü derler oğlu Orhan'a verdi subaşılığını karındaşı oğlu Alp Gündüz'e verdi*". (Tongur, 1946: 29) şeklindeki kayıtlar yukarıdaki tezi doğrulamaktadır. Subaşılıkla ilgili kayıtlardan Alpgündüz'ün Osmanlı Devleti'nin bu günkü anlamda bilinen ilk polis amiri olduğu anlaşılmaktadır.(Dündar, 1993: 216) Bu kelimeyi Osmanlılar subaşı olarak telaffuz ettilerse de kökeninin bütün Türk lehçelerinde asker, ordu anlamına gelen "sü" olduğu açıktır. Kelime bu haliyle başkomutan anlamına geliyorsa da eski Türklerde başkomutanlığın hakanın veya hakan ailesine mensup birisinin ifa edebileceği bir görev olduğu düşünöldüğünde subaşının belirli bir askeri birliğin komutanı olması icap eder (Alyot, 2008: 10). Tarihi silsilede subaşılık Selçuklulardan Osmanlıya geçmiş olsa bile bazı farklılıklar da içermektedir. Selçuklu subaşısının mülki görevleri de varken Osmanlı subaşısı bir zabita amiri pozisyonundadır (Yağar, 2002: 631).

Osmanlıda subaşılar eskiden bu yana olduğu gibi hem asayiş ve inzibati hem de askeri görevleri yürüten komutanlardı. Devletin ilk dönemlerinin öne çıkan komutanlarından Evrenos Bey, Timurtaş Bey, Koca Bey ve Ayna Bey subaşı unvanına da sahiptiler. I. Murat döneminde subaşılık devlet hiyerarşisinde üst sıralarda bir yere sahipti. Öyle ki döneminde savaş meydanlarında önemli yararlılıklar gösteren subaşı Ayna Bey padişahın savaştan dönmesi münasebetiyle düzenlenen geçit töreninde payitaht subaşısı sıfatıyla sadrazam ve şehzadeden sonra alaya üçüncü sırada katılmıştı. Göröldüğu gibi doğrudan doğruya hükümdara bağlı olan bu komutanlar aynı zamanda bir inzibat amiri idiler. Maiyetlerinde inzibati işlere bakan görevliler vardı ki sonradan bunlara *yasakçı* ismi verilmişti (Alyot, 2008: 30).

Çelebi Mehmet zamanında padişah divanına dahil önemli bir memur olan subaşılara II. Murat zamanına ait kayıtlarda daha az rastlanmakla birlikte takip eden yıllarda görevinde meydana gelen bazı değişikliklerle mevcudiyetini ve önemini devam ettirmiştir. Aşıkpaşazade Tarihi'nde geçen "*padişah İstanbul'u kim fethetti subaşılığı kulu Süleyman Beye verdi ve cemi vilayata kullar gönderdi talip olanlar gelsin evler, bağlar, bahçeler verelim didiler ve kim geldi ise verdiler bu şehri*

mamur ettiler” şeklindeki ifadelerden Fatih Sultan Mehmet zamanında subaşılının şehrin bayındırlık işleriyle de görevli oldukları anlaşılmaktadır. Beledi işlerle meşgul olan subaşılının asayiş konularındaki çalışmaları da devam ediyordu. Asesbaşı ile görev yapan subaşılar geceleri devriye çıkar/çıkartırlar, suçluları takip edip yakalar/yakalatır ve bu konularla ilgili kayıtları tutarlardı (Tongur, 1946: 29, 32).

Yukarıda izah edildiği gibi İstanbul’ un ilk subaşılığına tayin edilen Karıştıran Süleyman Bey’in görevlerine şehri imar etmek işi de ilave edilmişti. Fatih Sultan Mehmet’in subaşıya Bizans zamanındaki şehreminlerin mülki görevlerini de yaptırmak istediği anlaşılmaktadır (Alyot, 2008: 30). Bu anlamda subaşılar gündüzleri devriyeye çıkarak çarşı ve pazarların, mahalle aralarının temizliğine dikkat etmek, bozulmuş kaldırımları tamir ettirmek, yıkılmaya yüz tutmuş binaları mimarbaşına bildirmek gibi görevleri yürütürken diğer taraftan da geceleri devriyeye çıkarak suçlularla mücadele görevlerine de devam ediyorlardı (Tongur, 1946: 30).

Birer zabıta memuru olan subaşılar eyalet ve sancak merkezlerinde, kasabalarda ve hatta köylerde bile görevlendiriliyordu. Bunlar arasında tayin, görev ve yetkiler bakımından bir takım farklılıklar bulunmaktaydı. Subaşılının ve maiyetlerindeki yasağın yanında İslam devlet kültüründen Osmanlıya geçmiş olan ases ismindeki görevlilerin de asayiş hizmetlerinde buldukları görülmektedir (Alyot, 2008: 31). Ases (uses) kurumu Basra’da 666 yılında kurulmuş olup görevlilerin ücreti esnaf tarafından karşılanıyor, buna karşın gece çalınan mallar bulunamadığı takdirde tazmin ediliyordu. (er- rahmuni, 2004: 102) Osmanlıda da asesler aynı şekilde geceleri devriye gezerek asayiş sağlıyor, bunun karşılığında ev, dükkan ve diğer muhafazası gereken yerlerin sahiplerinden belirli bir ücret alıyorlardı. Ayrıca gece suç işleyenlerden subaşı tarafından tahsil edilen para cezalarının % 10’u asesbaşısına verilmekteydi (Alyot, 2008: 31). Bu görevliler yeniçeri ocağının 28. orta (bölük) sınıfın komutanlarından sırayla atanırdı. Aseslerin diğer bir görevleri ise cuma günleri sadrazamın yolu üzerinde görev alarak hem güvenlik hem de saygı nöbeti tutmak ve idam mahallerinde düzeni sağlamaktır (Yağar, 2002: 632).

Konya’da polis teşkilatına yardımcı kuvvet olarak 1917’de istihdam edilen çarşı ve mahalle bekçilerinin (gece bekçisi) maaşları da aynı şekilde şehirdeki insanlardan bina başı toplanmaktaydı. (Yılmaz, 2012: 42, 43) İslam kültürünün başlangıcında kolluk teşkilatının nüvesini oluşturan ve tarih boyunca varlığını devam ettiren ases (gece bekçisi) lerin görevleri ve ücret uygulamaları iç güvenlik kurumları arasındaki tarihi mirasın açık göstergesidir.

Kuruluş aşamasında basit bir teşkilatla yönetilen idari mekanizma devletin yeni fetihlerle genişleyen sınırlarına paralel olarak gelişmiş ve yeni ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Devlet yeni duruma ayak uydurmak için hem kurumlarında ıslahata başlamış hem de iç ve dış güvenliğini sağlamlaştırmak adına ordusunda yeni düzenlemelere gitmiştir (Alyot, 2008: 31).

İstanbul’un fethedilmesinden sonra şehirdeki Hıristiyan yoğunluğuna karşı denge sağlayabilmek adına şehre Anadolu’dan Müslüman göçü devlet tarafından teşvik edilmiştir. Bunun sonucunda şehrin nüfusu kısa zamanda birkaç misline çıkmıştı. Şehrin artan nüfusu ve gittikçe kozmopolitleşen yapısı alışlagelmiş kolluk teşkilatından başka yeni bir teşkilata ihtiyaç doğurdu. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti eyalet ve sancakların toprak idare sistemiyle irtibatlı olan emniyet ve asayiş teşkilatını korumakla beraber başkentin inzibat işlerini yeni bir tarzla ele alarak şehri bir takım bölgelere ayırdı. Evliya Çelebi bu dönemde mntıklarının en büyük adli memuru olup zabıta amiri pozisyonunda da olan bir takım hakimliklerden bahsetmektedir. Bu dönemde ayrıntılar göz ardı edildiğinde İstanbul’un emniyet ve asayişin sağlanması bakımından beş büyük mntıkaya ayrıldığı görülür (Alyot, 2008: 44).

Yeni düzenlemeye göre asayişin sağlanması bakımından saray civarı cebecibaşılara, şehir merkezinde olup da saray civarı dışında kalan yerler yeniçeri ğalarına, Kasımpaşa ve Galata kaptanpaşalara, Tophane ve Beyoğlu topçubaşılara, Üsküdar, Eyüp, Kağıthane, Boğaziçi’nin iki yakası, Kadıköy, Adalar ve Yeniköy tarafları bostancıbaşılara bağlanmıştır (Alyot, 2008: 45). Bu beş temel bölgenin dışında muhtelif yerlerde yalnız kendi bölgelerinin asayişinden sorumlu *usta* denilen memurlar da vardı. Bunların maiyetlerine ücretleri yeniçeri ödeneğinden verilen

görevliler verilmişti. İstanbul'da yukarıda sayılan bölgelerin içinde veya dışında ve o mintikanın zabıta amirinin emrinde olmak üzere bu günkü anlamda karakollar anlamına gelen *kolluklar* da vardı. *Kollukçu* denilen bu görevliler yeniçerilerden oluşuyor ve bu günkü polisin işini yapıyorlardı (Alyot, 2008: 45, 46). Görev bölgelerine göre İstanbul 15 *kola* ayrılmıştı. Bir de bostancıbaşı idaresinde denizde bu işi yapanlar vardı ki bunlar boğazda gemiyle dolaşır gelip gidenleri kontrol ederdi. Karakol deyimi de kara kolluğu anlamında buradan gelmektedir (İnalçık, 2013: 32). Günümüzde de şehirler -görev alanlarına göre birçok kolluk görevlisi bulunmakla birlikte- kolluk uygulamasına benzer şekilde asayiş yönünden polis merkezi bölgelerine ayrılmaktadır.

Kolluklar, savaşa giden genç yeniçerilerden ve yeniçerilerin kendileri savaşa gittiklerinde odalarının korunması için İstanbul'da bıraktıkları bekçilerden görevlendirilmeyip namus ve iffetiyle bilinen tecrübeli yeniçerilerden seçilirdi. Kolluklarda önceleri birer ikişer yeniçeri varken daha sonraları bu sayı 10'u geçmeye başlamıştır. Devletin kötü idare edildiği dönemlerde kolluk teşkilatı da bu durumdan nasibini alarak kolluklar rüşvetle satılmaya, personel sayısı gittikçe artmaya ve genç personel görevlendirilmeye başlandı. Bu durumdan zararlı çıkan yine toplum oluyordu. İstanbul'daki elçiliklerin korunmasını da yeniçeriler yapıyor ve bu görevleri için resmi ücretlerinin haricinde görev yaptıkları elçiliklerden de para alıyorlardı (Alyot, 2008: 47, 48).

Osmanlının yabancılara tanıdığı kapitülasyonların iç güvenlik uygulamalarına da etkileri olmuştur. Bu düzenlemelerle, mahalli kolluğa ait olması gereken bazı yetkiler yabancı makam ve mercilere devredilmiştir. Buna göre yabancıların kendi aralarında oluşan her türlü suçun yargılama yetkisi elçiler ve konsolosların uhdesine verilmişti. Dolayısıyla bu gibi durumlarda kolluk kuvvetlerinin yabancılara müdahaleleri söz konusu değildi. Bu durum sadece aynı milletten olan yabancılar hakkında değil değişik milletler arasındaki olaylarda da geçerliydi. 1740'da I.Mahmut'un Fransızlara verdiği kapitülasyona göre adli soruşturmaların gereği olarak yabancıların evlerine girilmesi gerektiğinde kendi yetkililerin de kolluğa katılması gerekiyordu. Hatta söz konusu kapitülasyon hükümlerine aykırı hareket eden yabancılara dahi kolluk karışmıyordu (Tongur, 1946: 38, 39).

Osmanlının bu dönemdeki zabıta işlerinin temelinde yeniçeriler bulunmaktadır. Başkent ve taşradaki yeniçeri askerinin komutanı olan Yeniçeri ağası aynı zamanda başkent in asayişinden de sorumludur. Subaşı, asesbaşı, salma başçuhadarı, tebdil kuloğlu çuhadarı, cellat, falakacı, böcekbaşı gibi görevliler yeniçeri ağasının kolluk hizmetlerindeki yardımcılardıdır. Yeniçeri ağaları haftada iki-üç defa gece veya gündüz İstanbul sokaklarını dolaşır, rastladıkları serserileri, şüpheli kişileri toplatır, bunların içlerinden cezayı hak edenleri yanında bulundurduğu falakaya yatırarak döver veya subaşıya dövdürürdü. Yeniçeri ağalarının önceleri haftada, sonraları ise ayda bir defa sadrazama giderek ocak işleri hakkında bilgi vermeleri adettendi. Şüphesiz ki bu görüşmelerde özellikle başkent in asayiş meseleleri de gündeme geliyordu. Yeniçerilerin kolluk bakımından en stratejik görevleri Divan-ı Hümayun muhafızlığıdır. Yeniçeriler XV. asır sonlarına kadar her gün, bu tarihten XVII. asır sonlarına kadar haftada dört, bu tarihten sonra ise bazen iki, bazen dört gün Divan-ı Hümayun'a muhafızlık etmekteydiler (Tongur, 1946: 54, 55).

2.2.1. Kolluk Makam ve Görevlileri

Çalışmanın bu bölümünde dağınık bir yapıda olan Osmanlı kolluk teşkilatının yapısı, görevleri ve görevlileri incelenecektir. Böylece teşkilatın bürokratik yapısı, iç işleyişi ve toplum düzenini sağlamak adına yürüttüğü faaliyetler göz önüne konmaya çalışılacaktır. Osmanlı iç güvenlik teşkilatının önemli bir birimi olan subaşılar hakkında önceki bölümlerde yeterince bilgi verildiğinden ayrıca bahsedilmeyecek olup ases, muhtesip gibi İslami devletlerde görülen görevlilerden ise Osmanlı dönemindeki özellikleri dikkate alınarak bahsedilecektir.

Padişah ve Divan-ı Hümayun: Padişahlar devletin en yüksek ve en genel yetkilisi, halkın mutlak koruyucusu olması hasebiyle iç güvenlik teşkilatının da en büyük amiri durumundadır. Memleketin emniyet ve asayişinin sağlanması konusunda beylerbeyi, sancak beyi, mütesellim, voyvoda, kadı ve naiblere sürekli olarak emirler gönderirdi. Bu emirlerde asayişin temini, halkın eşkıya saldırılarından korunması, yolların ve geçitlerin muhafazası gibi konular sık sık yer alırdı. İstanbul'un sürekli problemi olan yangınlarla yakından ilgilenir, narh tayini ve kontrolünü takip ederdi. Hacıların yol güvenliği, iç güvenlikle ilgili başlıca büyük memurların tayini, has, tımar ve zeametler ile derbent ve menzilkeşlerin muktedir

kimselerden seçilmesi padişahın kolluk hizmetleriyle ilgili sorumluluklarıydı. Ayrıca zaman zaman tebdil-i kıyafet halkın içine girerek bu alandaki uygulamaları bizzat denetlerdi. Hemen hemen bütün İslam devletlerinde bulunan divan Osmanlıda önceleri padişahın sonraları ise sadrazamın başkanlığında toplanarak devlet işlerine bakan kuruldur. İç güvenlik konuları burada ayrıntılarıyla görüşülür, ilgili emirlerin bir kısmını padişah kendisi verir bir kısmı da divandan geçerdi (Tongur, 1946: 5-7).

Sadrazam: Fatih Sultan Mehmet'in teşkilat kanunnamesinde sadrazam için "*cümle umurun vekil-i mutlakıdır*" denilerek tüm devlet işlerinden sorumlu olduğu belirtilmektedir. Bu temel kuralın sonucu olarak sadrazamdan beklenen önemli görevlerden birisi de ülkede iç güvenliğin sağlanmasıdır. Devlet işlerinde padişahın mutlak vekili olması sadece kanunnamede ifade edilen bir olgu olmayıp tayinleri sırasında da önemle üzerinde durulan bir husustur. II. Ahmet Bozoklu Mustafa Paşayı göreve getirirken "*umur-ı Devlet-i Aliyye senin rey ve tedbirine havale olunmuştur*" diyerek tüm devlet işlerinden mesul olacağını beyan etmektedir. XVII. yüzyıl ortalarına ait bir kanunnamede ise sadrazamın yetkileri; din ve devlet işleri, saltanat nizamının sağlanması, had, kısas, hapis, ta'zir, idam gibi cezaların uygulanması, dava dinleme, şer'i ve örfi kuralların tatbiki, zulmün bertaraf edilmesi, eyalet, sancak ve tımarların tevcihi ve ülkenin idaresi olarak sayılmaktadır. Ülkenin idare edilmesi, zulmün bertarafı, çeşitli cezaların infazı gibi hususlar sadrazamın asayişle ilgili görevlerine işaret etmektedir. Sadrazamlar yetkilerini genel olarak çeşitli divanlar aracılığıyla uygulama alanına sokarlardı. Emniyet ve asayişin teminiyle ilgili İstanbul, Galata, Üsküdar, Eyüp kadılarının katılımıyla Çarşamba sabahları divan toplantısı yapılır ve İstanbul ahalisinin davalarına bakılırdı. Bu divandan önce İstanbul'da bulunan beylerbeyi ve sancak beyleri sadrazama çıkarak konularıyla ilgili bilgi arz ederlerdi (İpşirli, 2008: 416, 417)

Devletin iç ve dış emniyetinin en tepedeki sorumlusu olduğu için doğal olarak kolluk teşkilatının en baştaki amiri konumundadır. Sadrazam seferde ya da İstanbul dışında olduğu zamanlarda kendisine *kethüda bey* vekalet ederdi. Devletin padişahтан sonraki ikinci adamı olduğundan asayiş işleri onun birçok görevinden biriydi. Bu sebeple zaman zaman maiyetiyle beraber çarşı pazarda dolaşp gördüğü uygunsuz davranışları cezalandırma bile bunlar sembolik hareketlerdi. Uygulamada

İstanbul'un asayiş işlerini şehrin bölünmüş olduğu emniyet mıntıklarının amirleri, (günümüzdeki polis merkez amirleri/karakol amirleri) subaşılar ve asesbaşılar takip ederdi. Yeniçeri ağası da İstanbul'un asayiş bakımından bölündüğü beş mıntıkadan kendisine verilen, şehir merkezinde olup da saray civarı dışında kalan yerlerin asayişiyile ilgilenmekle beraber diğer mıntıkların işlerine de karışırdı. İstanbul'da bu görevlilerin dışında kolluk teşkilatının değişik çalışma alanlarında görevli ve doğrudan sadrazama ya da yeniçeri ağasına bağlı görevliler de vardı (Alyot, 2008: 52, 53).

Sadrazama direk bağlı bu görevlilerden birinci grup günümüzdeki sivil polisler benzeyen *tebdil çuhadarları*dır. Bunlar İstanbul'da halkın içine girerek asayiş bozanlara müdahale edip ayrıca belediye zabıtasını ilgilendiren konulara da bakarlardı. Sadrazama bağlı ikinci grup kolluk personeli *muhzırağa bölüğüdür*. Barışta ve savaşta sadrazamın maiyetinde bulunan bu kolluk kuvveti ikinci divanında (Divan-ı Asafi) ocak işlerini takip ve sadrazama muhafızlık ederdi. Divan-ı Hümayunda yeniçeri ocağını ilgilendiren kararlar muhzırağaya verilirdi. Muhzırağanın refakatinde ise sadrazamla birlikte kol gezerken cezalandırılması gerekenler ya da hapishaneye sevki gerekenlerle ilgili görevleri yapan harbeci denen görevliler vardı (Tongur, 1946: 13, 14).

Sadrazamın kamu güvenliği açısından önemle takip ettiği konulardan birisi de yangınlardı. Büyük yangınlara yeniçeri ağasıyla beraber gider ve söndürme çalışmalarına nezaret ederdi. Önemli yangınlara bazen padişah da gittiğinden bu durumda sadrazamın olay yerine padişahdan önce varabilmesi için konağında her zaman üç at hazır bekletilirdi (Okçabol, 1940: 36).

Kadı: Osmanlı yönetiminde adli, idari ve beledi işlerin başı olarak padişah adına tam yetkili bir amir olup önemli bir görevlidir. Günümüzde kadı dendiği zaman sadece hakimlik akla gelse de yönetimin birçok sahasında söz sahibidir. Doğrudan doğruya padişahın şahsını temsil ediyordu ki bu yetki valilerde dahi yoktu. Bu sebepten bir yerde kadılık (mahkeme) kurulması gerektiğinde bunun için padişah fermanı gerekirdi. Kadılar asayişten de sorumlu oldukları için bu alandaki bir takım görevlileri bizzat atama yetkilerini haiz idi. Bu yetkisiyle çarşı pazarın denetimi ve

esnafın hal ve hareketlerini takip için muhtesip, davaların taraflarını hazır bulundurmak üzere muhzir isimli görevlileri atayabiliyordu. Kadıların icra kuvveti ise subaşılardı (Yağar, 2002: 630). Kadılar yargılama işini bizzat yapar ve hükmünü de hemen verirdi. İstanbul şehri Merkez, Galata, Üsküdar ve Eyüp olmak üzere dört kadılık bölgesine ayrılmıştı (Okçabol, 1940: 43, 44). Kadı, yargılama görevinin gereği olarak bölgesinde meydana gelen öldürme, hırsızlık vb. olaylarda keşfe de gitmek zorundaydı. Bu görevini ihmal ettiği takdirde eyalet beylerbeyi veya merkezi otoriteler tarafından ihtar edildiği de olmuştur (Ortaylı, 1975: 125, 126). Kadılar kolluk görevleri arasında en çok ahlak zabıtası görevleriyle ilgilenirler ve zabıta amirliği yetkilerini sıklıkla bu alanda kullanırlardı. Kadınların tesettür kurallarına uymaları, sokak ve çarşı pazara çıkışları sıkı bir kontrol altındaydı (Alyot, 2008: 63).

Vali ve Mutasarrıflar: Osmanlı ülkesi taşrada *beylerbeyi* (vali) ve *sancakbeyleriyle* (mutasarrıf) yönetilmekteydi. XVII. yüzyıla kadar süren bu sistem sonradan eyalet ve vilayet olarak yeniden adlandırılmıştır. Beylerbeyi ve sancakbeyleri komutan ve mülki amir sıfatlarıyla bölgelerini yönetiyorlardı. Kolluk hizmetleri, şehirlerde asayişin sağlanması, çarşı pazarın ve narhın kontrolü bu görevlilerin sorumluluğundaydı. Beylerbeyi ve sancakbeyleri hükümetten belli bir maaş almazlar, verilen dirliklerden gelir elde ederlerdi. Ayrıca dirliğin büyüklüğüne göre asker beslemek zorundaydılar ki bu askerler savaşların yanı sıra asayiş konularında da hizmet görürlerdi. Vali ve mutasarrıflar bölgelerinde asayiş konusunda görevli olan diğer memurların da amiri konumundaydı. Sancak mutasarrıfları kazaları yöneterek vergilerini toplamak için *mütesellim* veya *voyvoda* denen kişiler görevlendirirdi. Bu görevliler de diğer idari görevleriyle birlikte asayiş işlerinin de sorumlusu durumundaydılar (Tongur, 1946: 15-17).

Muhtesip: İslam kültürünün bir eseri olarak kamu hayatına giren muhtesip, bütün İslam devletlerinde varlığını devam ettirdikten sonra Osmanlıda da hayat bulmuştur. Öyle ki Osmanlı kadı görevlendirdiği her mahalle bir de muhtesip atamıştır. Zaman içerisinde muhtesip unvanının yerine ihtisap ağası veya ihtisap emini de kullanılmıştır (Tongur, 1946: 26, 27).

Muhtesip şeriata aykırı davranışlarda bulunan kişileri yakalar ve cezalandırılmasını sağlardı. Bunun için kadı gibi mahkeme kurup yargılama yapmaz, hemen olay yerinde cezasını verirdi. Muhtesibin İslami devletler dönemindeki görevleri hemen hemen aynı şekilde Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bunlar; narh sistemini takip, hamallara ve hayvanlara fazla yük yükleyenleri men etme, öğrencileri döven öğretmenleri cezalandırma, yıkılma tehlikesi gösteren binalar konusunda önlem alma, ölçü ve tartı aletlerinin kontrolü, hile yapan esnafı cezalandırma, üretimin kalite kontrolü, usta-çırak ve işçi-işveren ilişkileri, cuma namazı vaktinde işyerlerinin kapanması, alenen oruç yemenin önlenmesi, çevreyi koruma gibi konulardır (Yağar, 2002: 633).

Yeniçeri Ocağı: I. Murat zamanında teşkil edilen ve Kanuni zamanında en güçlü durumuna gelen Yeniçeri Ocağı XVI. yüzyıl sonuna kadar inzibat ve asayiş işlerinin en temel yürütücülerinden olmuştur. En büyük komutanları olan yeniçeri ağası, Divan-ı Hümayun'da bulunur, İstanbul'un asayişini temin eder, sadrazamla beraber yangınların söndürülmesine nezaret eder, gece ve gündüz olmak üzere haftada birkaç defa çarşı ve sokakları teftiş eder, bu teftiş esnasında cezalandırılması gerekenleri refakatinde bulunan falakacılar vasıtasıyla anında cezalandırırdı. Yeniçeri ağasının dışında ocak mensupları da cuma gecesi hariç diğer gecelerde devriyeye çıkarlardı. Sadrazamla yeniçeri ağası İstanbul'un örf hakimleriydiler (Alyot, 2008: 38, 54).

Asesler: Çalışmanın önceki bölümlerinde de hakkında kısa açıklamalar yapılan asesler, İslam kültüründen Osmanlıya geçen bir kolluk kurumudur. Bu kurum başlangıçta geceleri şehrin asayişini sağlamak üzere düşünüldüyse de zaman içerisinde gündüzleri de görev almışlardır. Asesbaşılar maiyetlerindeki 500 neferle savaflara da katılmakla beraber Evliya Çelebi savaşa katılmayıp daimi olarak asayiş hizmetlerinde görevli olan 200 kişilik bir ases kuvvetinden de bahsetmektedir. Ases kurumunun düzgün işlediği dönemlerde herhangi bir suç işleyen kişinin yakalanmaması imkansızdı. Fakat devletin çöküşe geçmesiyle bunlar da bozulmuş, halka zulmeder hale gelmişlerdir (Alyot, 2008: 62). Devletin umumi hapishanesinin muhafazası, idam mahallerindeki düzenin sağlanması, yeniçeri ağalarının divanında hazır bulunup suçluların teslim alınması, Divan-ı Hümayun toplantı halindeyken

gereken tedbirlerin ifası, şehir içinde kahvehane açmak isteyenlere ruhsat verilmesi aseslerin görevlerindedir. (Okçabol, 1940: 40, 41)

Cebeciler: Orduya ait silah, cephan ve diğer teçhizatın temini, bakımı ve savaş bölgesine nakliyle görevli olan bu askeri birlik, barış zamanında İstanbul'un Ayasofya, Hocapaşa, Ahırkapı bölgelerinin asayişinden sorumludur. (Alyot, 2008: 55)

Kaptan Paşa: İstanbul'da tersane, liman, deniz ve Kasımpaşa, Galata bölgelerinin asayiş işlerinden sorumludur. Bu mıntıka ikiye ayrılmış olup Galata bölgesiyle Galata Çavuşu, Kasımpaşa ve civar sahil bölgeleriyle Tersane Çavuşu ilgilenmekteydi. Bu görevliler mıntıklarındaki kolluk (karakol) ları denetler, ayrıca emirlerindeki *kalyoncu* denilen kuvvetlerle devriyeye çıkarlardı (Alyot, 2008: 57).

Topçular: Asli görevleri top dökmek ve savaşta kullanmak olan bu askeri kuvvet, barışta Beyoğlu ile Tophane semtinin asayişinden sorumludur. (Alyot, 2008: 57)

Bostancı ve Baltacılar: Yeniçeri ocağına mensup olup saray ile padişaha ait köşklerin ve haremın muhafazasıyla görevli olan bu askeri kuvvet aynı zamanda Üsküdar, Eyüp, Kağıthane, Kadıköy, Adalar ve Boğaziçi'nin asayişinden sorumludur. Ayrıca İstanbul'un su kaynaklarıyla civarda bulunan ormanların korunması da görevleri arasındadır. Bostancılar arasından seçilen *haseki* isimindeki 300 kişilik bir kuvvet ise padişahın korumalığını yapmaktaydı (Alyot, 2008: 57, 58).

Çavuşbaşı: Divan-ı Hümayun toplandığı zaman saray teşrifatçılığı yapan, şahsi alacakların tahsilini takip eden ve sadrazamın asayişle ilgili emir ve kararlarının uygulanmasını sağlayan görevlidir. Emrinde 15 bölük ve 630 kişiden oluşan çavuşlar vardır (Alyot, 2008: 60). Çavuşbaşılar taşradan İstanbul'a gelenleri kontrol edip yeri yurdu olmayan işsiz takımından olanları geri gönderir, ayrıca İstanbul'daki büyük mülklerin satışı esnasında satıcının beratını kontrol ederek herhangi bir dolandırıcılığın önlenmesine çalışırdı. Çavuşbaşının emrinde bulunan çavuşlar hem divanda hem de padişah dışarıya çıktığında güzergahta görev alırlardı. Ayrıca padişah veya vezirler tarafından ikametlerinden çıkmaları yasaklanan elçilerin bu yasağa uyup uymadıklarını da takiple görevliyidiler (Yağar, 2002: 633, 634).

Yasakçılar: Yeniçeriler arasından seçilen ve *yasakçıbaşı* yoluyla subaşına bağlı olan bir birimdir. Şehir girişlerinde veya kendilerince önemli yerlerde nöbet tutarak alım-satımı yasak olan madde ve eşyaların şehirlere girmesine mani olmak için gelip gidenlerin üzerlerinde ve eşyalarında arama yaparlardı. Tanzimat'a kadar elçiliklerin korunmasında görevli olan yeniçerilere de bu isim verilmekteydi. Tanzimat'tan sonra ise bunlara *kavas* denmeye başlanmıştır (Yağar, 2002: 634, 635).

Gizli Kolluk Faaliyetleri: Sivil çalışan personel iç güvenlik teşkilatlarının istihbarat toplama ve asayişe müessir olayların aydınlatılmasında görevli temel birimleridir. Osmanlı kolluk teşkilatının içinde de bu tarz görevliler mevcut olup, çalışma alanlarına göre üç kısma ayrılmaktadırlar. Birincisi; İslami devletlerdeki tevvabun isimli görevlilerin Osmanlıdaki karşılığıdır. *Böcekbaşı* isimli görevlinin emrinde görev yapan *salma* ismindeki bu kişiler eski katil, hırsız, yankesici gibi sabıkalılardan meydana gelmiş olup içerisinde kadınları da barındırmaktaydı. Geçmişte kendileri de suç dünyasının bir mensubu olduklarından suçları aydınlatarak failleri yakalamada oldukça maharetliydi. İkinci grup, daha çok devlet güvenliğiyle ilgili istihbarat toplayarak *kahyabeye* rapor vermekle görevliydi. Üçüncü grup ise, emniyet ve asayiş hizmetlerinden sorumlu olan yüksek makamları işlerin gidişyle ilgili bilgilendirmekle görevli olan ve *vezirbaştebdili* denen sivil memurlardır. Bu grubun başında ise başkentte sadrazamın, vilayetlerde valilerin emrinde bulunan *baştebdilağası* ismindeki istihbarat şefleri gelmektedir. Casuslarla mücadele de bu memurların göreviydi (Alyot, 2008: 64, 65). Bu görevlilerden birinci grup -geçmişlerini bir kenara bırakırsak- günümüz emniyet teşkilatında adı suçlar olarak adlandırılan cinayet, hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık, gasp gibi suçlar üzerine çalışan asayiş şube görevlilerinin, ikinci grup ise istihbarat şube görevlilerinin karşılığı olarak düşünülebilir.

Diğer Kolluk Görevlileri: Yukarıdaki grupların dışında doğrudan doğruya kolluk görevi yapan ya da kolluğa yardım eden bazı görevliler de vardır. İstanbul'daki *esnaf paspan* ları bunların başında gelmektedir. *Paspan* kelimesi Farsça olup gece bekçisi demektir. Anadolu'da buna *pazvant* da denmekteydi (Yağar, 2002: 636). Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'daki sayıları 12.000 kişi olan

paspanlar subaşının emrinde görev yapar ve bilhassa geceleri şehirde devriye çıkarak ev ve işyerlerinde hırsızlık yapılmamasına dikkat ederlerdi. (Alyot, 2008: 65, 66).

Şatır ismindeki görevliler de vezir ve diğer makam sahiplerinin korumalığını yaparlardı. Bunlar koruma görevini yaparken şüpheli kişi veya suçluları gördüklerinde yakalar ve *tomruk* (*hapishane*) lara gönderirlerdi. Şehir dışında meydana gelen suçlara müdahale etmek ve kırsal bölgede asayiş sağlamaya ise *kırserdarı* isimli görevlilerin sorumluluğundaydı. Bundan başka hapishane müdürü denebilecek olan *tomruk ağaları* da kendi mntıkları içindeki asayişten sorumluydular (Alyot, 2008: 66).

2.2.2. Taşrada Asayiş Hizmetleri

Osmanlı, klasik döneminde taşrada halkın temel ihtiyaçlarından olan güvenlik ve adaleti sağlamaya büyük önem vermiştir. Çünkü bu iki konu devlet olmanın gereğidir. Ayrıca güvenlik ve adaleti sağlamadan vergi tahsil etmenin imkanı yoktur. Osmanlılar kendilerine İlhanlı ve Selçuklulardan kalmış olan idari teşkilatlanma sistemini devam ettirmişlerdir. Bu sisteme göre fethedilen topraklar öncelikle sayıma tabi tutulmakta, daha sonra ise dirlik olarak komutanlara tımar, zeamet ve has adıyla verilmektedir. Bu komutanlar bölgelerinde padişah adına askeri ve idari kadronun başı olup önemli görevlerinden birisi asayiş ve düzeni sağlamaktır (Marufoğlu, 2011: 270). Bölgesinde asayişten de sorumlu olan sancakbeyine dirlik olarak verilecek araziler, sancağın tüm bölgelerini kapsayacak şekilde dağıtılırdı ki böylece sancağın her yerini tanınması sağlanmış olurdu. (Acun, 2002: 902)

Başkentte olduğu gibi taşrada da asayiş işleri genel olarak askerler eliyle yürütölmekteydi. Fakat bütün askeri teşkilat bu işlerde görevli olmayıp içlerinden sadece bazılarının asayiş görevinin olduğunu belirtmek gerekir. Şehir ve kasabalardaki kolluklarda genel olarak yeniçeriler vazifeli olmakla beraber eyalet askerleri de asayiş hizmetlerinde görevlendirilmekteydi. Taşrada kalelerde görevli askerler buldukları kaleleri, şehirleri ve bölgelerini dış saldırılardan korudukları gibi emniyetin sağlanması, isyanların bastırılması, eşkıyalık hareketlerinin önlenmesi gibi konularla da ilgilenirlerdi. İsyanlara karşı kalelerde görevli kuvvetler ile vezir ve beylerbeylerinin emrindeki kuvvetler arasında iş birliği yapılır, bunların yeterli

olmadığı zamanlarda merkezden takviye istenirdi (Tongur, 1946: 82). İstanbul'da yeniçerilerden oluşan kolluk (günümüzdeki polis veya jandarma karakolları) uygulaması taşrada da hayat bulmuştu. Şehir veya kasaba halkı bu kolluk görevlilerine yasakçı hakkı denilen bir ücret verirlerdi. Yasakçı tabiri genel olarak taşra kollukçuları için kullanılsa da başkent kollukçuları için kullanıldığı da olmuştur. Herhangi bir kaza halkı kendi bölgeleri için yasakçı görevlendirilmesini isterse *kulkethüdası* tarafından oraya yasakçı tayin edilirdi. Bu uygulamadan tüm meskun mahallerde yasakçı olmadığı sonucuna varılabilir. Bir yere yasakçı tayin edildiğinde *kulkethüdası* ve yeniçeri ağası bir yazıyla durumu kadıya bildirirdi. Taşraya yasakçı tayini Fatih Sultan Mehmet zamanında başlamıştır. Taşrada şehir, kasaba ve köylerin asayişinde yasakçılardan başka görevliler de vardı. *Mahalle bekçileri*, *köşk bekçisi* denilen yangın gözcüleri, *çarşı paspanları*, bağ ve bahçeleri gözeten *korucular*, başkentte olduğu gibi taşrada da görev başında olan zabıta kuvvetleriydi. Nüfusu fazla olan yerlerde bu görevliler hiyerarşik bir yapıda *bekçibaşı* ve *paspanbaşları*nın yönetiminde görev yaparlardı. Bekçibaşı ve paspanbaşı görevlerine devlete belirli bir yıllık ücret ödenerek gelinir, ölüm, hastalık gibi durumlarla görevden ayrılma halinde ise oğulları bu göreve tercih edilirdi (Tongur, 1946: 92-94).

Kalelerde yalnızca askeri maksatlarla asker bulundurulmaz, bazen de özellikle halkın, yolcuların, menzillerin, han ve kervansarayların emniyetini sağlamak için palangalar ve küçük kaleler yapılırdı. Tımarların bir çeşidi olan *müstahfiz tımarları* bazı kaleler ve mevkiilerin korunmasıyla görevli olanlara verilirdi. Bu tımar sahiplerinden sınır ve kıyıda bulunanlar genel olarak dış tehdit öncelikli olsa da yurt içindeki birçok kalede görevli olanlar özellikle asayiş amaçlıdır (Tongur, 1946: 89, 90).

Osmanlı kolluk teşkilatı devletin geniş topraklarında aynı yapıda değildi. Bu durum, devletin yerel özellikleri dikkate alması ve fethedilen yerlerdeki askeri teşkilatın bazı unsurlarının Osmanlı idaresinde de devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Trablusgarp, Tunus, Cezayir, Hicaz bölgelerinde bazı nüfuz sahipleri yönetimde söz sahibiyken, Mısır'daki askeri teşkilat fetihten önceki bazı askeri sınıfları da barındırıyordu. Buralarda kolluk teşkilatı, diğer bölgelere göre

farklılıklar göstermekteydi. Ayrıca Edirne, Konya ve Halep şehirlerinde de kolluk teşkilatı bazı farklılıklar içermekteydi (Tongur, 1946: 95).

Edirne, İstanbul'un fethinden önce başkent olduğu için saraylarının ve saraylara ait bahçelerinin korunması ve bakımıyla bostancı ocağı görevliydi. İstanbul başkent olduktan sonra da birçok padişah Edirne'ye gelip gitti, hatta bazıları uzunca süreler burada kaldı. Padişahlar Edirne'de kaldıkları süre boyunca koruma görevini Edirne bostancıları yapmışlardır. Önceleri sadece sarayın ve padişahın korumasıyla görevli olan bostancılar zamanla Edirne şehrinin ve çevresinin kolluğuna memur edilmişlerdir. Bu ocak İstanbul bostancı ocağı için söz konusu olmayan bir yetkiyle donatılarak Edirne civarındaki birçok kazanın asayişinden de sorumlu olmuştur (Tongur, 1946: 96, 97).

Osmanlı döneminde Konya'nın sosyal hayatında önemli bir yer işgal eden Mevlevi postnişinleri şehir idaresi ve zabıta işlerinden bazılarıyla ilgiliydiler. Daha çok kadı ve muhtesiplere ait olan görevlerde postnişinler söz sahibiydi. Bu ikili durum postnişinlerle kadı ve muhtesipler arasında bazı sürtüşmelere sebebiyet verip konunun İstanbul'a yansıdığı zamanlarda olmaktadır (Tongur, 1946: 101).

Halep ve çevresinde ise bazı oymakların başı olan *çölbeyleri* zamanla idarenin resmi muhatabı durumuna gelerek bir kolluk amiri pozisyonuna geldiler. Çöl beyleri Suriye'deki çöllerde eşkıyanın yol kesme ve diğer faaliyetlerini önlemekle görevli olup bu hizmetlerine karşılık devletten ücret alan otoritelerdi. 1737 tarihinde Halep civarında Genç Mehmet isminde bir çölbeyi görev yapmakta ve yıllık 5.000 kuruş ücret almaktaydı (Tongur, 1946: 99, 100).

İç güvenlik sisteminin taşradaki en önemli görev alanlarının birisi de yolların güvenliğidir. Ülkede insanların ve malların bir yerden bir yere nakledilebileceği güvenli bir ortamın sağlanması devletlerin temel görevlerindedir. Bu hizmetin aksaması askeri, ticari, mali ve sosyal alanda birçok zafiyetin doğmasına neden olur. Bu nedenle Osmanlı Devleti bu konuya gereken önemi vererek yolların ve geçitlerin güvenliği konusunda bazı tedbirler almıştır. Bu bölümde yolların ve geçitlerin güvenliğinden sorumlu görevlileri inceleyerek sistem ortaya konmaya çalışılacaktır.

Menzilkeşler: Osmanlı Devleti, Anadolu ve Rumeli’de yolları sağ, sol ve orta olmak üzere üç ana kola ayırmış, bu ana yollara bağlanan tali yollarla da geniş coğrafyalarda ulaşımı sağlamıştır. Bu yollar üzerinde çeşitli amaçlar için kurulmuş olan *menzilhane* denen yapılar oluşturulmuştur. Menzilde devlet tarafından bir yıl için tayin edilen *menzil emini*, *menzil kethüdası*, *ahur kethüdası*, *odacı*, *sürücü* ve *menzilkeş* isimli görevliler bulunmaktaydı (Halaçoğlu, 1981: 123). Arapça bir kelime olan menzil; konak, iki konak arası, merhale, posta tatarları beygirlerinin bulunduğu yer, hane ve mesafe gibi birçok anlama sahiptir. İdari terim olarak ise resmi haberleşme hizmetlerinin yürütülmesi, askeri iaşenin toplanması ve nakli, bazı vergi gelirlerinin merkeze ulaştırılması, devlet görevlilerinin seyahatlerinde konaklama ve binek hayvan ihtiyaçlarının temini gibi işlevleri için ana yollar üzerindeki şehir ve kasabaların uygun yerlerine kurulan tesisleri ifade etmektedir (Açıkel, 2004: 2).

Menzilkeşlikle yükümlü köylüler defterlere kaydedilerek menzil akçesi, menzil imdadiyesi vermeyi taahhüt ederler ve bunu köydeki her ailenin maddi durumuna göre salma usulü toplayarak menzil eminine verirlerdi. Bazı köyler ise menzil akçesi vermezler, yine birtakım muafiyetler karşılığında menzilin işleri ve çevresinin asayişiyile ilgilenirlerdi. Menzilkeşlik bir mükellefiyet mahiyetinde yerine getirilmekte olup bazen aileler menzilkeşlik ve derbentçilikle aynı anda vazifelendirilirdi (Tongur, 1946: 99-115).

Konumuz açısından önemli olan menzilkeş isimli görevliler menzilin her türlü işini ve bir kısım masraflarını görmek üzere menzile yakın köy ve kasaba halkından görevlendirilen kimselerdir. Menzilkeş tayin edilen her hane, avarız ve örfi vergilerden muafiyet karşılığında maddi gücüne göre para veya mal vermekle yükümlüydü. Ayrıca menzilkeşler içlerinden belli sayıda *er* çıkararak menzilin çeşitli işlerini görürlerdi. Başlıca vazifeleri, menzilin harap olmadan daimi surette hizmet vermesi için gerekenleri yapmak, ihtiyaç olan ot, saman, yem, odun ve gıda maddelerini temin ederek bunları ücreti mukabili satmak, menzili ve çevresini eşkıyalık hareketlerine karşı korumaktır (Açıkel, 2004: 14).

Yollar üzerindeki menzillerin genel olarak lojistik amaçlarla kurulduğu, menzilkeşlerin ise diğer görevleriyle birlikte buraların asayişini de sağladıkları

görülmektedir. Fakat yolların stratejik olarak önemli, ıssız, eşkıyalık hareketlerine sıklıkla maruz kalan bölgelerinde daha başka bir yapıya ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu ihtiyaca yönelik olarak ise *derbent* teşkilatı oluşturulmuş ve ülkenin değişik bölgelerinde bazı küçük farklılıklarla asayiş hizmetleri yürütülmüştür.

Derbentçiler: Derbent kelimesi boğaz, dar geçit, kapı bağı, sınır kalesi, memleket sınırı anlamlarında kullanılmaktadır. (Devellioğlu, 1986: 208) Osmanlı idari yapısı içerisinde II. Murat devrinden itibaren takip edilebilen derbentler, önemli ticari ve askeri yolların kavşak noktaları, dağların geçit verdiği ıssız yerlerde kurulmaktaydı. Buralar aynı zamanda etrafı kontrol edebilecek yerler olduğu için askeri önemi de büyüktü. Bu yerlerin emniyeti derbentçiler tarafından sağlanıyor, bunun için de etrafındaki bir köy derbent hizmetine görevli kılınıyordu. Derbentçiler görev alanlarında hiç kimsenin canına ve malına zarar gelmeyeceğini aksi takdirde zararı tazmin edeceklerini taahhüt etmekteydiler. Müstahkem derbent yerleri etrafı duvarla çevrili küçük bir kale görünümündeydi. Bir yerde derbent kurulabilmesi için bölgenin asayiş meselelerinin intikal ettiği ve hükme bağlandığı kadılığın konuyu merkeze teklif etmesi gerekirdi. Konunun araştırılması üzerine derbent kurulması uygun görülürse bazı vergilerden muafiyet kabul edilerek derbent hayata geçirilirdi. Derbentçi tayin edilen kişilerin eline derbentçiliklerini ve vergi muafiyetlerini gösteren bir belge verilirdi. Derbent kurulan bir başka yer de köprüler ve nehirlerin geçiş yerleriydi. Köprü yapmak ve tamir etmek gibi görevleri olan *köprücüler* yolcuların emniyetini sağlama görevini de üstlendikleri takdirde derbentçi olmaktaydılar (Orhonlu, 1990: 9-14). Derbentler; derbent görevi gören kaleler, vakıf temelli derbentler, derbent olarak kullanılan han ve kervansaraylar ve köprülerin korunmasını sağlayan derbentler olarak dört kategoride değerlendirilebilir. (Yörük, 2013: 250)

Güvenlik hizmetlerinin bir gereği olarak aynı bölgede bulunan derbentlerin bazen koordinasyon içinde olmaları gerekebilir. Bu anlamda bölgelerindeki bir vukuatı komşu derbentlere haber vermek için davul kullanırlardı. Koordinasyonu sağlamak adına lüzumu halinde birbirleriyle ilgili olan derbentlerin hepsiyle ilgilenmek üzere *derbentçibaşı* görevlendirildiği bazen de birkaç derbentçibaşının bir *derbentler başbuğuna* bağlandığı olurdu (Tongur, 1946: 105). Tehlikenin yüksek

olduğu yer ve zamanlarda derbentçiler yolcuları bir sonraki derbente kadar götürerek teslim etmek suretiyle çalışırlardı (Orhonlu, 1990: 65-68).

Derbentçilerin tayininde oldukça titiz davranılarak bütün çevre köy halkının onayını almış ve kefil gösterebilen kimselerden seçilirdi. Sadece Müslüman ya da Hıristiyanlardan oluşabildikleri gibi bazen birlikte görev yaptıkları da olurdu. Büyük tehlikeler içeren önemli askeri geçitlerin olduğu bazı yerlerde ise askeri kuvvetler veya ücretli derbentçiler görevlendirilirdi. Derbentçilerin ateşli silah kullanmalarına izin verilmiyor sadece kesici-delici aletleri silah olarak kullanabiliyorlardı. Bu kuralın istisnası ise çok tehlikeli yerlerdi. Buralarda görevli olanlar diğerlerinin aksine ateşli silah kullanabiliyorlardı. Derbent teşkilatını oluşturan unsurlar devletin değişik coğrafya ve zamanlarında *beldar*, *martalos*, *pandor*, *geçit bekçisi* gibi değişik sıfatlarla anılmıştır. Bu değişim sadece isimde kalmamış yapı ve görev alanlarında da kendini göstermiştir (Orhonlu, 1990: 61-67).

Beldarlar: Bel kelimesi yüksek iki dağın zirvesi arasındaki kısım veya alçak geçit, boğaz anlamlarına gelmektedir. *Beldar* ise bir dağın geçit veya boğazını tutan, muhafaza eden kişi demektir ve sadece Anadolu'da görev yapmaktadırlar. Beldar kelimesi derbentin Türkçe karşılığıdır. Beldarlar bir nevi ücretle görev yapan derbentçi olduklarından hiçbir vergiden muafiyetleri yoktur. Bunlara ödenen ücret ise buldukları bölge halkından toplanmaktadır. Savaş zamanlarında ise top çekmek, ordunun geri emniyetini almak, kazılması gereken yerleri kazmak gibi geri hizmetlerde bulunuyorlardı (Orhonlu, 1990: 83, 84).

Martaloslar: Yunanca Amortolos (bozulmuş, yolunu şaşırılmış) ya da Armatolos (silah taşıyan) kelimesi Osmanlı Türkçesine *Martolos* olarak geçmiştir. Bu teşkilatın Bizans'tan Osmanlıya geçtiğiyle ilgili görüşler olmasına rağmen, kaynağından ziyade Osmanlının mevcut teşkilatı ihtiyaçları doğrultusunda geliştirip genişletmesini önemseyen İnalçık, teşkilatın Sırp-Macar sınırında teşekkül etmesinden dolayı Sırp-Macar kaynaklı olduğu görüşündedir (Keser, 1999: 268). Osman Gazi ve Orhan Bey dönemlerinde mevcudiyetleriyle ilgili kayıtlar bulunan martalosların XV. yüzyıl başlarında teşkilatlandırıldıkları anlaşılmaktadır. 1550-51 yıllarında Budin

Eyaleti'nde 1507 martolos görevli olup, bu sayı 1559'da 1.537, 1560'da ise 1.494 olarak görülmektedir (Orhonlu, 1990: 85).

Martolosların esas itibariyle sınır boylarında kale muhafızlığı ile derbent ve geçitlerde bekçilik olmak üzere iki görevleri vardır. Derbentçilik yapan martaloslar sınırların gerisinde Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya, Yunanistan, Arnavutluk topraklarında bulunmaktaydı. Martoloslar hem ücretli hem de muafiyet karşılığı görev yapabilmekteydiler. Ücretli martaloslar kale ve palangalarda görev yapan Hıristiyanlardı. Vergiden muaf martaloslar ise devamlı tehlikenin olduğu yerlerde görevlendirilip buldukları yerde aileleriyle kalan Hıristiyan köylülerdi. Martoloslar derbentçilik görevi yanı sıra maden ocaklarının korunması görevinde de bulunmuşlardır. Bir nahiye veya kaza dahilindeki martaloslar bir *martolosbaşının* idaresine verilmişti. Fakat bütün martalosların bir idare altında toplanması düşünülmüşse de uygulanamamıştır (Orhonlu, 1990: 86-93).

Pandorlar: Hırvatça olduğu düşünülen *pandor* kelimesi ücretli asker, muhafız anlamlarına gelmektedir. Ücretli derbentçi olarak yerli halk arasından seçilen zaptiye neferi hüviyetinde olan pandorlara XVII. yüzyıldan itibaren Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'da rastlanmaktaydı (Orhonlu, 1990: 96, 97). Bu teşkilatın isminden yola çıkarak buldukları bölgeler Osmanlıya katılırken önceden mevcut teşkilatın olduğu gibi bırakılmasıyla Osmanlı iç güvenlik teşkilatının bir parçası haline geldiği düşünülebilir. (Tongur,1946: 109) Her pandorlukta mahallinden seçilmiş ve vilayetçe onaylanmış bir pandorbaşı bulunmaktaydı. Pandorlar, Hıristiyan olmalarına rağmen pandorbaşılar Müslümanlar arasından seçilmekteydi. Selanik ve Üsküp sancaklarının kazalarında olduğu gibi bazı derbentlerde ücretli pandorlarla muaf martaloslar birlikte hizmet vermekteydiler. Pandorların ücretleri buldukları bölge halkından toplanmaktaydı. XVIII. yüzyıl başlarından itibaren martalos ve pandor teşkilatları eşkıyalık hareketleriyle halka zulmetmeye başlamaları üzerine devlet bunları lağvetmek üzere 1722'de harekete geçti. Fakat bu plan tam olarak uygulanamamış, yerlerine kurulan bekçi teşkilatına rağmen bu iki teşkilatta varlıklarını devam ettirmişlerdir. XIX. yüzyılda Rumeli'deki isyanlarda pandorlar eski görevlerine devam ederek vazife yapmaktaydılar (Orhonlu, 1990: 96-98).

Geçit Bekçileri: Tarihi belgelerde ilk defa 1567’de geçen geçit bekçileri ücretli derbentçilerdi. 1722’de martolos ve pandorları ortadan kaldırmak için harekete geçilince yerlerine bekçi ve muhafız ismiyle bu teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilat mensupları o bölgedeki muhtarlardan seçilmekte, uygun vasıfta olmayanlar işten el çektirilmekteydi. Martalos ve pandorların varlıklarını devam ettirdikleri süreçte bekçiler de yaygın olmamakla beraber onların yanında görev yapmışlardır (Orhonlu, 1990: 99, 100).

2.3. Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra İç Güvenlik Hizmetleri

2.3.1. 1826-1846 Arası Dönem ve İlk Polis Teşkilatı

Osmanlı Devleti’nde iç güvenlik hizmetlerinin önemli bir kısmının yürütücüsü olan fakat son zamanlarda çok değişik nedenlerle bozularak halka zulmetme noktasına gelen yeniçeri teşkilatının 1826 yılında II. Mahmut tarafından kaldırılması kolluk tarihi bakımından da bir dönüm noktasıdır. Çünkü başkentte ve taşrada asayiş sağlayan bu teşkilatın kaldırılması birçok kolluk biriminin de kaldırılması anlamına geliyordu. Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye isminde yeni bir ordu kurulmuş başına da yeniçeri ağasının yetkilerine sahip *serasker* unvanlı bir komutan atanmıştır. Ordudaki bu değişiklikten sonra ülkedeki asayiş hizmetleri yeni ordu eliyle yürütüldüyse de kolluk kuvvetlerinin dağılık yapısı ve eskiden beri getirdiği sorunlar aynı şekilde devam etmiştir. Bu dönemde de başkent, asayişin sağlanması noktasında bölgelere ayrılmış ve her bölgede farklı bir askeri birim görev almıştır. Bu plana göre İstanbul şehir merkezi yeniçeri karakollarına yerleşen Asakir_i Mansure-i Muhammediye, Üsküdar Asakir-i Hassa, Kasımpaşa ve Eyüp Asakir-i Mansure-i Bahriye, Galata-Beyoğlu bölgesi ise topçu ocağının sorumluluğuna verilmiştir (Alyot, 2008: 69, 70).

Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra iç güvenlik teşkilatında yapılan değişikliklerden birisi de yayımlanan İhtisap Ağalığı Nizamnamesiyle ihtisap teşkilatının kadro ve yetkilerinin genişletilerek kurumun *İhtisap Nezaretine* dönüştürülmesidir. Nezaretin esas görevi İstanbul’da belediye zabıtası görevlerinin ifası ve yeni ordunun giderlerinin karşılanması için konulan vergilerin toplanması ise de İstanbul’un asayişine ilgili önemli görevleri de vardır. Bu görevler şunlardır:

-Özellikle yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra İstanbul'da herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve taşradan başkente işsiz güçsüz takımının gelerek yerleşmesini önlemek için mürur tezkeresiyle ilgili kontroller yapmak ve iskeleler ile değişik esnafların yanında çalışanların kaydını tutarak bunları devamlı denetim altında bulundurmaktır.

-Ellerinde bulunan mürur tezkereleriyle çalışmak üzere İstanbul'a gelenlerin iş buluncaya kadar nezaretin kontrolü altında bulunan belli hanlarda kalmalarını sağlamak.

-İstanbul'da bulunan esnafı kaydederek ayda iki kere buraları denetlemek ve silah taşımamalarına dikkat etmek.

-Esir pazarlarını denetim altında bulundurarak hür insanların satılmasını engellemek.

-Bekar odaları, han ve otellerin denetimini yapmak (Alyot, 2008:71, 72).

Bu dönemde taşrada da asayişin sağlanması konusunda yeni uygulamalar söz konusu olmuştur. 1826'dan önce bu hizmetler esas itibarıyla tımarlı sipahilere verilmişti. II. Mahmut tarafından kaldırılan bu teşkilatın ülkenin değişik yerlerinde bulunan 30.000 kişi kadar mevcudundan yeni bir kolluk gücü oluşturmak için faydalanılmak istenmiş ve çeşitli yerlerde yeni alaylar oluşturularak komutası muvazzaf ya da aralarından seçilen komutanlara verilmiştir. Bu birlikler 1844 yılında Zaptiye Müşiriyeti kurulmadan önce ilk zaptiye birliklerinin çekirdeğini oluşturmuşlar, fakat istenilen fayda sağlanamadığı gibi çok da pahalıya mal olduklarından 1846 yılında hepsi emekliye sevk edilmiştir. 1834'te Anadolu ve Rumeli eyaletlerinin bazılarında redif askerlerinden bir kuvvet oluşturularak valilerin emrine verilmiş, 1843'te ise bunlar Asakir-i Mansure'ye katılarak ordunun yedek, taşranın da inzibat kuvvetlerini oluşturmuşlardır (Alyot, 2008: 73).

II. Mahmut devletin içine düştüğü zayıf durumdan kurtulabilmesinin sıkı merkezîyetçi politikalarla olabileceğine inandığından taşranın birtakım yetkilerini alarak merkeze bağlamıştı. Eskiden padişahın vekili olarak mutlak yetkilere sahip olan valinin birçok yetkisi artık merkezin sorumluluğundaydı. Bu durum Tanzimat'tan sonra da devam etti. Öyle ki defterdar, askeriye ve zaptiye komutanları

artık valinin emrinde olmaktan çıkmıştı. Bu yetki kısıtlamalarından kolluk kuvvetleri de nasibini almış, getirilen yeni düzenlemelerle eşkıyalığın önünü almak imkansız hale gelmişti. Bu durumun mahzurlarının görülmesiyle 1852’de yayınlanan bir fermanla zaptiye subayları valilerin emrine verilmiş ayrıca kolluk görevlilerinin bir takım yetkileri genişletilmiştir (Alyot, 2008: 74).

Tanzimat’tan önce ülkenin en büyük problemlerinden birisi iç güvenlik konusuydu. Fakat merkezi bir iç güvenlik teşkilatının olmaması çözümü de zorlaştırıyordu. Asakir-i Mansure adı verilen merkezi ordunun kurulması bu sorunun çözümü konusunda beklentileri arttırmasına rağmen böyle bir orduyu beslemenin getirdiği ekonomik zorluklar beklenen başarıyı engelledi. Ülkenin dört bir yanında asayişsizlik hüküm sürmekteydi. Tanzimat Fermanı’nın can ve mal güvenliğini teminat altına alma vaadi ve yeni dönemin getirdiklerinden memnun olmayanların ülke çapında gösterebilecekleri tepkiler merkezi ve etkin bir iç güvenlik teşkilatını zorunlu kılıyordu. Üstelik iç güvenlik konularında atılacak adımlar elçilerin dikkatini çekeceğinden Gülhane Hattı’nın başarısının simgesi de olabilirdi. Bu düşüncelerle merkezi idarenin kontrolünde görev yapacak güvenlik teşkilatı için ilk adım 1840’tan itibaren valilerin emrinde olan zaptiye birliklerinin kurulmasıyla atılmış, 1844’ te ise tımarlı sipahiler kaldırılarak personeli zaptiye teşkilatına katılmıştır (Sönmez, 2005: 260, 261).

Taşradaki asayiş problemlerini zaptiye teşkilatıyla çözmeye çalışan idare, başkent için farklı bir model uygulamayı uygun görmüştür. İlk defa polis modeline geçilen bu dönem, 20 Mart 1845 tarihli polis nizamnamesi ve bu nizamnameyi yürürlüğe koyan 30 Mart 1845 tarihli genel tebliğ (müzekkere-i umumi) ile başlar (Yağar, 2002: 637). Asayiş 1840’tan beri Tophane-i Amire Müşirliği tarafından sağlanan Galata ve Beyoğlu bölgesi elçiliklerin ve yabancı tüccarların yoğun olarak yaşadığı, Osmanlı başkentinin batıya açılan kapısı konumundaydı. Asayiş açısından ise sorunlu bir bölge olarak bilinmekteydi. Bu durumu düzeltmek adına 20 Mart 1845 tarihli irade ile *Polis Meclisi* adıyla bir meclis kuruldu (Sönmez, 2005: 261,262). Bu nizamnameye göre Tophane Müşiriyetinin maiyetinde kurulan polis meclisinin emrinde yeni bir zabıta kuvveti oluşturulacaktı. Polis meclisi bu kuvveti idare edecek, aynı zamanda ülkenin emniyet ve asayişle ilgili yeni düzenlemeler de

yapacaktı (Alyot, 2008: 75-79). *Polis Nizamı* adını taşıyan bu metinde yeni teşkilat *Polis Nezareti* olarak adlandırılmakta olup böylece Polis kelimesi resmi lisana ilk defa girmektedir. Nezaret Tophane-i Amire müşiri Mehmet Ali Paşa'nın emrine verilmiştir. Bu durumda Mehmet Ali Paşa ilk polis müdürü kabul edilebilir (Birinci, 1998: 10).

Yeni kurulan polis teşkilatı niçin Tophane Müşirinin emrine verilmiştir? 1845'te İstanbul'da ilk defa kurulan polis teşkilatına yabancılarla ilgili bazı görevlerle pasaport işleri de verilmişti. Yabancılar en çok vapurla gelerek Galata ve Tophane'ye çıkmakta idiler. Bu bölge meyhane ve genelevlerin toplu halde bulunduğu yerler olduğundan asayişe müessir olaylar sıkça görülmekteydi. Bu sebeplerle yeni kurulan polis teşkilatı Tophane ve Galata bölgesinin eskiden beri asayişinden sorumlu olan Tophane-i Amire Teşkilatına bağlanmıştır (Tongur, 1946: 148-149).

1 Temmuz 1800 tarihli *Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname* adlı metin esas alınarak hazırlanan nizamnamenin ilk iki maddesinde polis meclisinin görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Buna göre meclis, ülkenin emniyet ve asayişini ilgilendiren mevzuatı çıkararak uygulanmasına nezaret etmekle görevli olup emniyet ve asayişin sağlanması amacıyla karakollarda bulunan nizamiye askerlerini celp ve istihdam etme yetkisine sahiptir. Müzekkerenin diğer 15 maddesi incelendiğinde; mürur tezkeresi ve pasaport kontrolü ile yabancılarla ilgili işlemlerin takibi, devlet binalarının korunması, yardıma muhtaçlara yardım etme, ateşli silah ruhsatlarını verme, umuma açık yerlerin denetlenmesi, kumarla mücadele, işçilere iş bıraktırma ve toplum düzenini bozma amacını taşıyan örgütlerin kurulmasını önleme, darbeye karşı tedbirler alma, şüpheli ölümlerle ilgili araştırma yapma, yurt dışından gelen yayınları kontrol etme gibi günümüzde de polisi ilgilendiren konuları içerdiği gibi, dilencilikle mücadele, bayram ve tatil günlerinde uygulanacak mevzuat gibi belediye zabıtasını ilgilendiren konuları, borsaların iç işleyişine nezaret ederek buralarda ticarete aracılık etmek isteyenlere izin belgesi verme, bu belgeye sahip olmayanları men etme gibi ticaret odaları gibi sivil toplum örgütlerini ilgilendiren konuları da içerdiği görülmektedir (Alyot, 2008: 77-79).

Polis meclisine verilen ülkenin emniyet ve asayişini ilgilendiren mevzuatı çıkarmak görevinden yeni kurulan polis teşkilatının tüm ülkede hayata geçirilmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Faaliyetlerine başlayan meclise öncelikle 46 polis alındı. Kısa bir zaman sonra ise Galata, Beyoğlu bölgesinin asayişini sağlama görevinin Kaptan Paşa'ya verilmesiyle Polis Meclisi de buraya bağlanmış oldu. Polisler sayıları yetersiz olsa bile bölgelerinde suçlularla mücadeleye başladı. Yeni kurulan teşkilatın faaliyetlerinden kamuoyunu haberdar etmek için özellikle hırsızlık ve dolandırıcılık konusunda yapılan çalışmalar Takvim-i Vekayi'de yayınlanıyordu (Sönmez, 2005: 265, 266).

Polis Meclisi görevli olduğu Galata ve Beyoğlu bölgesinde kendisinden beklenen iyileştirmeleri gerçekleştirememiş, belki de bu sebepten tüm ülkede kurulması düşünülen polis teşkilatına geçilememiştir. Bölgedeki güvenlik problemlerinin daha da kötüye gitmesi ve yabancı tüccarlar ile elçilerin şikayetlerinin artması üzerine hükümet bölgenin güvenlik işlerini Zaptiye Müşiriyetine bağlama kararı almıştır. Zaptiye Müşiriyeti polis meclisinden bir yıl sonra kurulmuş olsa bile kendisine bağlı olan Dersaadet, Beşiktaş ve Üsküdar bölgesinde asayişin sağlanmasına yönelik yapısal değişiklikler yapabilmıştır. Üstelik Galata, Beyoğlu bölgesinin Zaptiye Müşiriyeti idaresine verilmesi Tanzimat'ın iç güvenlikte merkezi yönetim prensibine de uyuyordu. Böylece dağınık bir şekilde yürütülen İstanbul'un asayişi tek merkezden yürütülecekti (Sönmez, 2005: 266, 267).

20 Mart 1845'te kurulan ilk polis teşkilatının ne kadar süreyle görevde kaldığıyla ilgili net bilgi yoktur. Ancak bu teşkilatın Zaptiye Müşiriyetinin kuruluş tarihi olan 15 Şubat 1846'dan sonra faaliyette olmaması gerekir. Çünkü Müşiriyetin kurulmasıyla ilgili yayınlanan tebliğde istisnasız olarak tüm zabıta kuvvetlerinin buraya devredildiği belirtilmekte ayrıca bu tarihten sonra polis müessesesiyle ilgili bir kayda rastlanmamaktadır. Bu teşkilatın varlığı çok kısa sürmüş olsa bile Osmanlı polis teşkilatının başlangıç noktası olması hasebiyle önemlidir (Alyot, 2008: 177). Fakat her ne kadar polis meclisi kaldırılmış olsa da bölgede görevli polisler istekli olmaları ve kefil göstermeleri şartıyla kurulacak zaptiye birliklerinde görev alabileceklerdi. Bu durum ve zaptiye birlikleri içinde polis unvanlı görevliler

olduğuna dair belgeler meclis kaldırılmış olsa bile polis uygulamasının devam ettiğini göstermektedir (Sönmez, 2005: 269).

Kısaca özetlemek gerekirse yeniçeriliğin kaldırılmasından Zaptiye Müşiriyetinin kuruluş tarihi olan 1846 yılına kadar iç güvenlik işlerinin dağınık yapısı devam etmektedir. Başkentte asayiş görevi yeniçeri ağalığı yerine kurulan seraskerlik, ihtisap ağalığı ve polisçe yerine getirilmekte, taşrada ise asayışı sağlama görevi sipahilerden kurulan zaptiyelerle Asakir-i Mansure alaylarına bırakılmıştı (Alyot, 2008: 79).

2.3.2. Zaptiye Teşkilatı Dönemi (1846-1879)

Tanzimat Fermanı'nda üzerinde önemle durulan bir husus da emniyet ve asayişin sağlanması idi. Çıkarılacak yeni kanunlarla can, mal ve ırz güvenliğinin tam olarak emniyet altına alınacağı ifade edilmekteydi. Tanzimat yönetimi 1844 yılına kadar eski yöntemlerle bu vaatlerini yerine getirmeye çalıştı. Ancak istenilen sonuçlar alınamayınca yeniliklere karşı ayaklanmalar başladı. Bu dönemde Avrupa'da iç güvenlik müstakil bir askeri teşkilatla yerine getiriliyordu. Bu sebeplerden dolayı nizamiye ve redif askeri dışında yeni bir askeri güce ihtiyaç duyuluyordu. Uzun müzakereler sonucunda 8 Haziran 1844'te tımarlı sipahilere son verilerek zaptiye teşkilatı kuruldu. Yeni durumda tımarlı sipahiler belirlenen kurallara göre zaptiye neferlerine dönüştürülecekti. Alınan kararlara rağmen bu dönüşüm süreci oldukça sıkıntılı geçmiş hatta uygulamanın başlamasından iki yıl sonra bile süreç sonlandırılmamıştır (Çadırcı, 1997: 317-321).

Yukarıda açıklanan ihtiyaçlara binaen kurulmaya başlanan zaptiye teşkilatı iç güvenliğin merkezileşmesi yönündeki adımlardan birisi ve Osmanlı iç güvenlik sisteminin önemli bir parçasıdır. Gerek taşra gerekse başkentten güvenliğinin sağlanması yönünde önemli görevler üstlenmiştir. Gülhane Hattı Hümayunu ülke yönetiminde yeniden yapılanma dönemini başlatmış ve iç güvenlik teşkilatındaki çok başlılığa son vermek için harekete geçmiştir. Tanzimat Döneminin en belirgin özelliği olan merkezîyetçilik bu alanda da kendini göstermiş ve öncelikle derbentçilik, martolosçuluk gibi mükellefiyetler kaldırılarak zabitleri doğrudan merkezce atanan zaptiye birlikleri kurulmuştur (Sönmez, 2006: 200).

Zaptiye Müşiriyeti merkezi güvenlik anlayışından hareket edilerek iç güvenlik hizmetlerinde uzmanlaşma ve kurumsallaşma amacıyla kurulmuştur. Takvim-i Vekayi’de kolluk faaliyetlerinin seraskerlik tarafından yürütülmesinin askerin asıl işlerini aksattığı ayrıca kolluk vazifesinin mülki işlerden sayılarak müstakil bir teşkilata verilmesinin daha uygun olacağı belirtilmekteydi (Sönmez, 2006: 202). Osmanlı tarihçiliğinde Asakir-i Zaptiye’nin modern bir iç güvenlik teşkilatı olduğu yeterince kavranamamıştır. Bunda teşkilatın ordu tarzında yapılandırılmış olması ve başlangıçta seraskerlik denetiminde bulunması da etken olmuştur. Özellikle 1846’da kurulan Zaptiye Müşiriyeti ile iç güvenlik temelde idari ve hukuki olarak ordudan ayrılmıştır. Böylece sivil bir iç güvenlik teşkilatına giden yol açılmıştır. 13 Haziran 1869 tarihli Asakir-i Zaptiye nizamnamesi’yle zaptiye birliklerinin mülki idarenin emrinde olduğu ifade edilmiş olup hükümet konaklarında konuşlandırılmış olmaları da bu idari bağın sembolü olmuştur. Zaptiye Müşiriyetinin iç talimatnamesinde mülki görevler; halkın emniyet ve rahatını sağlama, hırsızlık, yol kesme, cinayet, yaralama gibi suç faillerini tespit ve yakalama, tutukluların nakli, suç önlemeye yönelik tedbirler alma, yolların ve postaların emniyetini sağlama, mürur tezkeresi ve pasaport kontrolü yapan memurlara yardımcı olma, kura ve redif askerlerinin celp ve toplanmasını sağlama, yangın çıkmaması için tedbir olarak çıkan yangınlara müdahale etme, belediyelerin nizamnamelere uygun taleplerine yardım etme olarak belirlenmiştir (Özbek, 2004: 68-70).

Zaptiye teşkilatı bu günkü anlamda polis ve jandarma görevlerini uhdesinde toplamıştı. Teşkilat ve işleyiş bakımından jandarmaya benzemekle beraber vali ve kaymakamların emrinde polislik hizmetleri de yürütüyorlardı. Zaptiye erleri üniformalı görev yapıyorlardı ve asıl görevleri iç güvenliğin korunması idi. Zaptiye teşkilatının ülke çapında göreve başlamasıyla eskiye oranla yolların ve posta tatarlarının güvenliğinde kısmi iyileşmeler meydana gelmekle beraber yol kesme, hırsızlık gibi olaylar hala devam etmekteydi. (Çadırcı, 1997: 319, 320).

1846’da yayınlanan tebliğle *Zaptiye Müşir Muavinliği* ile teşkilatla ilgili mevzuatı oluşturmakla görevli *Zaptiye Meclisi* kuruldu. Kısa bir zaman sonra ise bu meclis kaldırılarak yerine *Divan-ı Zaptiye* ve *Meclis-i Tahkik* isminde iki kurul oluşturuldu. Bunlardan Divan-ı Zaptiye kabahat ve bazı küçük suçları yargılayıp

karara bağlamakla, Meclis-i Tahkik ise daha ağır suçların yalnızca muhakemesiyle (bu suçlarda hüküm vermek Meclis-i Vala'ya bırakılmıştı) görevliydi (Alyot, 2008: 85). Ayrıca müşiriyete gelen sanıkları işledikleri suçlara göre ilgili meclise göndermek üzere *Tefrik (ayırma) Müdürlüğü* ve hapisanelerin yönetimiyle ilgili *Hapishaneler Müdürlüğü* hizmet görmekteydi (Yağar, 2002: 641). Bu uygulamalardan Tanzimat'ın iç güvenlik hizmetlerini tek elde toplama prensibinde aşırıya giderek yargı görevini de kolluğu verdiği görülmektedir. Ancak bu yanlış uzun sürmeyerek 1869'da çıkarılan nizamnameyle yargı görevleri Zaptiye Müşiriyeti'nden alınarak adliyeye verilmiştir. Teşkilattaki bu düzenlemeler ihtiyaçlara göre devam ederek görevleri arasında bulunan yangınlarla mücadele işlerini takip etmek üzere 1870 yılında *Tulumba Meclisi* isminde bir birim kurulmuştur (Alyot,2008: 90, 91).

1864 vilayet düzenlemesiyle zaptiye teşkilatı tekrar ele alınarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca orduda yapılan değişikliklerin de teşkilata yansımaları olmuştur. Vilayet ve sancak merkezlerinde zaptiye teşkilatı dışında olmak üzere *teftiş memurları* görevlendirilmeye başlandı. Hükümet memurlarının bilmeleri gereken devlete ya da halka ait bilgileri toplayıp ilgililere iletmek, mevzuata aykırı davranışları ıslah etmek, yolcuların durumlarını ve ellerinde pasaport ya da mürur tezkeresi olup olmadığını incelemek, olmayanları ve şüpheli olanlarla arananları yakalayarak görevlilere teslim etmek, narh sistemini takip etmek, esnaf ve halkın temizlik kurallarına riayetini sağlamak, yöneticilerin araştırılmasını istediği konularda bilgi toplamak teftiş memurlarının görevleri arasındadır. Teftiş memurları buldukları bölgenin en büyük mülki amirine bağlı olarak çalışıyor, zaptiye subayı yetkilerine sahip bulunuyor ve maaşları zaptiye maaş hesabından ödeniyordu. Gerekli olduğunda yanlarına yeteri kadar zaptiye neferi verilecek, askerler onların denetiminde görev yapacaklardı (Çadırcı, 1997: 321, 322).

Teftiş memurlarının, 1845'te kurulan fakat kurumsal yapısını oluşturup devlet hiyerarşisinde tam olarak yerini alamayan polis teşkilatının tekrar canlandırılması yönünde bir adım olduğu yönünde Alyot ve Tongur hem fikirdirler. Hatta Tongur'a göre polislere ilk zamanlarda *teftiş* de denilmekteydi. Fakat Tongur bu görevlilerin okuma yazma bildiklerinden karakollarda adli ve idari soruşturmalarda meşgul olarak

etkin bir görev içerisinde olduklarını savunurken, Alyot, verilen öneme rağmen teftiş memurluğunun tam olarak hayata geçirilemediği, sadece İstanbul'da olmak üzere 1867-71 yılları arasında birkaç atama yapılabildiği görüşündedir (Alyot, 2008: 93, 178-182; Tongur, 1946: 162-165).

Teftiş memurluğu zaptiye birliklerinin komutanlarına bağlı olsa bile zaptiyeden ayrı bir kuvvet olarak ve polis hizmetlerini yürütmek üzere düzenlenmişti. Adli, idari, siyasi kolluk görevleri olan bu teşkilattan daha çok istihbarat alanında faydalar umulmaktaydı. İdarenin polis işleriyle ilgilenecek bir kolluk kuvveti kurma niyetine rağmen 1845 tarihindeki polis teşkilatı gibi teftiş memurluğunun da çok kısa sürdüğü ve görevlerinin Asakir-i Zaptiye'ye devredildiği anlaşılmaktadır. Bu başarısızlıkta uygulanabilme durumuna bakmadan Avrupa'yı taklit etme eğilimi etkili olmuştur (Alyot, 2008: 180-182).

XX. yüzyılın ikinci yarısının önemli özelliklerinden birisi Avrupa devletlerinin Osmanlı iç işlerine karışmasının önünü açan bir diplomatik ortam hazırlamasıdır. Berlin Antlaşması Osmanlı'nın Makedonya ve Doğu Anadolu'da idari reformlar yapmasını gerektirmekteydi. Böylelikle doğuda Ermeni, Balkanlar'da Makedonya meselesi Osmanlı siyasetinin belirleyici ögesi oluyordu. Anadolu ve Rumeli Tensikatı ismiyle anılan bu süreç adliye, mülkiye, ordu, polis ve jandarma teşkilatlarına yönelik yeni düzenlemelerin hareket noktasını oluşturmaktaydı. Fakat bu konuda sadece Avrupa'nın etkisini öne çıkarmak doğru bir yaklaşım değildir. Merkezileştirilmiş bir idari teşkilat Osmanlı idarecilerinin taşra siyasetine hakim olma ve onu yönlendirebilme isteklerine de uygundu. Avrupa devletlerinin talepleri iç güvenlik teşkilatının ıslahı, nahiyelerin yaygınlaştırılması, vergi reformu, adliye teşkilatında düzenleme olarak dört ana konuya odaklanılmıştı. Avrupa'nın taleplerini dile getiren ülke konumunda olan İngiltere gayrimüslimlerin vilayet, kaza, nahiye idareleriyle jandarma ve polis teşkilatında nüfusları oranında temsil edilmeleriyle adliye ve güvenlik birimlerinde yapılacak reformlarda yabancı uzmanların görevlendirilmesini istemekteydi (Özbek, 2004: 71-74).

Avrupa'nın baskısıyla gündeme gelen reform hareketlerine, taşrada idarenin etkinliğini arttıracığı düşüncesiyle Osmanlı yönetimi de soğuk bakmamış, Anadolu

Islahatı ve Rumeli Tensikatı kapsamında yapılması gereken düzenlemeler konusunda oldukça hevesli davranarak, Avrupa devletleri ve yerel güç odaklarının söz sahibi olduğu bir alanda iktidarını güçlendirmeyi hedeflemiştir. Osmanlı polis ve jandarma teşkilatı 1879 sonrasında böyle bir ortamda şekillenmiştir. 20 Kasım 1879 tarihli tezkere ile Zaptiye Müşiriyeti nezarete dönüştürülerek, İstanbul'un emniyet ve asayişini sağlama görevi verildi. Aynı tezkerede Asakir-i Zaptiye Teşkilatı, Zaptiye Müşiriyetinden alınarak Seraskerlik bünyesinde yeni oluşturulan jandarma dairesine bağlandı (Özbek, 2004: 74, 75).

Asakir-i Zaptiye idaresinin Zaptiye Müşirliğinden alınarak Seraskerliğe verilmesi üzerine yerine kurulan *Zaptiye Nezaretinin* görevi sadece polisiye hizmetleri yürütmek olarak ortaya çıktı. Bu suretle Osmanlı'nın ilk müstakil kolluk makamı olan Zaptiye Müşirliği bir daha kurulmamak üzere yerini polis kurumu denebilecek olan Zaptiye Nezareti ve Jandarma Dairesi Reisliğine bırakmış oluyordu. Bu yıllardan itibaren devletin iç güvenlik teşkilatı zaptiye ve polis isimleri altında iki kuvvete dayanarak yoluna devam etmiştir. Bu iki zabıta kuvveti başlangıçta tek makama bağlıydılarsa da 1879'dan itibaren mevzuat alt yapısı ve bağlı oldukları makamlar farklılaşarak ayrı gelişim safhaları takip etmişlerdir (Alyot, 2008: 92, 93).

Berlin Kongresi sonrasında vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde polis teşkilatının kurulması gündeme gelmişti. Osmanlı bu konuda tereddütlü davranmasına rağmen Avrupa devletleri özellikle de İngiltere ısrarcı davranmış ve gayrimüslimlerin teşkilatta bulunmasına ayrı bir önem atfetmiştir. Bunun üzerine Osmanlı öncelikle başkentte polis teşkilatını kurmuş, taşrada ise polisin kuruluşu için 1890'lı yılları beklemek gerekmiştir (Özbek, 2004: 76).

Zaptiye Nezareti, kuruluş tarihi olan 3 Aralık 1879 tarihinden, lağvedildiği 4 Ağustos 1909 tarihine kadar bugünkü Emniyet Genel Müdürlüğü görev ve yetkilerini haiz bulunuyordu. İstanbul bu dönemde asayişin sağlanması yönüyle İstanbul merkez, Üsküdar, Beyoğlu Polis Müdürlükleri ile Beşiktaş Polis Memurluğu isimleriyle dört polis dairesine, daireler ise merkezlere ayrılmıştır. Her polis dairesi bir polis müdürü, bir reis ve iki üyeden oluşan polis meclisi tarafından

yönetilmektedir. Merkezlerin başında ise başkomiser (serkomiser) bulunmaktadır (Alyot, 2008: 182,183). Sonuçta Zaptiye Nezaretinin kuruluşunu takip eden birkaç yıl içinde daha önce denenmiş fakat başarısız olan ordudan ayrı bir polis teşkilatı kurulmuş oluyordu (Ergut, 2012: 142).

Zaptiye Nezareti ve ona bağlı olan İstanbul Polis Teşkilatında zamanla bazı değişiklikler yapılmıştır. İlk önce başkomiserliklerle polis meclisi üye sayıları artırılmış, 1886'da İstanbul Polis Müdürlüğü dışında kalan müdürlüklere *mutasarrıflık* unvanı verilerek bu tarihten sonra polis müdürüne *mutasarrıf* denilmiştir. Yine 1886 yılında İstanbul polis müdürü başkanlığında Üsküdar polis müdürü, Beyoğlu mutasarrıfı, jandarma alay komutanı, sertabip, mektupçu ve başkatipten oluşan ve doğrudan nezarete bağlı olan *Zaptiye İdare Komisyonu* oluşturulmuştur. Devam eden süreçte Zaptiye Nezaretinde *Hapishane Dairesi*, *Sıhhiye Dairesi*, *Heyet-i Tahkikiye*, *Heyet-i İntihabiye*, *Sicil-i Ahval Şubesi*, *Tiyatrolar Müfettişliği* isiminde birimler oluşturulmuştur. 1898'de ise İstanbul'da sivil polisler hizmet görmeye başlamışlardır. Bu değişiklikler sonucunda nezaret lağvedildiği 1909'da bakan (nazır), soruşturma heyeti (Heyet-i Tahkikiye), seçim heyeti (Heyet-i İntihabiye), İdare Komisyonu, sicil şubesi (Sicil-i Ahval Şubesi), Heyet-i Teftişiyeye, Tiyatro Müfettişleri Dairesi, yanıcı-patlayıcı maddeler dairesi (Eczay-ı Nariye Dairesi), Hapishane-i Umumiye Dairesi, Memurin-i Sıhhiye Dairesi birimlerinden oluşmaktaydı (Alyot, 2008: 184).

1890'lı yıllarda taşrada da polis teşkilatları kuruluyor ve İstanbul Polis Teşkilatının gelişimini takip ediyorlardı. 1894 yılında 15 vilayette polis teşkilatı kurulmuş ve her vilayet polis teşkilatının başına bir başkomiser getirilmişti. Zaptiye Nezaretinin sonlarına doğru vilayetlerin çoğunda bazen bir polis müdürü bazen de bir başkomiserin idaresinde polis teşkilatı kurulmuş bulunuyordu (Alyot,2008: 184). 1898/99 yıllarında **Selanik**, Edirne, Yanya, Manastır, Kosova, Cezair-i Bahri Sefid, Yanya, Adana, Aydın, Hüdavendigar, Sivas, Erzurum, Van, Suriye, Beyrut, Ankara, Kudüs, İzmir vilayetlerinde birer başkomiser idaresinde polis teşkilatı kurulmuş bulunuyordu. 1901/1902 yıllarında ise Konya, Kastamonu, Trabzon, Mamuretülaziz, Musul, Bitlis, Halep, Bağdat, Basra, Trablusgarp, Biga, Diyarbakır başkomiserlikleri,

Yemen Polis Müdürlüğü ile Bingazi, Zor, Çatalca ikinci komiserlikleri kuruldu (Tongur, 1940: 167).

1890'lı yıllarda Anadolu Islahatı çerçevesinde birçok şehirde küçük de olsa polis teşkil edilmiştir. Hakkari'de birisi gayrimüslim olmak üzere 7, Diyarbakır'da 66, Erzurum'da 57, Bitlis'te 87, Van'da 82, Sivas'ta 37, Harput'ta 62, Beyrut'ta 62 personeli olan teşkilatlar kurulmuştur. Osmanlı Devleti İngilizlerin polis teşkilatında gayrimüslimlere de yer verilmesi isteğine duyarsız kalamamıştır. Edirne'de bulunan 127 polis içerisinde 4 Rum, 3 Yahudi, 1 Ermeni, 1 Bulgar olmak üzere toplam 9 gayrimüslim bulunmaktaydı. Fakat bunların hemen hemen tamamı alt kademelerde görevlendirilmişti. Edirne'de durum böyle olsa da Doğu vilayetlerinde gayrimüslimlerin nüfusları oranında görevlendirilmelerine dikkat edilmiştir. (Özbek, 2004: 77-79).

Osmanlı polis teşkilatı başkent ve taşrada farklı gelişim çizgisi takip etmiştir. Taşrada merkezi idarenin etkisinin zayıflığı ve teşkilatın gelişimin yavaşlığı mahalli güç odaklarına ve Avrupa devletlerine geniş hareket imkanı veriyordu. Merkezi idarenin etkin olduğu başkentte ise polis oldukça hızlı ve kapsamlı bir şekilde teşkilatlanıyordu. Bu hızlı gelişimin sonucunda 1902 yılına gelindiğinde, İstanbul polis teşkilatının personel sayısı 2.275'e ulaşmıştır (Özbek, 2004: 80, 81).

Görüldüğü gibi 1845'te tohumları atılan Osmanlı polis teşkilatı, süreç içerisinde yaşadığı kesintilere rağmen, II. Abdülhamit döneminden itibaren günümüze kadar ulaşacak yapısına kavuşmuştur. Bu dönemin belirgin özelliği ordudan ayrı bir polis teşkilatının kurulabilmiş olmasıdır. Devletin bu yönde 1845 ve 1867'de olmak üzere iki teşebbüsü olmakla beraber her ikisinin de çok kısa sürmüş ve ordunun tekrar polislik hizmetlerini kontrolüne almasıyla sonuçlanmış olması ordunun buna direnci olarak görülebilir. Bu anlamda polisin sivil bürokrasiye bağlandığı II. Abdülhamit dönemi profesyonel polisliğe giden yolun başlangıcıdır (Ergut, 2012: 145, 150).

Balkanlar, Avrupalıların Osmanlı iç güvenlik teşkilatlarında yapılacak ıslahatlara en çok müdahil olduğu bölgedir. Makedonya güvenlik teşkilatlarının şekillenmesinde 1902 Cuma-i Bala ayaklanmasının rolü büyük olmuştur. Bu ayaklanmanın ardından

Osmanlı Hükümeti Avrupalıların bölgeye müdahale gerekçelerini ortadan kaldırmak adına idari düzenlemelere hız vermiştir. İlk olarak Hüseyin Hilmi Paşa Avrupalıların da onayıyla *müfettiş-i umumi* sıfatıyla bölgeye gönderilmiş ve Avrupalıların bilgisi dahilinde jandarma ve poliste yapılacak reformlar için yeni bir paket hazırlanmıştır. Ancak Berlin Antlaşması'nın tarafı olan Avrupalı devletleri, Viyana tasarısı olarak bilinen polis, jandarma ve köy koruculuğunun yeniden düzenlenmesini de öngören bir paket hazırlayarak uygulanmasını istemişlerdir (Özbek, 2004: 74- 82).

1902 ayaklanmasından sonra da Makedonya'daki karışıklıklar devam etmiş, 1903 yılında İlinden Ayaklanması'yla bölge tekrar karışmıştır. Avrupalılar, bu ayaklanmanın ardından Mürzteg Tasarısı olarak bilinen ve büyük kısmı Balkanlar'daki güvenlik teşkilatlarının yapılandırılmasıyla ilgili olan yeni bir paket hazırlayarak Osmanlıya dayatmışlardır. Bu kapsamda General Di Giorgis emrinde 25 kişilik uluslararası bir jandarma komisyonu kurulmuştur. Komisyon, Makedonya'yı her biri bir Avrupa devletinin kontrolünde olacak şekilde Selanik, Üsküp, Serez, Manastır, Drama olarak beş bölgeye ayırmış ve her bölgeye bir jandarma taburu konuşlandırmıştır. Osmanlı yönetimi bu süreçte yabancıların yetkilerini gözlemcilikle sınırlamaya çalışırken bir yandan da jandarma teşkilatını geliştirmeye çalışmıştır (Özbek, 2004: 82-84).

Kurumların hiyerarşik yapısı ile görev ve yetkilerinin mevzuatla belirlenmesi gerekir. 1879 yılında Zaptiye Nezareti olarak kurulup 1909'da Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ismini alarak günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden teşkilatın da süreç içerisinde mevzuatı oluşturuldu. Çalışmanın bu kısmında Osmanlı polisinin kuruluş ve gelişim hikayesi bu konudaki mevzuat kronolojik olarak incelenerek takip edilecektir.

Her ne kadar kısa bir süre yaşamış olsa da 1845'te kurulan polis teşkilatının kuruluş ve çalışma prensiplerini belirlemek üzere *Polis Nizamnamesi* adı altında 17 maddeden oluşan bir metin yayınlanmıştı. 1867'de polislik hizmetlerini ifa etmesi amacıyla kurulan teftiş memurluğu kurumu için de bir nizamname yayınlanarak memurların vasıflarıyla görev ve yetkileri net olarak ortaya konmuştu. Buna rağmen 1879 Zaptiye Nezareti'yle kurulup 1881'den itibaren fiilen göreve başlayan ve

günümüze kadar gelişerek devam eden polis teşkilatı ayrıntılı mevzuat alt yapısına ancak 17 Ağustos 1907 tarihinde kavuşabilmiştir. 1896'da *Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Hareketlerine Dair Talimat* adıyla bir metin yayınlandıysa da devletin tüm topraklarında görev yapacak büyük bir teşkilat için oldukça yetersizdir. Yine de polis teşkilatının fiilen kuruluşundan sonraki görev ve yetkilerini belirleyen ilk metin olması itibariyle önemlidir (Alyot, 2008: 75, 178-187). Teşkilatın dayandığı mevzuat sırayla incelenirken 1845 ve 1867 tarihli metinlerden ilgili yerlerde bahsedildiği için burada ayrıca yer verilmeyecektir.

Bu konuda ilk bahsedilmesi gereken 1896 tarihli talimattır. 16 maddeden ibaret olan bu talimatın üç maddesi polis, jandarma ve nizamiye askerleri arasındaki işbirliğini düzenlemekte diğer maddeleri ise polisin görev ve yetkilerini belirlemektedir. Buna göre polis; gece ve gündüz şehirlerde devriye gezerek, han, ev ve dükkanları gizli ve açık şekilde izleyecek, mahalleye gelip gidenlerle evlerde olup bitenler hakkında mahalle bekçileri, muhtarlar ve halktan devamlı bir şekilde bilgi toplayacaktır. Çarşı ve pazarlarda işsiz güçsüz takımının toplanmasına mani olarak serseriler ve şüpheli şahısları yakalayacak, gerektiğinde evleri usulüne uygun olarak arayabilecektir. Müslümanların namazda buldukları zamanlarda cami kapılarına nezaret edecek ayrıca kilise ve diğer ibadet yerlerini de takip edecektir. Asayiş bozucu bir olay olduğunda halk polisin işine asla karışmayacak, aksi hareket edenler polis tarafından yakalanabilecektir. Polis, silah teşhir eden ya da kullanana karşı silah kullanabilecektir. Suçüstü durumlarında yabancıların da yakalanabilmesi mümkünken evlerinde arama ancak mensup olduğu devletin elçilik yetkilisi nezaretinde yapılabilmektedir (Alyot, 2008:187-189).

1896 talimatından sonra 1907'de teşkilatın temel dayanağı olan polis nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname yayınlandığında polis ülke çapında çok büyük oranda teşkilatlanmasını tamamlamış, yeterli olmasa bile kadrolarını oluşturarak devlet nizamı içerisinde yerini almış durumdadır. Dolayısıyla yayınlanan bu nizamname senelerden bu yana jandarma ile birlikte ülkenin asayişini sağlamış olan polisin oluşturduğu teşkilatın ve uyguladığı hükümlerin bir metin haline getirilmiş halidir. Bunun içindir ki daha önce nizamnameleriyle birlikte kurulan fakat

çok kısa süreler içinde kaldırılan 1845 tarihli polis teşkilatı ve 1867 tarihli teftiş memurluğu nizamnamelerinde olduğu gibi Avrupa'dan kopyalanmış metinler olmayıp uzun bir zaman zarfında başarıyla uygulanmış kurallar bütünüdür (Alyot, 2008: 187-192).

167 asıl, 13 ek maddeden oluşan nizamnamede polisin temel görevi “*genel emniyeti muhafaza ve asayişin devam ve istikrarını temin*” olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak adına idari, mülki ve adli zabıta alanlarında değişik görevleri bulunmaktadır. Bunlardan idari zabıta görevi genel olarak suçları önleme; mülki zabıta görevi siyasi suçları engellemek için gereken tedbirleri alma, bu konuda şüphe arz eden şahıs ve olayları gizlilik içerisinde takip etme, adli zabıta görevi ise meydana gelen suçları araştırarak failleri yakalayıp adliyeye teslim etme olarak tanımlanmıştır (Çebitürk, 2009: 19).

Nizamname polisi mülki memurlardan sayıp serkomiser, ikinci komiser, üçüncü komiser, komiser muavini, polis memuru olmak üzere beş sınıfa ayırmış ve Zaptiye Nezaretine bağlı olarak görev yapacağını belirtmiştir. Başkent, Beyoğlu ve Üsküdar Mutasarrıflıkları ile İstanbul Polis Müdürlüğü olarak üç daireye, daireler polis merkezlerine, merkezler de polis mevkilerine ayrılmıştır. Ayrıca nizamname teşkilatın vali, mutasarrıf ve kaymakamlara bağlı olacağını hüküm altına almıştır (Çebitürk, 2009: 19).

1907 nizamnamesi 53-71. maddeleri arasında polis merkez ve mevkilerini yöneten komiserlerin görevleri de ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu makamdaki komiserlerin görevlerini incelemek günümüz polis merkezlerinin (karakollar) karşılığı olan ve insanların günlük hayatta karşılaştığı asayiş meselelerine el koyan merkez ve mevkilerin fonksiyonlarını incelemek anlamına gelmektedir. Buna göre komiserler;

-Görevli oldukları mıntikalarda devletin hukuku, kanun ve mevzuata aykırı hiçbir olayın meydana gelmemesi için her türlü tedbiri almak, meydana gelebilecek olaylar hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek için gerekenleri yapmak,

-Merkez ve mevkilerde meydana gelen olayları muntazaman bir deftere kaydettirerek bunları adli, mülki ve zabıta amirleri dışında hiç kimseye incelettirmemek,

-Maiyetlerinde çalışan memurların kabiliyet ve kapasitelerini tam olarak bilerek görevleri ona göre dağıtmak, onları devamlı bir nezaret altında bulundurarak görevlerini suiistimal etmeksizin iyi bir şekilde yapmalarını sağlamak, gerektiğinde bazı memurları geçici olarak sivil giyindirmek, mıntıklarında kalabalık ve önemli yerlere noktalar kurmak, devriyeler çıkartmak, sahili olan yerlerde yolcuları gözetlemek ve kaçakçılığı önlemek için deniz devriyeleri çıkartmak,

-Yaralama, hırsızlık, dolandırıcılık, hakaret, devlet memurlarına karşı gelme, zanlıları saklama gibi suçları mükerreren işlemiş olanlarla siyasi suçlardan dolayı şüpheli görülenlerin kaydını tutmak ve siyasi suçluları devamlı olarak gözetim altında bulundurmamak,

-Herhangi bir suçtan dolayı yakalanan kişinin üzerinden çıkan para, evrak vb. özel eşyalarını bir deftere kaydettirerek muhafazasını sağlamak,

-Mıntıklarında bulunan çamaşırcı, lekeci, çilingir, demirci gibi esnaflarla iletişim halinde bulunarak kanlı elbise getirme, kilitli kapıları açmak için aletler yaptırma vb. şüpheli durumlardan haberdar olmak,

-Çarşı ve mahalle bekçilerinin iyi ahlaklı kimseler arasından seçilmesine ve layıkıyla görev yapmalarına dikkat etmek, bunların duyduklarını ve gördüklerini polise bildirmeleri ve her hususta polisle işbirliği içerisinde bulunmaları için onlara tembih ve ihtarlarda bulunmak,

-Mıntıklarında yangın çıktığında en kısa sürede tulumba merkezlerine haber vermek, insan ve malların kurtarılmasına yardım ederek yangının çıkış sebebini araştırmakla görevlidirler (Çebitürk, 2009: 28-30).

Uygulamada görülen aksaklıklar üzerine nizamnamedeki silah kullanma yetkisinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Mevcut hükümlerle polislerin görevlerini yaptıkları esnada kendilerine silah çeken veya kullanan kimselere karşı silahla karşılık verebilecekleri, bundan dolayı meydana gelebilecek yaralama ve

öldürmelerden mesul olmayacakları hükme bağlanmıştı. Fakat bu düzenleme polise sadece kendisine yönelik bir saldırı veya saldırı teşebbüsünde bu yetkiyi tanıyor, üçüncü kişilere yönelik saldırıyı defetmek adına herhangi bir hüküm barındırmıyordu. Bu durum bizzat saldırıya uğramayan polisin silah kullanmasına engel teşkil ederek, birçok durumda etkisiz kalmasına sebebiyet vermekteydi. Bu ve benzeri eksiklikleri tamamlamak adına 18 Şubat 1913 tarihinde nizamnameye ek maddeler getirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre polis;

-Meşru müdafaa,

-Başkasının mal, can ve ırzına karşı meydana gelip başka türlü önleme imkanı olmayan bir saldırıyı önleme, cinayet (ağır cezalı suç) veya başka bir suçtan şüpheli olarak yakalanan veya tutuklu ya da hükümlü olup da sevk görevi polise verilen şahısların firar için polise saldırması veya firar etmesi ve başka türlü önleme imkanının olmadığı durumlarda firarı önleme,

-Korumakla görevle oldukları yerlere, ellerindeki silahlara, kendilerine teslim edilen şahıslara karşı meydana gelen ve başka türlü def'i mümkün olmayan saldırıları önleme,

-Ağır cezalı suçüstü (cürm-ü meşhut) durumlarında şüphelinin bulunduğu yer arandığı sırada o yerden bir şahsın çıkarak kaçması ve dur ihtarına uymaması halinde şahsın kaçmasına mani olma,

-Ağır cezalı bir suçtan dolayı şüpheli veya hükümlü olup aranmakta olan şahsın yakalanmasına teşebbüs edildiği sırada kaçması ve dur ihtarına uymaması halinde kaçmasına engel olma,

amaçlarıyla silah kullanma yetkisine sahip olmuştur (Alyot, 2008: 199, 200).

Nizamnamenin oldukça yetersiz olan polisin silah kullanma yetkisini düzenleyen maddesini genişletmek amacıyla getirilen yeni düzenleme, genel kurallar koyma yerine kazuistik bir sistem takip ederek silah kullanılabilir olacak olayları tek tek izah etmeyi tercih etmiştir. Kanun koyucunun bu tercihi, silah kullanmayı belli senaryolarla sınırlayarak, yetkileri genişletilmek istenen polisi öncekine göre daha geniş, fakat hayatın akışını tam olarak kapsamayan bir alana hapsedmiştir. 1913

tarhli 6 maddelik bu dzenleme, yapılan kk değişikliklerle kendisine Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda yer bularak 2007 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1907 nizamnamesi genel olarak günümüzdeki teşkilatın bürokratik yapısını dzenleyen Emniyet Teşkilatı Kanunu ile görev/yetkilerini dzenleyen Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun karşılığı olarak düşünülebilir. Fakat teşkilatın görevleri (günümüzde de olduğu gibi) bu nizamnamede sayılanlarla sınırlı değildir. 19 Haziran 1867 tarihli *Demiryollarının Usul- Zabıtasına Dair Nizamname*, 9 Ocak 1882 tarihli *Zabıta-i Saydiyye* (avcılık), *Nizamnamesi*, 5 şubat 1891 tarihli *Men'i Harik* (yangınların nlenmesi) *Nizamnamesi*, 20 şubat 1907 tarihli *Asar-ı Atika* (eski eserler) *Nizamnamesi*, *Hayvan Sirkatinin* (hırsızlığının) *Men'i İçin İttihaz Olunan Usule Dair Nizamname* gibi birçok dzenleme polise görev ve yetki veren mevzuattandır (Alyot, 2008: 229).

II.Meşrutiyet döneminde de polis mevzuatında önemli değişiklikler yapılmıştır. II.Meşrutiyetin ilanından sonra özellikle İstanbul'da ciddi bir asayişsizlik ortaya çıkmıştı. Yeni rejim taraftarlarının sevinç gösterilerinin giderek asayişi bozucu bir duruma gelmesi, siyasi suçlular için çıkarılan affın adi suçluları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, Meşrutiyetin getirdiği yeni ortamı kendilerince yorumlayan işçilerin artan grevleri, meyhane, gazino, kumarhane, genelev gibi yerlerin yasak olmasına rağmen gece geç saatlere açık kalması, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, bir gün sonra Avusturya'nın Bosna- Hersek'i ilhakı, Girit'in Yunanistan'a katılma kararı gibi siyasi gelişmelere gösterilen tepki ve protestolar bu durumun nedenlerindedir. Bu ortama İttihatçıların 31 Mart Vakası sırasında polisin isyancıları bastırmada isteksiz ve yetersiz olduğu yönündeki düşünceleri ile polise hakim olma arzuları da eklenince polis teşkilatında bazı değişiklikler için düğmeye basılmıştır. Başlangıçta zaptiye nazırları değiştirilmek suretiyle bu sonuca varılmak istendi. Öyle ki II. Abdülhamit Döneminde yirmi sekiz yılda dört nazır değiştirilirken ittihatçılar bir yıl dolmadan bu sayıya ulaştılar. Fakat bu durum dzenin sağlanmasını da geciktiriyordu (Van, 2012: 281-286).

Zaptiye Nezareti üzerinde yapılan değişikliklerle istenilen sonucu alamayacağını gören İttihatçılar 4 Ağustos 1909 tarihinde çıkardıkları“*İstanbul Vilayeti'nin ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin Teşkilatına Dair Kanun*” la polis teşkilatında yeni bir dönemi başlatmış oldular. (Çebitürk, 2009: 241, 242) Bu kanunla günümüze kadar devam edecek olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (Emniyet Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 11 Ağustos'ta Zaptiye nazırı görevinden ayrılmıştır. (BOA.DH.ZB.335/118) Göreve başlayan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti vilayetlere yazdığı 19 Ağustos tarihli ve 1 numaralı telgrafıyla Zaptiye Nezareti'nin kaldırılarak yerine doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine bağlı olarak ülkenin emniyet ve asayişinden sorumlu olacak olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin kurulduğunu, müdürlüğüne Galip Bey'in atandığını, ülkedeki tüm polis teşkilatının bu makama bağlı olacağını, yenisi çıkarılıncaya kadar mevcut nizamnamenin yürürlükte kalacağını bildirmiştir (BOA.DH.EUM.THR. 1/10).

Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin kurulmasından sonra müdürlüğe getirilen Hareket Ordusu komutanlarından Galip Bey'in ilk işlerinden birisi Hareket Ordusu subaylarından bazılarını polis zabiti unvanıyla İstanbul polis teşkilatına atamak olmuştur (Alyot, 2008: 488, 489). İttihatçılara göre eski rejim polisiyle kurdukları ilişkilerinden çıkar sağlayanların önünü kesmenin en iyi yolu askeri değer ve uygulamalardan geçmektedir. Ayrıca subayların polis teşkilatında görevlendirilmeleriyle polis görevlilerinin daha itaatkar olmalarını sağlamak da beklentilerdendir (Ergut, 2012: 161).

Yeni kurulan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti emniyet, memurin/levazım, muhasebe ve tahrirat şubelerinden oluşuyordu. Bunlardan emniyet şubesi ülkenin genel asayişinden, memurin ve levazım personel, lojistik ve İstanbul polis okulundan sorumluydu. Bu dönemde emniyet teşkilatında birtakım yeniliklere gidildi. Müdürlüklerde adli ve idari kısımların oluşturulması, mintikalarda doğrudan doğruya dairelerle ve adliyeyle yazışma yetkisine sahip merkez memurluklarının kurulması bunlardandır (Alyot, 2008: 490).

II. Meşrutiyet döneminde kurulan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti zaman içerisinde yeni kurulan birimlerle genişlemesine devam etmiştir. 1912’de istihbarat heyeti, 1913’te müfettişlik ve siyasi kısım müdürlüğü, 1915 başında seyrüsefer, ecanip ve takibat-ı adliye müdürlükleri kurulmuş ve bu gelişim kurulan/kaldırılan birimlerle zaman içerisinde devam etmiştir. 1919 yılına gelindiğinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin yapısı; umum müdür, umum müdür muavini, asayiş, seyrüsefer, ecanip (yabancılar) şubeleri, kalem-i umumi, kalem-i hususi, muhasebe, memurin, levazım, polis mecmuası, evrak müdüriyetleri ile diğer memur ve hizmetlilerden oluşmaktaydı (Alyot, 2008: 490, 491).

Yeniden düzenlenmiş olan polis teşkilatının yeni rejimin prensiplerine uygun bir nizamnameye ihtiyacı vardı. Yeni nizamnamenin birden çok kitap, bap, fasıl ve kısımdan oluşması ve polisliğin tüm alanlarını kapsayacak geniş bir düzenleme olması planlanmıştı. Fakat 1913’te teşkilat yapısı ve personel işlerini düzenleyen birinci kitap ile karakollar, kıyafet, izin ve ast-üst ilişkilerini düzenleyen ikinci kitabın birinci babı yayınlanmış, fakat I.Dünya Savaşı’nın başlaması sebebiyle nizamname tamamlanamamıştır (Alyot, 2008: 495-504).

1913 nizamnamesinde polisin görevi “*emniyet ve genel asayişin devam ve istikrarını temin ve halkın can, mal ve ırzını muhafaza ve genel istirahatini sağlamak*” olarak belirlenerek teşkilat adli ve idari zabıta olarak ikiye ayrılmıştır (Çebitürk, 2009: 72). 1907 nizamnamesinde polisin görevleri adli, idari ve mülki olarak üç bölümken, İttihatçı yönetim siyasi zabıta görevlerini ifa eden mülki bölümü önceki yönetimle özdeşleştirdiği için olsa gerektir ki müstakil bir kısım olarak düşünmemiştir.

1913 nizamnamesi polis olabilmeyen şartlarını detaylı olarak belirleyerek, polis adaylarının polis okullarından mezun olmaları kuralını getirmiştir. Bu nizamname tam olarak yayınlanamadığı için kapsamadığı konularda (özellikle yetkiler kısmı) 1907 nizamnamesi hükümleri uygulanmaya devam etmiştir (Alyot, 2008: 508-533).

Nizamnamede polisin hiyerarşik yapısında da değişiklik yapılarak rütbelere, polis adaylığı, polis memurluğu, komiser muavinliği, komiserlik, merkez memurluğu, polis müdürlüğü ve emniyet-i umumiye müdürlüğü olarak

belirlenmiştir. Bunlardan komiserlik ve merkez memurluğu iki, müdürlük üç sınıf olarak düzenlenmiştir. Nizamname teşkilatın özlük işlerini, karakollardaki çalışma usulleriyle hareket tarzlarını, kıyafetle ilgili kurallarını, ast-üst ilişkilerini ayrıntılarıyla düzenlemiştir (Çebitürk, 2009: 73-104). Nizamnameye göre İstanbul'da bir Polis Umum Müdürlüğü ve ona bağlı olan Beyoğlu ve Üsküdar Polis Müdüriyetleri görev yapmaktadır. Vilayet ve müstakil sancaklarda genellikle polis müdürü, bağlı sancaklar ve kazalarda ise nüfus ve önemine göre polis silsilesinden bir amirin idaresinde yeterince polis memuru görevlendirilmektedir (Alyot, 2008: 507).

1913 nizamnamesi'nde her rütbeden polisin uyması gereken disiplin kuralları, bu kuralların ihlal edildiği durumlarda yapılacak tahkikatın usulü ile verilecek idari cezalar detaylı olarak düzenlenerek 1907 nizamnamesi'nde bulunmayan *Polis Divanı* isminde bir kurul oluşturulmuştur (Tongur, 1940: 260, 261). Bu nizamnamede düzenlenen konulardan birisinin de polis karakolları olduğu yukarıda belirtilmişti. Karakollar kamunun asayişini sağlayan kurumlar olarak halkla birebir ilişki içerisindedir. Dolayısıyla sağlam bir kuruluş ve çalışma mevzuatına sahip olması önemlidir. Nizamname şehirlerin nüfus ve büyüklüğüne bağlı olarak farklı sayıda karakol ile birden fazla karakolun bulunduğu yerlerde bunların bağlı olacağı polis merkezleri olacağını hükme bağlamıştır. Karakolları bölgenin önemine bağlı olarak komiser veya komiser yardımcıları, polis merkezlerini ise merkez memuru veya komiserler idare etmekte olup polis merkezlerinin kurulduğu yerlerin merkezi semtleri için merkez karakolları kurulmaktadır (Çebitürk, 2009: 286). Bu uygulama son zamanlara kadar devam ederek birden fazla karakolun olduğu şehirlerde merkezi bölgenin asayişini sağlayan karakol merkez karakolu olarak adlandırılmıştır.

Mıntıkasının önem derecesine göre değişmekle beraber karakollar genel olarak biri kumandan, ikisi nöbetçi, dördü devriye, sonuncusu izinli olmak üzere toplam sekiz personelden oluşmaktadır. Karakollara bağlı olarak mintikanın özelliklerine göre bir veya daha çok nokta kurulabilmekte ve kurulan her nokta için karakola üç personel ilavesi gerekmektedir. Polis memurlarıyla komiserlere haftada 24 saat izin verilmekte diğer zamanlarını karakollarda geçirmektedirler. Merkez memurları ise

karakollarda kalmak zorunda değillerse de evlerinin görevli oldukları merkezin sorumluluk alanında olması gerekmektedir (Çebitürk, 2009: 287).

II. Meşrutiyetten sonra polisin kurumsal yapısındaki değişikliklerin lojistik alanına da yansımaları olmuştur. Konuyla ilgili nizamnameler çıkarılarak üniformalar, silahlar, otomobiller, sandal, motorbot ve bisikletler, parmak izi ve fotoğraf malzemeleri, telefon kullanımı gibi konularda ayrıntılı düzenlemelere gidilmiştir (Çebitürk, 2009: 132-150).

Osmanlının Anadolu'da küçük bir beylik olarak başlayan devletleşme sürecinde içeride sağlam bir kamu düzeni kurmuş olması ekonomik, ticari, askeri yönden önünü açtığı gibi ufkunu ve gücünü yeni fetihlere yönlendirebilmesini sağlamıştır. Türk ve İslam devlet kültürüne uygun olarak Osmanlıda da son zamanlara kadar kolluk hizmetleri askeri yapı içerisinde yerine getirilmiştir. Bu sebeple ordunun güçlü olduğu dönemlerde iç güvenlik de sağlam bir yapıda olmuş, ordunun bozularak, disiplinini kaybettiği, halkın ve devletin başına türlü gailerle açtığı dönemlerde ise asayişsizlik hakim olmuştur. Osmanlı iç güvenlik hizmetlerinde başkent ve diğer şehirlerde asayiş işlerinin en önemli sorumlusu olarak subaşı dikkat çekmektedir. Osman Gazi'nin yeni fethedilen Karahisar Sancağı'na kardeşinin oğlu Alpgündüz'ü subaşı olarak ataması, I. Murat zamanında başkent subaşısı Ayna Bey'in geçit resminde sadrazam ve şehzadeden sonra üçüncü sırada bulunması, Çelebi Mehmet zamanında subaşılardan padişah divanına katılıyor olmaları subaşılık kurumunun önemini gösterdiği gibi devletin iç güvenlik konularına yaklaşımının da önemli bir göstergesidir.

Dönemin kolluk teşkilatı tarihi mirasa uygun olarak Türk ve İslam devletlerinin iç güvenlik teşkilatlarından önemli izler taşımaktadır. Bu izler görevlilerin aynı şekilde devam etmesi şeklinde görülebildiği gibi, görev tanımları ve uygulanması, hiyerarşik yapı, görev anlayışı, idarenin teşkilattan beklentilerinin devamı şeklinde de olabilmektedir. Türk ve İslam devletlerinde asayiş sağlama konularında görevli olan subaşı, muhtesip, ases gibi görevliler aynı isim ve görevlerle Osmanlıda da hizmetlerine devam etmekteydiler. Aynı şekilde, İslam devletlerinde eski sabıkalılarından oluşan, içlerinde kadınların da bulunduğu ve görevleri suçlularla

mücadele olan tevvabun isimli görevliler, böcekbaşı (salma) ismiyle yine sabıkalılardan oluşup, içlerinde kadın görevlileri de barındırarak ve aynı görevlerle hizmetlerine devam etmekteydiler. Günümüzdeki çevik kuvvet personeli gibi kalabalıkların bulunduğu yerlerde görev alarak ortaya çıkan anlaşmazlıkları önleyen masırların, şehrin özellikle kenar mahallelerinde günümüzdeki uygulama noktaları benzeri bir görev yapan meslehetlerin, adli makamlar tarafından verilen yakalama, tutuklama, zorla getirme gibi hükümleri yerine getiren infaz memurlarının görevlerini inceleyerek görev bakımından Türk ve İslam devletleri kolluk teşkilatlarından Osmanlıya, oradan da günümüze kadar devam eden geçişin izlerini takip edebiliriz. Osmanlı iç güvenlik alanında sadece Türk ve İslam kültüründen etkilenmemiş, martaloslar ve pandorlarda olduğu gibi yeni fethedilen bölgelerde yerel olarak asayiş hizmetlerinde görevli unsurları kendi sistemine uyarlayarak varlıklarını devam ettirmelerine de izin vermiştir.

Dikkat çekici bir başka konu ise Osmanlı kolluk teşkilatının birbirleriyle sağlam bürokratik bağı olmayan çok çeşitli ve dağınık bir yapıda olmasıdır. XIX. yüzyıldan itibaren müstakil ve tüm ülkeyi kapsayan bütüncül bir yapıya geçme isteğinin sebeplerinden birisinin de iç güvenlik kurumları için zafiyet oluşturabilecek olan bu durum olabileceği inkar edilemez. Devletler için stratejik bir konu olan yolların ve geçitlerin güvenliği konusunda dönemin ulaşım imkan ve hızıyla geniş Osmanlı coğrafyasında güvenliği sağlamanın zorluklarından olsa gerektir ki ücretli veya mükellefiyet usulüyle vatandaşlardan hizmet alınmıştır.

Teşkilatın çalışma alanlarına bakıldığında ise günümüz kolluk teşkilatlarının yapısında bulunan karakollar, gece ve gündüz devriyeleri, sivil görevliler, istihbarat ve araştırma, koruma hizmeti, deniz polisi ve yolların korunmasıyla görevli birimlerin mevcudiyeti görülmektedir. Bu anlamda teşkilat asayiş hizmetlerinin gerektirdiği yatay yapılanmasını ideale yakın oranda gerçekleştirmiş durumdadır.

XIX. yüzyıl birçok alanda olduğu gibi iç güvenlikte de yeni arayışların olduğu bir dönemdir. Avrupa'da sanayinin gelişmesi sonucunda göçlerle büyüyen şehirlerin asayişini geleneksel yöntemlerle sağlamanın zorluklarından dolayı yüzyılın ilk yarısında müstakil polis teşkilatlarına geçilmiştir. Avrupa'daki bu gelişmeler,

yeniçeriliğin kaldırılması, Tanzimat'ta tüm vatandaşlara can, mal ve ırz güvenliğinin vaat edilmesi gibi sebepler, Osmanlıda da iç güvenlik alanında yeni bir dönemi işaret etmekteydi. Bu gelişmelerin sonunda 1845 ve 1867'de olmak üzere iki kez ordudan bağımsız polis teşkilatına geçmek için teşebbüste bulunulduysa da bunun için yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekecektir.

1879'da kurulan Zaptiye Nezareti, müstakil polis kurumu olarak göreve başlamıştır. Zaman içerisinde başkent ve taşrada teşkilatlanmasını tamamlamış, eğitilmiş kadrolarını oluşturmuş, gecikmeyle de olsa mevzuatını çıkarmış ve XX. yüzyıl başlarında devletin önemli bir kurumu haline gelmiştir. 1909'da ise Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti unvanını alarak günümüze kadar ulaşan yapının temelleri atılmıştır.

III. BÖLÜM

SELANİK'TE POLİSİN KURULUŞU, PERSONEL/LOJİSTİK DURUMU

3.1. Kuruluş Tartışmaları

Kuruluş tartışmaları başlığı altında Selanik polis teşkilatının kuruluş tarihi ile vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köyden oluşan mülki sistemdeki yapılanması ortaya konmaya çalışılacaktır. Tongur, Türk polis tarihinin önemli kaynaklarından olan *Türkiye’de Genel Kolluk, Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi* isimli eserinde, “*Hicri 1316 yılında Edirne, Selanik, Yanya.....İzmir vilayetlerinde birer serkomser idaresinde polis teşkilatı yapılmış bulunuyordu*” diyerek Selanik polis teşkilatının kuruluşuyla ilgili 1898/99 yılını işaret etmektedir. (Tongur, 1946: 167) Fakat buradaki “*...yapılmış bulunuyordu*” ifadesini geçmişe teşmil etmek imkanı da olduğu için teşkilatın kuruluş tarihinin net bir şekilde ortaya konduğu söylenemez. 1898/99 yılı kuruluş tarihi olarak alındığı takdirde ise daha eski devlet ve Selanik salnamelerindeki polisin mevcudiyetiyle ilgili kayıtlarla çelişkiye düşülmektedir. Tongur’un da kaynak olarak gösterdiği Osmanlı devlet salnameleri ile Selanik salnamelerini geriye doğru incelemek konuya katkı sağlayacaktır.

Devlet salnamelerindeki durum şu şekildedir: 1898/99 salnamesinin Zaptiye Nezareti bölümündeki vilayet polis müdür ve başkomiserlerinin (serkomiser) kaydedildiği sayfa 372’de Ali Rıza Efendi Selanik vilayeti polis müdürü olarak geçmekte, 1897/98 salnamesinin 32. sayfasında ise Ali Rıza Efendi polis müdürü olarak tekrar edilmektedir. 1896/97 salnamesinin 520. sayfasında Selanik polis yöneticisinin unvanı başkomiser olarak kayda geçirilmekte ve 1893/94 salnamesinin 458. sayfasında vilayet polis başkomiseri olarak Musa Bey’in adı geçmektedir. 1892/93 salnamesinden itibaren geriye doğru ise vilayet polis teşkilatlarıyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamaktadır.

Selanik salnamelerindeki duruma gelince; polisle ilgili en erken kayıt 1885/86 salnamesinde karşımıza çıkmaktadır. *Polis İdaresi* başlığı altında vilayet polis başkomiserinin Hakkı Efendi, merkez komiserinin Faiz Bey olduğu ve refakatlerinde 19 polis memuru bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca vilayet genelinde 2 sancak, 13 kaza ve 1 nahiyede polisin görev başında olduğu, bu birimlerin her birinin başında

komiser rütbesinde bir görevlinin bulunduğu görülmektedir (1885/86 Selanik salnamesi, 500-503). Bu bilgiler ışığında Selanik polis teşkilatının kuruluş tarihi 1885/86 yılına kadar gitmektedir.

Selanik polis teşkilatının kuruluş tarihini 1885/86 yılına çekmek de bu konudaki tartışmaları bitirememektedir. Çünkü 1876'da meydana gelen toplumsal bir olayın takibinden Selanik'te polisin varlığını bilmekteyiz. Bu tarihte Hıristiyan bir kız Müslüman olduktan sonra Selanik garından Amerika konsolosluğuna ait bir arabaya zorla bindirilerek götürülmüştür. Müslüman halk, kızını geri almak için protestolar yapmış, çıkan kargaşada konuya çözüm bulmak adına devreye girmiş olan Alman ve Fransız konsolosları öldürülmüştür. *Selanik Vak'ası* olarak bilinen bu olaydan sonra ifadesi alınan polis şefi Selim Bey, 20 kişiden ibaret olan polis sayısının yetersizliğinden dolayı olaya müdahale edemediğini ifade etmiştir (Mazower, 2013: 224). Bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla olay tarihinde Selanik merkezde Selim Bey'le birlikte 21 kişilik bir polis kuvveti bulunmaktadır.

Başarısız olan 1845 ve 1867 denemeleri hariç olmak üzere, Osmanlı polisinin 1879'da müstakil olarak kurulumu 1881'de başkentte, 1890'lı yıllardan itibaren ise taşrada teşkilatlanmasına rağmen 1876'da Selanik'te 20 kişilik bir polis gücü ve polis şefinden bahsedilmesi nasıl açıklanmalıdır? 1845 denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine polis teşkilatı ve meclisinin kapatılmasına rağmen, mevcut polislerin zaptiye birliklerinin içinde devam edebildikleri çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edilmişti. Bu bilgiye, 1845'te sadece başkentte ve sınırlı sayıda polis istihdam edilebildiği eklendiğinde, muhtemeldir ki taşra da dahil olmak üzere, zaptiye teşkilatına süreç içerisinde az da olsa polis alınmıştır. Tongur'a göre polis teşkilatına 1901/1902 yılında kavuşan Konya ve 1898/99 yılında kavuşan Sivas'ta da (Tongur, 1946: 167) 1892 itibariyle birincisinde 7, ikincisinde 5 polisin varlığı (Yılmaz, 2012: 34) bu tezi güçlendirmektedir. O halde, Selanik'te de polis teşkilatı 1885/86 yılında kurumsal bir yapı olarak ortaya çıkmadan önce zaptiye birlikleri içerisinde polis olmalıdır. Fakat polisin bu mevcudiyeti kurumsal bir zemine oturmadığından, başkentten görülmemekte, dolayısıyla da salnamelerde kendisine yer bulamamaktadır.

Selanik polis teşkilatının vilayet, sancak ve kaza düzeyindeki yapılanması tezimizin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenecektir. Burada -günümüz polis teşkilatından farklı olarak- Osmanlı polisinin nahiye ve köy teşkilatlanmasına dikkat çekilecektir. Nahiye teşkilatı Osmanlı idari yapılanmasına 1870 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu ile dahil olmuştur. Kuruluşunda Avrupa devletlerinin baskısının da etkili olduğu bu teşkilat 1876 tarihli İdare-i Nevahi Nizamnamesi ile mülki idarede kabul görmeye başladı. Kanunun çıkmasına rağmen uygulanmasında aceleci davranılmayarak süreç yavaş işletilmiştir. Nizamnamenin 28. maddesine göre nahiyelerde, nahiye müdürünün emrinde olmak üzere polis görevlendirilmesi gerekmektedir. Nahiyelerin kurulmasında dış baskıların yanı sıra özellikle Balkan coğrafyasındaki azınlıkların terör faaliyetlerini önlemek de amaçlar arasındadır. Bu sebeple nahiye polislerinin yerel halkın etnik ve dini yapısından olmasına dikkat ediliyordu. Bu şekilde görevlendirilen polislerin verdikleri istihbarat sonucunda alınan tedbirlerle terör faaliyetlerinin önlenmesinde başarılı işler yapılmıştır (Şahin, 2013: 517-532). Nahiye teşkilatının kurulması Osmanlı idaresinin özellikle güvenlik birimleri aracılığıyla ülkenin en ücra yerlerine kadar etkinliğini ulaştırması anlamına gelmekteydi. Kontrolün Osmanlı yönetiminin elinde olması halinde idarenin taşradaki etkinliğinin artması mümkün olabilirdi. Hazırlanan talimatta nahiyelerde ikisi merkez kazadan, dördü yerel halktan olmak üzere altı polis memuru görevlendirilmesi uygun görülmüştü. Fakat taşrada görev yapacak bu memurların yerel unsurların etkisi altına girme riskinden dolayı 1895'e kadar bu konuda oldukça temkinli davranılmıştır (Özbek, 2004: 92).

Nahiye teşkilatına bilhassa Hıristiyanların çoğunlukta olduğu Balkanlarda ağırlık verildi. 1904/1905'te Selanik vilayetinde nahiyelerde görevli polisler kayıtlarda rastlanmaktadır. Merkeze bağlı Menteşe nahiyesinde görevlendirilen polis memuru Hulusi Efendi, Karaferye kazası Ağustos nahiyesinde görevli polis memuru Sadık Efendi, Kisendire kazası İzvur nahiyesinde görevli polis memuru Burgaki Efendi (1322 Selanik Salnamesi 153, 163, 167) ve 1912 yılında Karaferye kazası Ağustos nahiyesinde görevli 23 numaralı komiser muavini Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin (BOA. DH. EUM. MH.60/126) bu görevliler arasındadır. Fakat ilgili talimata

göre 6 polisin görevlendirilmesi gereken nahiyelere, uygulamada birer polis görevlendirildiği müşahede edilmektedir.

İstisnai bir durum olarak Osmanlıda nahiyeler yanında köyde de polis teşkilatı kurulmuştur. Selanik vilayeti Serez sancağına bağlı Razlık kazası, Bulgar sınırında ve halkının büyük bir kısmı Bulgar olduğundan Bulgar milliyetçiliği yaygındı. Komitecilik ve eşkıyalık hareketleri eksik olmazdı. Halkı tamamen Bulgar olan 2.000 haneli Banko isimli köy Makedonya'nın önemli fesat yuvalarından biriydi. Bulgaristan ve Makedonya'daki komiteler arasında aracılık yapan bu köyde bomba imalatı dahi yapılmaktaydı. Kazada 1901-1904 yılları arasında kaymakamlık yapan Tahsin Bey zamanında bu köye bir nizamiye bölüğü görevlendirildiği gibi polis teşkilatı da kurulmuştur. Alınan bu tedbirlerden sonra Banko Köyü Bulgarların kendisinden beklediği rolü oynayamamıştır (Uzer, 1999: 79,125). Polis teşkilatı kurulan başka bir köye rastlanmamasından bunun söz konusu yerin stratejik öneminden kaynaklanan istisnai bir durum olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca köyde polis teşkilatı kurulabilmesi, Osmanlı polisinin ihtiyaçlara göre değişebilen esnek bir idari yapısının olduğunu göstermektedir.

3.2. Personel Durumu

Personel, hizmeti yerine getiren esas unsur olduğundan kurumların en önemli kaynağı durumunda olup onların nitelik ve niceliği kurumun ana karakterini oluşturmaktadır. Polis teşkilatı Osmanlı'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı modernleşme ve yenileşme sürecinin bir ürünü olduğundan devletteki yeni anlayışa uygun özelliklerde olması gerekmektedir. Bu ihtiyacın sonucu olarak Selanik polis teşkilatı personel yönünden kuruluşundan itibaren sürekli bir gelişim çizgisi izlemiştir. Kurumların baştan itibaren izledikleri gelişim çizgisini ortaya koymanın yollarından birisi süreç içerisindeki personel yapısını nitelik ve nicelik olarak incelemektir. Çünkü kurumsal yapının görünür hale geldiği nokta personel alanıdır. Ayrıca devletin kuruma yüklediği sorumlulukların personelin görev ve yetkilerine birebir yansımalarının olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla personel konusunun ayrıntılı incelenmesi teşkilatın süreç içerisindeki değişim ve gelişim çizgisini gösterecektir. Çalışmanın bu bölümünde Selanik polis teşkilatının personel kaynağı,

sayısal veriler, idarenin personel politikaları ile bu politikaların uygulamaya yansımaları görev ve yetki çerçevesinde incelenecektir.

3.2.1. Personel Nitelik ve Nicelikleri

Selanik polis teşkilatı personelini nasıl temin etmiştir, bu personelin vasıfları nelerdir? Gibi soruların cevabını bulmak için Osmanlı polisinin bu konudaki temel mevzuatını takip etmek gerekecektir. Osmanlının 1845 tarihli ilk polis denemesinde yayınlamış olduğu 17 maddelik Polis Nizamında polisin görev ve yetkileri hükme bağlanmakta, fakat personel kaynakları hususunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Zaten bu deneme çok kısa sürdüğünden bu konuda bir çalışma da yapılmadığı sonucuna varılabilir.

Tezimizin ikinci bölümünde 1845 polis denemesinden sonra 1867’de polis görevlerinin icrası için teftiş memurluğu ismiyle yeni bir teşkilat kurulduğundan bahsedilmiştir. Teftiş memurlarının atanabilmeleri için gerekli şartlar ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Buna göre atanacak memurların; 25-50 yaş arasında, sağlıklı, ağır cezalık bir suçtan sabıkalı olmaması, şahsi hallerinin iyi bilinmesi, liyakatli olması, gerektiği zaman zaptiye erlerine kumanda edecek kadar dirayetli, otoriter olması ve iyi iş göreceklere dair kefil göstermeleri gerekmektedir (Tongur, 1946: 162, 163). Ayrıca dört sınıfa ayrılan teftiş memurlarından, birinci ve ikinci sınıfların okur-yazar olmaları, yazma bilmiyorsa yabancı bir dil bilmesi gerekmektedir. Üçüncü ve dördüncü sınıf olanların ise yazmasalar da okuma bilmeleri veya önceden askeriyede/devlet memurluğunda bulunmaları ya da teftiş ve araştırma işlerine yatkın olmaları gerekmektedir (Alyot, 2008:178, 179).

1879 yılında Zaptiye Nezaretinin kurulmasını takiben polisin önce başkentte daha sonra taşrada teşkilatlanması üzerine 1896 yılında yayınlanan Polis Talimatnamesi’nde de bu konuda hiçbir hüküm yoktur. Zaptiye teşkilatının kuruluş dönemlerinde polis memurlarının güçlü, kuvvetli ve iyi bir askeri eğitim almış olmaları yeterli görülmekteydi. Zaman içerisinde bunların yeterli olmadığı anlaşılacak 1891 yılında hizmet içi eğitim mahiyetinde olmak üzere polisler eğitimden geçirilmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2015: 106, 107).

1907 tarihli polis nizamnamesinde, adaylarda aranacak şartlar; Osmanlı tebaasından, 25-40 yaş arasında, sağlıklı, sabıkasız, iyi ahlaklı ve Türkçe okuma-yazma bilmek olarak belirlenmiştir. Adayların bu şartları haiz olup olmadıkları incelendikten sonra kurulan bir komisyon huzurunda yapılacak imtihanda başarılı olmaları polis olarak atanmalarına yeterli bulunuyordu. Görüldüğü gibi adayların polis okullarından mezun olma şartı henüz yoktur. Bu şart ancak 1913 nizamnamesiyle getirilebilmiştir (Çebitürk, 2009: 22-24, 75). Nizamnamede olmamasına rağmen Osmanlı 1907 yılında polis okulları ile tanışmıştır. Kadroda görevli bulunan polisler herhangi bir eğitim almadan atandıkları için polis okulları bir müddet hizmet içi eğitim kurumu olarak faaliyette bulunmuştur. Osmanlıda ilk polis okulu, Selanik, Manastır, Üsküp ve Kosova’da görevli polisler için eğitim vermek üzere Selanik’te açılmıştır. Dolayısıyla Selanik polis teşkilatı kendi vilayetlerinde açılan bu okulda hizmet içi eğitimden geçirilmekteydi (Yılmaz, 2015: 106, 107).

Personel niteliklerinin süreç içerisindeki değişimini bu şekilde incelendikten sonra, teşkilatın nicelik olarak gelişimini incelemek gerekecektir. Asayiş hizmetlerinin 24 saat esasına göre kesintisiz olarak ve vilayet merkezi, sancak ve kazaları kapsayan tüm sorumluluk alanlarında sağlanabilmesi için personelin sayısal olarak yeterli düzeyde olması beklenilir. Bu noktada vilayet merkezi ve taşrada teşkilatın durumu nedir ve zamanla nasıl değişmiştir? Vilayet ve merkezi yönetimin bu konuya yaklaşımı nedir? gibi soruların cevaplarını aramaya geçebiliriz. Personel mevcudunu ayrıntılı olarak incelemeye geçmeden önce bütüncül bir bakışla görmekte fayda vardır. Aşağıda 1885-1908 yılları arasında Selanik salnamelerine göre vilayet geneli polis sayıları verilmektedir.

Tablo 8: Selanik polisinin personel sayısı. (1885-1908)

Yılı	Müdür	Baş komiser	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis Çavuşu	Polis memuru	Toplam
1885/86		1	22				71	94
1889/90			22		2		107	131
1892/93		1	21	2	3		83	110
1893/94		1	23	1	5		110	140
1894/95		1	20	1	3		114	139

Yılı	Müdür	Baş komiser	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis Çavuşu	Polis memuru	Toplam
1895/96		1	21	1	4		111	138
1897/98	1			3	21		115	140
1900/01	1	1		5	34		127	168
1904/05	1			5	40	15	200	261
1906/07	1	1		4	40	5	200	251
1907/08	1	1	20	4	13	11	187	237

(1885/86 salnamesi, 500-503, 1889/90 Salnamesi, 106,131-197, 1892/93 Salnamesi, 38, 91-195, 1893/94 Salnamesi, 101,102, 333-518, 1894/95 Salnamesi, 78, 174-489, 1895/96 Salnamesi 78, 180-443, 1897/98 Salnamesi, 176, 1900/1901 Salnamesi, 116, 1904/1905 Salnamesi, 92, 1906/1907 Salnamesi, 146, 1907/1908 Salnamesi, 142, 143, 210-450),

Mazower'in 1876'da Selanik Vakasına müdahale kapsamında varlığından bahsettiği 21 kişilik kuvvetin Selanik merkezde görevli olması gerekir. Yukarıdaki tabloda ise ayrıntılar gözükme bile merkez, sancak ve kazalardaki toplam polis sayısı verilmektedir. Komiser rütbesinin sadece kazalarda olması dikkat çekicidir. Muhtemelen günümüzdeki ilçe emniyet amiri/müdürü karşılığı olabilecek olan kaza polis teşkilatının sorumlusu anlamında komiser denilmektedir. Bu, bazen üçüncü komiser veya ikinci komiser olabileceği gibi vekaleten polis memuru da olabilmektedir. Görüldüğü gibi Selanik polis kadrosu 1885'ten 1908'e kadar küçük değişiklikler göstererek 94 ile 261 arasında değişmiştir. Personel mevcuduna bu genel bakıştan sonra vilayet merkezi, sancak ve kazalardaki personel sayılarıyla, bu personelin özellikle vilayet merkezindeki birimlere göre dağılımının nasıl olduğu önem kazanmaktadır. 1885/86 yılı itibariyle vilayet genelinde bulunan 94 personelin dağılımı aşağıdaki gibidir

Tablo 9: Vilayet geneli personel sayısı ve dağılımı (1885/86)

Şehri	Baş komiser	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis memuru
Selanik Merkez	1	1			19
Yenice-i Vardar kazası		1			2
Karaferye //		1			2
Aynaroz //		1			3
Avrethisar //		1			3
Vidin //		1			4
Doyran //		1			1
Kisendire //		1			4
Istranca //		1			2
Köprülü //		1			3
Tikveş //		1			2
Drama Sancağı		1			4
Piraveşte nahiyesi		1			1
Kavala kazası		1			2
Sarışaban //		1			
Siroz Sancağı		1			8
Nevrekop kazası		1			4
Cum'a //		1			2
Menlik //		1			2
Zihne //		1			1
Demirhisar //		1			1
Petriç //		1			1
Toplam	1	22			71
Genel Toplam			94		

(1303 Selanik Salnamesi, 500).

Tablo 9’da görüldüğü gibi vilayet polis teşkilatının başında bir başkomiser görev yapmakta, merkezde 21, taşrada 73 personel bulunmaktadır. 1876’da Selanik merkezdeki 21 kişilik kuvvet 1885/86 yılında da aynı sayısını muhafaza etmektedir. Ayrıca tüm taşra birimlerinde komiser unvanlı bir görevli bulunmakta ve kazalarda personel sayısı 1 ile 6 arasında değişmektedir. Sancak merkezleri olan Drama’da 5, Serez’de 9 personel bulunmaktadır.

Aradan beş yıl geçtikten sonra (1890/91 yılında) Selanik polis teşkilatı 107 polis memuru, 21 üçüncü komiser, 3 ikinci komiser ve 1 başkomiser olmak üzere 132 kişiden oluşmakta iken, Drama Sancağı’na bağlı Sarışaban ve Piraveşte kazalarına birer polis verilmesi ihtiyacına binaen kadroya 2 polis memuru ilave edilerek 134’e çıkarılmıştır. Aynı yıl içerisinde Selanik polis teşkilatı önemli bir değişime uğrayarak serkomiserlikten (başkomiserlik) polis müdüriyetine yükseltilmiştir. (BOA.DH.TMIK.S.4/27). Oysa Tablo 8’de görüldüğü gibi müdür görevlendirilmesi ancak 1897/98 yılında mümkün olabilmiştir. Anlaşıyor ki 1890/91 yılında başkomiserlikten müdürlüğe yükseltilen teşkilatta muhtemelen müdür kadrosuna atama yapılamamasından dolayı 1897/98 yılına kadar başkomiserler vekaleten müdürlük yapmıştır. 1895/96 yılına gelindiğinde ise teşkilatın personel sayısı ve dağılımı aşağıdaki hale gelmiştir

Tablo 10: Vilayet geneli personel sayısı ve dağılımı (1895/96)

Şehri	Başkomiser	Komiser	İkinci sınıf komiser	Üçüncü sınıf komiser	Polis memuru
Selanik Merkez	1		1	4	54
Istiranca kazası		1(vekil)			2
Aynaroz //		1			3
Tikveş //		1			1
Doyran //					2
Avrethisar //		1			2
Katrin //					1
Karaferye //		1			2
Köprülü //		1			2
Kevkil //		1			2

Şehri	Başkomiser	Komiser	İkinci sınıf komiser	Üçüncü sınıf komiser	Polis memuru
Kisendire //		1(vekil)			1
Arse nahiyesi					1
Kisendire //					1
Lankaza kazası		1			1
Vidin //		1			3
Yenice //		1			2
Siroz Sancağı					
Siroz merkez		1			11
Petriç kazası		1			1
Demirhisar //		1			1
Cuma-i Bala //		1			3
Zihne //		1			1
Razlık //		1(vekil)			1
Menlik //		1			1
Nevrekop //		1			2
Drama sancağı					
Drama merkez		1			4
Piraveşte kazası					1
Sarışaban //					1
Kiremitli İskelesi					1
Kavala kazası		1			3
Toplam	1	21	1	4	111
Genel toplam	138				

(1313 Selanik Salnamesi, 77, 78, 206-450).

1885/86 yılında toplam 94 olan vilayet polis mevcudu Tablo 10'dan anlaşılacağı gibi 1895/96 yılına gelindiğinde 138'e çıkmıştır. Toplamda 44 olan farkın 39'u merkezde istihdam edilmiş böylece merkezin 21 olan mevcudu 60'a ulaşmış, taşrada ise 78 personel görevlendirilmiştir. Dikkat çekici bir husus ise 1895/96 yılında Kisendire kazasının Kisendire ve Arse nahiyeleri ile Kiremitli Limanı'na birer polis görevlendirilmesidir. Ayrıca nahiyelerde olduğu gibi bazı

kazalarda da tek bir görevli olduğu görülmektedir. Muhtemelen tek çalışan bu memurlar komiserlik görevini de üstleniyorlardı.

Görüldüğü gibi merkez, sancak, kaza ve nahiyeleriyle büyük olduğu kadar önemli de bir vilayet olan Selanik için personel sayısı oldukça yetersizdir. Yöneticiler durumu düzeltmek adına devamlı surette merkezden personel talep etmekteydiler. Fakat bu alandaki yetersizlik sadece Selanik'te geçerli olmayıp İstanbul başta olmak üzere ülkenin genel sorunu durumundadır. İhtiyacın farkında olan Osmanlı yönetimi polis teşkilatının personel yönünden takviyesi için zaman zaman tedbirler almaktaydı. Örneğin 11 Ağustos 1892'de ülke genelindeki polis sayısının yetersiz, jandarma sayısının fazla olduğundan bahisle jandarmanın azaltılarak polisin artırılması, 13 Eylül 1897'de ise İstanbul'da asayişin hakıyla temini için 1.464 olan polis sayısının 2.000'e çıkarılması padişah tarafından emredilmekteydi (Engin, 2014: 74, 155). Başkentte dahi sorun olan personel sayısının, Selanik gibi taşra vilayetlerde de yetersiz olması normal olmasa bile beklenen bir sonuçtur. Personel sıkıntısını gidermek amacıyla 31 Ağustos 1895'te İstanbul polisinden 20 personelin Selanik'e tayin edilmesi Dahiliye Nezaretince uygun görülmüşse de polisler henüz yeni yerlerinde göreve başlamadan, İstanbul'daki ihtiyacın daha önemli olduğu düşünülerek yine Dahiliye Nezaretinin 22 Ekim 1895 tarihli yazısıyla bu tayinler geri alınmıştır (BOA.DH.TMIK.S.4/27).

Personel ihtiyacı müfettiş raporlarına da yansımıştır. Edirne ve Selanik vilayetleri mülkiye müfettişi Mahmut Hamdi Bey 1 Aralık 1896 tarihli raporunda 100.000'ni aşkın nüfusa sahip Selanik merkezde 7 olan karakol sayısının yetersiz olduğunu, sahil taraflarıyla şehrin iç kısımlarındaki mahallelerin inzibatı için 12 karakolun daha kurulmasının kararlaştırıldığını, polis müdüriyetinin konuyla ilgili devamlı bir surette talep yazıları yazdığını kayıt altına almıştır. Hamdi Bey, idarenin polis talebinin yerinde olduğunu belirttiikten sonra Selanik'teki 134 personele 55 polis memuru ile 11 üçüncü komiserin ilavesiyle mevcudun 200'e çıkarılması gerektiğini ifade etmektedir (BOA.DH.TMIK.S.4/27).

Personel sayısının yetersizliği uzun yıllar boyunca Selanik polis teşkilatının en önemli sorunlarından olmuştur. 1909 yılına gelindiğinde bu soruna şehrin büyümesi

ve asayişin gittikçe kötüye gitmesi de eklenince polis karakollarına jandarma görevlendirilerek devriyeye birlikte çıkılması gündeme gelmiştir. 7 Temmuz 1909 tarihinde polis müdüriyeti umumi müfettişliğe yazıyla başvurarak bu konudaki talebini iletmiştir (BOA. TFR.I.SL.212/21171). Jandarma komutanlığının karşı gelmesi neticesinde soruna vilayet dahilinde bir çözüm oluşturulamamış ve valilik 29 Ocak 1910 tarihli yazısıyla konuyu Dahiliye Nezaretine iletmiştir. Vilayet, yazısında son zamanlarda asayişin gittikçe kötüye gittiğini, merkez kadrosundan polis memuru Mehmet Nuri Efendi'nin görev başında katledildiğini, Serez'de polis memuru İsmail Efendi'nin ağır şekilde yaralandığını, vilayet jandarma komutanlığının olağanüstü durumlarda polise yardım edebileceğini fakat daimi olarak görevli veremeyeceğini ifade etmekte olduğunu, bu konuda ilgili yerlere gerekli emirlerin verilmesini istemiştir (BOA. DH. MUI.62-2/8).

Polis devriyelerine jandarma refakati konusu Harbiye Nezareti'ne kadar gitmiştir. Söz konusu nezaret ise Selanik jandarma komutanlığının görüşüne katılarak, olağanüstü durumlarda yardım edilebileceği, fakat günlük devriyelerde bunun mümkün olmadığı şeklinde bir cevap vermiştir. Nezaret cevabında ileri de giderek polisin ferdi suçlarda kendini savunabilecek bir duruma getirilmesinin, Selanik, Serez gibi önemli vilayet ve sancaklarda kendi imkanlarıyla görev yapabilecek bir yapıya kavuşturulmasının öneminden bahsetmiş, Selanik'teki polis sayısının Emniyet-i Umumiye Müdüriyetince yeterli miktara ulaştırılması gerektiğini ifade etmiştir (BOA. DH. MUI.62-2/8).

İdarecilerin her türlü çabalarına rağmen personel yetersizliğine bir türlü çözüm üretilenmemiş, II. Meşrutiyetten sonra da Selanik polis teşkilatının personel ihtiyacı devam etmiştir. Selanik Valisi İbrahim Bey 17 Şubat 1910 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bir yazı daha yazarak Kisendire kazasının ikiye ayrılması, nahiyelerin sayısının artması gibi hususların göz önüne alınarak vilayette asayişin temini için mevcut personele 60 polis memuru, 5 komiser, 6 komiser muavininin takviyesi için 1911 bütçesinde gerekli planlamanın yapılmasını istemiştir (BOA.DH.EUM.MH.12/52).

1906 yılı itibariyle Selanik merkezde 133, merkeze bağı kazalarda 56, kazalarıyla birlikte Serez Sancağı'nda 47, Drama Sancağı'nda 21, kazası bulunmayan Taşöz Sancağı'nda 4 olmak üzere vilayet genelinde değişik rütbelerde 261 personel bulunmaktadır. Bu personelin merkezdeki dağılımı dönemin polis teşkilatının idari yapılanması ve görevleri hakkında da bilgiler vermektedir. Hapishane, vergi dairesi, telgraf ve posta idaresi, Osmanlı Bankası ve hastanede görevli polisler bulunmaktadır. Vergi dairesi, telgraf ve posta idaresi ile Osmanlı Bankasında görevli memurlar genel olarak ilgili yerin korumasında görevli olmalıdır. Büyük hastanelerde polis görevlendirme uygulaması günümüzde de devam etmekte olup esas görevi, hastaneye başvuran adli vakaları takip olmakla birlikte önleme ve olaylara müdahale görevleri de bulunmaktadır. Günümüzde uygulaması olmayan hapishane görevlisi polisin oradaki irtibat görevlisi olabilir. Bunun yanı sıra günümüzdeki sivil polislerin görevlerini ifa eden tarassut -kelime anlamı, gözetme, bekleme, dikkatle bakma, gözleme (Devellioğlu, 1986: 1235)- memurları, fotoğraf memuru, teşkilatta son zamanlara kadar uygulaması devam eden müteferrika (merkezi nezaret) karşılığı olması gereken polis tevkifhanesi, Selanik merkez yapılanmasında dikkat çekici görevlerdir (BOA. TFR. I.M.13/1271). Bankalarda görevli bulundurma uygulamasının yaygınlaşarak 1912 yılında Selanik Bankası'nda da polis görevlendirildiği görülmektedir (BOA. DH. EUM. MEM.9/57).

1907/1908 yılına gelindiğinde ise Selanik polis teşkilatının personel sayısı 16'sı müdüriyette, 96'sı Selanik merkezde, 125'i taşrada olmak üzere toplam 237'ye düşmüştür. Bu yıllarda teşkilat, müdüriyet, polis meclisi, mevkiler gibi birimleriyle bürokratik yapılanmasını geliştirmiş gözükmektedir. Dönemin personel yapısı müdüriyet, merkez ve taşra teşkilatı olarak incelenecektir. Müdüriyet yapılanması aşağıdaki gibidir.

Tablo 11: Müdüriyet personel yapılanması (1907/1908)

	Polis müdürü	Baş komiser	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis memuru
	1					
Müdüriyet Kalemi			1			3
Polis Meclisi		1			2	3
Heyet-i Tahkikat				2	1	2
Toplam	1	1	1	2	3	8
Genel toplam	16					

(1325 Selanik Salnamesi, 142).

Tablo 11'den anlaşıldığı kadarıyla Selanik polis teşkilatının karargahı olan müdüriyet yapılanması, müdüriyet kalemi, meclis ve tahkikat heyetinden oluşmaktadır. Bunlardan müdüriyet kalemi, 1 komiserin idaresindeki 3 polis memurundan oluşmakta ve polis müdüriyetine gelip giden evrakların kaydını yaparak arşivlenmesi ile emirnamelerin kayıt ve birimlere tebliğini takip etmektedir. Polis meclisi, 1 başkomiser, 2 üçüncü komiser ve 3 polis memurundan oluşmakta, mevkilerden gelen jurnallerin kaydını yaparak ilgili yerlere havalesini yapmak, adliyeden gelen evrakları inceleyerek gereğini ifa etmek, adliyeye gönderilen evraklar ile mürur tezkeresi alanların kayıtlarını tutmak ve hesap memurunun kayıtlarını tetkik etmekle görevlidir. Tahkikat heyeti ise 2 ikinci komiser, 1 üçüncü komiser, 2 polis memurundan oluşmakta olup kurumsal bir görev yapısı olmayıp rütbelilerin her birinin kendisine verilmiş ayrı görevleri bulunmaktadır. 1906 yılında bu heyeti oluşturan ikinci komiserlerden Naim Efendi Bulgarca bildiği için sancaklardan, kazalardan, adliyeden ya da başka bir yerden gelen Bulgarca evrakın tercümesine memur olup bazen de vilayetçe Bulgarlarla ilgili konuların araştırılması için görevlendirilmekteydi. Diğer ikinci komiser Esat Efendi tüm vilayetin maaşını alıp dağıtmak, elbise ve teçhizat işleriyle ilgilenmek, pasaporthane ve istasyonlardan gelen yolcu listelerini tetkik etmek, Bulgarlarla ilgili defter tutmak, sınır boylarında görevli memurlara bölgeleriyle ilgili şüpheli kişilerin listelerini vererek takip edilmelerini sağlamak, bazı önemli konularda polis dairesinde sorgu yapmakla görevlidir. Üçüncü Komiser Vefik Efendi sivil olarak görev yapmakta ve Selanik'e gelen tüm yabancıların kayıtlarını tutarak onların hal ve hareketlerini takip

etmektedir. Heyetteki polis memurları ise heyetin sekretarya işlerini yerine getirmektedirler (BOA. TFR. I.M.13/1271).

Yukarıdaki tabloda görülmese bile müdüriyet karargahında bulunan ve 1 üçüncü komiser ile 8 polis memurundan oluşan nöbet odasından da bahsetmek gerekir. Nöbet odasının birkaç farklı görevi bulunmaktadır. Bunlar; polis idaresi veya diğer devlet daireleri tarafından hükümet binasında hazır edilmeleri istenilen şahısların celbi, başka yerlere sevk olunacak mahkumların sevkini sağlayarak bu işin masraflarıyla ilgili kayıtları tutma, adliyeye ya da polis dairesine ait eşyanın gereğinin yapılmasına kadar muhafazası (tabanca, bıçak v.b. suç aletlerinin yargılama sonuna kadar korunması) ve geceleri hükümet dairesinde nöbet tutma olarak belirlenmiştir (BOA. TFR. I.M.13/1271). Nöbetçi odasının görevlerinden anlıyoruz ki XX. yüzyıl başlarında polis, günümüzde cezaevi idaresi ve jandarma tarafından yerine getirilen hükümlü sevki işlemi (en azından sekretaryası) ile adli personel tarafından yürütülen adli emanet memurluğu gibi hizmetleri de yüklenmiş durumdadır. Müdüriyet karargahı bu şekilde tanzim edilen teşkilatın, Selanik merkezdeki yapılanması da aşağıdaki gibidir.

Tablo 12: Selanik merkez personel yapılanması (1907/1908)

Mevki	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis çavuşu	Polis memuru
Merkez komiserliği			1		10
Çarşı merkezi			1		7
Kolombo mevki			1		6
Beşçınar //				1	2
Yalılar //			1		6
Büyükdere //			1		3
Yassıyol //	1				7
Eski Cuma //			1		5
Hamidiye //			1		4
Kale //				1	3
İskele //				1	4
Liman //		1		1	6

Mevki	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis çavuşu	Polis memuru
Şehir istasyonu mevki				1	2
Üsküp ve Manastır istasyonu mevki			1		4
Üç çeşmeler mevki				1	3
Yeni kapı //				1	1
Soğuk pınar //				1	2
Rüsumat (vergi) idaresi			1		2
Hapishane-i umumi					1
Toplam	1	1	9	7	78
Genel toplam	96				

(1325 Selanik Salnamesi, 143)

Tablo 12'den anlaşılıyor ki Selanik merkezde -müdüriyette görevli olanlar hariç olmak üzere- 1876'da 21 olan toplam personel mevcudu 1907/1908 yılına gelindiğinde 96'ya ulaşmıştır. Müdüriyette görevli 16 personel de ilave edildiğinde Selanik merkezde görevli personelin mevcudu 112'ye çıkmaktadır. İdari yapılanmanın ise 1907 Nizamnamesine uygun olarak merkez ve mevkilerden oluştuğu görülmektedir. Merkezleri günümüzdeki polis merkezlerinin (karakol) karşılığı, mevkileri ise onlara bağlı olarak görev yapan küçük karakollar olarak nitelendirmek mümkündür. Selanik'te 2 merkez ve 15 mevki bulunmaktadır. Aynı yıl 120.000 nüfusa sahip olan (1325 Selanik Salnamesi, 655) bir şehir için mevki sayısı fazla görünmesine rağmen ulaşım imkanlarının yetersiz olduğu bir dönemde alan hakimiyetinin sağlanması ancak bu şekilde mümkün olabilmekteydi.

Yukarıda görüldüğü gibi 1907/1908 yılında Selanik polis teşkilatı müdüriyet, merkez ve mevkiler ile taşra birimlerinden oluşmasına rağmen özellikle vilayet merkezindeki ihtiyaca binaen bunların dışında başka birimler ya da görevliler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi Meşrutiyetin ilanından sonra görevine son verilen yabancı kitaplar mütercimidir. (BOA. TFR. I.SL.205/20500) Görevlinin belgede mütercim olarak değil de yabancı kitaplar mütercimi olarak geçmesi görevinin daha çok şehre dışarıdan gelen kitapların kontrolü olabileceğini göstermektedir.

Meşrutiyetin ilanından sonra görevine son verilmiş olması da bu tezi güçlendirmektedir.

Demiryolunun birçok alana olduğu gibi iç güvenlik alanına da yansımaları olmuştur. Trenler şehirlerarasında yolcu ve mal naklini oldukça kolaylaştırmakla birlikte suç işleme potansiyeli olan şahıslara da bölgesel hareket etme imkanı getirmiştir. Bu, polis açısından yeni bir durumdur. Konuyla ilgili bazı tedbirlerin alınması gerektiğinin farkına varan mülkiye müfettişliği 1 Aralık 1896 tarihinde Dahiliye Nezaretine verdiği raporda demiryolu güzergahında ve hat boyunda bulunmakta olan kazaların istasyonlarında yolcuların mürur tezkerelerini muayene ile hal ve hareketlerini takip etmek üzere birer polis bulundurulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir (BOA. DH. TMİK. S.4/27). Nitekim 1906 yılında vilayet merkezindeki İstasyon Mevki ile Üsküp ve Manastır istasyonlarında polislerin görevli oldukları görülmektedir (BOA. TFR. I.M.13/1271). Trenlerle ilgili alınan bir tedbir de seyyar polis memurlarıdır. Selanik'ten trene binen görevliler, hat boyunca görev yaparak vilayet sınırında uygun bir istasyonda görevi diğer vilayet polisine devretmekteydi. Bu görevliler yolcu listesi yaparak sınırda birbirlerine devrediyorlardı (BOA. DH. ID.65/19).

Selanik bir liman şehri olduğu için denizde de kolluk kuvvetlerini ilgilendiren olaylar meydana gelmekte olup, teşkilatın buna uygun bir yapılanması da vardı. Liman ve denizlerdeki kolluk hizmeti için, 4 polis memuru ve 1 başkomiserden oluşan liman polisi görev yapmaktaydı (BOA. TFR. I.M.2/196).

Osmanlı polisinin görev yönünden günümüz polis teşkilatından bir farkı da pasaport düzenlenmesi alanındadır. Osmanlıda insanlar pasaport sahibi olmak için polis yerine nüfus idaresine başvuruyorlardı. 1904/1905 yılında Selanik nüfus idaresinde pasaport memuru olarak Davut Efendi, pasaport katibi olarak ise İsak Şalum Efendi görevlidir (1322 Selanik Salnamesi, 95). Aynı görevlilerin 1907/1908 yılında da görevlerinin başında oldukları kayıtlardan takip edilebilmektedir. (1325 Selanik Salnamesi, 132) Osmanlı polis teşkilatında pasaport memuru olarak görevli polisler de mevcuttur. Fakat bunların görevleri pasaport düzenlemek değil, hudut kapılarında gelen yabancıların pasaportlarını kontrol etmek ve listelerini tutarak ilgili

yerlere bildirmek olarak gözükmektedir (BOA. TFR. I.M.2/196, BOA. TFR. I.M.13/1271).

Selanik polisinin 1907/1908 yılındaki merkez teşkilatını böylece inceledikten sonra aşağıdaki tabloda taşra personel yapılanması görünmektedir.

Tablo 13: Taşra personel yapılanması (1907/1908)

Şehri	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis çavuşu	Polis memuru
Merkeze bağlı kaza ve nahiyeler					
Menteşe nahiyesi					1
Aynaroz kazası					2
Vidin //	1				4
Istranca //	1				4
Tikveş //	1				2
Kisendire //	1				2
Karaferye //	1				4
Agustos nahiyesi				2	
Avrethisar kazası	1				4
Kevkil //	1				5
Doyran //	1				3
Yenice //	1				3
Lankaza //					2
Katrin //	1				3
Karacaabad //					2
Taşöz Sancağı					3
Siroz Sancağı					
Sancak merkezi	1		1	1	17
Cuma-i Bala kazası	1				3
Razlık //	1				3
Nevrekop //	1				3
Menlik //	1				3
Karsine nahiyesi					1

Şehri	Komiser	İkinci komiser	Üçüncü komiser	Polis çavuşu	Polis memuru
Demirhisar kazası	1				4
Purvi nahiyesi					1
Zihne kazası				1	1
Petriç //	1				3
Drama sancağı					
Sancak merkezi		1			6
Kavala kazası	1				8
Sarışaban //					2
Ropçöz //					1
Piraveşte //					1
Toplam	18	1	1	4	101
Genel toplam	125				

(1325 Selanik Salnamesi 210- 450).

Tablo 13'te de görüldüğü gibi 1907/1908 yılı itibariyle polis, vilayetin taşra birimlerini oluşturan 3 sancak ve 24 kazayla birlikte 4 nahiyede de görev başındadır. 1885/86'da 73 (Tablo 9) ve 1895/96'da 78 (Tablo 10) olan toplam taşra personeli sayısı bir miktar artarak 125'e çıkmıştır. Bu artışa rağmen birim başına düşen personel sayısı 4 civarındadır. Polislik hizmetinin 24 saat esasına göre ifa edildiği göz önüne alındığında en küçük kaza için bile bu rakamlar oldukça yetersizdir. Nahiyelerde, hatta Piraveşte, Ropçöz ve Zihne kazalarında birer görevli bulunmaktadır. 1907/1908 Salnamesinde geçen nüfusları göz önüne alındığında, 12.715 nüfuslu Drama merkezde (s. 418) 7 personelle, 10.000 nüfuslu Kavala'da (s. 432) 9 personelle, 9.320 nüfuslu Istramca'da (s. 231) 5 personelle, 8.983 nüfuslu Yenice'de (s.301) 4 personelle asayişin sağlanmasının zorluğu ortadadır.

Osmanlı polisinin taşra yapılanması konusunda değinilmesi gereken bir konu da adli teşkilatın kurulamadığı bazı kazalarda polis teşkilatından bir görevlinin vekaleten savcı yardımcılığı görevini yürütmesidir. 1896 yılı itibariyle Selanik'te bazı kazalarda genellikle bir üçüncü komiser, bulunmadığı yerlerde ise bir polis memuru bu görevi ifa etmektedir. (BOA.DH.TMIK.S.4/27) Adliye teşkilatı

kazalardaki yapılanmasını tamamlayamadığı için bu uygulama 1914 yılında Konya'da da devam etmekteydi (Yılmaz, 2012: 54,55)

Teşkilatın personel açısından tek rahatsızlığı sayısal yetersizlik olmayıp personel niteliklerinde de sıkıntılar yaşanmaktadır. İç güvenlik hizmetlerinin ordu eliyle yerine getirildiği dönemlerde askeri eğitimin kolluk hizmetleri için de yeterli olacağı kabul edilmekteydi. Zaptiye Nezareti dönemine gelindiğinde ise zaptiyelerin güçlü, kuvvetli ve iyi bir askeri eğitim almış olması yeterli görülmektedir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da, ikinci yarısında Osmanlı'da iç ve dış güvenlik kavramlarının ayrışmaya başlamasıyla personel niteliklerinin de farklı olması gerektiği fark edildi. Bir müddet hizmet içi eğitimlerle bu sorun halledilmeye çalışıldıysa da bunun faydalı, fakat yeterli olmadığı müşahede edilmiştir. Bu ihtiyaca batılı devletlerin Rumeli'deki Hıristiyanların güvenliklerinin sağlanması yönündeki baskıları da eklenince 1907 yılında ilk Osmanlı polis okulu Selanik'te açılmıştır. Okulun, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne doğrudan bağlı olması hasebiyle Selanik polis teşkilatı ile herhangi bir organik bağı olmasa bile açıldığı tarih itibariyle Selanik, Manastır, Üsküp ve Kosova'da bilfiil görevde olan komiser ve polis memurları için bir hizmet içi eğitim kurumu olarak görev yapmasından dolayı Selanik polisiyle bir bağı bulunmaktadır. (Yılmaz, 2015: 106,107). Bu ve devamında kurulacak okullarla Osmanlı polisinde yeni bir dönem başlamış ve eğitimli kadroların nüvesi atılmıştır.

3.2.2. Personel Politikaları

Kurumlar, hedeflerine ve kurumsal kültürlerine göre belirlenmiş personel politikalarını takip ederler. Ücret ve sosyal haklar, tayin, terfi, izin, disiplin hükümleri gibi hususlar bu politikaları belirleyen unsurlar arasındadır. Bu tür konulara yaklaşım tarzı kurumun idari özellikleri hakkında bilgi sahibi olmayı kolaylaştırmaktadır. Devlet kurumlarının personel politikaları kuruma özgün özellikler taşımasının yanı sıra devletin ana politikalarından da etkiler taşır. Personel politikalarının önde gelen amaçlarından birisi iç disiplini sağlanmış bir çalışma düzeni oluşturmaktır. İdeal bir disiplin ortamı lakaytlığa meydan vermezken, despot bir yönetim tarzını da reddeder. Bu sınırlar içerisinde kalan bir disiplin anlayışı kurumu içe dönüklükten kurtararak hizmet odaklı bir yönetim anlayışına kavuşturur.

Bu anlamda Osmanlı polisinin disiplin politikalarını görebilmek için bu alandaki uygulamaları gözden geçirmek gerekecektir.

3.2.2.1. Disiplin Uygulamaları

Disiplin hükümleri kurum içi düzenin sağlanması, çalışanların birbirleriyle ve vatandaşla olan ilişkilerinin nizamla ve insani ilişkilere uygun olması ve kurumun hedeflerine uygun bir çalışma düzenine sahip olmasını temin için ortaya konmaktadır. Disiplinin amacı memurların hiyerarşik yapıya uygun hareket etmesini sağlayarak kamu hizmetinin daha iyi yapılmasını sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek adına 1907 nizamnamesinin 70, 71 ve 156. maddelerinde disiplin konuları düzenlenmiştir. 70. maddeyle herhangi bir rütbedeki polisin görev esnasında kusur ve ihmali görüldüğünde yapılacak tahkikat sonucunda, bağlı olduğu mutasarrıflık veya valilik tarafından uyarma, sınıf indirme ya da başka cezalarla cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. 71 ve 156. maddeler ise polisin disiplin suçlarını belirlemiştir. Buna göre; içki içmek, kahvehane, gazino gibi yerlerde oturarak tavlama veya kağıt oynamak, laubali hareketlerde bulunmak, kılıcsız ve göğsü açık dolaşmak, nokta mahallinde, devriye ve diğer görevlerde sigara içmek, yemek yemek, ötede beride oturarak lüzumsuz yere insanlarla konuşmak, izin almadan görev başından ayrılmak, amirlerinin uyarılarına aldırmayarak başına buyruk davranmak, görevle ilgili konuları zamanında üstlerine bildirmemek, görevine devamsızlık yapmak, memuriyete yakışmayan davranışlarda bulunmak disiplin suçu olarak belirlenmiştir. 156. madde bu suçlardan herhangi birini işleyen memura, birincisinde uyarı, ikincisinde ceza verilerek durumun siciline işleneceğini kayıt altına almıştır (Çebitürk, 2009: 207, 221). Görüldüğü gibi 1907 nizamnamesi her rütbedeki polis için idari suçları tek tek sayarak belirlemiştir. Memuriyete yakışmayan davranışlarda bulunmak gibi muğlak tanımlar olmakla birlikte suçlar genel olarak net biçimde ortaya konmuştur.

Ağır cezalı bir suçtan mahkum olanlar, daha hafif suçlardan üç aydan fazla ceza alanlar, polislikte görev almasına engel durumu bulunanlar, görevini tam olarak yapmakta eksiklikleri olanlar, silah ve cephanesini satan veya kasten yok edenler için nizamname meslekten ihracı öngörmektedir (Çebitürk, 2009: 220). Bu kurallara bağlı olarak 1912 yılı Şubat/ Mart ayında Selanik vilayetinde 13 polis memuruna

disiplin cezası verilmiştir. Bu cezalardan 2'si ihtar, 11'i ise yevmiye kesimi olarak uygulanmıştır. Görev yerini terk, nokta görevinde oturup sigara içme, telefonla muhabere kurallarına uymama suçlarına yevmiye kesimi, nöbette oturma ve zamanında görevine gitmeme suçlarına ihtar cezası verilmiştir. Bu dönem içerisinde ödüllendirilen memur olmamıştır (BOA. DH. EUM. MEM.9/57). Aynı yılın Ağustos/Eylül ayında Selanik vilayeti personeline verilen ceza ve ödüller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 14: Ceza/ödül alan personel listesi (1912 Ağustos/Eylül ayı)

Künyesi	İsmi	Memuriyeti	Ceza/ödül
81	İsmail Efendi	Polis memuru	Nokta görevinde kulübede oturduğu görüldüğünden 2 yevmiyesi kesilmiştir
218	Hafız ziya Efendi	//	//
91	Mahmut Efendi	//	Nokta vazifesinde oturduğu görüldüğünden bir defalık 1 yevmiyesi kesilmiştir.
210	Osman Efendi	//	Eldivensiz nöbet beklediğinden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
64	Muharrem Efendi	//	Kolombo noktasında eldivensiz olduğu görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
107	...Kemal Efendi	//	Tramvayda eldivensiz görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
91	Mahmut Sabri Efendi	//	Nokta görevinde kışlık eldiven giydiği görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
53	Celalettin efendi	//	Eldivensiz olarak hükümet dairesine geldiğinden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
112	Halil Efendi	//	Pasaporthanede gece nöbetinde yattığı ve eldivensiz olduğu, hükümet dairesine geldiğinde ise yine eldivensiz olduğu görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
112	//	//	Pasaporthane karakolunda görevliyken komiser Sabri Efendiye hakaret ettiğinden kınama cezasıyla birlikte 2 hafta memuriyetten uzaklaştırılmıştır.
200	Tevfik Efendi	//	Zihne kazasında devriye görevindeyken uyuduğu görülmüş, bu durumun birinci defa olduğu anlaşıldığından bu defalık uyarı cezası verilmiştir.
88	--	//	Beşçınar karakolunda görevli iken amirine karşı gelmesi ve mukayyit ile tartışmasından dolayı bu defalık Menlik'e tayin edilmiştir.
203	Mustafa Efendi	//	Sivil olarak umumhaneye gittiği, İzmirli Madam Elina ile umumhane önünde tartıştığı, gelen devriyeye hakaret ettiği,

			tartışma esnasında beylik silahının başkasının eline geçtiği anlaşıldığından bu defalık 3 yevmiyesi kesilmiştir.
286	Feyzullah Efendi	//	Vardar noktasında görevli iken iskemleye oturarak gazete okuduğu, bu durumun daha önce de olduğu anlaşıldığından, bir defa daha tekrarı halinde görevinden azledilmek üzere bu defalık uyarı ve kınama cezası verilmiştir.
186	Murat Efendi	//	Hükümet binası iç kapı nöbetinde iken eldivensiz olduğu ve gereksiz yere birileriyle konuştuğu görüldüğünden bu defalık uyarılmıştır.
246	Halil Efendi	//	İzinli olmadığı halde sivil olarak Vardar kapısındaki nokta memurunun yanında oturup konuştuğu görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
197	Hasan Efendi	//	Kapı nöbetinde iken 103 numaralı polis memuru İbrahim Efendi ile sohbet ettiği görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
103	İbrahim Efendi	//	Hükümet binası kapı nöbetindeki polis memuru Hasan Efendi'yi sohbetle meşgul ettiği için bu kerelik 1 yevmiyesi kesilmiştir.
201	Saadettin Efendi	//	Cevahirciler noktasında görevli iken vaktinden bir buçuk saat sonra geldiği, görev sonunda ise diğer görevlinin gelmesini beklemeden görev yerini terk ettiğinden bu defalık 1 yevmiyesi kesilmiştir.
8	Nadir Efendi	//	Devriye görevini öğrenmek için refakatinde bulunan askere lakayt ve disiplinsiz bir şekilde görev yaptırdığından bu defalık 1 yevmiyesi kesilmiştir.
157	Celal Efendi	//	Köprü noktasında Karagöz gazetesi okuduğu görüldüğünden 1 yevmiyesi kesilmiştir.
256	Hasan Eşref Efendi	//	Dülger Vasili öldürmek kastıyla ateşli silahla yaralayan Gabriyeli ustalıklı yakalaması memnuniyetle karşılanmış ve künyesine şerh verilmiştir.

(BOA.DH.EUM.MEM.18/42).

Tablo 14'te görüldüğü gibi bir aylık sürede 21 personel disiplin cezasına çarptırılmıştır. Yevmiye kesimi en sık uygulanan ceza durumundadır. Nokta görevinde oturan veya gazete okuyan, üniformalyken eldiven takmayan, sivil olarak geneleve giden, görevli polise hakaret eden, silahının başkasının eline geçmesine sebep olan, nokta görevlisiyle konuşarak onu meşgul eden, görev yerine geç gelip erken ayrılan, refakatindeki askere lakayt görev yaptıran, nöbetteyken birileriyle sohbet eden polis memurlarına yevmiye kesimi cezası uygulanmıştır. İdare, amirine karşı gelen ve meslektaşıyla tartışan polis memuruna karşı sert bir tedbir olarak kınama cezasına çarptırmakla yetinmemiş, ayrıca Menlik kazasına tayin etmiştir.

Zihne kazasında görevdeyken uyuyan polis memuruna uyarı cezası verilmiştir. Komiserine hakaret eden polis memuru ise kınama cezasıyla birlikte 2 hafta memuriyetten uzaklaştırılmıştır. 112 künye numaralı polis memuru Halil Efendi'ye gece nöbetinde yatması, görevdeyken eldiven takmaması sebebiyle 1 yevmiye kesimi, ayrıca komiserine hakaret etmesi sebebiyle de kınamayla birlikte 2 hafta memuriyetten uzaklaştırma cezaları verilmiştir. Böylece Halil Efendi bir aylık sürede iki ayrı idari soruşturmaya tabi tutulmuş ve her ikisinden de ceza almıştır.

Disiplini sağlamanın tek yolu ceza vermek değildir. Ödüllendirme de kurum içi düzeni sağlama ve olumlu davranışları teşvik etmenin yöntemlerindedir. 256 künye numaralı polis memuru Hasan Eşref Efendi bir kişiyi ateşli silahla yaralayan failin yakalamasında göstermiş olduğu başarı sebebiyle siciline olumlu not düşülerek ödüllendirilmiştir. 1907 nizamnamesinde ödüllendirme konusunda herhangi bir düzenleme yoktur. Buna karşılık 1913 nizamnamesi bu konuya gerekli önemi vererek polislerin hangi şartlarda nasıl ödüllendirileceklerini ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu nizamnamede maaşla ödüllendirme sistemi getirilerek alelade ve olağanüstü olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. Alelade para ödülü, asayişin sağlanması, devlet menfaatleri ya da halkın can, mal ve ırzının korunmasında üstün hizmetleri görülen ve hayatını tehlikeye atacak kadar fedakarlık gösteren memura maaşının dörtte birinden iki katına kadar verilen para ödülünü ifade etmektedir. Olağanüstü para ödülü ise devlet, memleket veya toplum için çok büyük bir tehlike oluşturabilecek bir olayı önceden istihbarat alarak önleyen memura bir senelik maaşına kadar verilen para ödülüdür. Somut olaylara bağlı olarak verilen bu ödüller yanında en az beş yıllık memur olup sicili temiz olan polis memuru, komiser muavini ve komiserlerin maaşlarına dörtte bir oranında, on yıllık olduklarında ise üçte bir oranında zam yapılmaktaydı. Ödüllendirmede para tek yöntem değildi. Gayretli ve disiplinli çalışmaları görülen memura amiri tarafından *takdirname* verilebileceği gibi daha önemli konular için *tahsinname* de verilebilmekteydi (Çebitürk, 2009: 84, 85). Fakat Selanik 1912 yılında kaybedildiği için Selanik polis teşkilatının bu düzenlemelerden istifadesi söz konusu olmamıştır.

3.2.2.2. Personelle İlgili İş ve İşlemler

İdarenin personelle ilgili işlemleri sadece disiplin konularından ibaret değildir. Atama, istifa, terfi, tayin, teftiş, karşılıklı görev yeri değişimi (becayış) gibi idari işlemler de söz konusudur. 1912 yılı Ağustos/Eylül ayı içerisinde Selanik polis kadrosundaki bu tür işlemler aşağıdaki gibidir.

Tablo 15: Memuriyet değişiklikleri (1912 Ağustos/Eylül ayı)

İsim	Rütbe	Numara	Tarih	Yapılan işlem
Arifan Efendi Bin Necip	Polis memuru	236	12 Ağustos	Meslekten ihraç edilmiştir.
Ahmet Mevlüt Efendi	//	111	15 Ağustos	Canik Sancağı memurlarından Ramiz Efendi ile becaayış yapmıştır.
Mahmut kadı Efendi	//	241	//	Meslekten ihraç edilmişken geri dönmüştür.
Karistu Efendi	//	156	//	İstifa etmiştir.
Ramiz Efendi	//	111	//	Canik Sancağı memuruyken, Selanik memurlarından Ahmet Mevlüt Efendi ile becaayış yaparak gelmiştir.
Abdurrahman bin Mustafa	//	157	17 Ağustos	Meslekten ihraç edilmişken geri dönmüştür.
Ahmet Mehdi Efendi	//	154	18 Ağustos	İstifa etmiştir.
Ahmet Efendi Bin Ali	//	154	20 Ağustos	Aday olarak atanmıştır.
Süleyman Zerin Efendi	Komiser muavini	12	22 Ağustos	241 numaralı polis memuruyken terfi etmiştir.
Mehmet Kamil Efendi Bin Hasan	Polis memuru	9	//	Eceliyle vefat ettiğinden kaydı silinmiştir.
Ali Efendi Bin Battal	Aday memur		27 Ağustos	Polis adayı olarak tayin olmuştur.
Hafız Mahmut Efendi Bin Mahmut	Polis memuru	274	//	Drama'da Hatice ismindeki kadının evine giderek fuhuş yaptığından ihraç edilmiştir.
Talat Efendi Bin Şakir	//	275	29 Ağustos	Aday memur olarak atanmıştır.
İskender Efendi	//	275	2 Eylül	Aday memurken istifa etmiştir.
Mümin Efendi Bin Muhyiddin	//	274	7 Eylül	Meslekten ihraç edilmişken geri dönmüştür.

İsim	Rütbe	Numara	Tarih	Yapılan işlem
Zekeriya Efendi Bin Ali Osman	//	236	10 Eylül	Aday olarak kaydedilmiştir.

(BOA. DH. EUM. MEM.18/44).

Tablo 15'te görüldüğü gibi Selanik polis teşkilatı personel işlemleri bakımından oldukça hareketlidir. Bir aylık sürede 2 polis memuru meslekten atılmış, daha önce meslekten atılan 3 polis memuru geri dönmüş, 3 polis memuru istifa etmiş, 1 polis memuru Canik Sancağı polis memurlarından biriyle karşılıklı yer değiştirmiş, 1 polis memuru komiser yardımcısı rütbesine terfi etmiş, 4 aday memur atanmış, 1 polis memuru ise eceliyle vefat ettiğinden kaydı silinmiştir.

Devlet hayatındaki resmi işlerin önemli bir ayağını teftiş hizmetleri oluşturmaktadır. Teftiş esas itibariyle hizmetlerin denetlenmesini amaç edinse de hizmetin ana ögesi insan olduğundan görünürdeki yüzü personelin denetlenmesi şeklinde olmaktadır. 1895 yılında Zaptiye Nezaretinde kurulan müfettişlik kurumu 1907 nizamnamesiyle tekrar düzenlenerek personel sayısı artırılmıştır. Müfettişler başkomiserler arasından seçim heyeti tarafından seçilerek tayin edilmekte olup görevleri nizamnamenin 159- 162. maddelerinde;

-görevli oldukları daire içindeki merkez ve mevkilerde görevli komiser, komiser muavini ve polis memurlarının görevlerini hakkıyla yerine getirip getirmediğini kontrol etmek, nokta ve devriyeleri denetlemek, nizamnamede yazılı görevlerin iyi bir şekilde ifa edilip edilmediğini sürekli teftiş ederek sonuçları her yirmi dört saatte bir ilgili mercilere bildirmek,

-merkez ve mevkilerin kayıt ve işlemleriyle diğer inzibati muamelelerini tetkik etmek, ayrıca han, otel, pansiyon, bekar odası gibi yerleri kontrol ederek buraların kimlik bildirme işlemlerini günü gününe yapıp yapmadığını incelemek,

-memurların hal ve hareketleri ile resmi işlemlerde tespit ettikleri hata ve kusurlar konusunda ilgili merkez veya mevkinin komiserini uyarmak, ilgili yerleri haberdar etmek,

-şüpheli şahıslar, zararlı yayınlar ve asayiş bozabilecek durumlar hakkında araştırmalar yaparak elde ettiği bilgileri ilgili merciine bildirmek,

olarak belirlenmiştir (Çebitürk, 2009: 221, 222).

Nizamname esaslarına göre kurulan polis müfettişliği Selanik'te de görev yapmaktadır. Dönemin müfettişlik kurumu vilayetlere bağlı olarak çalışmasıyla ülke çapında görevli olan günümüz müfettişlik yapısından farklılık arz etmektedir. Bir diğer farklılık ise müfettişlerin belli aralıklarla veya gerektiğinde değil geceleri de dahil olmak üzere sürekli bir denetleme faaliyeti yürütüyor olmalarıdır. 1907/1908 yıllarında Selanik polis müfettişi olan Ahmet Edip Bey'in 28 Aralık 1907/4 Ocak 1908 tarihleri arasındaki çalışmalarını raporladığı belge müfettişlerin çalışmalarına örnektir. Belge incelendiğinde sekiz günlük sürede beş gün gece ve gündüz olmak üzere birimleri denetlediği, bir gün soruşturma dosyası üzerinde çalıştığı, kalan iki günde ise yine bir soruşturma için Karaferye kazasına gidip geldiği görülmektedir. Ahmet Edip Bey'in 28 Aralık 1907 tarihindeki bir günlük mesaisine bakıldığında ise; gündüz polis meclisinin gelen evrak defterini tetkik ederek bazı soruşturmalarla ilgilendiği, gece Merkez Komiserliği, Yeni Kapı, Çarşı, Beş Çınar ve Eski Cuma Karakolları ile Beş Çınar devriyesini teftiş ettiği anlaşılmaktadır (BOA. TFR.I.SL.169/16898). Görüldüğü gibi müfettişlerin -günümüzde de olduğu gibi- soruşturma ve denetleme olmak üzere iki ana görevleri bulunmaktadır. Soruşturma görevinde herhangi bir değişiklik olmamakla birlikte denetleme konusunda günümüz emniyet müdürlüklerinde görevlendirilen nöbetçi müdür ya da denetleme müdürü tarzında daimi bir denetleme faaliyeti sürdürülmektedir.

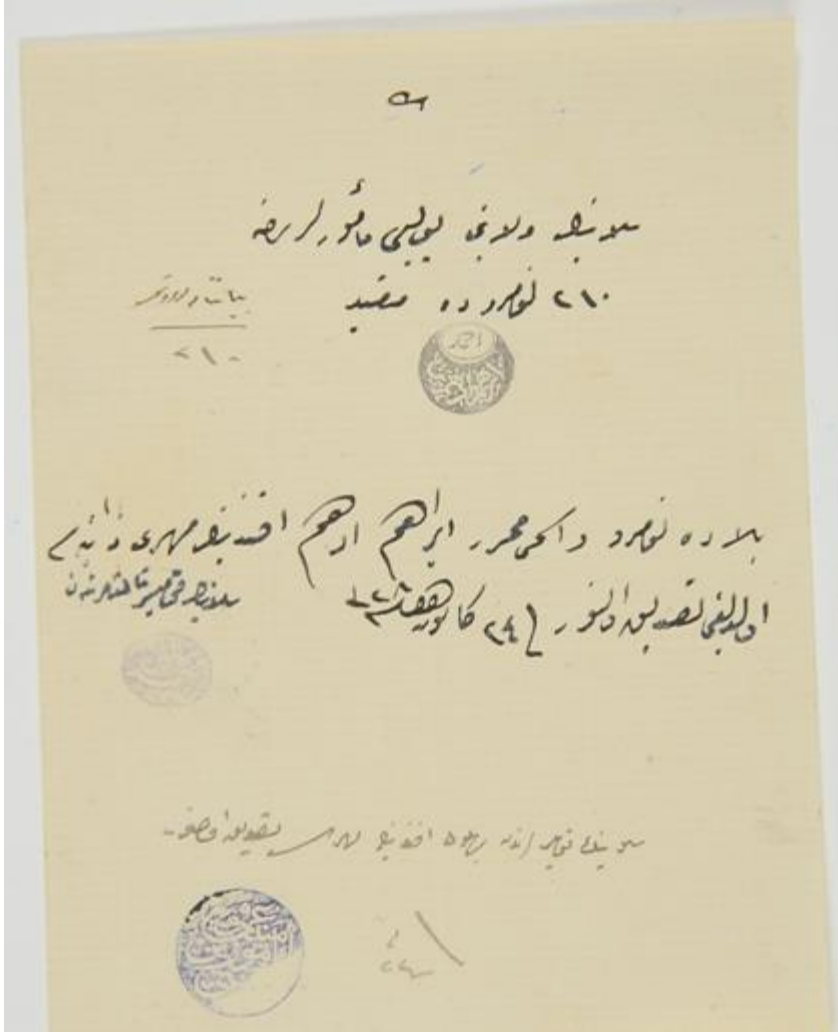
Personel konularıyla ilgili olarak değinilmesi gereken bir husus da tüm personelin mühür taşımasıdır. Günümüzde devlet belgelerinin güvenilirliğini sağlamak adına imza ve mühür kullanılmakta, resmi evraklar memurlar tarafından imza ile oluşturulmakta, belge niteliği taşıyan evraklar ise memurun bağlı olduğu tüzel kişiliğin mührü ile tasdik edilmektedir.

Resmi belgelerin imza ve mühür ile oluşturulması çok eski zamanlara dayanmaktadır. İslam kültürüne Sasaniler'den geçtiği kabul edilen yazıların resmi veya özel mühürle onaylanması yöntemi İslam tarihinin çok erken dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. Hz. Muhammet resmi mektup ve antlaşmaları kendi mührü ile onaylamış, halifeler de yazışmalarının sonuna hilafet mührünü vurmuşlardır.

Osmanlıda da gerek merkez gerek taşrada düzenlenen belgelerin düzenleyicisini tespit edebilmek adına imza ve mühürler önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle belgelerdeki mühürlerin gerçek olup olmadığını ayırt edebilmek için bütün memurların mühürlerinin basılı olduğu kataloglar hazırlanmıştır (Aydın ve Keskin, 2008: 207-209). Bu yöntem uygulamada mühür sahteciliğini çok büyük oranda önlemekteydi. Örneğin Tımar tevcihi işlemi genel olarak alaybeyinin tımar tahsis edilecek adayı merkeze arz etmesi ya da doğrudan doğruya ilgilinin arz-ı hal sunmasıyla başlamaktadır. Arz yazısının başka usulü kuralları da olmakla birlikte sonunda imza, tarih ve mühür olması zorunluluktur. Zaman zaman sahte arzlarla verilen tımarların önüne geçebilmek adına arz yazısının sonundaki mührü merkezde bulunan katalogdaki örnekle karşılaştırma ihtiyacı doğmuştur. Bu karşılaştırmayı yapan katip “*sahihtir*” kaydıyla mührün, dolayısıyla evrakın doğruluğunu tasdik etmekteydi (İnalçık, 1980: 1-4).

Osmanlı polis teşkilatında da evrak güvenliğine büyük önem verilmiş ve bu amaçla günümüzdeki tüzel kişiliklerin mühür kullanması uygulamasından farklı bir yol izlenerek tüm memurların mühür kullanması uygun görülmüştür. Mühür kullanımındaki sahteciliklerin önüne geçmek adına bir tedbir daha alınarak bir onay silsilesi oluşturulmuştur. Aşağıdaki örnekte Selanik polis memurlarından 210 numarada kayıtlı İbrahim Ethem’in mührü ve bu mührün diğer yetkililer tarafından onaylanma aşamaları görülmektedir.

Fotoğraf 1: Mühür onaylama aşamaları

(BOA. DH. EUM. MEM.24/4).

Belgedeki bu ve diğer örnekler incelendiğinde mühür onaylama işleminin üç aşamalı olduğu görülmektedir. Birinci aşamada onaylanacak mührün sahibi zikredildikten sonra mühür basılmakta, bu mührün adı geçen kişiye ait olduğu ikinci bir görevli tarafından, bu görevlinin mührü ve görevi de üçüncü bir yetkili tarafından onaylanmaktadır. Yukarıdaki örnekte de bu silsile takip edilerek öncelikle Polis Memuru İbrahim Ethem'in unvanı yazılarak mührü vurulmuş, bu mührün doğruluğu "balada numaru ve ismi muharrer İbrahim Ethem Efendinin mührü zatiyesi olduğu tasdik olunur 14 Kanun-i Evvel 328 Selanik komiser-i salislerinden" ifadeleriyle

onaylandıktan sonra Behlül Efendi'nin mührü vurulmuştur. Behlül Efendi'nin mührü ise bir başka yetkili tarafından doğrulanmıştır.

Osmanlı polisinin dramatik konularından birisi özellikle 1911/12 Trablusgarp ve 1912/13 yıllarındaki Balkan Savaşlarında kaybedilen topraklarda görevli personelin durumudur. Bu polisler türlü badireler atlatarak Anadolu'daki şehirlere çekilmişler ve burada görevlerine devam etmişlerdir. 21 Eylül 1913 tarihli bir belgeye göre savaş bölgeleri olan Cezair-i Bahri Sefid, Manastır, Kosova, Edirne, Bingazi ve Selanik vilayetlerinden Konya'ya değişik rütbelerden toplam 20 polis gelmiş olup bunlardan 8'i Selanik kadrosundandır (Yılmaz, 2012: 44, 45). Doğal olarak bu personel yeni kadrosunda görevine başlarken bazı bürokratik işlemler yapılmaktaydı ki bunların en başında yeni personelin özlük bilgilerinin kayıt altına alınması gelmektedir. Aşağıda Balkan Savaşları sırasında görevli bulunduğu Selanik vilayeti Karaferye kazası Ağustos nahiyesini terk ederek İstanbul polis teşkilatında göreve başlayan 23 numaralı komiser muavini Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin'in özlük bilgileri hakkında verdiği beyanname görülmektedir.

Tablo16: Komiser muavini Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin'in özlük bilgileri hakkında verdiği beyanname

<i>Sıra no</i>	<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>
1	<i>İsim ve şöhreti</i>	<i>23 numaralı Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin</i>
2	<i>Memuriyet yeri</i>	<i>Selanik vilayeti Karaferye kazası Ağustos nahiyesi</i>
3	<i>Memuriyet sınıfı</i>	<i>Komiser muavini</i>
4	<i>Maaş miktarı</i>	<i>600 kuruş</i>
5	<i>Son aldığı maaş hangi aya aittir.</i>	<i>Eylül 328</i>
6	<i>Son maaşını nerede hangi tarihte almıştır?</i>	<i>Ağustos nahiyesinde, 15 Ekim 1912</i>
7	<i>Memuriyet yerinden ne zaman ve ne gibi bir tebligat üzerine ayrılmıştır?</i>	<i>21 Ekim 1912 tarihinde nahiye merkezine iki saat mesafeye gelen düşman ordusundan dolayı ayrıldım ve orduya iltihak ettim.</i>
8	<i>Memuriyet mahallini terke izinli olduğuna dair belgesi var mıdır?</i>	<i>Yoktur</i>
9	<i>Niçin geri çekilme yerine gitmeyip başkente gelmiştir?</i>	<i>Doğrudan doğruya orduya iltihak ederek harbe katıldım.</i>

<i>Sıra no</i>	<i>Soru</i>	<i>Cevap</i>
10	<i>Hangi yoldan gelmiştir?</i>	<i>Karadan, Dedeâğaç yoluyla geldim. 2 Eylül 1913 tarihine kadar harp meydanında bulundum ve üç yerimden yaralandım.</i>
11	<i>Kendisiyle beraber diğer memurlardan gelen olmuş mudur? Hangi daireye mensupturlar?</i>	<i>Yoktur.</i>
12	<i>Göreviyle ilgili kendisine teslim edilmiş nakdi evrak ya da defter v.b evrak var ise bunlardan hangilerini nereye teslim etmiştir? Hangilerini birlikte getirmiştir?</i>	<i>Yoktur</i>
13	<i>Bu gün itibariyle nezdinde hazineye ait nakit ya da evrak var mıdır?</i>	<i>Yoktur</i>
<p><i>Memuriyet yerimden ayrılma ve son aldığım maaş hakkında yukarıda verdiğim bilgilerin doğru olduğunu, aksi ortaya çıktığı takdirde hakkımda yapılacak işleme itiraz etmeden razı olacağımı ilgili bu beyannameyi takdim ederim. 6 Eylül 1913</i></p> <p><i>Mühür</i></p> <p><i>Selanik vilayeti komiser muavinlerinden 23 numaralı</i></p> <p><i>Adı geçenin Ağustos nahiyesi komiser muavini olduğu tasdik olunur.</i></p> <p><i>Pasaport komiseri</i></p> <p><i>Mühür</i></p>		

(BOA. DH. EUM. MH.60/126).

Tablo 16’da görüldüğü gibi Komiser Muavini Abdi Efendi Zade Hasan Tahsin Efendi kimlik ve memuriyet bilgilerini verdikten sonra görevli bulunduğu Ağustos nahiyesini terk etme hikayesi ile nezdinde resmi evrak, hazineye ait nakit olup olmadığı hakkında beyanlarda bulunmaktadır.

Tezin sonunda Selanik vilayeti polis müdürlerinin kronolojik listesini yapmak mümkün olmamışsa da değişik kaynaklarda ismi tespit edilebilenleri hatıralarına saygının gereği olarak kayda geçiriyoruz. Birbirine yakın tarihlerde farklı belgelerde aynı isimle zikredilen müdürler tekrar edilmemekle birlikte, belli zaman aralıklarında geçenler farklı kişi olmaları ihtimaline karşı ve sürecin takibi amacıyla tekrar edilmiştir.

Tablo 17: Tespit edilebilen Selanik polis müdürleri (1876-1912)

Sıra no	Rütbesi ve ismi	Tarih/Belge
1	Selim Bey	1876 / Mazower, 2013:224
2	Komiser Hakkı Efendi	1885/86/ Selanik Salnamesi, 500
3	Komiser Hakkı Efendi	1889/90 / Selanik Salnamesi, 106.
4	Baş komiser Musa Bey	1892/93 / Selanik Salnamesi, 38.
5	Baş komiser Musa Bey	1895/96 / Devlet Salnamesi, 510.
6	Polis müdürü Ali Rıza Bey	1897/98 / Devlet Salnamesi, 321.
7	Polis müdürü Rafet Bey	0 9.10.1899./ BOA.DH.MKT.2255/19
8	Polis müdürü Hasan Hazım Efendi	1900/01 / Selanik Salnamesi, 115.
9	Polis müdürü Mazhar Bey	22.08.1903/ BOA. BEO.2147/161006
10	Polis müdürü İbrahim Niyazi Bey	1904/05 / Selanik Salnamesi, 91.
11	Polis müdürü İbrahim Niyazi Bey	1907/08 / Selanik Salnamesi, 142.
12	Polis müdürü Fahri Efendi	14.05.1909/ BOA.ZB.629/62
13	Polis Müdürü Cemal Azmi Bey	1909/Uzer/ 1999: 242.
14	Polis müdürü Salim Bey	11.01.1910/ BOA.Y.PRK.BŞK.80/28.
15	Polis müdür vekili Abdü'l Ehad Nuri	04.10.1910/ BOA.DH.EUM.THR.51/69.
16	Polis müdürü Edip Bey	8 Eylül 1911/ Polis Gazetesi,
17	Polis müdürü Murat Bey	22.04.1912 /BOA.DH.İD.138/19
18	Polis müdürü Ziya Efendi	25.09.1912/BOA.DH.EUM.THR.82/10.

3.3. Lojistik İmkanlar

Kurumlar kamuda üstlendikleri görevlere göre bazı maddi kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu kaynakların vasfını ve miktarını görevin ana unsurları belirlemekle birlikte devletin içinde bulunduğu mali durum ve kamu otoritesinin kuruma bakışı da birinci derecede rol oynamaktadır. Personel sayısı, maaşlar, sosyal haklar, görevde kullanılacak teçhizat, araç ve hizmet binaları gibi pek çok unsurda devlet bütçesinden kuruma ayrılan pay ana belirleyici olmaktadır.

3.3.1. Bütçe, Maaş, Üniforma ve Silahlar

Teşkilatın lojistik durumu incelenirken üzerinde önemle durulması gereken konulardan birisi diğer tüm imkanların ana belirleyicisi olan bütçedir. 1904 itibariyle Selanik polisinin tahsisatı 897.750 kuruş maaş ve 177.676 kuruş diğer masraflar

olmak üzere toplam 1.075.426 kuruştur. (BOA.Y.PRK.MK.18/18) Bu rakamlar dikkate alındığında 1904 bütçesinin % 83'ünün maaşlar, % 17'sinin ise diğer kalemler için ayrıldığı görülmektedir.

1905 yılı için ise personel sayısının 261'e çıkarılması planlanmıştır. Ayrıca 18 Şubat 1904 tarihinde başkentten gönderilen bir emirle vilayet polislerinin maaşlarına 1905 başından itibaren zam yapılması talimatı verilerek bu kalemde kullanılmak üzere bütçeye aylık 18.325 kuruş ilave edilmiştir. Bu durumda vilayetin 1905 polis bütçesi 1.117.650 kuruş maaş ve 177.676 kuruş diğer masraflar olmak üzere toplam 1.295.326 kuruşa çıkmış olmaktadır (BOA.Y.PRK.MK.18/18). Bu rakamlar göz önüne alındığında 1905 yılı bütçesinde personel giderleri % 86'ya çıkmaktadır.

1910 yılında Kisendire kazası ikiye ayrıldığından hem yeni kazaya polis teşkilatının kurulması hem de Kisendire'nin personel yönünden takviyesi adına Selanik valisi Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bir yazı yazarak 1 üçüncü komiser, 2 komiser muavini ve 12 polis memuruna ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Valinin yazısında bu işler için 90.400 kuruş ödenek gerekeceği belirtildikten sonra bu miktar aşağıdaki şekilde ayrıntılandırılmıştır (BOA.DH.EUM.MH.12/52) .

Tablo 18: Yeni kurulan kaza ve ilave 15 personel için ek ödenek talebi (1910)

Giderin cinsi	Yıllık miktar (kuruş)
Maaş	81.600
Melbusat (üniformalar)	7.140
Mefruşat (döşeme)	1.000
Mahrukat (yakacak)	400
Okunamadı	160
Müteferrik (değişik ihtiyaçlar)	100
Toplam	90.400

Tablo 18'de görüldüğü gibi planlanan ödeneğin en büyük kalemini yine maaşlar, ikinci büyük kalemini ise üniformalar oluşturmaktadır. Ayrıca bir kaza polis teşkilatının 6 kalemden oluşan oldukça sade bir bütçesinin olduğu anlaşılmaktadır.

Teşkilat için bütçe ne kadar hayatiyse çalışanlar için de maaş o derece önemlidir. Osmanlı bürokrasisinde XX. yüzyıl başlarında memurlar arasında partili-partisiz, idare yanlısı-muhafif, müslim-gayri müslim, Mekteb-i Mülkiye mezunu-başka okul mezunu veya alaylı, İstanbullu-taşralı, merkezde çalışan-taşrada çalışan gibi birçok kıstasa göre başta maaş olmak üzere yargılama, tayin, izin, tatil günleri gibi konularda ayrımlar söz konusu olmaktadır. Örneğin 1909 öncesinde aynı derecede olup aynı büroda çalışan memurlara, farklı bürolarda çalışan aynı derecedeki memurlara (Erdoğan, 2013: 478-480) ya da farklı vilayetlerde aynı işi yapan aynı rütbedeki memurlara (BOA.TFR.I.SL.29/2860) farklı maaşlar ödenebiliyordu. II. Meşrutiyetten sonra yapılan düzenlemelerle, Dahiliye memurlarının maaşlarındaki farklılıklar giderilmiş olsa da aynı derecede olup farklı nezaretlerde görevli memurlar arasındaki dengesizlikler devam etmiştir. Bu durumun birinci sebebi 1914'e kadar devletin tüm memurlarını kapsayan genel bir kanunun yerine her nezaretin kendi düzenlemesini yapmış olmasıdır. İkinci sebebi ise maaşların memurun derecesine göre değil görevin önemine göre belirlenmesidir (Erdoğan, 2013: 478-480).

Maaş konusundaki tek şikayet dengesizlikler olmayıp düzenli olarak ödenmemesi de sıkıntılar doğurmaktaydı. Maaşların düzenli ödenmemesi *maaş kırdırma* veya *maaş buyurtma* diye adlandırılan usulleri doğurmuştur. *Kırdırma*, memurların hak ettikleri fakat ellerine geçmeyen maaşlarını sarraflara yarısına, hatta daha düşük bir orana satmalarına, *buyurtma* ise araya hatırlı kişileri sokarak maaşlarını almaya verilen isimdi. Sadece çalışanlar değil emekliler de aynı zorluklar içerisindeydi. Emeklilik dilekçesinin verilmesinden üç ay sonra maaş bağlanması gerekirken daha uzun süre beklemek zorunda kalanlar olmaktadır. Maaş bağlansa bile 1902 yılında emekli sandığı maaşları ödeyemeyecek duruma gelmişti. Bu sebeplerle memurlar emekli olmak yerine çalışmayı tercih etmekteydi (Erdoğan, 2013: 481-483).

Yukarıda izah edilen konular tüm Osmanlı memurlarının genel sıkıntıları olup polis teşkilatı da aynı zorluklar içerisindeydi. İdare, polisleri diğer memurlardan ayırarak maaşlarının düzenli ödenmesine çalıştıysa da bunda başarılı olamamıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde polis maaşlarının düzenli ödenmesi adına sık sık

emirler çıkarılmıştır. 13 Eylül 1897 tarihinde yayınlanan bir talimatta İstanbul'da asayişin sağlanması için özellikle deniz polisi olmak üzere polis sayısının yükseltilmesi, maaşlarının her ay ödenmesi ve örtülü ödeneğinin arttırılması talimatı verilmiştir. 1901 yılına gelindiğinde polis maaşlarının düzenli ödenmesi konusundaki sıkıntılar devam ediyor olmalı ki 28 Temmuz tarihli bir yazıyla diğer nezaret ödeneklerinden kesintiler yapılarak polis ve jandarma maaşlarının her ay ödenmesi emredilmektedir. 1903 yılında Zaptiye Nazırı tarafından padişaha polis maaşlarının zamanında ödenemediği, personelin zor durumda kaldığını arz edilmesi üzerine 7 Haziran tarihinde aynı minvalde bir emir yazı daha yayınlanmıştır. Fakat tüm bunlar sorunu çözememiş olmalı ki saray 1908 örneğinde olduğu gibi bu konuda emirler çıkarmaya devam etmiştir (Engin, 2013: 155, 185, 211, 260).

Maaş konusundaki bir diğer sorun ise rütbeler arasında maaş farkı olmamasıdır. 1904 yılında Rumeli Müfettiş-i Umumiliğine verilen raporda, Selanik vilayeti polis teşkilatında 1.000 kuruş maaş alan birinci sınıf komiserler hariç olmak üzere diğer rütbeler arasında maaş yönünden fark gözetilmeyerek ikinci ve üçüncü sınıf komiserler ile polis memurlarına 300 kuruş maaş verildiği belirtilmektedir. Raporun devamında bu durumun hiyerarşik yapıya zarar verdiği, ast- üst ilişkilerini bozduğu, maaşların rütbeye göre düzenlenmesinin gerekli olduğu vurgulanarak Manastır vilayetinde olduğu gibi ikinci sınıf komiserlere 750, üçüncü sınıf komiserlere 500 kuruş maaş verilmesinin uygun olacağı belirtilmektedir (BOA.TFR.I.SL.29/2860).

1904 yılı itibarıyla Selanik polis teşkilatı 237 personelden oluşmakta, ortalama maaş 316 kuruşa denk gelmektedir. 1905 yılı için planlanan bütçe ve personel rakamları göz önüne alındığında ise ortalama maaş 354 kuruşa çıkmaktadır. 1904 tarihli rütbeler arası maaş farkı olması gereğini vurgulayan rapor dikkate alınmış olmalı ki 1905 yılı bütçesi planlanırken toplam tutarı 1.117.650 kuruş olarak belirtilen maaş kaleminin ayrıntıları aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Tablo 19: Polis maaşları (1905)

Rütbesi	Personel sayısı	Aylık maaş (kuruş)	Yıllık toplam
Müdür	1	2.500	30.000
İkinci komiser	5	750	45.000
Üçüncü komiser	40	500	240.000
Çavuş	15	400	72.000
Polis memuru	200	300	720.000
Mütercim katip	1	750	9.000
Genel toplam	262		1.116.000

(BOA.Y.PRK.MK.18/18).

Tablo 19’da görülüyor ki 1904’te şikayet konusu olan rütbeler arasında maaş farkı gözetilmemesi sorunu 1905’te çözülmüştür. Fakat bu sefer de rütbeler arasında büyük farklar oluşmuştur. Müdür 2.500 kuruş, ikinci komiser 750 kuruş maaş alırken polis memurları 300 kuruş almaktadırlar. 1908 yılına kadar polis memuru maaşında herhangi bir artış söz konusu olmamıştır. Maaşların sabit kalmasına rağmen şehirde fiyatlar arttığı için personel oldukça sıkıntıya girmiştir. Bu yılda Selanik’te asayişin sağlanamadığından bahisle başkente yapılan bir şikayete Selanik polislerinin verdiği cevapta, polis sayısının yetersiz olduğu belirtildikten sonra, mevcut personelin fiyatların artışı karşısında 300 kuruş maaşla geçim sıkıntısı çektiği, bu durumun da göreve yansıdığı vurgulanmıştır (BOA.TFR.I.A 38/3722). Peki, değişik rütbedeki polisler yukarıda belirtilen maaşları alırken diğer devlet memurları karşısında durum nedir? Aşağıdaki tabloda bu karşılaştırmalar görülmektedir.

Tablo 20: Memur maaş örnekleri (1861-1906)

Yıl	Memuriyet	Maaş (Kuruş)	Kaynak
1861	Kaymakam	15.000-19.000	(Marufoğlu, 2011:276, 277)
	Muhasebeci	4.000	
	Mühendis	3.500	
	Katip	150-700	
1902	Vergi memuru	500	BOA.TFR.I.M.2/196
	Vergi dairesi sandalında reis	360	
	Vergi dairesi sandalında tayfa	300	
1901	Öğretmen	300	(Özger, 2012:(436, 440)
1906	Ebe	400	

Tablo 20’de görüldüğü gibi kaymakam, muhasebeci, mühendis gibi memurlara nazaran polisler, öğretmen, ebe ve vergi memurlarıyla birlikte düşük maaş alan grubu oluşturmaktadır. Teşkilatın en yüksek maaşını alan müdür bile yüksek maaş alan gruba yaklaşmamaktadır.

Maaş konusunda verilebilecek ikinci örnek 1910 yılında Kisendire kazasının ikiye ayrılmasından dolayı yapılan yazışmada görülmektedir. Selanik valisi Emniyeti Umumiye Müdüriyetine yazdığı yazıda ilave olarak istediği 15 personelin maaşları için gereken ödenek miktarını aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

Tablo 21: Polis maaşları (1910)

Rütbesi	Sayısı	Aylık maaş (Kuruş)	Yıllık miktar (kuruş)
Üçüncü komiser	1	800	9.600
Komiser muavini	2	600	14.400
Polis memuru	12	400	57.600

(BOA.DH.EUM.MH.12/52).

Tablo 21’de görüldüğü gibi 1905 yılında 500 kuruş maaş öngörülen üçüncü komiser rütbesindeki bir polisin maaşı 1910’da 800 kuruşa, 300 kuruş öngörülen polis memuru maaşı ise 400 kuruşa yükselmiştir.

Bu rakamların gerçekleştiği kabul edilirse beş yıllık bir sürede üçüncü komiser maaşında % 60'lık, polis memuru maaşında ise % 33' lük bir artış söz konusu olmuştur. Memurun kıdemi, derecesi, medeni hali, çocuk sayısı v.b. durumları maaşını etkilememektedir. Maaşı etkileyen temel faktör memurun rütbesidir. Maaş konusunda değinilmesi gereken konulardan birisi de vilayetler arasındaki maaş farklılıklarıdır. Aynı rütbedeki görevliler arasında Selanik ve Manastır vilayetlerindeki farka yukarıda değinilmişti. 1910 yılı itibariyle Selanik ve Konya vilayetlerinde görevli polislerin maaşları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 22: Selanik ve Konya vilayetlerinde polis maaşları (1910)

Rütbesi	Maaş (kuruş)	
	Selanik	Konya
Üçüncü komiser	800	700
Komiser muavini	600	500
Polis memuru	400	400

(BOA.DH.EUM.MH.12/52; Yılmaz, 2012: 58).

Tablo 22'den anlaşılacağı üzere Selanik ve Konya vilayetlerinde polis memuru maaşları değişmezken, üçüncü komiser ve komiser muavini maaşlarının Konya'da 100 kuruş düşük olduğu görülmektedir. Devletin memurlarına sağladığı mali imkanlar maaşla sınırlı değildir. 1907 nizamnamesi polislerin tedavi masraflarının ve görevli olarak başka bir yere gittiklerinde harcırahlarının ödeneceğini de kayıt altına almıştır (Çebitürk, 2009: 202,203).

Osmanlı polisinin maaş dışında sıkıntılı alanlarından birisi de üniformalarıdır. Polisin, potansiyel suçlularda caydırıcılığın oluşturulması, vatandaşa güven duygusu verilmesi, müdahale ettiği olaylarda devlet görevlisi olduğunun taraflarca bilinmesi, kurum kültürünün oluşması gibi nedenlerle üniformalı görev yapması esastır. Fakat görevin gerektirdiği bazı durumlarda sivil kıyafet de giyilebilir. Polise uygun üniforma belirleme çalışmaları 1880'li yıllardan itibaren başlamıştır. II. Abdülhamit konuyla bizzat ilgilenmiş ve polis teşkilatının düzenlenmesi için görevlendirilmiş olan Fransız müfettiş Bonnin aracılığıyla Paris polisinin üniformalı fotoğraflarını temin etmiştir. Üniforma belirleme arayışları 1890'lı yıllarda da devam etmiş, bu

meyanda Berlin ve Paris elçilerinden numuneler talep edilmiştir. Tüm bu çalışmalar sonunda belirlenen üniformanın askeri üniformalarla karışıklığa sebep olması üzerine durumun düzeltilmesi adına 1906’da bir komisyon kurulmuştur (Aksu, 2017: 188, 189).

1907 nizamnamesinde üniforma konusu düzenlenerek polisin üniformalı ve silahlı görev yapacağı belirtilmiş ve *“komiser, komiser muavini ve polis memurlarına taraf-ı devletten usul-ü vechle elbise-i resmiye virilir memurin-i mumaileyhim virilecek elbiseyi hüsn-i isti’mal itmeğe ve elbisenin miadı hitam bulmaksızın bunlardan infisali vuku bulanlar elbiseyi aynen iade itmeye mecburdur”* denilerek bu konudaki ana kural belirlenmiştir. Bu maddeyle üniformaların devlet tarafından verilmesi, memurların bu elbiseleri iyi bir şekilde kullanmaları, kullanım süresi dolmadan meslekten ayrılanların geri vermeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır. Nizamnamenin devamında geçici veya daimi surette sivil görev yapmaları gerekenlere amirleri tarafından izin verilmesi, sivil personelin görevlerini açığa vurmamak için gereken özeni göstererek üzerlerinde memur olduklarını gösteren hiçbir alamet taşımamaları kuralı getirilmiştir (Çebitürk, 2009: 202, 206).

II. Meşrutiyet döneminde polisin temel kıyafeti pantolon, ceket ve kaputtan oluşmaktaydı. Başlarına fes, kalpak veya serpuş takarlar, mevsime göre üzerlerine muşamba pelerin, ayaklarına çizme veya potin giyer ve eldiven takarlardı. Ceket veya kaputlarında sırma, püskül, kordon, apolet gibi aksesuarlar da bulunmakta, ayrıca ceket düğmeleri de aksesuar olarak düşünülerek dizayn edilmekteydi. Bazı vilayetlerde ceket yakalarına ay-yıldız takanlar da olabiliyordu. Üniformalar palaska ile tamamlanmakta, meç denilen kılıcı taşıyabilmek için de meç kayışı kullanılmaktaydı. Kıyafetin tabanca ve diğer teçhizatı kolay taşıyabilme ve görevin gerektirebileceği her türlü ortamda rahat hareket edebilme imkanını sağlaması gerekirken yazlık, kışlık ya da tören kıyafetlerinin hepsi kumaş kalitesi, rengi, modeli bakımından daima şikayet konusu olmuştur. (Yarcı, 2009: 21-30).

Memurun rütbesine, görev alanına, aday veya asıl kadroda bulunmasına, törenlere veya mevsime göre üniformanın veya aksesuarlarının değişmesi gerekilmekteydi. Üniforma kelimesi tek tip anlamına gelmesine rağmen Osmanlı

polisinde devletin sonuna kadar bu konu bir hedef olarak takip edilmiş fakat gerçekleştirilememiştir. 1910 yılında vilayetlere örnekler gönderilerek üniformaların bunlara göre hazırlanması istendiyse de renk, model olarak tek tipe geçilemediği gibi kumaş olarak bile yeknesaklık sağlanamamıştır. Yemen’de olduğu gibi zaman zaman merkezden gönderilen üniformaların iklim şartlarına uygun olmamasından dolayı geri gönderildiği de olmaktadır (Yarcı, 2009: 25, 41).

Üniformaların tedariki Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından yapılabileceği gibi bazı durumlarda vilayetler tarafından da yapılabilmekteydi. Mevzuat gereği polislere iki yılda bir kaput ve çizme, üç yılda bir pelerin verilmesi gerekmekteydi. Osmanlı vilayetleri polis bütçelerinde elbise ödenekleri ayrı bir kalem olarak belirtilmekte olup vilayetler elbise hak eden memurlar için başkentten ödenek talebinde bulunur, bütçe imkanlarına göre gerekli tahsisat yapılırdı (Yarcı, 2009: 29,36). Selanik polis teşkilatının 1910 yılında 15 personel için yaptığı elbise ödenek talebi aşağıdaki gibidir.

Tablo 23: Üniforma için ödenek talebi (1910)

Rütbesi	Kişi başı miktar (kuruş)	Personel sayısı	Toplam
Komiser ve muavini	500	3	1.500
Polis memuru	470	12	5.640
Toplam		15	7.140

(BOA.Y.PRK.MK.18/18)

Tablo 23’te görüldüğü gibi kişi başı, polis memurları için 470, komiser ve komiser muavinleri için 500 kuruş ödenek talep edilmektedir. Aradaki 30 kuruş fark üniformanın temel parçalarından ziyade apolet gibi aksesuarlardan kaynaklanıyor olmalıdır.

Üniforma konusunda ülke genelinde yaşanan sıkıntılardan Selanik polis teşkilatı da payına düşeni almaktaydı. 1904 yılında Rumeli Vilayetleri Umumi Müfettişliğine verilen bir raporda Selanik polis teşkilatı personelinin üniformasız olup çirkin bir kılık kıyafetle görev yaptıkları, bir an evvel duruma müdahale edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Raporda üniformanın yanı sıra teçhizat da eksiklikler olduğu belirtilerek personele kılıç, tabanca, kelepçe, saat, üzerine polis

kelimesi kazınmış bir levha (kokart) ve düdük verilmesinin şart olduğu ifade edilmektedir (BOA.TFR.I.SL.29/2860).

Selanik ve İstanbul polis okullarında hocalık yapan İbrahim Feridun 1910 yılında yazdığı *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye* isimli kitabında kılıcın sadece komiser sınıfı personele mahsus olduğunu belirttikten sonra, polisin üzerinde hangi malzemelerin nerede bulunması gerektiğini açıklamaktadır. Buna göre; tabanca, fişekleri tam olarak bir kılıfa konulup belin sağ tarafındaki meç kayışına takılmalı, düdük sade bir zincirle yukarıdan üçüncü düğmenin iliğine bağlanarak sol yan cebe konulmalı, saat bilekte olmalı, pantolonun sol cebinde kelepçe ve bir çakı bulunmalıdır. Polis arka cebinde bir elektrikli fener, yan ceplerinden birinde ise bir not defteri taşınmalı, ayrıca karakol dışında üniforma ile bulunduğu beyaz eldiven takmalıdır (Feridun, 2010: 18,19).

Aşağıda, 28 Mart 1915 tarihinde yayınlanan Polis Mecmuası'nda, Bandırma'da görev yapmakta olan ve görevi esnasında bir şahsı boğulmaktan kurtardığı için tahlisiye madalyası ile taltif edilen polis memuru Nafiz Efendi ile İstanbul kadrosundan olup bir hırsızlık olayının failini yakalamada üstün hizmetleri görülen polis memurları Hafız ve Cemal Efendilerin üniformalı fotoğrafları görülmektedir.

Fotoğraf 2: Polis üniformaları (1915)

(<http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU1803-01/index.djvu> 19.08.2016)

Fotoğraf incelendiğinde polis memurlarının oldukça nizami ve düzgün bir üniforma içerisinde, palaskaları, apoletleri, meçleri ile Hafız ve Cemal Efendilerin tabancalarının yerli yerinde olduğu, kalpaklarının ön tarafına ay-yıldız konduğu, Nafiz Efendi'nin tahlisiye madalyasını göğsünün sol tarafına taktığı görülmektedir. Görevlerindeki üstün başarılarından dolayı taltif edilerek dergide fotoğrafları yayınlanan memurların, günlük üniformalarından ziyade bir hazırlıktan sonra fotoğraflarının çekilmiş olması ihtimalinden dolayı durumu tam yansıtmadığı düşünülebilir. Aşağıdaki fotoğrafta ise 1918'de Konya'da Alman askerleri tarafından şehit edilen polis memuru Abdullah Efendi'nin otopsi öncesi görülmektedir.

Fotoğraf 3: Polis üniformaları (1918)

(Yılmaz, 2012: 93)

Bu fotoğraf görevin akışı içerisinde çekildiğinden dönemin günlük polis üniformasını tam olarak yansıttığı kabul edilmelidir. Pantolon, ceket, palaska, kalpak gibi üniforma unsurlarının tam olmasına rağmen eski ve solgun bir renkte olduğu görülmektedir.

Selanik polis teşkilatında görevler çoğunlukla yaya ifa edilmekteydi. Özellikle kışları bol yağışlı olan Akdeniz ikliminin yaşandığı Selanik'te, yağmurlu havalarda uzun süre devriye gezmek ya da bir yerden bir yere gitmek zorunda kalan memurlar için bu durum sorun teşkil etmekteydi. Bu konuya çözüm olması için 1908 yılında tüm karakollara ikişer adet yağmurluk demirbaş olarak verilmişti. Yoğun kullanımdan dolayı bir yıl sonra bu yağmurlukların kullanılamayacak duruma gelmesi, ayrıca noktalarda görevli memurların da ihtiyaçlarının olması sebebiyle toplam 50 yağmurluk Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden talep edilmiştir (BOA. DH. EUM. MH.238/44).

Personel, üniformalar konusunda birçok sıkıntı yaşarken diğer taraftan da bu konuda disiplin soruşturmalarına muhatap oluyordu. İdarenin eldiven konusuna büyük bir önem attığı kayıtların tetkikinden anlaşılmaktadır. Tezimizin ilgili bölümünde görüleceği üzere 1912 yılı Ağustos/Eylül ayında vilayet genelinde disiplin cezası verilen 21 personelden 7'si eldiven takmadığından bu cezalarla karşı karşıya kalmıştır (BOA.DH.EUM. MEM.18/42).

Polis teşkilatı için hayati önem arz eden konulardan birisi sahip olduğu silah ve teçhizatıdır. Görevin en iyi şekilde ifası için bu konuda çağın son teknolojilerinin takip edilmesi elzemdir. Selanik polis okulu dahiliye müdürü 1909 yılında yazdığı raporda hükümetin hukukunun korunabilmesi için polisin silah ve teçhizat bakımından en iyi şekilde donatılması gereğinden bahsetmektedir. (Yılmaz, 2015:121) Osmanlı polis teşkilatı bu konuya gereken önemi vererek imkanların el verdiği ölçüde personelini en iyi silah ve teçhizatla donatmayı hedeflediyse de devletin içinde bulunduğu sıkıntılar bu alanda da kendini göstermiştir. İdarenin olumlu bakışına rağmen maaş ve üniformalar konusunda olduğu gibi silah-teçhizat konusunda da zorluklar baş göstermekte, başkentte bile personelin bir kısmı silahsız görev yapmaktaydı. 1890'lı yıllarda Beyoğlu bölgesine yeni atanan polislerin hiçbirinin, eskilerin ise çoğunun silahı bulunmamakta, suç işleyip silahlarına devletçe el konulan kişilerin silahları polise tahsis edilerek sorun çözülmeye çalışılmaktaydı. İstanbul'un diğer bölgelerindeki durum da pek farklı olmadığından sarayın 3 Ekim 1895 tarihli emriyle eskiden bu yana suçlulardan yakalanıp depolarda tutulan silahlardan 200'ünün Beyoğlu, 100'ünün ise Üsküdar polislerine verilmesi emredilmiştir (Engin, 2013:142).

1907 nizamnamesinde silah ve teçhizatın devlet tarafından verileceği, polislerin tabanca, fişek ve kılıçları uygun şekilde kullanmaya, muhafaza ve görevden ayrılırlarsa iade etmeye mecbur oldukları belirtilmiştir. (Çebitürk, 2009: 26) Selanik'in kaybedilmiş olmasından dolayı her ne kadar Selanik polis teşkilatını ilgilendirmiyor olsa da 1915 yılında yayınlanan *Polis Elbise ve Diğer Levazımı Nizamnamesi* silah ve teçhizat konusunda ayrıntılı düzenlemeler getirmektedir. Buna göre üniforma ve silahların devlet tarafından verileceği tekrar edildikten sonra, silah ve teçhizatın tabanca, fişek, meç ve kılıçtan oluşacağı ifade edilmektedir.

Nizamnamenin devamında tabancanın Browning marka olacağı ve personele yedişer fişegi olan iki şarjör ve harbiyle (temizleme aparatı) beraber teslim edileceği, ayrıca olağanüstü durumlarda kullanılmak üzere her memura azami 50 fişek daha verileceği hükmü getirilmektedir. Nizamname, görevlileri sahip olduğu silahları haftada bir ve her kullanımdan sonra temizlemekle mükellef tutmakta ve silahın kötüye kullanılmasıyla ilgili çok sert düzenlemeler getirmektedir. Silah veya cephanesini satan, görev haricinde kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmadan kaybeden, bir başkasına veren memurun ceza kanununa göre yargılanarak bir yıl mahkumiyete çarptırılması ve memuriyetten atılması öngörülmekte ayrıca silah ve cephane bedelinin ödettirilmesi gerekmektedir (Çebitürk, 2009: 133-140).

9 mm çaplı ve dönemin en modern silahı olan Browning marka tabancalar Belçika yapımı olup 14 Aralık 1910 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdürü Galip Bey ile Belçika milli silah fabrikası genel müdürü Mösyö Andre arasında imzalanan antlaşma ile teşkilata kazandırılmıştır. (Çebitürk, 2009: 139) Bu silahların üzerine Sultan Reşat'ın tuğrası vurulduğu için *Tuğralı Polis* olarak da bilinmektedir. Üretiminden itibaren üstün performansı ile tanınan, günümüzde de halk arasında kullanılan bir silahtır (Yılmaz, 2012: 62).

Osmanlı polis okullarında silah dersi verilmekte ve bu alanda dünyadaki gelişmeler yakından takip edilmekteydi. 1909'da Selanik polis okulu öğrencilerine dağıtılması kararlaştırılan tabancaların görevin ifası için yetersiz kalacağı görüldüğünden okulun dahiliye müdürü tarafından konu hakkında bir rapor hazırlanmıştır. Raporun başlangıç kısmında dönemin silahları hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Buna göre; zamanın silahları genel olarak toplu ve otomatik olarak ikiye ayrılmakta, bunlardan toplu silahlar basit yapısı sayesinde daha az arıza vermektedir. Otomatik silahlar ise seri doldurma ve ateş etme prensibi üzerine imal edildiğinden birçok parçadan oluşmakta ve en önemli anlar da dahil olmak üzere çok fazla arıza vermektedir. Dolayısıyla polis teşkilatı için bu iki tür silah arasında bir seçim yapılması gerektiğinde tercih toplu silahlardan yana kullanılmalıdır. Toplu silahların içerisinde ise İngiliz imalatı olup Amerikan ve İngiliz polislerin de kullandığı Gold marka 28 numara silah çeliğinin kalitesi, hedefteki tahribat gücü ve tertibatının sağlamlığıyla diğerlerinin içerisinde öne çıkmaktadır. Bu rapor üzerine

yapılan bir dizi yazışma üzerine Selanik polis okulu öğrencilerine verilmesi düşünülen silahlar değiştirilerek sözü edilen Gold marka silah olup olmadığı belli olmasa da yeni silahlar tahsis edilmiştir. (Yılmaz, 2015:122)

3.3.2. Hizmet Binaları ve Diğer Lojistik İmkanlar

Osmanlı polis teşkilatının lojistik alanındaki önemli sorunlarından birisi hizmet binalarının sayı ve fiziki şartlar bakımından yetersizliğidir. II. Meşrutiyetten sonra merkezi idare durumu tespit için vilayetlere bir yazı yazarak karakol sayıları, bunlardan kaçının kira olduğu ve ihtiyaca ne derece cevap verebildiklerini sormuştur. Vilayetlerin cevaplarından taşradaki karakol sayısının yetersiz, mevcutların çoğunun kiralık ve kötü fiziki şartlara sahip olduğu anlaşılmaktadır (Özçelik, 2012: 98). Selanik vilayetinde de hizmet binaları konusunda aynı sıkıntılar yaşanmaktaydı. Binaların sayısı yetersiz, olanların bir kısmı ise kiralıktı. Kiralamanın yanı sıra Petriç kazasında olduğu gibi hükümet konağının bir kısmının polise ayrılması (Abbott, 2013: 207) ya da 1890'larda şehrin doğusunda kurulan ve üst gelir düzeyinden insanların yaşadığı mahalleye belediyenin karakol binası inşa etmesi gibi yöntemlerle bu soruna çözümler üretilmekteydi. (Mazower, 2013: 331)

Selanik valiliği 3 Mayıs 1912 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı bir yazıyla polis teşkilatının vilayet genelinde kiralık olarak kullandığı binaların yıllık kira bedellerini bildirmiş ayrıca Selanik'te kiralardan günden güne arttığını belirterek gelecek yıl için bu rakamların yetmeyeceğini ifade etmiştir. Aşağıdaki tabloda Selanik polis teşkilatının kiralık olan binalarıyla bunların yıllık kira bedelleri gösterilmektedir.

Tablo 24: Kiralık olarak kullanılan polis binaları ve yıllık kira bedelleri (1912)

Sıra no	Birimi	Kuruş	Para
Selanik Merkez			
1	Yassıyol Karakolu	5.027	40
2	Eski Cuma //	3.898	80
3	Kara Ağaçlar //	2.462	25
4	İskele //	3.283	20
5	Çarşı //	3.000	---

Sıra no	Birimi	Kuruş	Para
6	Vardar Karakolu	3.078	---
7	Süvariler //	3.600	---
	Toplam	24.349	65
Taşra			
8	Kisendire kazası	684	---
9	Tikveş //	480	---
10	Serez Sancak merkezi	456	---
11	Kavala kazası	1.846	75
12	Yenice //	615	60
13	Taşöz //	160	---
14	Razlık //	256	20
	Toplam	4.499	41
	Genel toplam	28.848	20

(BOA. DH. EUM. MH.35/54)

Tablo 24 incelendiğinde 7 merkezde, 7 de taşrada olmak üzere 14 binanın kiralık olarak kullanıldığı, karakollardan oluşan merkezdeki kiralık binaların ücretlerinin kazalardaki binalara nazaran oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Merkezdeki 7 binanın toplam kirası 24.349,65 kuruş iken taşradaki 7 binanın toplam kirası 4.499,41 kuruştur. Teşkilat en yüksek kirayı 5.027,40 kuruşla Selanik merkezde bulunan Yassıyol Karakolu'na öderken taşrada en yüksek kirayı 1.846,75 kuruşla Kavala'da ödemektedir. Selanik gibi bölgesel merkez olup devamlı bir gelişim içerisinde bulunan kozmopolit bir şehirdeki kiralardan taşraya göre yüksek olmasını doğal karşılamak gerekmektedir.

Bu konuda değinilmesi gereken hususlardan birisi de hizmet binalarının temizlik ve intizamıdır. 1907 nizamnamesine göre polisler haftada 24 saati geçmemek üzere izinli olarak evlerine gidebiliyorlar, bunun dışındaki tüm zamanlarını görevli buldukları dairelerde geçirmek durumunda kalıyorlardı. (Çebitürk, 2009: 206) Görev mahalleri onların aynı zamanda istirahatlerini yaptıkları yerlerdi. Fakat genel olarak bu binalar harap bir şekilde, ayrı yatakhane ve yemekhaneleri olmayan, resmi bina havasından uzak ve sağlıksız durumdaydı.

Üstelik bu binaların temizlik ve düzenini sağlamakla görevli hizmetliler de yoktu. İbrahim Feridun, kitabında bu gibi binaların meşrutiyet hükümetine yakışmadığını, hükümetin içinde bulunduğu mali durumun düzelmesiyle devletin şanına ve zamanın ihtiyaçlarına uygun yeni binalar inşa edilerek hizmetliler tayin edilebileceğini belirtmektedir. Feridun, binaların temizliğiyle ilgili olarak ise o binada görevli polislerin aralarında para toplayarak bir hizmetli tutmalarını tavsiye etmektedir (Feridun, 2010: 70).

Polis teşkilatları için önemli konulardan birisi ulaşımdır. Asayişinden sorumlu olduğu bölgede alan hakimiyetinin sağlanması ve gerektiğinde görev alanının en uç noktasına en kısa sürede intikal hayati önemdedir. XX. yüzyıl başları dünyada ulaşım alanında yeni gelişmelerin olduğu bir dönem olmuştur. Bu gelişmelerin sonucu olarak II. Meşrutiyetten sonra Osmanlıda otomobiller görülmeye başlanmıştır. Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi üyesi Ahmet Paşa ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa İstanbul'daki ilk otomobil sahipleridir. Sayı olarak hızla artan otomobiller Fransa, Hollanda, Amerika ve İtalya'dan ithal edilmekte ve çoğu, devlet hizmetlerinde kullanılmaktaydı. Bu gelişmelerin sonucunda 1908-1914 yılları arasında Osmanlıya 100-150 arasında otomobil girdiği tahmin edilmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya ile olan ittifak neticesinde Osmanlıdaki otomobil sayısı hızla artmış ve şoför ihtiyacını karşılamak için İstanbul'da bir eğitim taburu kurulmuştur (Güneş, 2012: 218, 219).

Zamanın teknolojik yeniliklerine uyum konusunda oldukça başarılı olan Osmanlı polis teşkilatı ulaşım alanındaki bu gelişmelere hemen ayak uydurabilmiştir. Selanik polisi de aynı hızla hareket ederek 1912'de İstanbul Polis Müdüriyeti aracılığıyla bir otomobil satın almıştır. Alınan otomobil Amerikan imalatı olup 260 altına mal olmuştur. İstanbul valisinin Selanik'e bildirdiğine göre bu otomobil fabrika tarafından tanıtım amacıyla oldukça ucuz bir fiyata satılmış ve bu alışverişten hazine oldukça karlı çıkmıştır (BOA. DH.EUM.MH.40/9).

Selanik polisinin ulaşım alanında faydalandığı bir araç da bisiklettir. Asayişinden sorumlu olunan şehrin en uzak noktalarına bile süratle intikal edebilmek önemlidir. 1861'de Fransa'da geliştirilen bisiklet 1880'lerden itibaren Osmanlıya

girmiş 1895'te sarayda, II. Meşrutiyetten sonra ise polis teşkilatında kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra vilayet polis teşkilatlarının kuvvelerinde bisiklete rastlanmaktadır. Polis kadrolarında otomobil ve bisiklet kullanılmaya başlanmasıyla polis okulları müfredatında otomobil ve bisiklet eğitime de yer verilmeye başlanmıştır. (Yılmaz, 2015: 118)

Selanik polis okulu müdüriyetince 16 Mart 1909 tarihinde Rumeli Vilayetleri Umumi Müfettişliğine bir yazı yazılarak polis okulundaki eğitimlerde kullanılmak üzere Selanik, Kosova ve Manastır (Vilayet-i Selase) vilayetlerinden her birinin bir bisiklet satın alarak okula göndermeleri talep edilmiştir. Bunun üzerine Selanik polis teşkilatı bir bisiklet satın alarak polis okuluna verdiği gibi görevlerin daha hızlı ve kolay yapılabilmesi için ikisi müdüriyet, dördü mühim karakollarda kullanılmak üzere 6 bisikletin ücreti olan 4.800 kuruşun temini yönünde çalışmalara başlamıştır. Sonuçta bisikletin teşkilata katkılarından memnun kalınmış olacak ki 11 Ağustos 1909 tarihinde 11 bisiklet daha alınması için girişimlere başlanmıştır (BOA.TFR.I.SL.211/21076). 1915 tarihli nizamnameye göre bisikletler evrak veya posta nakli, acil ulaşılması gereken yerlere yetiştirme veya amirin vereceği bir emri yerine getirme amaçlarıyla kullanılabilmekte bunların dışındaki kullanımlar cezalandırılmaktadır. (Çebitürk, 2009: 148) Aşağıda bisikletle görev yapan Osmanlı polisleri görülmektedir.

Fotoğraf 4: Bisikletli Osmanlı polisleri

عدد ۲

پولیس مجموعہ

صفحہ ۵۲

بسیقت سوار پولیسرئردن

(Ölmez, 2013:175)

Osmanlı polisinin kullandığı ulaşım araçlarından birisi de sandal ve motorbotlardır. 1907 nizamnamesinin 64. maddesinde “*dersaadet ile sahil olan mahallerde muvaridat-ı bahriyeyi nazarı tekayyüd altında bulundurmak ve eşhas ve eczayı muzırta ve esliha-i memnua duhulüne vesair güna kaçakçılık vukuuna meydan virilmemek üzere bahren lüzumu kadar polis devriyeleri gezdirilecektir*” hükmü yer almaktadır (Çebitürk, 2009: 206). Bu hükümlerle polise, deniz yoluyla gelenleri kontrol altında bulundurmak, zararlı şahıs ve maddeler ile yasak silahların ülkeye girmesini ve diğer kaçakçılık olaylarını engellemek için deniz devriyesi çıkarmak görevi verilmektedir.

Selanik’te de deniz yoluyla kaçakçılık önemli bir sorun durumundaydı. Bu konuya çözüm olması adına 1902 yılında vergi (rusümet) dairesine bağlı olarak 5 büyük sandal alınmış ve bunların her birine 1 memur, 5 tayfa ve 1 reis görevlendirilmişti. Bu görevliler kaçakçılık konularında çalıştıklarından bir bakıma polis vazifesi görmekteydiler. Fakat personelin tecrübesizliği, bölgeyi tanımamaları

gibi sebeplerle bu uygulamadan verim alınamamıştır. Denizlerin ve limanın kontrol dışı durumu idarenin tedbir almasını gerektirmekteydi. 1904 yılında polis müdürü, polis müfettişi, merkez kaymakamı, ticaret mahkemesi başkanı ve polis reform (tensik) heyeti başkanından oluşan bir komisyon Selanik liman ve denizlerindeki kolluk hizmetleriyle ilgili bir araştırma yaparak 4 Şubat 1904 tarihinde bir rapor düzenlemişlerdir. Bu raporda Selanik limanının büyüklüğü ve gelip giden gemilerin çokluğundan dolayı limanda görevli polislerin sadece yolcuların pasaportlarını kontrol ve tasdik işlemlerini yapabildikleri, kontrol altında bulundurulması gereken birçok noktaya sahip olan limana gelip giden büyük küçük gemilerin mürettebatı, evrakları, yükleri gibi birçok konuda herhangi bir kontrol yapılamadığı belirtilmektedir. Limandaki bu zaaftan dolayı Selanik şehrine kaçak şahıs veya eşya girmesi oldukça kolaydır. Polisin denizde kullanacağı kayık, sandal vb. aracı olmadığı için sadece personel artırılması da yeterli değildir. Yukarıda varlığından bahsedilen vergi dairesine ait olan sandalların her birine bir polis memuru ve bir jandarma neferi görevlendirilip sandalların idaresi de polis müdüriyetine verilirse daha faydalı olacağı komisyon raporunda ifade edilmiştir. Ayrıca limanda görevli 5 polise, 5 polis ile 10 nefer jandarmanın ilave edilmesinin gerektiği ifade edilmiştir (BOA. TFR. I.M.2/196).

Komisyonun tekliflerinin etkili olup olmadığı bilinmese de 1909 yılı itibariyle Selanik denizlerinde kaçakçılık v.b. olaylara karşı devriye görevi ifa eden polislerin varlığı bilinmektedir. (BOA.DH.EUM.MH.12/14) Selanik polisi denizlerdeki devriye görevi için deniz aracı sayısını arttırmaya devam ederek 1912 yılında İstanbul'dan pazarlık suretiyle bir motorbot daha satın almıştır .(BOA.DH.EUM.MH.40/9)

Osmanlı polisinin kara ve deniz ulaşım araçlarını kullanmaya başlamasının mevzuat hükümlerine de yansımaları olmuştur. 1915 yılında yayınlanan *Polis Elbise ve Diğer Levazımı Nizamnamesi*'nde bu konuda detaylı düzenlemelere gidilmiştir. Nizamname, otomobil şoförleri, motorbot makinist veya kaptanları, sandalcı/kayıkçılar ile bisiklet kullanan memurları kullandıkları araçları, usulü çerçevesinde iyi bir şekilde sevk ve idare etmekten, kendilerinin ihmalinden dolayı araca zarar geldiğinde tazmin etmekten, araç, garaj veya kayıkhaneleri temiz tutmaktan, yakıtların lüzumsuz yere harcanmamasından sorumlu tutmuştur. Araç

sorumlularının bağılı oldukları en büyük birim amiri veya görevlendirdiği kişinin emri/izni olmadıkça araçlara birilerini bindirmeleri yasaklanmıştır. Aksi takdirde yakıt ve diğer masraflar kendilerinden tahsil edilecektir. Bu gibi kabahatleri üçüncü işleyişlerinde ise görevlerinden alınacaklardır (Çebitürk, 2009: 145-148).

Güvenlik hizmetlerinde ulaşım kadar önemli bir husus da iletişimdir. Hızlı bir iletişim sistemi doğru ve hızlı karar alabilme, birimler arası daha iyi koordine olabilme, sıcak olaylarda daha hızlı tedbirler geliştirebilme gibi kolaylıklar sağlayarak daha süratli ve kaliteli bir güvenlik hizmetini mümkün kılmaktadır. Bu sebeplerle güvenlik kurumlarının çağın iletişim imkanlarını çok iyi takip ederek kurumsal alt yapılarına dahil etmeleri gerekmektedir. Askeri, siyasi, etnik ve kültürel olarak imparatorluğun önemli bir vilayeti olup ülkenin tamamını etkileyen siyasal çalkantıların da merkezi olan Selanik için kendi içerisinde ve başkentle iletişim son derece önemlidir. Bu sebeple vilayet genelinde iletişim altyapısını kurmak adına önemli çalışmalar yapılmıştır.

1876 yılında Graham Bell tarafından icat edilen telefon, haberleşme alanında telgraftan daha büyük bir yenilik getirmiştir. 1881'de Osmanlı ülkesine ulaşan bu teknoloji XX. yüzyıl başlarında Selanik vilayeti'ne bağlı Drama sancağı'na kadar ulaşmıştır. 1910 yılı başlarında Drama mutasarrıfı olan Tahsin Bey zamanında telefon kurma çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Drama telefon şebekesi için Almanya'dan 40'lık bir santral, 40 ahize, 200 kilometre tel ve diğer malzemeler temin edilerek işe başlanmıştır. Bir yıl içinde 40'lık santralin dolması üzerine, 85'lik bir santral, 55 ahize ve 350 kilometre tel daha alınmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Drama'da üç senede 475 kilometrelik bir şebeke kurularak 89 merkeze telefon ulaştırılmış, hemen hemen bütün jandarma karakolları ve büyük köyler telefona kavuşmuştur. Telefon sistemi Drama'nın asayiş ve ticaretine olumlu katkılar yapmıştır. Drama'ya telefonun ulaşmasından sonra, Nevrekop, Pravişte ve Sarışaban kaymakamlarının öncülük etmesi, bazı yerlerde halkın da direkleri temin etmesiyle vilayet genelinde telefon sistemi gelişmiştir (Uzer, 1999: 298-300).

Polis teşkilatı da telefon alanındaki bu gelişmelere ayak uydurarak 1909'da Selanik merkezdeki karakol ve diğer polis birimlerini telefonla birbirine bağlamak

için çalışmalara başlamıştır. Araştırmalar sonucunda Alman Siemens firmasıyla 40.000 kuruşa anlaşma sağlanarak 10 Şubat 1909 tarihinde Osmanlı Bankasına söz konusu 40.000 kuruşun 1909 yılı bütçesinden ilgili firmaya ödenmesi için gerekli yazışma yapılmış, böylece teşkilat için de haberleşmede yeni bir dönem başlamıştır (BOA. TFR. I.SL.203/20291).

Polis birimlerinin telefonla tanışması nizamnamelerde de kendini göstermiştir. 1915 tarihli levazım nizamnamesi santral memurlarını telefon makine ve aksamının iyi şekilde muhafazası ve kendi dikkatsizliğinden dolayı oluşan zararları tazmin etmekle mükellef kılmıştır. Tellerin her ne şekilde olursa olsun tamiri veya yenilenmesi gerektiğinde ise bunun kullanıcılar tarafından yapılması hükme bağlanmıştır. Ayrıca telefonla ilgili makine ve parçaların satın alınması için özel bir talimatname çıkarılmıştır (Çebitürk, 2009: 149). Telefon kullanımının disiplin kuralları ve cezalarına da yansımaları olmuştur. 1912 Şubat/Mart ayında disiplin yönünden ödüllendirilen veya cezalandırılan personel listesi incelendiğinde 24 künye numaralı polis memuru Celal Efendi'nin önceden yapılan tebligata rağmen telefonla muhabere kurallarını ihlal ettiği için bir günlük yevmiye kesimi cezasına çarptırıldığı görülmektedir (BOA. EUM.MEM.9/57).

Osmanlı polisinin yoğun bir şekilde kullandığı teknolojilerden birisi de fotoğrafçılıktır. Polis hizmetlerinde suçlu albümlerinin oluşturulması, olay yerlerinin fotoğrafla muhafazası, tören ve toplumsal olayların arşivlenmesi, istihbarat faaliyetleri v.b. birçok alanda kullanılan bu teknolojiden en erken dönemlerinden itibaren faydalanılmıştır. Fotoğrafa merakıyla bilinen II. Abdülhamit bu konuyla bizzat ilgilenmiştir. 22 Nisan 1901 tarihinde saraydan yayınlanan bir talimatta Avrupa'da, şüpheli ve polisçe yakalanmış kişilerin fotoğraflarının çekildiği, bu uygulamanın oldukça yararının görüldüğü belirtildikten sonra Osmanlı zabıta kuvvetlerince de suçluların fotoğraflarının çekilerek saklanması padişahın emri olduğu ifade edilmiştir (Engin, 2013:181). Bu emirle başlanılan suçluların fotoğrafını çekme usulü 1907 nizamnamesinde kendisine yer bulmuştur. Nizamnamenin 143. maddesi *“eşhas-ı muzırıra ile alel umum ikmal-i müddet-i mahkumiyet iden erbab-ı cinayatin vaziyet-i muhtelifiyede fotoğrafları ahz olunmakla beraber bunların usul-ü mahsusa vechle ebdanı misaha idilerek daire-i mahsusasında kayd ve hıfz idilecek ve*

bu gibiler hakkında zabıtaca muamele-i lazıma ifasıyla beraber aid olduğu idare-i zabıtaya da fotoğrafının irsaliyle i'tayı malumat olunacaktır” hükmünü içermektedir. Bu madde zararlı kişiler ve ağır cezalı suç işleyerek mahkumiyet müddetini dolduranların fotoğraflarının ve beden ölçülerinin alınmasını polise görev ve yetki olarak vermektedir (Çebitürk, 2009: 218). Bizzat padişah tarafından verilen emir üzerine Osmanlı polisi fotoğraf teknolojisini kullanmaya başlamıştır. Bu teknolojinin meslek pratiklerine yaptığı olumlu katkılar, polis okulları ders programına fotoğrafçılık dersinin konmasını beraberinde getirmiş, hatta 1912 yılında İstanbul Polis Okulu komiser muavinlerinden Corci Efendi tarafından *Polis Mekatibine Mahsus Resimli Ameli ve Nazari Fenn-i Fotoğrafya* isimli bir ders kitabı yazılmıştır. Corci Efendi kitabında, dönemin fotoğraf teknolojisini detaylı olarak incelemekte ve Avrupa’da kullanılan Osmanlıda da kullanılması planlanan istihbarat amaçlı fotoğraf makineleri hakkında da bilgiler vermektedir (Yılmaz, 2015: 114-117). Aşağıda, Corci Efendi’nin kitabında dönemin fotoğraf makinesini tanıttığı kısımdan bir bölüm görülmektedir.

Fotoğraf 5: Komiser muavini Corci Efendi tarafından yazılan fotoğrafçılık kitabından bir sayfa (1912)

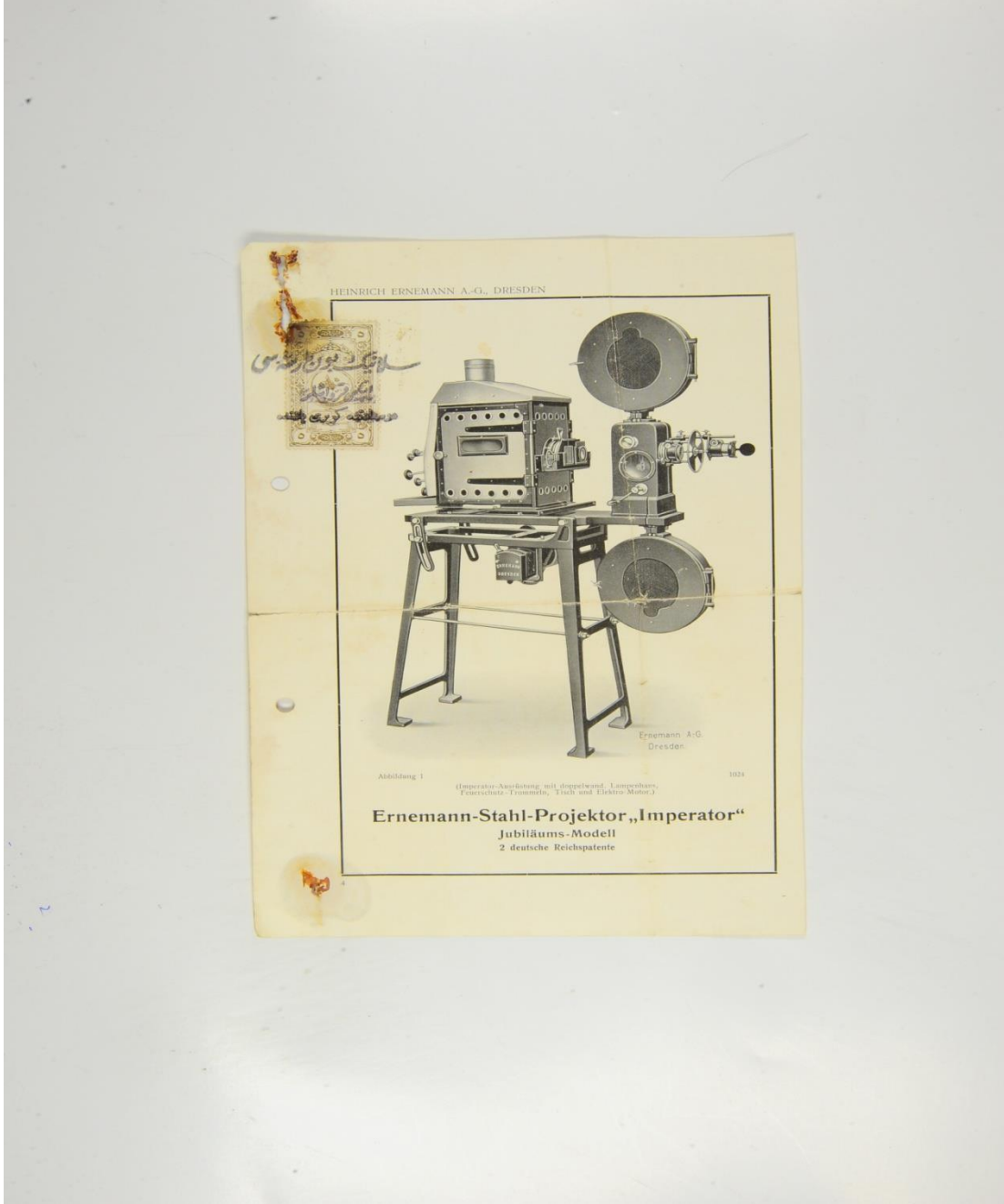
(Corci, 1328: 8, 9)

Selanik polisinin de fotoğraf konusunda ülkedeki gelişmelere ayak uydurduğu ve 1906 yılı itibariyle kadrosunda bir polis memurunun *fotoğraf memuru* unvanıyla görev yaptığı kayıtların tetkikinden anlaşılmaktadır (BOA.TFR. I.M.13/1271). 1915 tarihli levazım nizamnamesinde ise fotoğrafla ilgili makine ve diğer malzemelerin kullanımından ve korunmasından fotoğraf memurunun sorumlu olduğu, fotoğrafla ilgili malzemelerin çıkarılan özel talimata göre satın alınması gerektiği belirtilmektedir (Çebitürk, 2009: 149).

Osmanlı polisinin XX. yüzyıl başlarından itibaren kullandığı imkanlardan birisi de parmak izi teknolojisidir. Parmak izi olay yerlerinde belli şartlarda bir müddet kalabilmesi ve kişileri birbirinden ayırt etmedeki güvenilirliği açısından kolluk kuvvetleri açısından son derece önemlidir. Fotoğrafları alınarak arşivlendiği için olsa gerektir ki Osmanlı polisi Parmak izi konusunu fotoğrafla birlikte değerlendirmektedir. 1910 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde parmak izi konularında görev yapmak üzere Daktiloskopi Şube Reisliği ismiyle bir birim kurulmuştur. Kadroda parmak izinden faydalanılmaya başlanması polis okullarında bu konuda eğitim verilmesini beraberinde getirmiştir. Corci Efendi'nin yukarıda adı geçen eserinde parmak izi konusunda da detaylı bilgiler verilmektedir (Yılmaz, 2015:115). 1915 nizamnamesinde de parmak izi ve fotoğraf konuları birlikte değerlendirilmekte ve parmak iziyle ilgili malzemelerin de satın alınmasının ilgili talimata göre yapılması gerektiği belirtilmektedir (Çebitürk, 2009: 149).

Selanik'le ilgisi olmasa bile Osmanlı polisinin dönemin yeniliklerine adaptasyon kabiliyetini gösteren önemli bir olay da 1917'de Dersaadet polis okulu için satın alınan sinema makinesi olmuştur. Polis okullarının daha 1907'de açılmaya başladığı düşünüldüğünde 10 yıllık sürede eğitim süreçlerinde zamanın son teknolojilerini kullanacak duruma gelmesi, hem eğitime hem de teknolojiye verilen önemi göstermektedir. Aşağıda satın alınan sinema makinesinin fotoğrafı görülmektedir.

Fotoğraf 6: Dersaadet polis okulu için satın alınan sinema makinesi (1917)

(Yılmaz, 2015: 110).

Selanik polis teşkilatının en önemli sorunu personel ve lojistik kaynaklarının yetersizliği olarak göze çarpmaktadır. Personel yetersizliği yöneticilerin hep gündeminde olmuştur. Polis müdürleri, valiler yazılarla durumu merkeze bildirmiş, müfettişler konuyu raporlarına almışlar, il düzeyinde çözüm üretmek adına jandarma birliklerinden faydalanılma düşünülmüş fakat bir türlü çözüm üretilmemiştir. Nahiyelerde, hatta kazalarda sadece 1 veya 2 görevlinin bulunması bu alandaki ihtiyacı açıkça göstermektedir. Personel alanındaki sorunlar sadece sayısal yetersizlikten ibaret olmayıp nitelik konularında da kendini göstermektedir. Merkezi idarenin çözebileceği bu durum 1907’de ilk polis okulunun Selanik’te açılmasıyla düzelmeye başlamıştır.

Lojistik alanında maaş, üniforma, silah/teçhizat, hizmet binaları gibi birçok alanda sorunlar yaşandığı görülmektedir. Tüm bu sorunları ülkenin genel durumundan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Devletin içinde bulunduğu askeri, idari, siyasi ve mali sıkıntıların tüm kurumlara olduğu gibi polis teşkilatına da yansımaları kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat yaşanan birçok sıkıntıya rağmen özelde Selanik genelde tüm ülke polisinin dönemin teknolojik gelişmelerini başarılı bir şekilde takip ettiği görülmektedir. Otomobil, bisiklet, telefon, fotoğrafçılık, parmak izi gibi dönemin en son gelişmelerine kolayca adapte olarak görev pratikleri içerisinde kullanmaya başladıkları görülmektedir.

IV. BÖLÜM

SELANİK'TE ASAYİŞ

4.1. Tarihi Süreç İçerisinde Selanik'te Asayiş ve Etkili Faktörler

XV. yüzyıl itibariyle Osmanlı'da şehirler için alınan asayiş tedbirleri Selanik için de geçerli olup, emniyet ve asayişin sağlanması, yangınların önlenmesi gibi konular valinin görevidir. II. Murat Selanik'i aldıktan sonra bizzat vergi muafiyeti tanıdığı Hıristiyan köylü ve çiftçilerden oluşan ve surlarda devriye gezen bir grup oluşturmuştu. Ayrıca muhtesip yardımcısıyla beraber her hafta un pazarına ve mezbahalara gidiyor, ağırlık ve ölçüler ile satılan malları kontrol ediyor, kölelerin davranışlarını takip ederek düzenli olarak ibadet etmelerini sağlıyor, halkta ayyaşlık ve sefahat olup olmadığını denetliyordu. Kadı da hakim ve noter görevleriyle vazifesinin başındaydı. Çarşı-pazar ve mahallelerde asayişini temin etmeleri için ücretleri halk tarafından karşılanan pazvantlar görevlendirilmişti. Bu görevliler sokaklarda devriye geziyor ve saat başlarında madeni uçlu değneğini yerdeki taşlara vurarak görevinin başında olduğunu ilan ediyordu (Mazower, 2013:65, 66).

Şehir surları her ne kadar dış tehditlere karşı yapılıyor olsa da özellikle geceleyin asayişe de olumlu katkılar yapmaktaydı. Selanik surları 1870'lerdeki yıkıma kadar şehrin güvenliğini sağlayan unsurlardan biri olmuştur. İşledikleri suçlardan dolayı idam edilenlerin cesetleri ibret-i alem için bir müddet sur kapılarının yakınında bulunan ağaçlara asılarak teşhir ediliyordu. Kapılarda görevli muhafızlar mal getiren köylü ve tüccarlardan vergi almanın yanı sıra şehre gelen yabancıları da kontrol ediyordu. Gece belli bir saatten sonra kapılar kapatılıyor, giriş yapmak isteyen yabancılar içeriye alınmadığı gibi içeridekiler de dışarıya çıkamıyorlardı. Şehirde ikamet edenlerle yabancılar arasında keskin bir çizgi vardı. Anlaşıyor ki Osmanlılar yersiz-yurtsuz göçmenler ile yabancıları asayişini bozucu unsurlar olarak görüyordu (Mazower, 2013:137).

Ukraynalı bir siyasi göçmen olarak Osmanlı'ya sığınan Orlyk, 1722 yılında ikamet etmesi için Selanik'e gönderilmiştir. Orlyk'in günlüğüne göre bu dönemde

şehir tam bir asayişsizlik içerisinde bulunuyordu. Korsanlar denizde yolcuları tehdit ediyor, sokaklar diledikleri gibi hareket eden yeniçeriler ve başıbozukların naraları ve silah sesleriyle inliyor, işlenen suçlar ise cezasız kalıyordu. Bu durum, düzenli bir polis gücü bulunmadığından XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Sokaklarda nadiren devriye gezen gece bekçileri kaldırımlara vurarak ses çıkarttıkları değnekten başka bir silah taşımadıklarından, bir olayla karşılaştıklarında müdahale etmekten kaçınıyorlar, bu sebeple muhtarın bir araya getirdiği gençler güvenliği sağlamaya çalışıyordu. Şehir merkezi hırsız ve yankesicileri, liman çevresi ise denizcilerden müşteri bulmaya çalışan fahişeleri kendisine çekiyordu. Polisin olmayışı suçluların toplandıkları kahve, gazino ve hamam gibi umuma açık yerlerin denetim dışı kalmasına sebep oluyordu. Suç işlendikten sonra ise kolektif sorumluluk devreye girerek ahalinin suçluyu bulması bekleniyordu (Mazower, 2013:154, 190-195). Görüldüğü gibi dönem itibariyle Selanik'te asayiş oldukça sıkıntılı bir durumdadır. Şehrin kozmopolit yapısı, farklı dini ve etnik kimlikler, gün geçtikçe artan nüfusu, etkin bir güvenlik teşkilatının olmaması bu durumun nedenleri arasındadır. Bu noktada şehrin asayişini bozan faktörleri daha yakından incelemek faydalı olacaktır.

Tarihi süreçte Selanik'in asayişini bozan faktörlerden birisi disiplinsiz askerler olmuştur. Osmanlı döneminde limanı ve coğrafi olarak bulunduğu yer itibariyle Selanik, sefere çıkacak askerlerin toplanma noktalarından birisi olmuştur. Şehir, ister karadan ister denizden sefer yapılacak olsun, art bölgelerden toplanan askeri birlikler için bir merkez konumundaydı. Kışlalar yeterli olmadığı için toplanan askerler han ve kervansaraylarda kalıyor böylece günlük hayatın içine girebiliyorlardı. Bu düşük ücretli ve disiplinsiz asker grubu şehir için tam bir bela oluyor, hırsızlık, gasp, tecavüz, öldürme gibi suçlar işlemelerinden dolayı daha gelmelerinden evvel halk tedirginliğe düşüyordu. 1734'te Suriye'ye gidecek askerler şehirde tam bir asayişsizlik estirmişler, işledikleri suçlarla halkı canından bezdirmişlerdi. 1788'de ise şehirde iki ay kalan 15.000 kişilik bir birlik sebebiyle dükkanlar bir müddet açılmamıştır (Mazower, 2013:139, 140).

Selanik'te asayiş bozan askeri kökenli diğer bir etmen de yeniçerilerdir. Yeniçeriler şehrin kapılarını ve kulelerini koruyan, çarşı ve mahallelerde devriye

gezen, devletin asayışı sağlamakla görevlendirdiği en önemli birim olup zenginler genellikle onlardan korumalar tutuyorlardı. Buna rağmen zaman içerisinde şehrin asayışı için bizzat kendileri önemli bir tehdit haline gelmişlerdir. Selanik'teki yeniçeriler, sayıları 1.200 ile 2.000 arasında değişip silahlı piyadelerden oluşan şehir içi birlikler ve yeniçeriliğe kaydı olmakla birlikte kendileri esnaf ve tüccarlık yapmakta olan iki gruptan oluşuyordu. Yeniçeriler günlük işlenen adiyattan suçlarla asayışı bozdukları gibi zaman zaman ayaklanarak hatta bu konuda halka da önderlik yaparak kargaşa çıkarıyorlardı. 1753'de önderlik yaptıkları bir grup ayaklanarak ekmek kıtlığına sebep oldukları iddiasıyla Frenk Mahallesiindeki fırınları yakıp yıktılar. İdare, şehirden tahıl ihracını yasaklayarak olayları bastırabildi. 1789'da ise İstanbul'a tahıl gönderilmesini protesto eden bir grubun çıkardığı olaylar elebaşlarının yakalanarak idamıyla önlenildi (Mazower, 2013:140-142).

İstanbul'da huzursuzluk çıkaran bir grup yeniçerinin XVIII. yüzyıl başlarında taşraya sürülmesi Selanik'teki ortamı daha da kötüye götürmüştür. 1743'te şehirde her gün cinayetler işleniyordu. Cemaat liderleri konuya Selanik yerelinde çözüm bulunamayacağını anladıklarından padişaha mektup yazarak yeniçerilerin işledikleri suçların önlenmesi için yardım istediler. 1753 yılında 500 yeniçeri toplanarak rüşvet alan bazı devlet görevlilerinin kendilerine teslim edilmesini istediler. Yeniçeri ağası kendilerini durdurmak isteyince üzerine ateş açtılar. Ağa İstanbul'a kaçarak canını kurtardı. Sadece bu olayda üç cinayet işleyen yeniçeriler, şehir için tam bir kabus haline gelmişti. Bu durum 1826 yılında ocağın kapatılmasına kadar bu şekilde devam etmiştir (Mazower, 2013:142-144).

Selanik'in asayışı konusunda değinilmesi gereken bir konu da Arnavutlardır. Selanik, Arnavutluk'la İstanbul arasında bir bölgede bulunmakta ve XVIII. yüzyıl ortalarında duvar ustası, muhafız, tüfekçi, bozacı, tellak, çoban ve celep olarak binlerce Arnavut'u barındırmaktadır. Yeniçerilere güvenemeyen birçok paşa ve büyük toprak sahibi emrinde silahlı Arnavutlar bulunduruyordu. Sert mizaçları ve suça meyilli yapılarıyla Arnavutlar yeniçeriler kadar asayışı tehdit eder hale gelmişlerdi. Arnavutlar konusunda Selanik'teki rahatsızlıklar aynı şekilde başkentte de hissedildiğinden 1730 yılında İstanbul'daki Arnavutların sürgün edilmesi kararı alındı. Bu karar İstanbul'u rahatlatmış olsa bile taşradaki suçları arttırmıştır. XVIII.

yüzyıl ortalarında devlet Arnavutlar konusunda daha ciddi tedbirler alınması gerektiğinin farkında olmasına rağmen Osmanlı-Rus savaşları sebebiyle bunu ertelemiştir. 1779 yılında 30.000 kişilik bir kuvvet Arnavutların üzerine sevk edilmiş, Selanik valisi de bu ortamdan yararlanarak kendi maiyetindekiler de dahil olmak üzere 4.000 Arnavut'u şehirden sürerek sadece uzun zamandır şehirde yaşayan az sayıda kişiyi bırakmıştır. Fakat Selanik için bu tedbirler de çözüm olmayıp Arnavutlar 1793 yılında tekrar sorunlar çıkarınca padişah bir fermanla şehrin Arnavutlardan ve doğru dürüst bir mesleği olmayıp asayiş bozan kişilerden temizlenmesi emrini vermiştir (Mazower, 2013:144-147).

Asayiş olumsuz etkileyen faktörlerden birisi de Hıristiyan ve Yahudiler arasındaki ilişkilidir. Bu iki grup arasında süre gelip giden gerginlik sebebiyle şahıslar arasındaki adi olaylar bile kısa zamanda toplumsal hatta siyasal bir krize dönüşebilmekteydi. Hıristiyanlar arasında özellikle paskalya dönemlerinde Yahudi karşıtı duygular su yüzüne çıkıyordu. 1847'de Atina'da toplanan bir kalabalığın İngiliz vatandaşı bir Yahudi'nin evini yağmalaması İngiltere'nin Pire'yi kuşatmasına kadar varmıştı. 1852'de ise iki sarhoş Rum'un tartışma sonucu bir Yahudi'yi öldürmesi, valinin de olayları gerektiği gibi yönetememesi iki cemaat arasında yeni bir gerginliğe sebep olmuştur. Cemaat liderlerinin vaazlarındaki keskin söylemler Selanik'i tam bir kargaşaya sürüklemiş, bir kaç ay süren, İngiliz ve Yunan konsoloslarının da devreye girdiği olaylar başhaham ve başpiskoposun anlaşmalarıyla çözümlenebilmiştir. Bu olaylardan da anlaşılacağı üzere her şey cemaat liderlerinin ilişkilerine bağlıydı. Karşılıklı güvensizlik ortamı bu şekilde hep var olmuştur (Mazower, 2013:190-195). Cemaatler arasındaki bu gergin atmosferde sıkça işlenen adi cinayetler failler tarafından milliyetçi ve vatansever duygularla işlenen siyasi cinayetler şekline büründürülebiliyor, zaman zaman da siyasi cinayetlerin işlendiğine şahit olunuyordu. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarında taşrada yaygın olarak işlenen bu suçlar şehirlerde de sıradan bir durum haline gelmiştir (Anastassiadou, 2010: 364, 365).

1870'lerde eşkıyalar Selanik vilayetinin her tarafında faaliyetlerine devam ediyorlardı. Taşra eşkıya grupları tarafından parsellenmişti. Calayero ve Karabatak çeteleri Olimpos Dağı eteklerinde, Kara Hüseyin çetesi Kilkis civarında, asker

kaçakları ve Çerkezler de Kassandra Yarımadası'nda hüküm sürüyordu. Şehrin ileri gelenleri ya da onların yakınları, büyük toprak sahipleri ve yabancılar sıklıkla kaçırılıyor ve yüklü fidyeler karşılığında serbest bırakılıyorlardı (Mazower, 2013: 344).

Bölgedeki yetkililerin temel görevlerinden birisi eşkıya ile mücadele olmasına rağmen bu görevini ihmal eden hatta eşkıyaya göz yumma karşılığında menfaat elde eden yöneticiler de yok değildir. Serez Sancağı'nın kuzeyindeki topraklarda 25 yıldır eşkıyalık yapan Donsos isimindeki Bulgar çete reisi bölgedeki memurların menfaat karşılığında göz yummaları sonucunda halk üzerinde tam bir korku imparatorluğu kurmuştu. 1900 yılında Menlik kazasında 400 neferlik bir askeri kuvvet olmasına rağmen şehir sakinleri eşkıya korkusundan kaza sınırlarına beş dakikalık bir mesafedeki bağlarına gidemiyorlar, komşu köylerdeki pazarlara gidip gelmek isteyenler ise yolculuğu ücret karşılığında jandarma korumasında yapıyorlardı. (Abbott, 2013: 97, 148). Yine 1900 yılında Petriç kazası çevresinde eşkıyalık olayları oldukça artmıştı. Kazaya yakın bin bölgedeki köprü inşaatına nezaret eden bir İtalyan mühendisin eşkıyaların elinden kurtularak Petriç'e sığınması üzerine kaymakam kendisini muhafızlar eşliğinde Selanik'e göndermişti. Kaymakamın bu hareketinde devlete sığınan bir yabancıyı koruma duygusu ön plana çıksa bile aynı zamanda devleti bir sorumluluktan kurtarma kaygısı da vardır. Çünkü eşkıyalar bir yabancıyı kaçırdıklarında 10.000-15.000 Sterlin arasındaki fidyeyi genel olarak devlet öder, bunu da çevre halktan toplardı. Nitekim 1880'lerde kaçırılan bir İskoçya vatandaşının kurtarılması için devlet 15.000 Osmanlı lirası ödemek zorunda kalmıştı. Buna karşılık bir Osmanlı tebaası aynı duruma düşerse fidyeyi kendi ödemek durumundaydı. Olayların devam etmesi üzerine Petriç kaymakamı kazada bulunan asker ve jandarmalardan birini konağı korumak üzere bırakarak geriye kalanlarla suçluları takibe bizzat çıkmıştır (Abbott, 2013: 43, 162, 163).

Alınan tedbirlere rağmen eşkıyalık hareketleri artarak devam etmiştir. Eşkıyalar zaman zaman jandarma kuvvetleriyle silahlı çarpışmalara girmekten geri durmamışlardır. 30 Temmuz 1912 tarihinde Kevkil kazasında eşkıyaların 2 kişiyi öldürüp bir kişiyi yaralamaları üzerine olaya müdahale eden jandarmaya da ateş açılması üzerine 2 eşkıya öldürülmüş, 2 jandarma ise yaralanmıştır. Devletin

tüm çabalarına karşın bir türlü önleyemediği eşkıyalık hareketlerinden muzdarip olan ahali -27 Temmuz 1912 tarihinde Kisendire kazası halkının kendilerine zulmeden bir eşkıyayı yakalayarak boğazını sıkıp öldürmesi olayında olduğu gibi-bazen kendi başının çaresine bakmak zorunda da kalmıştır (BOA.DH. EUM. EMN.95/3).

Tarihi süreç içerisinde Selanik vilayetinin genel asayiş durumu ve asayiş etkileyen faktörler bu şekilde incelendikten sonra polisin görevde olduğu dönemler içerisindeki asayiş durumu incelenecektir. Öncelikle suç ve failer sayısal olarak ortaya konmaya çalışılacak, daha sonra ise işlenen bazı suçların üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

4.2. 1891-1912 Arası Suç ve Suçlular

Şehirlerin asayiş durumunu doğru şekilde değerlendirebilmek için suç istatistiklerini incelemek gerekir. Hangi suçların ne oranda, kimler tarafından, nerelerde işlendiği, idarenin bu suçları aydınlatma ve failerini yakalamadaki başarı oranı, faili meçhul olaylarla, firarları takip hususunda yaptığı çalışmalar bu istatistiklerde görülebilir. Suç istatistikleri toplumdaki suç ve suçlular hakkında önemli bilgiler içermesine rağmen hiç biri belli bir zaman ve mekandaki toplam suç sayısını veremez. Çünkü resmi istatistikler suçların sadece devlet makamlarına yansıyan miktarını gösterebilir. Geride çeşitli sebeplerle istatistiklere yansımamış suçlar da vardır. Resmi suç istatistikleri yanı sıra kriminolojik araştırmaların sonucu olarak ortaya konan istatistikler de yapılmaktadır. Fakat bunların da belirlenen zaman zarfında herhangi bir şehir veya ülkenin her köşesindeki suçu kayıt altına alması mümkün değildir (Dönmezer, 1967: 23, 24).

Tüm suçların istatistiklere yansımamasının çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle toplum muhtar, dini önderler, eşraftan kimseler gibi kişilikleriyle bazı küçük suçları devlete yansımadan çözüme kavuşturabilmektedir. Ayrıca başvuru makamlarına ulaşmanın zorluklarından dolayı özellikle kırsal bölgelerde mağdurlar suçu sineye çekebilmektedir. Bürokrasiyle uğraşmak istemeyenleri veya adli makamlardan istenilen sonucu alacağından şüphe duyanları da bu kategoriye ekleyebiliriz. İşlenildiği halde kayıtlara her zaman yansımayaabilen bir suç kategorisi de genellikle şikayetçisi olmayıp ortaya çıkması çoğu zaman kolluk kuvvetlerinin gayretine kalmış

olan suçlardır. Kumar, uyuşturucu satmak, günümüzde suç olmayan fakat geçmişte suç kabul edilen zina bu neviden suçlardır. İstatistiklerin zayıf bir yönünü de, kolluk kuvvetlerinin başarılı görünme arzusundan dolayı bazı faili meçhul olayları kayıtlara yansıtmaması oluşturmaktadır. Tüm bunlara rağmen suç yoğunluğunu anlayabilmek için istatistiklerden başka yol yoktur.

Osmanlı'da Tanzimat'tan sonra istatistiklere verilen önem artmaya başlamış, II. Abdülhamit döneminde suç sayıları da dahil olmak üzere bu konunun devlette organize edilerek yaygınlaştırılması için düzenlemeler yapılmıştır. 1891'de Şuray-ı Devlet'e bağlı olarak çalışmak üzere Bab-ı Ali İstatistik Encümeni kurulmuştur (Aksu, 2017:127). Fakat daha bu kurul kurulmadan 1878'den itibaren vilayet, sancak ve kazalarda meydana gelen suçların aylık istatistikleri tutularak Dahiliye Nezareti'ne bildirilmekteydi. Savaş ve başka sebeplerden dolayı bu cetvellerin düzenli olarak merkeze gönderilmesinde zaman zaman sıkıntılar yaşandıysa da İmparatorluğun sonuna kadar bu uygulama devam etmiştir (Gül, 2013: 6,7). İlgili talimata göre mülki amirler ile polis ve jandarma komutanları tarafından mühürlenerek onaylanması gereken söz konusu cetvellerin düzenli olarak gönderilmesine büyük önem verilmiş ve bu konuya gerekli ehemmiyeti vermeyerek kusurlu davrananlara ciddi cezalar ön görülmüştür. Kazalar meydana gelen olayları ay sonunda sancaklara, sancaklar kazalardan gelen bilgileri birleştirerek vilayete, vilayet de Dahiliye Nezaretine bildirmekle yükümlüdür. Bölgesinde meydana gelen bir olayı gizleyen memur görevinden azledilecek, gerekiyorsa başka cezalara da çarptırılacaktır. Mutasarrıf veya kaymakamlardan bu konularla ilgili gecikmelere sebep olanlara birincisinde vilayet tarafından uyarı yapılacağı, ikincisinde bir aylık maaşının kesileceği, üçüncüsünde ise memuriyetten çıkarma cezası verileceği hüküm altına alınmıştır (BOA.DH. EUM. EMN.95/3).

Tüm vilayetler gibi Selanik vilayeti de suçların kayıtlarını tutarak merkeze bildirmiştir. Bu istatistikler genel suçlar (ceraim-i umumiye) ve ağır cezalı suçlar (cinayet) cetveli olarak iki ana grupta toplanmakta, yangın, intihar gibi konularda da ayrı cetveller tutulmaktadır. Bu cetveller olay sayısı, failin bilinip bilinmediği, biliniyorsa yakalanıp-yakalanmadığı, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, ikamet yeri, tabiiyeti, olayın sebebi, yangınlardaki can ve mal kayıpları gibi birçok bilgiyi

kapsamaktadır. Cetveller, şehir-kırsal bölge ayrımı yapmadan tüm mülki sınırları kapsamakta ve ilgili talimata uygun olarak mülki amir, polis müdür veya komiserleri ile jandarma komutanları tarafından onaylanmaktadır. Bu şekilde düzenlenen evrak ise vali tarafından imzalanarak merkeze gönderilmektedir (BOA.DH. EUM. EMN.95/3; BOA. DH. EUM. THR.82/17). Dolayısıyla Osmanlı suç istatistiklerinde polis-jandarma bölgesi ayrımı yapılmamakta, kayıtlar tüm mülki sınırları kapsamaktadır. Çalışmamızdaki veriler de bu usule uygun olarak vilayet genelini yansıtmaktadır.

Selanik suç istatistiklerini incelemeye başlamadan önce Osmanlı hukuk sistemindeki suçların kabahat, cünha ve cinayet ayrımına değinmek faydalı olacaktır. Osmanlı'da 1858 tarihli ceza kanununa göre suçlar cinayet, cünha ve kabahat olarak üç bölüme ayrılmış olup bu sınıflandırma suçlara uygulanan cezalara göre yapılmıştır. Bir haftaya kadar hapis ile 100 kuruşa kadar para cezasını gerektiren suçlar kabahat olarak adlandırılmaktadır. Üç seneye kadar hapis, üç ay ile üç sene arasında sürgün, üç ay ile altı sene arasında memuriyetten çıkarma cezalarını gerektiren suçlar cünha, idam, kürek, kalebentlik, sürgün, memuriyetten çıkarma, medeni haklardan mahrumiyet cezasını gerektiren suçlar ise cinayet olarak vasıflandırılmaktadır (Öztop, 2015: 76).

4.2.1. Suç Sayıları

1891/1892 yılında Selanik vilayetinin genel nüfus ve suç istatistiki aşağıdaki gibidir.

Tablo 25: Vilayet geneli nüfus ve suç istatistiki (1891/92)

Şehri	Nüfus	Cinayet suçları	Diğer suçlar	Toplam suç	1.000 kişiye düşen suç
Selanik Sancağı					
Selanik Kazası	99.884	196	857	1.053	10.5
Istıramca //	33.819	15	141	156	4.6
Aynoroz //	5.190	0	0	0	0
Tikveş //	40.780	23	28	51	1.2

Şehri	Nüfus	Cinayet Suçları	Diğer Suçlar	Toplam Suç	1.000 kişiye düşen suç
Doyran //	28.089	17	115	132	4.6
Avrethisar //	41.756	15	153	168	4.0
Katrin //	16.961	4	68	72	4.2
Karaferye //	36.368	0	321	321	8.8
Kisendire //	40.110	28	257	285	7.1
Köprülü //	49.304	25	209	234	4.7
Kevkil //	42.376	29	116	145	3.4
Langaza //	44.222	14	177	191	4.3
Vidin //	54.530	25	195	220	4.0
Yenice Vardar Kazası	42.744	17	204	221	5.1
Serez Sancağı					
Serez Kazası	83.466	82	675	757	9.0
Zihne //	32.733	13	203	216	6.5
Demirhisar //	41.655	16	154	170	4.0
Petriç //	26.767	7	180	187	6.9
Menlik //	22.076	11	125	136	6.1
Cuma-i Bala Kazası	24.447	10	152	162	6.6
Razlık //	29.163	53	80	133	4.5
Nevrekob //	73.600	19	220	239	3.2
Drama Sancağı					
Drama Kazası	44.304	22	421	443	9.9
Kavala //	15.167	6	200	206	13.5
Sarışaban //	16.852	5	68	73	4.3
Piraveşte //	17.189	3	50	53	3.0
Genel Toplam	1.003552	655	5.369	6.024	6.0

(1312 Selanik Salnamesi, 502-506, 546)

Tablo 25'te adliye kayıtlarına göre Selanik vilayetinde bir sene zarfında meydana gelen cinai suçlarla diğer suçların sayıları görülmektedir. Fakat ilk defa adli mercilere yansıyan olaylarla eksikliklerinden dolayı temyiz mahkemelerinden geri

gönderilen dosyaların aynı sıra numarasıyla işlem görmesi v.b. bazı sebeplerden dolayı sene zarfında meydana gelen suçları tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir (1312 Selanik Salnamesi, 549). Bu yanıtıcı taraflarına rağmen yukarıdaki rakamlar vilayetteki suç sayılarıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir

1891/92 yılı itibariyle suçlar genel olarak sancak merkezleri olan Selanik, Serez ve Drama’da toplanmış gözükmektedir. Toplam 6.024 suçun % 37,4’üne karşılık gelen 2.253’ü bu şehirlerde işlenmiştir. Oysa bu üç şehir vilayet toplam nüfusunun % 22,6’sını barındırmaktadır. Tablo 25’te de görüldüğü gibi 1.000 kişiye düşen suç oranı vilayet genelinde 6 iken bu rakam Selanik merkezde 10,5, Drama’da 9,9 Serez’de ise 9’dur. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi bu üç şehrin toplam suç oranı vilayet ortalamasının üzerindedir. Bu durum nasıl izah edilmelidir? Selanik’in vilayet merkezi, diğer iki şehrin sancak merkezi olmaları bu sonucu doğurmaktadır. Bu gibi yerlerin taşraya göre daha kozmopolit yapıları, ticaret, ulaşım ve bürokrasinin merkezi olmaları, yakın bölgelerden insanların değişik sebeplerle sıkça buralara gelmelerinden dolayı gündüz nüfuslarındaki artış v.b. sebeplerle daha yoğun suç işlenmesi beklenen bir sonuçtur.

1.000 kişiye düşen suç sayısında vilayet ortalaması 6 iken Kavala kazası 13,5 ile ilk sırada yer almakta, Kavala’yı yine sancak merkezleri takip etmektedir. Kavala, tütün ticaretinin merkezi ve önemli bir liman şehri olmasından dolayı dışarıdan mevsimlik işçi alan kozmopolit bir kazadır. Bu sebeplerle en yoğun suç işlenen şehir konumundadır. Dikkat çekici bir diğer husus ise Aynoroz kazasında hiç suç işlenmemiş olmasıdır. Nüfusunun çok az ve genel olarak keşişlerin ikamet ettiği bir bölge olması bu sonucu doğurmuş olmalıdır. Söz konusu yılda suç işlenmemiş olması kazada polise ihtiyaç olmadığı anlamına gelmemektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde 1890’lı yıllar ve devamında bu kazada da polis teşkilatının görevde olduğu kayda geçirilmişti. En az suç işlenen kazalardan birisi de Tikveş’tir. 40.780 nüfuslu kazada bir yılda sadece 51 suç işlenmiştir ki 1.000 kişiye düşen yıllık suç sayısı 1,2 gibi oldukça düşük bir miktardadır.

Tek başına suç sayıları bir gerçekliği ifade etse de, başka vilayetlerle karşılaştırmadan anlamlı hale gelmeyecektir. Aşağıdaki tabloda ise tablo 25’te

verilen Selanik suç sayıları Konya vilayetinin bir yıllık suç sayıları ile karşılaştırılmaktadır.

Tablo 26: Selanik ve Konya vilayetleri suç sayıları karşılaştırması (1891/1913)

Vilayet	Yıl	Nüfus	Suç sayısı	1000 kişiye düşen suç sayısı
Selanik	1891	1.003.552	6.024	6
Konya	1913	274.856	3.900	14

(1312 Selanik Salnamesi, 546; Yılmaz, 2012:72)

Tablo 26’da görüldüğü üzere nüfusa göre oranlandığında Selanik’te daha az suç işlenmektedir. İki veri arasında 20 yılı aşkın bir zaman olduğu, Konya’da daha fazla suç işlenmesinin bir nedeninin zamanın getirdiği sosyal problemlerden kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Fakat Selanik vilayetinde 1912 yılının Nisan/Mayıs ayında (bir ay) 513 suç işlendiği (Tablo 27) göz önüne alındığında yıl ortalamasının 1891/92 yılından çok farklı olmayacağı sonucuna varılmaktadır. Şehirlerin suç sayılarını inceledikten sonra suç türlerine bakmak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Aşağıdaki genel suçlar (ceraim-i umumiye) cetvelinde 1912 Nisan/Mayıs ayı vilayet geneli suç çeşitleri, sayıları ve failleriyle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 27: Vilayet geneli suç istatistiki (1912 Nisan/Mayıs)

Suçun cinsi	Olay Sayısı			Fail Sayısı			
	Faili Meçhul	Faili Bilinen	Toplam	Yakalanan	Firar	Erkek	Kadın
Devletin harici emniyetini ihlal							
Devletin dahili emniyetini ihlal	1	1	2	9	1	10	
Yol kesme		2	2		13	13	
Yol kesenlere yataklık		1	1	3		3	
Devlet malı üzerinde hırsızlık							
Rüşvet		2	2	2	1	3	
Kasten öldürme	2	10	12	16	2	18	
Taammüt olmaksızın öldürme		8	8	8	6	13	1

Suçun cinsi	Olay Sayısı			Fail Sayısı			
	Faili Meçhul	Faili Bilinen	Toplam	Yakalanan	Firar	Erkek	Kadın
Zehirleyerek öldürme							
Katl-i usul (üstsoy öldürme)	2	2	4	2	2	4	
Katl-i füru' (altsoy öldürme)		1	1		1	1	
Öldürmeye teşebbüs		4	4	3	1	4	
Okunamadı							
Tecavüz		11	11	12		12	
Tecavüze teşebbüs		4	4	5		5	
Zorla kız kaçırmak		11	11	13		13	
Sahtekarlık		1	1	1		1	
Kalpazanlık							
Kundakçılık	2		2				
Tehdit							
....telef-i nefis							
Çocuk düşürme		1	1	1		1	
Gece toplu olarak yolda hırsızlık		1	1	2		2	
Meskun mahalde duvar delerek ya da kapı kırarak hırsızlık	1	9	10	10		10	
Geceleyin, silahlı olarak duvar aşarak ve cebir şiddet göstererek hırsızlık		3	3	4		4	
Silah teşhiri		18	18	21	2	23	
Kolluk kuvvetlerine sövme ve hakaret		22	22	27		26	1
Mağpus kaçırmak, suçluları gizlemek		2	2	2		2	
İzinsiz olarak resmi işleri yapmak		4	4	5		5	
Kalp (bozuk akçe sürücülüğü)							
Darp ve yaralama	4	115	119	150	6	142	14
Okunamadı							

Suçun cinsi	Olay Sayısı			Fail Sayısı			
	Faili Meçhul	Faili Bilinen	Toplam	Yakalanan	Firar	Erkek	Kadın
Fuhşa aracılık		1	1	2		1	1
El ile sarkıntılık		1	1	1		1	
Usul ve nizam haricinde.....tevkif							
Yalan şahadet ve yemin		4	4	4		4	
Kötü söz söyleme							
Küfür, hakaret ve iftira		18	18	23		23	
Dolandırıcılık							
Yankesicilik ve gasp		42	42	46		45	1
Adiyen hayvan hırsızlığı	1	9	10	13		13	
Emniyeti su-i istimal		3	3	3		3	
Kumar ve piyango oynatmak		2	2	2		2	
İnsanların mal, emlak ve erzakını yakma, telef etme		25	25	46		44	2
Mühür bozma, emanet eşya ve resmi evrakı mülkiyetine geçirme							
İzinsiz matbaa kurmak ve zararlı yayın yapmak							
Matbuat suçları							
Çocuk değiştirme ve çalma							
Telgraf muhaberatını ihlal							
Yasak yayın eşya satmak							
Yabancı imtiyazlarına saldırı							
Eski eserleri tahrip							
Mürur tezkeresi ve pasaport sahtekarlığı		6	6	6		6	
Serserilik		2	2	2		2	
Sarhoşluk		41	41	43		43	
Çeşitli küçük suç ve kabahatler	1	108	109	128		123	5

Suçun cinsi	Olay Sayısı			Fail Sayısı			
	Faili Meçhul	Faili Bilinen	Toplam	Yakalanan	Firar	Erkek	Kadın
Adi hırsızlık		4	4	7		7	
Toplam	14	499	513	622	35	632	25

(BOA. DH. EUM. THR.82/17)

Tablo 27’de görüleceği üzere istatistiklerde 57 suç çeşidi sayılmakta olup söz konusu ay itibariyle hiç işlenmemiş suçların da tabloda yer alması, dönemin kolluk kuvvetleri tarafından takibi gereken fiillerin bunlarla sınırlı olduğunu göstermektedir. Vilayet genelinde bir aylık sürede 513 suç işlenmiş, 657 kişi bu suçlarda fail olarak yer almıştır. Bu olayların 294’ü şehirlerde, 219’u ise kırsal bölgelerde meydana gelmiştir.(BOA. DH. EUM. THR.82/17) 513 suçun sadece 14’ünün faili meçhul kaldığı, faillerin 35’inin firari durumda olduğu göz önüne alındığında kolluk kuvvetlerinin suç aydınlatma ve yakalama açısından oldukça başarılı oldukları ortaya çıkmaktadır. Faillerin % 96’dan fazlasının erkeklerden oluştuğu, kadınların 14 darp, 5 çeşitli küçük suç ve kabahat, 2 insanların mal, emlak ve erzakını yakma, telef etme, 1 öldürme, 1 kolluk kuvvetlerine hakaret, 1 fuhşa aracılık, 1 yankesicilik olmak üzere 25 suç işledikleri görülmektedir.

Darp ve yaralama 119 olayla bir aylık sürede vilayet genelinde en çok işlenen suç durumundadır. Bu olaylara 156 kişi fail olarak katılmış ve bunlardan 6’sı firar etmiştir. Faillerin 142’si erkek iken 14’ü kadınlardan oluşmaktadır. Kişilere karşı işlenen şiddet içerikli suçlar kategorisinde, değişik şekillerde 25 öldürme, 4 de öldürmeye teşebbüs olayı meydana gelmiştir. Bu olaylarda kaç kişinin öldürüldüğü belli olmamakla birlikte 40 erkek ve 1 kadının fail olarak yer aldığı tablodan anlaşılmaktadır. Usul ve fûru’ bir kimsenin kendinden öncekileriyle sonrakileri, ataları ve çocukları anlamına gelmektedir (Develioğlu, 1986: 1351). Bu durumda belgede katl-i usul ve katl-i fûru’ olarak geçen cinayet şekilleri üstsoya ve altsoya karşı işlenen cinayetler anlamındadır. Cinsel içerikli suçlar bakımından ise 28 olay kayıtlara geçmiştir ki bunların 11’i tecavüz, 4’ü tecavüze teşebbüs, 11’i zorla kız kaçırma, 1’i fuhşa aracılık, 1’i ise elle sarkıntılıktır. Bir aylık sürede 18 silah teşhiri ve 22 güvenlik kuvvetlerine sövme ve hakaret suçu işlendiği göz önüne alındığında

bu suçların da sıkça işlendiği sonucuna varılabilir. Günümüzde mala karşı işlenen suçların çok büyük bir kısmını hırsızlık oluştururken 1912 Selanik’inde yankesiciliğin ilk sırada yer aldığı tablodan anlaşılmaktadır.

Yankesicilik ve gasp genellikle bu işi meslek haline getirmiş kişiler tarafından belli bir tecrübe ve maharetle işlenebilen bir suçtur. Polisiye hizmetlerde mala karşı işlenen suçların aydınlatma oranı, şahsa karşı işlenen suçların aydınlatma oranından her zaman daha düşüktür. Çünkü şahsa karşı işlenen suçlarda faille mağdur arasında bazen geçmişe de dayanan bir ilişki/anlaşmazlık vardır. Oysa mala karşı işlenen suçlarda böyle bir ilişki çoğu zaman yoktur. Ayrıca aydınlatma oranı düşük olan mala karşı suçların içinde en düşük oran, profesyonel failleri sebebiyle yankesicilik ve gasp olaylarındadır. Bu suçun doğası gereği 1912 Selanik’inde de benzer bir durumun geçerli olması gerekir. Buna rağmen işlenen 42 yankesicilik ve gasp suçunun hepsinin faillerinin belirlenerek yakalandığı kayıtlara geçmiştir. Dolayısıyla bu bilgiye ihtiyatlı yaklaşarak suç istatistiklerinin güvenilirliğini zedeleyen hususlardan birisinin burada geçerli olma ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir. Mala karşı işlenen suçlarda ikinci sırada 28 suçla hırsızlık gelmektedir. Tarım toplumlarının genel sorunu olan hayvan hırsızlığı Selanik’te de kendini göstermekte olup meydana gelen 28 hırsızlık olayının 10’u bu alandadır. Hırsızlık suçlarından sadece 2’sinin faili meçhul kaldığı görülmektedir ki suçları aydınlatmadaki başarı bu alanda da kendini göstermektedir.

Devletin harici veya dahili emniyetini ihlal, yol kesme, rüşvet, kumar ve piyango oynatmak, mürur tezkeresi ve pasaport sahtekarlığı gibi devlet ve toplum güvenliğine yönelik suçların ise yoğun olmamakla beraber zaman zaman işlendiği görülmektedir. Bir aylık sürede 2 serserilik suçunun işlendiği kayıtlara geçmiştir. Günümüzdeki kelime anlamıyla serserilik suç mudur? 1907 tarihli nizamnameye göre herhangi bir işle meşgul olmayıp daimi ikametgahı bulunmayan, geçimini meşru yollardan sağladığını ispatlayamayan ve başıboş dolaşan kişiler serseri olarak kabul edilmektedir. Nizamname bu kişiler hakkında polise, buldukları yerleri izinsiz olarak terk etmeme, bir iş bulup çalışma ve bunu idareye haber verme konusunda yazılı olarak tembihatta bulunma görevini vermektedir. Bu süreç işledikten sonra buldukları yeri izinsiz terk eden veya makul sürede iş bulup

çalışmayan kişiler suç işlemiş kabul edilerek ceza mahkemesine çıkarılmaktadır. Kayıtlara geçen 2 serserilik suçunun hikayesi budur. Serserileri kamu düzeni için tehlike olarak gören nizamname mesire alanları, yol, köprü, tren istasyonu gibi halkın yoğun olarak bulunduğu yerlerde bu kişilerin hal ve hareketlerinin takip edilerek şüpheli bir durum görüldüğünde yakalanmaları gerektiğini hüküm altına almıştır (Çebitürk, 2009: 34, 38).

Tablo 27 vilayet genelinde bir ay zarfında işlenen ve resmi mercilere yansıyan tüm suçları kapsamaktadır. Doğal olarak bunların içinde kişiler arasındaki küçük anlaşmazlıklardan kaynaklanan küfür, hakaret v.b küçük suç ve kabahatler gibi olaylar da mevcuttur. Bu gibi olaylar toplum için ciddi bir tehdit oluşturmamakta, alınan basit tedbirlerle sonuca bağlanabilmektedir. Kamu güvenliği için asıl tehlike Osmanlı hukukunda cinayet suçu olarak adlandırılan ve ağır sonuçlar doğuran olaylardır. Aşağıda bir aylık sürede vilayet genelinde meydana gelen cinayet suçları verilmiştir.

Tablo 28: Vilayet geneli cinayet suçları (1912 Temmuz/Ağustos)

Sıra no	Olay		Fail		
	Yeri	Cinsi	Yakalandı	Meçhul	Firar
1	Selanik merkez	Bomba atmak	x		
2	//	//		x	
3	Tikveş	Öldürme			x
4	//	//	x		
5	//	Bomba atarak öldürme	İkisi yakalandı		İkisi Firar
6	//	Öldürme	x		
7	Aynoroz	Öldürme amacıyla yaralama			x
8	Karaferye	Öldürme	x		
9	Doyran	Yangın çıkartmak		x	
10	//	//	x		
11	//	Yaralama	x		
12	//	//	x		
13	//	Öldürme	x		

Sıra no	Olay		Fail		
	Yeri	Cinsi	Yakalandı	Meçhul	Firar
14	//	//	x		
15	//	//	x		
16	Yenice Vardar	//			x
17	//	//		x	
18	//	//		x	
19	//	//	x		
20	//	Öldürme amacıyla yaralama	İkisi yakalandı		Biri firar
21	Kevkil	Öldürme	Jandarmayla girdikleri çatışmada iki şahıs öldürülmüştür.		
22	//	//		x	
23	//	//		x	
24	//	Yaralama		x	
25	//	//		x	
26	Langaza	Öldürme	x		
27	Avrethisar	//	x		
28	//	//	x		
29	//	Yaralama	x		
30	Karacaabad	Öldürme	x		
31	//	//	x		
32	//	//	x		
33	//	//	x		
34	Kisendire	Boğazını sıkarak öldürme	Eşkiya halk tarafından öldürülmüştür.		
35	//	Döverek öldürme	x		
36	//	Tüfekle yaralama			x
37	//	Geceleyin hırsızlık	x		
38	//	Dağa kaldırma		x	
39	//	Öldürme amacıyla yaralama		x	
40	//	//			x
41	Katrin	//		x	
42	//	Yanarak ölme	Kendi sebep olduğu yangında ölmüştür		

Sıra no	Olay		Fail		
	Yeri	Cinsi	Yakalandı	Meçhul	Firar
43	//	Öldürme ve yaralama			x
44	//	Öldürme ve yaralama			x
45	Istramca	Öldürme		x	
46	//	Yaralama		x	
47	Drama merkez	Öldürme	x		
48	Ropçöz	//	Fail intihar etmiştir		
49	//	//			x
50	Piraveşte	//		x	
51	Sarışaban	//	x		
52	//	Kazayla öldürme	x		
53	Siroz merkez	Öldürme			x
54	//	//	x		
55	//	Öldürme için silah teşhiri			x
56	//	Öldürme			x
57	//	Öldürme için silah teşhiri	x		
58	//	Bilinmiyor	Suç bilinmiyor. Fail Divan-ı Harbe teslim		
59	Demirhisar	Öldürme	x		
60	Petriç	//	Biri yakalandı		Biri firar
61	//	//	x		
62	//	//			x
63	//	//	Biri yakalandı		Biri firar
64	//	//			x
65	//	Yol kesme	x		
66	//	Öldürme ve yaralama			x
67	Menlik	Biçilmiş ekini yakma	x		
68	//	Öldürme			x
69	Razlık	Samanlık yakma		x	
70	//	Tahta yakma	Fail kendi tahtalarını yakmıştır		
71	//	//			x

Sıra no	Olay		Fail		
	Yeri	Cinsi	Yakalandı	Meçhul	Firar
72	//	Öldürme			x
73	//	//		x	
74	Zihne	//	x		
75	Cuma-i Bala	//			x
76	//	//			x
77	//	//			x
78	//	Yaralama			x

(BOA.DH.EUM.EMN.95/3)

Tablo 28’de görüldüğü gibi bir aylık sürede vilayet genelinde 78 cinayet suçu işlenmiştir. 49 öldürme, 8 yaralama, 6 yangın çıkartma, 5 öldürme amacıyla yaralama, 2 öldürme amacıyla silah teşhiri, 2 bomba atma, 1 dağa kaldırma, 1 yol kesme, 1 geceleyn hırsızlık, 1 kazayla öldürme, 1 yanarak ölme olayı meydana gelmiştir. Divan-ı Harp tarafından takip edilen fakat gizli olması sebebiyle olsa gerektir ki idarece bilinmeyen bir olayın faili ise yakalanarak ilgili yere teslim edilmiştir. Aynı yılın Nisan/Mayıs ayında 25 öldürme olayı işlendiği (BOA. DH. EUM.THR.82/17) göz önüne alındığında öldürme olaylarında Temmuz/Ağustos ayında % 100’e yakın bir artış söz konusudur.

Özellikle öldürme ve yaralama olaylarının fazlalığı dikkat çekicidir. Üç öldürme olayında aynı zamanda yaralananların da olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Doyran, Kisendire ve Petriç kazaları yedişer olayla en çok cinayet suçu işlenen yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Vidin, Kavala ve Nevrekop kazalarında ise cinayet suçu işlenmediğinden tabloda yer verilmemiştir. 78 cinayet olayından 12’sinin faili meçhul kalmış olup 21 olayın tüm failleri, 4 olayın ise faillerinin bir kısmı firar durumdadır. Selanik polisinin genel suçlar alanında % 2,7 olan faili meçhul oranı cinayet suçlarında %15,3’e, %5,3 olan firar oranı ise faillerin tamamının firar olduğu olaylar temel alındığında % 26,9’a çıkmaktadır. Bu orana faillerinin bir kısmının firar olduğu suçlar da eklendiğinde olayların % 32’sinin faillerinin kimlikleri bilindiği halde yakalanamadığı (en azından istatistiğin hazırlandığı tarih itibariyle) anlaşılmaktadır. Görülüyor ki kolluk kuvvetleri daha hafif cezai yaptırımları

gerektiren suçları aydınlatarak faillerini yakalamada oldukça başarılı bir grafik çizirken failerin firar konusunda daha çok motive oldukları ağır cezalı suçlar konusunda aynı performansı gösterememektedir.

Firarlar konusunda kolluk kuvvetleri kendi açılarından gerekli çalışmaları yapmakta, buna rağmen yakalanamayanlar hakkında düzenlenen evraklar giyaplarında yargılanmaları için adli makamlara gönderilmektedir. Adli mevzuata göre, yargılamaya geçilmeden önce sanığın teslim olması gerektiği gazete ilanı ile duyurulmaktadır. *Selanik* isimli gazetenin 28 Mayıs 1885 tarihli nüshasındaki ilanda “*Selanik vilayeti dahilinde kain Avrethisarı kazasında Mayadağ karyeli olup Karaferye kazasınaKabsahur karyesi hududunda cerh olunan Emin oğlu Ali'nin keyfiyet-i cerhinden dolayı cinayetle itham olunan ve elhaletе heze firarda bulunan Kabsahur Çiftliği kışlakcısı Debreli Ethem Kahya'nın çobanı orta boylu ter bıyıklı sarı saçlı tahminen yirmi yaşında Feyzullah nam kimesne henüz ele geçirilememiş ve Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiyye kanunname-i Muvakkatı'nın üç yüz yetmiş birinci maddesine tevfigan kanuna itaatle mahkemeye gelmek üzere üç yüz bir senesi Mayısın on beşinci gününden itibaren canib-i mahkemedен merkur Feyzullah'a on gün mehil virilmiş olmağla bu müddet zarfında Selanik İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesine müracaat itmediği halde kanuna itaat itmemiş nazarıyla bakılarak muhakeme-i giyabiyesi bilicra huku-u medeniyeden iskat ve emval-i hacz idileceği ve kendüsünün bu müddet zarfında bir güne deavaya hakkı olamayacağı ve merkurun bulunduğu mahalli bilenler haber virmeğe ve bilcümle zabita-i adliye memurlarının dahi merkumu ahz ve ...itmeğe mecbur oldukları ve firari merkur hakkında ahz veemri i'ta kılınmış olduğu beyanı ile ilan-ı keyfiyet olunur” denilmektedir (<http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU1996/index.djvu>, 15.07.2016)*

Bu ilanda özetle; Sanık Feyzullah'ın suçu ve fiziksel özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra 10 gün içinde teslim olmadığı takdirde giyabında yargılanacağı, medeni haklarından mahrum bırakılacağı, mallarının haczedileceği, sanığın yerini bilenlerin haber vermeye, kolluk kuvvetlerinin ise yakalamaya mecbur oldukları ilan duyurulmaktadır.

Vilayet genelindeki yıllık suçlarla ilgili verilen örnekten sonra şehirlerde işlenen suç sayılarına ve çeşitlerine daha ayrıntılı bakmak gerekecektir. Selanik Sancağı dahilinde 14-28 Şubat 1904 tarihleri arasında meydana gelen suçları gösterir tablo aşağıdaki gibidir. Belgede “*Selanik sancağı dahilinde 1 Şubat 319 tarihinden 15 Şubat 319 tarihine kadar on beş gün zarfında hadis olan ceraimi mebni cetveldir*” denmesinden dolayı söz konusu dönemde sancakta işlenen tüm suçları kapsadığı düşünülebilir. Fakat aşağıdaki bilgiler tablo 25, 27, 28’deki toplam suç sayılarıyla kıyaslandığında sadece cinayet olaylarını kapsıyor olması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 29: Selanik Sancağı cinai suçlar (14-28 Şubat 1904)

	Kazası	Suçun cinsi	Sebebi	Yapılan işlem
1	Kisendire	Öldürme	Tartışma	Katil yakalanarak mahkemeye teslim edilmiştir
2	Karaferye	Yaralama	//	Fail yakalanarak mahkemeye teslim
3		//	//	//
4		//	//	//
5	Katrin	Yaralama	Tartışma	Fail yakalanarak mahkemeye teslim
6	Langaza	//	Kazaen	//
7	Vidin	//	Tartışma	//
8	Tikveş	//	//	//

(BOA.TFR.I.SL.32/3129).

Tablo 29’den anlaşılacağı üzere 15 günlük sürede Selanik Sancağında 8 cinayet suçu meydana gelmiş olup bunlardan biri öldürme, diğerleri yaralama şeklinde gerçekleşmiştir. Belgenin aslı ayrıntılı olarak incelendiğinde 8 olaydan 5’inin Müslümanlar, birinin Ulahlar, birinin Kıptiler arasında gerçekleştiği, bir olayın ise faili Müslüman iken mağdurun Hıristiyan olduğu görülmektedir. Olayların 7’si erkekler arasında geçerken 7. sıradaki olayda Tahir Bin Mehmet karısı Hafıza’yı tartışma sonucu döverek yaralamıştır. Ayrıca tüm failerin yakalanarak adliyeye teslim edildiği görülmektedir (BOA.TFR.I.SL.32/3129).

Şehirlerin suç durumlarıyla ilgili ikinci örnek Serez Sancağıyla ilgilidir. Suç çeşidi ve sayılarının mukayesesinden bu belgenin de cinai olaylarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Sancağın 29 Mart/13 Nisan 1905 tarihleri arasındaki cinayet suçlarının ayrıntıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 30: Serez Sancağı cinai suçlar (29 Mart -13 Nisan 1905)

	Kaza	Suçun cinsi	Sebebi	Yapılan işlem
1	Petriç	Öldürme	İhtida etmesi	Fail yakalanarak adliyeye teslim
2		Yaralama ve öldürme	Ehli hayvan saldırısı	-----
3		Darb	Sebepsiz	Adliyeye teslim
4		//	//	//
5		//	//	//
6		Öldürme	Tarlada çalışırken üzerlerine ateş edilmesi sonucu iki kişi vefat etmiştir.	Fail meçhuldür.
7		Darp ve hakaret	İşretten dolayı.	Evrak adliyeye teslim
8	Menlik	Hükümet emirlerine muhalefet	Sebepsiz olarak polis memurları Mehmet Said ve Recep'in evine saldırılmıştır.	Evrak adliyeye teslim
9		Kesici alet ile öldürme	-----	Fail meçhuldür
10		Darp ve yaralama	Sebepsiz.	Evrak adliyeye teslim
11		Birbirlerini yaralama ve ateş etme	Koyun sebebiyle.	//
12	Demirhisar	Dağa kaldırma	Meçhul iki şahıs iki kişiyi dağa kaldırmıştır.	Failler meçhul. Tahkikat devam ediyor
13		Darp ve silah teşhiri	Jandarmanın efradından birisi Ulah Yani'yi darp ederek silah teşhirinde bulunmuştur.	Evrak adliyeye teslim
14	Zihne	Darp ve yaralama	Tartışma	Şüpheli, evrakla birlikte adliyeye teslim

(BOA. TFR. I.SL. 71/7078).

Tablo 30’da görüldüğü üzere Serez Sancağı’nda 15 günlük sürede toplam 14 cinayet suçu meydana gelmiştir. Bunlardan 3 olayın faili meçhul, diğerlerinin failleri belli olup yapılan soruşturmada sonra evraklarıyla birlikte adliyeye teslim edilmişlerdir. Belge ayrıntılı olarak incelendiğinde 3 olayda ateşli silah kullanıldığı, bir olayda silah teşhirinde bulunulduğu, bir olayda ise kesici alet kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Petriç kazasının Kafe köyünde ihtida ederek (Müslüman olarak) Ömer Bin Abdullah adını alan bir kişi kardeşi tarafından ateşli silah kullanılarak öldürülmüştür (BOA. TFR. I.SL. 71/7078).

4.2.2.Soruşturma Usulleri

Bir suç işlendiği ihbarını alan Selanik polisi iddiayı doğrulama ya da yalanlama adına hangi süreçleri işletmekte ve ne tür usulü işlemler yapmaktadır? Asayişin sağlanması bakımından polisin temel olarak iki görevi bulunmaktadır. Bunlar; suçun önlenmesi, önlenememişse aydınlatarak şüphelileri yakalayıp adli makamlara teslim etmektir. Somut gerçeğe ulaşmak adına günümüzde savcılıklarla koordineli olarak ifade alma, olay yeri inceleme, doktor raporu alma, teşhis, yüzleştirme, kriminal laboratuvarlardan faydalanma, mobese ve diğer kameraların kayıtlarını inceleme, teknik takip ve izleme, v.b. birçok işlem yürütülmektedir. Osmanlı polisinin de yine savcıyla (müdde-i umumi) koordineli olarak benzer işlemler yaptığı görülmektedir.

Bu işlemlerin en başında tarafların ifadelerinin alınması gelmektedir. Her zaman maddi delillerle desteklenmeye muhtaç olmasına rağmen ifade işlemi, tarafların iddia ve savunmalarını içerdiğinden soruşturmanın önemli unsurlarındandır. Soruşturma dosyalarının incelenmesinden Selanik polisinin de tarafların ifadesini aldığı anlaşılmaktadır. 22 Haziran 1908 tarihinde Selanik merkez Bara Mahallesi’nde genelev işleten Rus vatandaşı Madam Sofya, genelevde çalışan ve Hamidiye Hastanesinde tedavi altında bulunan İstir isimindeki fahişeyi ziyarete gittiğinde aralarında çıkan tartışma sonucunda hastane hademelerinden Cemil’in kendisine hakaret ederek darp ettiğini iddia etmiştir. Aşağıda, olayın şahitlerinden hastanede görevli Adem bin Osman’ın ifadesi örnek olarak yer almaktadır.

Selanik vilayetinin polis dairesine mahsus tahkikat-ı ibtidaiyedir.

<i>Hamidiye Hastanesinde kapıcı Cemil tarafından darp edildiği iddia olunan Rusya Devleti tebaasından Madam Sofya'nın suret-i cerhi hakkında ma'lumat ve müşahedatı bulunup muhbir sıfatıyla istima'ına lüzum görülen hastane-i mezkur bölük emini vekili yirmi yaşlarında Adem Bin Osman'ın ifade-i mazbutasıdır. 21 Haziran 324</i>	
<i>Sual</i>	<i>Cevap</i>
<p><i>Hamidiye Hastanesinde tahtı tedavide bulunan kızlarını görmek üzere şehir-i halı Ruminin dokuzuncu pazartesi günü hastaneye gelmiş olan Rusya Devleti tebaasından Madam Sofya ile Matalon fırınında hamurkar olduğu anlaşılan Zülman Gulman hastane kapıcısı Cemil tarafından darp ve tahkir edildiği iddia idilmekte ve o sırada siz de orada bulunarak böylece malumat ve müşahedatınız bulunmakta olduğu anlaşılakta bulunmuş olduğundan madde-i mezkur hakkındaki müşahedat ve malumatınız nelerden ibaret ise beyan idiniz.</i></p> <p><i>Muayene için muayenehane kapısı önünde beklemekte olup münezeaya iştirak ve karışıklarını beyan ettiğiniz fahişe kızlar bu Madam Sofyanın sermayelerindenmiydi ve bunlar münezeaya duhuletle iştirak ve karışmışlardır bunlar tarafından Cemile bir taarruz vukubuldumu.</i></p>	<p><i>Efendim bendeniz hastanede tahtı tedavide bulunan zükur ve inas hastalara virilmesi gereken edamın envainı yazmak ve ona göre tedarik etmek vazifesiyle mükellef ve müstehdamım yevmi mezkurde sabah saat iki buçukta bu vazifemi bil ifa biraz yatmak üzere yukarıya çıktım ve biraz yatak üzerinde uzandığım sırada iki aşağı katta bir gürültü olduğunu işiterek hemen aşağıya indim kızların muayenehane kapısı önünde bu Madam Sofya ile Zülman Gulman kapıcı Cemili ortalarına alarak bunlardan Madam Sofya Cemile tokat ve Zülman Gulman da pezevenk diyerek idla-i lisan itmekte oldukları ve o sırada muayene olmak üzere oda kapısı önünde beklemekte bulunan dört beş fahişe kızların dahi bunların aralarına karışıklarını gördüm Cemil bunların arasından kurtularak kaçmakta iken Madam Sofya tekrar Cemilin arkasına bir yumruk urdu ve bu gürültü üzerine müdir bey ile Doktor Rifat Bey ve eczacı efendiler yetişerek Madamı zapt iderek bendeniz dahi Hamidiye Polis Karakolhanesine giderek ihbar-ı keyfiyet ittim ve gelen polis orada tahkikat ve zabıt varakasını tanzim iderek mezbure Madam Sofyayı ve Zülmanı alarak karakolhaneye götürmüştür Madam Sofya ve Zülman hastanede hiç kimse tarafından darp ve tahkir idilmemiştir malumat ve müşahedatım bundan ibarettir.</i></p>

<p><i>Bu münazaayı senden başka kimler görmüş ve orada hazır bulunmuştur.</i></p> <p><i>Şu halde Madam Sofya Cemil tarafından darp edildiğini gördünüz öylemi?</i></p> <p><i>İfadenizi tasdik ve imza idiniz</i></p> <p><i>Polis memuru komiser</i></p>	<p><i>Bu kızların Madam Sofya'nın sermayelerinden olup olmadıklarını bilemiyorum ve münazaaya suret-i iştiraklerini ve karışmışlar ise zannı acizaneme göre tefrik maksadıyla olacaktır zira Cemile bir taarruzatta bulundularını görmedim.</i></p> <p><i>Serhademe İsmail, karantina hademesi Hüsnü, kızlar hizmetçisi ve bir de kadın orada hazır olup suret-i cerhi görmüşlerdir.</i></p> <p><i>Hayır efendim Madamı darp ettiğini görmedim bilakis Madam Cemile hem tokat hem de arkasından yumruk ile urduğunu gördüm ve Zulman dahi pezevenk diye idla-i lisan ettiğini işittim.</i></p> <p><i>Tasdiken ifademi imza iderim.</i></p> <p><i>Hamidiye Hastanesi bölük emini</i></p> <p><i>İmza</i></p>
--	--

(BOA.TFR.I.SL.191/19081).

Görüldüğü gibi ifade *Selanik vilayetinin polis dairesine mahsus tahkikat-ı ibtidaiyedir* (ilk soruşturma) ifadesiyle başlamakta ve soru-cevaplarla devam etmektedir. Buradaki *ilk soruşturma* kavramı, suçun haber alınmasıyla başlayıp mahkemenin yargılamaya başlamasına kadarki olan dönemde kolluk ve savcılık tarafından yapılan işlemleri kapsayan bir süreci ifade etmektedir. İddiaların ispatlanması ya da çürütülmesi çoğunlukla bu safhada toplanan delillere bağlı olduğundan ceza-adalet sistemi açısından oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti de bu konuya gerekli önemi vererek 1891 yılında çıkardığı bir iradeyle *ilk soruşturmaların* layıkıyla yapılabilmesi adına polis teşkilatında hizmet içi eğitimler başlatmıştır. (Yılmaz, 2015:106) Bu kavram Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda 2004 yılında yapılan değişikliğe kadar *ilk soruşturma (ya da hazırlık soruşturması)* olarak varlığını devam ettirmiş, bu tarihten sonra ise yerini *soruşturma* kavramına bırakmıştır.

Günümüzde ifade tutanaklarının içermesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Gerektiğinde ifade sahibine ulaşmak için açık kimliği, adresi, telefonu gibi bilgilerin yanı sıra kişinin medeni hali, mesleği, eğitim ve maddi durumu gibi kişisel bilgiler de bunlar arasındadır. Yukarıdaki ifadede görüldüğü gibi ayrıntılı olmasa da Osmanlı

polisi de kişinin kimliği, mesleği, iş adresi ve yaşını kayıt altına almıştır. İfade işleminin sonunda şahidin imzası alınmış olmasına rağmen –günümüzdeki uygulamadan farklı olarak- ifadeyi alan görevlilerin sadece unvanlarının zikredilmesiyle yetinilmiştir.

Dosyada bulunan 10 adet ifade zabtı incelendiğinde; bazı ifadelerin -hastane hademelerinden Hüsnü'nün ifadesinde olduğu gibi- sonunda *ifademi tasdiken temhir iderim* ibaresinden sonra kişinin mührünün vurulduğu, yazı yazamayıp mührü de olmayanların *yazı yazmak bilmem ifademi tasdik için parmak işaretini vaz' iderim* cümlesinden sonra parmak bastıkları görülmektedir. Parmak işaretinin kişinin kendi parmağından alındığı hususu da ifadeyi alan polis memuru tarafından zabta geçirilerek altı imzalanmaktadır. Dil bilmeyen yabancılar ise konsolosluk görevlileri huzurunda tercüman vasıtasıyla ifade vermektedirler (BOA.TFR.I.SL.191/19081).

Kriminal alanda, özellikle yaralama, öldürme gibi vücut bütünlüğü ve hayat hakkına karşı işlenen suçlarda öncelikle yaralının tedavisi, devamında yaralanmanın derecesi, yaraların mağdurun hayatını nasıl etkileyeceği, kalıcı etki bırakıp bırakmayacağı, maktulün ölüm sebebinin belirlenmesi, mağdur/maktulle fail arasında tıbbi açıdan kurulabilecek bağların araştırılması (failin üzerindeki bir kan lekesinin mağdur/maktule ait olup olmadığı v.b.) gibi pek çok amaçla tıbbi hizmetlerden faydalanılır. Osmanlı ceza-adalet sisteminde de bu tür uygulamalar devam edip gelmektedir. Tıp biliminin özellikle de adli tıbbın henüz gelişip yaygınlaşmadığı dönemlerde bu tür konular bizzat kadılık müessesesi tarafından yerine getirilmekteydi. Bu usulde olay yeri, yaralı ya da ceset üzerinde yapılması gereken inceleme genel olarak kadı tarafından görevlendirilen bir naip, mutasarrıfın görevlendirdiği subaşı ve birkaç kişilik Müslüman halktan oluşan bir heyet tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte yargılama sürecinde ihtiyaç duyulduğunda hekimlerin bilgisine başvurularak yaralı ve ölülerin muayene ettirildiği de olabilmekteydi (Tok, 2008: 79). Tanzimat sonrası Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanenin kuruluşundan sonra 1840'da Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ismiyle bir meclis kuruldu. Başlangıçta bu meclisin görevi ülkedeki sağlık teşkilatının yönetimi olarak belirlenmesine rağmen sonradan, tıbbi konularda adliyelerden gönderilen materyalleri inceleyerek bu günkü Adli Tıp Kurumu Başkanlığı görevini yapmak ve

bu konuda taşra hekimleri tarafından verilen raporları incelenmek de eklendi. Kurumun merkezi yapısı bu şekilde oluşturulduktan sonra başkent ve taşrada farklı bir yol takip edilerek başkentte Zaptiye Nezareti'ne bağlı doktorlar, taşrada ise belediye doktorları adli tıp hizmetlerini yürütmekteydi. Adli tıbbın bağımsız bir kuruluş olarak tüzel kişiliğe kavuşması için ise 22 Nisan 1917 tarihini, Meclis-i Tıbb-i Adli Müessesesi'nin kuruluşunu beklemek gerekecektir. (Bingöl, 2004: 39-47)

Adli tıbbın ceza hukukunda kendine yer bulması da kısa sürede gerçekleşmiştir. 1840'ta çıkarılan *Ceza Kanunname-i Hümayunu*'nda kişilerin darp edilmesi, yaralama, öldürme, ırz ve namusa saldırılması gibi olaylarda suçun niteliğinin belirlenmesi amacıyla doktorlara başvurma usulü öngörülmekte ve doktorların adalete yardım görevleri kayıt altına alınmaktadır. 1851 tarihli *Kanun-ı Cedid* ve 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi ile doktorların adli görevleri genişletilmiştir (Toumarkine, 2007:107).

Selanik polisi de adli tıp konusunda ülkedeki uygulamaları aynı şekilde takip etmektedir. 22 Haziran 1908 tarihinde Hamidiye Hastanesinde meydana gelen darp ve hakaret olayının şikayetçisi Madam Sofya doktor muayenesinden geçerek vücudunda oluşan darp izlerine dair rapor almıştır (BOA.TFR.I.SL.191/19081). 25 Ocak 1905 günü Balya Mahallesinde bir şahsın ölü olarak yerde yattığının haber alınması üzerine polis hemen olay yerine intikal ederek şahsın Yahudi cemaatinden, tütün işletmelerinde işçilik yapan Afadyu isimli kişi olduğunu tespit etmiştir. Savcı ve belediye doktoru da olay yerine gelerek soruşturmaya dahil olmuşlardır. Yapılan ölü muayenesinde cesedin sol göğsünde bir kızarıklık olduğu, vücudunda başkaca bir iz ve emarenin bulunmadığı, ölümün bir cisimle vurulmaktan kaynaklandığı belirtilmiştir. Doktorun daha detaylı bir incelemenin faydalı olacağı şeklindeki beyanı üzerine maktulün bir kere de heyet-i sıhhiyece muayene edilmesine karar verilmiştir (BOA.TFR.I.SL.53/5226).

Günümüzde suç soruşturmalarının ana omurgasını olay yeri incelemesi oluşturmaktadır. Çok değişik sebeplerle ifadelerin her zaman değişebilme riskinden dolayı iddia ya da savunmaların somut delillere ihtiyacı vardır. İşte bu sebepten, *her*

temas bir iz bırakır prensibinden hareketle şüphelilerin geride bıraktığı deliller tespit edilerek olay aydınlatılmaya çalışılır. Bu faaliyet her zaman teknolojik imkan ve işlemlerle değil bazen de sadece gözlemleyip bunu tutanağa geçme şeklinde de gerçekleşebilir. Mekanın açık ya da kapalı bir yer olması, zeminin toprak ya da beton olması, duvarın yüksek veya alçak olması, pencere demirlerinin kırık veya sağlam olması v.b. pek çok önemsiz gibi duran ayrıntı olayın aydınlatılarak sonuca ulaşılmasını sağlayabilir. Osmanlı polisi de bu konunun önemini kavrayarak soruşturmalarında yer vermiştir.

28 Mayıs 1906 günü Selanik merkez Aya Nikola Mahallesinde, Yahudi tütün işçisi Sanaduna oğlu Baru'nun evinden gündüz vakti karısı evde iken bir miktar mücevheratı çalınmış, ev sahibi aynı evin diğer odasında kiracı olan yine tütün işçisi Avram ve eşinden şüphelendiğini ifade etmiştir. Olay yerinde yapılan incelemede eve dışarıdan hırsız girdiğine dair herhangi bir emare bulunamadığından olayın ev içinden yapılmış olma ihtimali ağırlık kazanmış, bunun üzerine Avram gözaltına alınarak yapılan tahkikat evrakıyla birlikte adliyeye teslim edilmiştir (BOA.TFR.I.SL.109/10844).

Suç soruşturmalarında kullanılan bir yöntem de teşhistir. Birçok olay insanların gözü önünde meydana gelmekte fakat failer firar ettikleri ve kimlikleri de bilinmediği için yakalama ve adalete teslim etme imkanı bulunamamaktadır. Bu durumda, yakalanan şüphelilerin tanıklarca doğrulanması adına teşhis işlemi gerçekleştirilmektedir. Selanik'te de aynı süreçlerin işlediği kayıtların tetkikinden anlaşılmaktadır. 6 Haziran 1906 günü Yahudi kasap Lipahu'nun Pulya Mahallesindeki evinden gündüz vakti hırsızlık yapıldığı ve evin hanımının hırsızı gördüğü bildirilmesi üzerine başlatılan tahkikatta, Fatma isimindeki Çingene kadın şüpheli olarak yakalanmış, evin hanımına yaptırılan teşhiste olayın sanığı olduğu anlaşılmıştır. (BOA.TFR.I.SL.109/10844)

Teşkilatın işleyişine göre, Selanik'te meydana gelen bir suçun faili çalışmalara rağmen belirlenemez ya da belirlendiği halde yakalanamazsa vilayet dahilindeki sancak ve kazalara ayrıca komşu vilayetlere telgrafla bilgi verilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmaktaydı. Fakat bu konuda zaman zaman aksamalar da söz konusu

olabilmektedir. 1908 Mayıs ayında Selanik polis teşkilatında işlerin gereği gibi takip edilmediği şeklinde merkeze giden şikayetler üzerine yapılan denetimde, şikayetlerin doğruluğunu gösterir eksiklikler görülmüş, özellikle faili meçhul ya da firar olayların vilayet mülhakatına ve çevre vilayetlere bildirilmesinde gerekli özenin gösterilmediği tespit edilmiş, polis müdürüne gerekli ihtar yapılmıştır. (BOA.TFR.I.A.38/3722)

4.2.3. Fail İstatistikleri

Fail, suçun temel ögesi olduğu için bu alandaki çalışmalarda mutlaka incelenmesi gereken bir olgudur. Çünkü onların etnik, sosyal, kültürel, ekonomik v.b. özellikleri toplumdaki suçluluğun mahiyetini belirler. Selanik kozmopolit yapısıyla pek çok kültürden insana ev sahipliği yapmaktadır. Pek çok açıdan değişik kökene sahip olan bu insanların suça karışma bakımından durumları nedir? Kimler hangi suçları daha çok işlemektedir? Gibi soruların cevaplarını bulmak için suçlara bir de bu açıdan bakmak gerekecektir. Tablo 27’de ayrıntıları verilen suçların faillerine Osmanlı millet sistemi içinde bakıldığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 31: Failerin milletlere göre dağılımı (1912 Nisan/Mayıs)

Suçun cinsi	Osmanlı vatandaşları					Yabancılar
	Müslüman	Ortodoks, Rum, Katolik Protestan	Ermeni	Bulgar, Sırp, Ulah	Musevi	
Devletin harici emniyetini ihlal						
Devletin dahili emniyetini ihlal		9	1			
Yol kesme	6	7				
Yol kesenlere yataklık	3					
Devlet malı çalma						
Rüşvet				3		
Kasten öldürme	17			1		
Taammüt olmaksızın öldürme	4	6		4		

Suçun cinsi	Osmanlı vatandaşları					Yabancılar
	Müslüman	Ortodoks, Rum, Katolik Protestan	Ermeni	Bulgar, Sırp, Ulah	Musevi	
Zehirleyerek öldürme						
Katl-i usul	1		3			
Katl-i füru'				1		
Öldürmeye teşebbüs	1			3		
Okunamadı						
Tecavüz	7	3		2		
Tecavüze teşebbüs	4				1	
Zorla kız kaçırmak	9			4		
Sahtekarlık	1					
Kalpazanlık						
Kundakıcılık						
Tehdit						
....telef-i nefis						
Çocuk düşürme	1					
Gece toplu olarak yolda hırsızlık				2		
Meskun mahalde duvar delerek ya da kapı kırarak hırsızlık	10					
Geceleyin, silahlı olarak duvar aşarak ve cebir şiddet göstererek hırsızlık	4					
Silah teşhiri	15	6		2		
Kolluk kuvvetlerine sövme ve hakaret	16	4			4	3
Mahpus kaçırmak, suçluları gizlemek				2		
İzinsiz olarak resmi işleri yapmak	2	3				
Kalp (bozuk akçe stürücülüğü)						

Suçun cinsi	Osmanlı vatandaşları					Yabancılar
	Müslüman	Ortodoks, Rum, Katolik Protestan	Ermeni	Bulgar, Sırp, Ulah	Musevi	
Darp ve yaralama	94	22		32	5	3
Okunamadı						
Fuhşa aracılık	2					
El ile sarkıntılık	1					
Usul ve nizam haricinde... tevkif						
Yalan şahadet ve yemin	1	2		1		
Kötü söz söyleme						
Küfür, hakaret ve iftira	13	9		1		
Dolandırıcılık						
Yankesicilik ve gasp	21	12		1	9	3
Adiyen hayvan hırsızlığı	11	1		1		
Emniyet-i suiistimal	1	1			1	
Kumarhane ve piyango yapmak	2					
İnsanların mal, emlak ve erzakını yakma, telef etme	13	9		24		
Mühür bozma, emanet eşya ve resmi evrak						
İzinsiz matbaa kurmak ve zararlı yayın yapmak						
Matbuat Suçları						
Çocuk değiştirme ve çalma						
Telgraf muhaberatını ihlal						
Yasak yayın eşya satmak						

Suçun cinsi	Osmanlı vatandaşları					Yabancılar
	Müslüman	Ortodoks, Rum, Katolik Protestan	Ermeni	Bulgar, Sırp, Ulah	Musevi	
Yabancı imtiyazlarına saldırı						
Eski eserleri tahrip						
Mürur tezkeresi ve pasaport sahtekarlığı		3		3		
Serserilik	1			1		
Sarhoşluk	25	13	1	1	2	1
Çeşitli küçük suç ve kabahatler	80	24		13	11	
Adi hırsızlık	5	2				
Toplam	371	136	5	102	33	10
Genel Toplam	657					

(BOA. DH. EUM. THR.82/17)

Tablo 31'den takip edilebileceği gibi bir aylık sürede fail olarak olaya karışan 657 kişi arasında Müslümanlar 371 kişiyle en çok suça karışan millet olup ikinci sırada 136 kişiyle Ortodoks Rum, Katolik ve Protestanlar, üçüncü sırada ise 102 kişiyle Bulgar, Sırp ve Ulah'lar gelmektedir. Müslümanlar ile Bulgar, Sırp ve Ulah'ların en çok darp ve yaralama, Ortodoks Rum, Katolik ve Protestanların ise küçük suç ve kabahatler işledikleri görülmektedir. Kamu güvenliğinin önemli tehditlerinden olan öldürme suçuna karışan failer incelendiğinde; 22 Müslüman'ın, 6 Ortodoks Rum, Katolik ve Protestan'ın, 6 Bulgar, Sırp ve Ulah'ın ve 3 Ermeni'nin bu suça karıştıkları görülmektedir. 9 Ortodoks Rum, Katolik ve Protestan ile 1 Ermeni'nin ise terör faaliyetlerine karıştıkları anlaşılmaktadır.

Yukarıda verilen suça karışma sayıları konuyla ilgili bazı fikirler verse bile durumu doğru değerlendirebilmek için milletlerin suça karışma oranlarını toplam nüfus içerisindeki oranlarıyla karşılaştırmak icap etmektedir. Bu sebeple 1912'de de benzer oranlara sahip olacağı kabul edilerek vilayetin 1907/1908 yılındaki demografik yapısı temel alınacak ve milletlerin nüfuslarının vilayet geneli nüfusuna olan oranlarıyla, Tablo 31'deki suça karışma oranları karşılaştırılacaktır. Buradaki zorluk

1907/1908 Salnamesinde verilen nüfus yapısıyla Tablo 31'deki suç ayırımın birebir örtüşmemesidir. Bu konuda Müslüman, Yahudi ve yabancılarda her hangi bir sorun olmayıp sadece Ortodoks, Katolik, Protestan, Bulgar, Ermeni, Ulah gibi milletlerin istatistikleri tam olarak birbirini karşılamamaktadır. Fakat bu durum cetvellerde yapılacak birleştirmelerle giderilebilir seviyededir.

Tablo 32: Nüfus ve suça karışma oranlarının karşılaştırılması

	Milleti	Nüfusu	Genel nüfus içindeki oranı (%)	Failler içindeki oranı (%)
Yerli	Müslüman	484.334	42,7	56,4
	Yahudi	50.729	4,4	5,0
	Patrikhaneye mensup Ulah	19.344	21,1	15,5
	Ekserkhaneye mensup Ortodoks	220.366		
	Patrikhaneye mensup Ortodoks	289.684	26,5	21,4
	Katolik, Latin, Protestan, Ermeni, v.s.	10.808		
	Toplam	1.075.265		
Yabancı		58.465	5,1	1,5
Toplam		1.133.730		

(BOA. DH. EUM. THR.82/17; 1907/1908 Selanik Salnamesi, 655),

Tablo 32'de görüldüğü gibi söz konusu ayda Selanik toplumunu oluşturan çeşitli dini ve etnik yapıların nüfuslarına göre suça karışma oranları birbirinden oldukça farklıdır. Müslümanlar nüfusun % 42,7'sini oluştururken faillerin % 56,4'ünü, Yahudiler nüfusun % 4,4'ünü oluştururken faillerin % 5'ini oluşturmaktadır. Bu iki grubun suça karışma oranları nüfuslarının toplam nüfus içindeki oranlarından fazla iken diğer grupların suça karışma oranları nüfuslarının toplam nüfus içindeki oranından azdır. Bu durumda Müslüman ve Yahudiler en yoğun olarak suça karışan iki cemaat olarak görülmektedir.

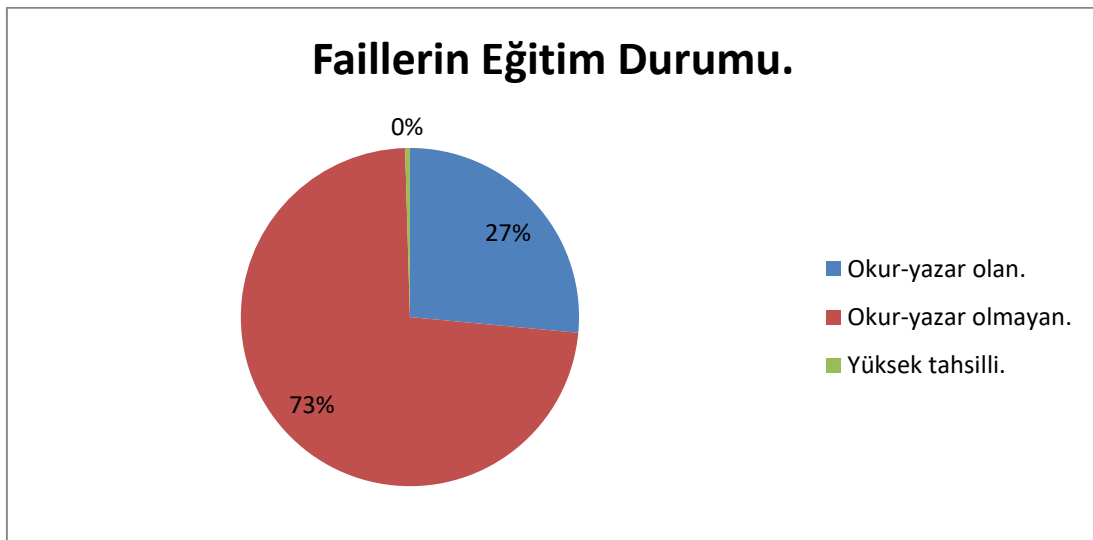
Yabancıların toplam nüfusa oranları % 5,1 iken faillerin yalnızca % 1,5'i bu gruptan çıkmaktadır. Bir aylık sürede birisi kolluk kuvvetlerine hakaret, diğeri sarhoşluk suçuyla 2 Fransız'ın, 2'si darp ve yaralama 3'ü yankesicilikle 5 Yunan'ın,

yine kolluk kuvvetlerine hakaret suçuyla 2 Rus'un, darp ve yaralama suçuyla 1 İtalya'nın fail olarak olaylara karıştıkları görülmektedir (BOA. DH. EUM. THR.82/17).

Tablo 31'de görülmemekle birlikte faillerin şehir veya köy olarak ikamet yerleri, eğitim seviyeleri, yaşları ve sabıka durumlarıyla ilgili bilgiler de kayıtlarda yer almaktadır. Failler ikamet yerlerine göre sınıflandırıldığında 657 kişinin % 53,8'ini oluşturan 353 kişi köyde, % 46'sını oluşturan 302 kişi şehirde ikamet etmekte, % 0,2'sini oluşturan 2 kişinin ise belli bir ikametinin olmadığı görülmektedir (BOA. DH. EUM. THR.82/17). 1912 yılı Nisan/Mayıs ayında meydana gelen ve 657 kişinin fail olarak yer aldığı toplam 513 olaydan 294'nün şehirlerde, 219'unun kırsal bölgelerde meydana geldiği ilgili yerde kayda geçirilmişti. Bu bilgiler ışığında; faillerin ikamet yerlerinden başka yerlerde de suçla karşılaşabileceği ihtimali göz ardı edilmek şartıyla, şehirlerde işlenen suçlarda ortalama 1,02 fail yer alırken köylerde bu rakam 1,6'ya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi - günümüz suç istatistiklerine de uygun olarak- kırsal bölgelerde olay başına daha çok fail düşmektedir.

Fail konusunda değinilmesi gereken önemli bir unsur da kişilerin eğitim düzeyleridir. Yine 1912 Nisan/Mayıs faillerin eğitim durumları aşağıdaki gibidir.

Tablo 33: Faillerin eğitim durumu (1912 Nisan/Mayıs)

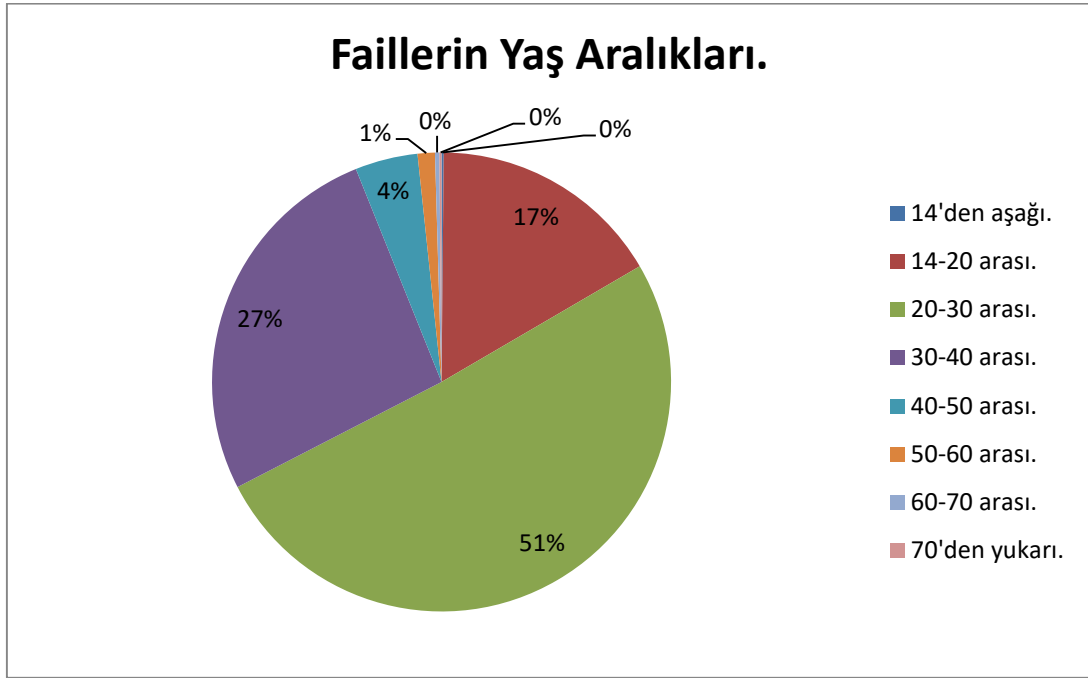

(BOA. DH. EUM. THR.82/17)

Tablo 33'te, 657 failden 480'inin okuma yazma bilmediği, 174'ünün bildiği, 3'ünün ise yüksek tahsilli olduğu görülmektedir.

Failler konusunda bilinmesi gereken konulardan birisi de yaşlarıdır. Çocuk, ergen ya da orta yaşlardaki suç işleme potansiyelinin bilinmesi suç önleme konusunda alınacak tedbirlerin belirlenmesi için önemlidir.

Tablo 34: Faillerin yaş aralıkları (1912 Nisan/Mayıs)

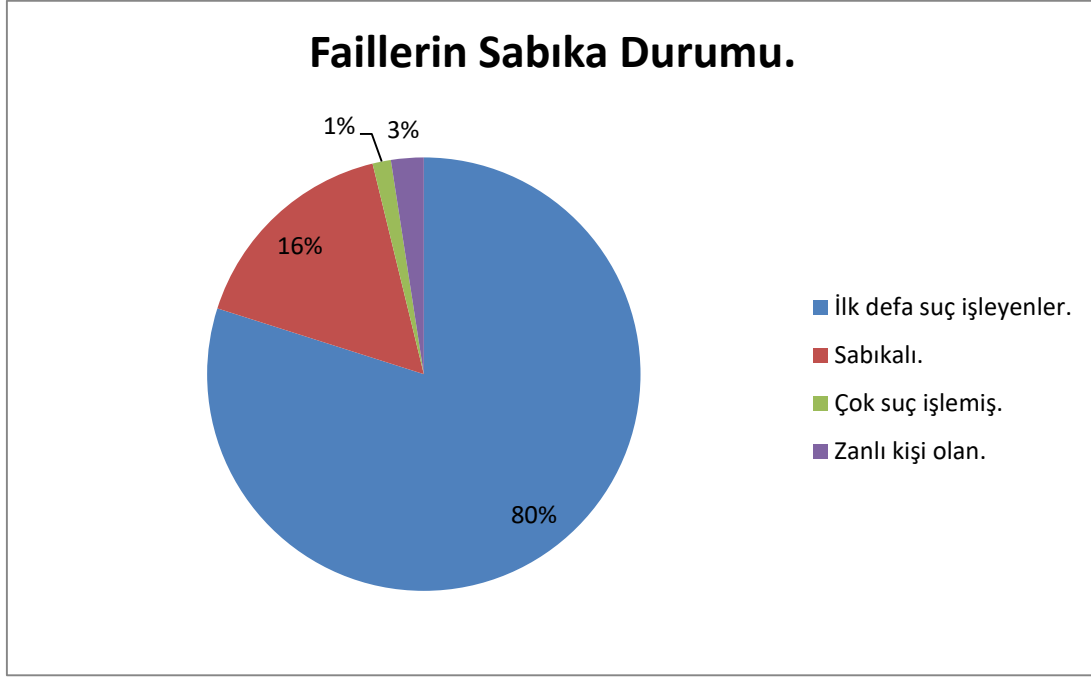
(BOA. DH. EUM. THR.82/17).

Tablo 34'ten anlaşılıyor ki aynı dönemdeki 657 fail yaşlarına göre sınıflandırıldığında hayatın doğal akışına uygun olarak 334 kişi ile en çok 20-30 yaş aralığında olan kişilerin suça karıştıkları, bu grubu 174 kişi ile 30-40 yaş aralığının takip ettiği görülmektedir. En az suça karışanların ise birer kişi ile 14'den aşağı ve 70'den yukarı yaş gruplarındaki kişilerin olduğu görülmektedir.

Suç konusunda yapılan çalışmalarda failerin sabıka durumu hem sosyolojik hem de ceza-adalet sistemi açısından önemlidir. Sabıkalıların suç işlemeye devam etmeleri hukukun kendileri hakkında aldığı tedbirlerin işe yaramadığını ve suçlu meslek haline getirdiklerini göstermekte, bu durumda cezadan beklenen failin ıslahı ve potansiyel suçluların caydırılması hedefinden uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla bu

kişiler hakkında ilave önlemler alınması gerekmektedir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Osmanlı polisi de faillerin sabıkalarını inceleyerek kayıt altına almıştır. 1912 Nisan/Mayıs ayında Selanik vilayetinde suça karışan 657 kişinin sabıka durumu aşağıdaki gibidir

Tablo 35: Failerin sabıka durumu (1912 Nisan/Mayıs)

(BOA. DH. EUM. THR.82/17).

Tablo 35'te görüldüğü gibi 657 failin % 80'i ilk defa suç işlemiş, % 16'sı sabıkalı, % 3'ü zanlı kişi, % 1'i ise birçok suçtan sabıkalı durumdadır. Burada zanlı kişi ifadesi üzerinde durmak gerekmektedir. Belgede *mazanne-i su'* olarak geçen bu ifade, sözlükte "*kendisinden ancak fenalık beklenen kimse*" olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 1986: 703). 1907 nizamnamesinde ise genel olarak cinayet suçlarından özellikle de yol kesme, hırsızlık, gasp, yankesicilik, dolandırıcılık, hırsızlara yardım ve yataklıktan mahkum olanlar ile ikinci defa polis gözetiminde bulundurulan serseriler zanlı kişi olarak adlandırılmaktadır. Nizamname bu kişiler hakkında alınacak tedbirlere de yer vermektedir. Buna göre; bu kişiler bundan sonra şüphe uyandıracak her türlü hareketten uzak durmaları konusunda ikaz edilerek bu konuda bir tutanak tutulacaktır. Bu işlemden sonra ikazlara uymadığı zabıtaca tespit edilenler yakalanarak adli mercilere teslim edilecektir (Çebitürk, 2009: 214). Söz konusu ayda

Selanik'te suç işleyenlerin % 3'ünün bu kategoriye girdiği Tablo 35'te görülmektedir.

Fail konusu işlenirken önemle üzerinde durulması gereken konulardan birisi de ceza-adalet sisteminin bir başka ayağı olan infaz sistemidir. Suça karışan kişiler kolluk kuvvetleri tarafından yakalandıktan sonra savcılık tarafından haklarında iddianame düzenlenmekte, mahkemelerce yargılanmakta, suçu sabit görülenler çeşitli cezalara çarptırılmaktadır. Hukuken suç olarak nitelendirilmiş fiilleri işledikleri adalet sistemi tarafından tespit edilen kişilere verilen hapis cezalarının infaz şekli kamu güvenliğiyle doğrudan ilgilidir. Esas itibarıyla cezalardan iki amaç hedeflenmektedir: suçluyu ıslah etmek ve potansiyel suçluları caydırmak. Bu amaçlara ulaşabilmek için iyi işleyen bir infaz sistemine ihtiyaç vardır. Hapishaneler doğru yönetilmedikleri takdirde mahkumların ıslah edilmeleri bir yana dışarı çıktıklarında daha profesyonel suçlular olarak kamu güvenliğine tehdit oluşturmaktadırlar. Hapishanelerin bir diğer sorunu ise tedbir alınmadığı takdirde hafif suçluların, daha ağır suçlardan ceza almış ve kendi içlerinde organize mahkumlar tarafından baskı altında tutularak haklarının ihlal edilmesidir. Kurum içi disiplini sağlanmış bir hapishane sistemi toplumda caydırıcılığın oluşabilmesi için de önemlidir. Bu sebeplerden dolayı kamu güvenliğinin önemli bir ayağını hapishaneler oluşturmaktadır.

XVIII. yüzyılda diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Selanik'te de adalet genellikle arabuluculuk veya para cezalarıyla yerine getirilmeye çalışılıyor, hapishane bir kurum olarak düzenlenmediğinden sınırlı olarak hapis cezaları veriliyor, onlar da Yeniçeri Kulesi olarak bilinen yerde infaz ediliyordu (Mazower, 2013: 160).

Hapishanenin Osmanlıya gelişi Tanzimat Fermanı'yla büyük güçlere verilen *"ceza infaz sistemini eşitlikçi hale getirme, gayrimüslimler de dahil herkesi kanun önünde eşit tutma"* sözüyle hızlanmıştır. Bu sözün ardından Avrupa'daki gibi hapishane rejimine geçilmesi yönündeki telkinler 1844'te İngilizler tarafından başlamıştır. Zaptiye Müşiri Hafız Mehmet Paşa hapishanelerin durumunu ilk kez hükümet gündemine taşımıştır. Paşa, raporunda hafif suçlularla, ağır suçluların bir

arada tutulmalarının doğru olmadığını, mahpusların suçlarına göre ayrı yerlerde tutulmalarını sağlayacak yeni hapishane binalarının yapılmasının gerektiğini ifade etmekteydi. Paşanın önerisi doğrultusunda İstanbul'da yeni bir hapishane yapılmasına başlanmış, taşraya da aynı şekilde hareket edilmesi için talimat verilmiştir (Orat ve Çelik, 2011: 77, 78).

Fiziki olarak yetersizlikler içerisinde bulunan vilayet hapishanelerinde 6 Eylül 1903 tarihi itibarıyla bulunan mahpusların sayısı aşağıdaki gibidir.

Tablo 36: Selanik vilayetinde bulunan mahkumların sayısı (6 Eylül 1903)

Şehri	Mahpus sayısı
Selanik merkez	90
Vidin kazası	2
Yenice //	4
Demirhisar //	1
Kisendire //	1
Istıranca //	1
Tikveş //	1
Drama Sancağı	9
Serez //	36
Menlik kazası	1
Toplam	146

(BOA.TFR.1.SL.18/1740)

Görüldüğü gibi mahkumlar Selanik merkez, Serez ve Drama sancaklarında toplanmış olup kazalarda birer ikişer kişi bulunmaktadır. 1891/92 yılında vilayet genelinde işlenen 6.024 suçun 2.253'nün bu üç şehirde toplandığı ilgili yerde zikredilmişti. 1903 yılında hapishanelerdeki mahpus sayıları yine bu şehirlerde yoğunlaşmaktadır.

4.3. Bazı Suçların Analizi

Tezin önceki kısımlarında Selanik vilayetinde işlenen suçlara daha çok sayılar temelinde yaklaşılmıştır. Bu bölümde terör, toplumsal olaylar, hırsızlık, fuhuş, ateşli silah kullanma, yangın, intihar v.b. olaylar sebebi, kimler tarafından hangi usullerle

işlendiği, kamuoyundaki yansımaları, idare tarafından alınan tedbirler gibi süreçler göz önüne alınarak işlenecektir.

4.3.1. Siyasi Suçlar

Bazı eşkıya grupları XIX. yüzyılın sonlarına doğru Rum milliyetçilerinin Selanik vilayeti ve çevresindeki hak iddiaları üzerinden siyasallaştı. Zaten gergin olan Makedonya 1878’de özerk bir Bulgar Devleti’nin ortaya çıkmasından sonra çetelerin savaş alanına döndü. Ayastefanos Antlaşması’yla düzenlenen daha geniş Bulgaristan sınırlarına ulaşmak isteyen gruplar tarafından Sofya’nın desteğini de alarak silahlı çeteler oluşturuldu. Artık zenginlerin kaçırılması hem bu çeteleri finanse ediyor hem de Avrupa’nın dikkatini bölgeye çeviriyordu. Böylece şiddet artık eşkıyalık döneminde olduğu gibi sadece geçim kaynağı olmaktan çıkmış, siyasal amaçları da elde etmenin yolu olarak düşünölmeye başlanmıştı. 1893 Kasım ayında Selanik’te Rus anarşizmini benimsemiş bir grup tarafından *Bulgar Makedo-Adrianopolitan Devrimci Komitesi* isminde bir örgüt kurularak Osmanlı’dan ayrılmak ve Makedonya’nın özerkliği için mücadele etmek isteyenleri çatısı altına davet etti. Fakat Sofya başka bir grubu desteklediği için isminden Bulgar kelimesini çıkararak *Uluslararası Makedon Devrimci Örgütü (IMRO)* olarak yoluna devam etti (Mazower, 2013: 346-349).

1903 Temmuz/Ağustos aylarında Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde önemli komitecilik olayları meydana gelmekteydi. Bulgar hükümeti komitecileri maddi ve manevi olarak desteklediğinden sınırdan çok sayıda çete geçmeye başladı. Yenice Vardar ve Kevkil kazaları çetelerin en çok göröldüğü yerlerdendi ki sadece bu bölgede toplam 149 kişilik mevcuduyla 9 ayrı çete faaliyette bulunuyordu. Bunların en yenisi 3 yıldır en eskisi ise 20 yıldır eşkıyalık yapıyorlardı. Bu çetelerle Osmanlı askerleri arasında mevzii çarpışmalar baş gösterdi. Bulgar komiteciliği açısından önemli bir bölge de Razlık kazasıdır. Kaymakam Tahsin Bey köyleri basıp evleri aratınca 2000 silah, 10.000 mermi ve 59 bomba ele geçirilmiştir. Banko köyünden teslim alınan 300 silahla birlikte toplanan silah sayısı 2300’ü bulmuştur. Bu tedbir sayesinde 1902 yılında Cuma-i Bala ve Menlik kazalarında ortaya çıkan Bulgar ayaklanmaları Razlık’ta görölmemiştir. (Uzer, 1999:128-131, 151,153,184). Devlet etkin askeri tedbirler alırken polis teşkilatı bu durum karşısında oldukça pasif

davranmış, olayların merkezinde Selanik şehri olmasına rağmen sadece Panayiot Efendi isminde bir görevli bu örgütü takip etmekle görevlendirilmişti. (Mazower, 2013: 350)

Geçici bir duraklamadan sonra Bulgar ayaklanması yeniden alevlendi. Bu sefer Manastır ve Kosova vilayetlerinin değişik yerlerinde, özellikle Selanik merkez ve Serez Sancağı ile buraların kaza ve köylerinde ayaklanmalar baş gösterdi. Demiryolu köprüleri, telgraf hatları, hükümet konakları, jandarma karakolları önemli hedefler arasındaydı. Ayaklanmanın ilk gecesi Selanik'te Osmanlı Bankası ve havagazı şirketi bombalandı. Şehrin karanlıkta kalmasından faydalanan isyancılar devriye gezen polislere, jandarmalara, resmi binalara ve Müslüman halka saldırmaya başladılar. Selanik merkezdeki bu çarpışmalar iki gün sürdü. Komiteciler Osmanlı Bankasına bombalı saldırı yapabilmek için bankanın karşısında bir dükkan kiralayarak yer altından aylar süren bir çalışmayla bir tünel açmış, çıkan toprağı paketlerle dışarıya taşımış fakat polis bu hazırlığın istihbaratını alamamıştır. Bu ayaklanma sırasında Selanik limanından İstanbul'a hareket halinde olan bir Fransız gemisinin Bulgar bir lise öğrencisi tarafından bombalanması sonucu birçok insan hayatını kaybetti. Selanik polis teşkilatı olayı önleyememiş olsa bile faili yakalayıp adalete teslim etmiştir (Uzer, 1999: 154-155).

Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler sayesinde isyancıların üzerine kararlılıkla gidildi. Dağlardan ovaya inerek saldırıya geçen Bulgar komiteciler geldikleri dağlara geri kaçmak zorunda bırakıldı. Köprüler ve telgraf hatları onarıldıktan sonra dağlarda takip hareketi yapıldı. Böylece bir Bulgar ayaklanması daha akamete uğratılmış oldu. Ayaklanmanın askeri yönü tamamlandıktan sonra, Bulgaristan'ın Avrupa nezdindeki siyasi atakları Selanik valisi Hasan Fehmi Paşa'nın girişimleriyle engellenmeye çalışıldı (Uzer, 1999: 154-157).

Bu olaylar üzerine Selanik'te sıkıyönetim ilan edildi ve askerler evlerde aramalar yaptı. Olayların daha büyük bir Bulgar ayaklanmasının habercisi olabileceği şüphesiyle Bulgar mahallelerinden onlarca kişi tutuklandı. Eylemlerden sonra Selanik'teki örgüt mensuplarına tam bir darbe vurulduysa da IMRO küçük çaplı da olsa eylemlerini bir müddet daha sürdürdü. Bunlardan *İlinden Ayaklanması*

Osmanlı'ya karşı bir köylü hareketi başlatmak için yapılmıştı. IMRO'nun bu eylemlerinin kendileri açısından tek başarılı yönü Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya müdahale edebileceği uygun zeminin hazırlanması olmuştur. Bu olaylar sonrası Osmanlı bölgedeki iç güvenlik konularına nezaret edecek yabancı gözlemcileri kabul etmek zorunda kalmıştır (Mazower, 2013: 349-353).

II. Abdülhamit döneminde Selanik'te merkezi idarenin otoritesi diğer şehirlerde olduğu kadar hissedilmiyordu. Tüm ülkeyi etkisi altına alabilecek nitelikte olan şehirdeki siyasi gelişmeleri takip edebilecek sayıda görevli olmadığı gibi olanlar da gereği gibi etkin değildi. 1897'de İstanbul'da siyasi komplo içerisindeki bir grup ortaya çıkarılıp sürgüne gönderildiğinde Selanik siyasi muhaliflerin gözden uzak olmak için akın ettikleri bir merkez haline gelmiştir. Şehrin bu durumu 1903'te Makedonya bölgesindeki jandarma reformu sırasında uluslararası bir jandarma birliğinin gelmesiyle daha da pekişmiştir (Georgeon, 2014: 137, 138).

XIX. yüzyılın başlangıcında Selanik Osmanlı muhalefetinin merkezi durumundaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) 1896 yılında burada kuruldu ve İkinci Orduda görevli subaylar arasında gittikçe artan hoşnutsuzluk sebebiyle Osmanlı tarihinin önemli bir aktörü haline geldi. Selanik Belediye Hastanesi'nin müdürü Nazım Bey, telgrafhanede görevli Talat Bey, Manastırlı bir babanın oğlu ve Hilmi Paşa'nın emrinde genç bir subay olan Enver Bey İTC'nin önde gelen yöneticilerindendir. İTC Selanik'te ordu ve bürokrasi dışında da destekçiler bulabiliyordu. Büyük toprak sahibi Evrenos ailesinden Mustafa Rahmi, geleceğin maliye bakanı Mehmet Cavit, gazeteci Nissim Rousso, Hilmi Paşa'nın hukuk danışmanı Nissim Mazliah gibi kişilerin bu gruptan olması yanı sıra bizzat Hilmi Paşa'nın da yakınlık duyduğu söyleniyordu. Kentin kozmopolit yapısı, Avrupa'yla olan yakın ilişkileri, önemli miktardaki Yahudi ve dönme nüfusunun 1908'deki köklü değişimlerin ana unsuru olduğu söylenerek bu değişimin Selanik temelli olduğuyla ilgili düşünceler de vardır (Mazower, 2013: 357, 358).

Selanik'in Jön Türk'lerin merkezi olmasında şehrin coğrafi ve demografik yapısının yanı sıra Mason varlığı da önemli bir etkidir. Selanik'te bulunan ve kapitülasyonlarla bazı dokunulmazlıkları olan Fransız, İspanyol ve İtalyan mason

locaları Jön Türkler için güvenli mekanlardı. Buralar toplantılara, arşiv ve gizli yazışmalara ev sahipliği yapıyor, Jön Türkler de bu sayede polis takibinden kurtuluyorlardı. Ayrıca Selanik'te bulunan Fransız ve Avusturya postahaneleri Jön Türklerle Avrupa'dan gelen yasak yayınların dağıtılmasında yardımcı oluyorlardı. Başta İstanbul olmak üzere her yerde takibat altında olan Jön Türk'ler Selanik'te rahat bir şekilde hareket edebiliyorlardı. Başkent bu durumdan haberdar olsa, hatta polisin istihbarat birimi Selanik'teki bu olayları takip etmek için harekete geçse de bunda başarılı olamamıştır (Alkan, 2012: 122-133).

İttihat ve Terakki'nin Selanik'te devletin kontrolü dışında kalarak gelişmesinde yukarıdaki etkenlerle beraber şehir yöneticilerinin cemiyete olan sempatisi, hatta bizzat üye olarak faaliyette bulunmaları da etkili olmuş olmalıdır. Müfettiş-i Umumi Hilmi Paşa İttihat ve Terakkiye yakınlık duymakta, fikirlerini savunmaktaydı. Daha Mekteb-i Mülkiye öğrencisi iken cemiyete giren, faaliyetlerinden dolayı tutuklandıktan sonra İstanbul'dan uzaklaştırma adına Selanik'e nahiye müdürü olarak atanan, daha sonraları Selanik'te kaymakamlık, mutasarrıflık, hatta Selanik polis müdür vekilliği görevlerinde bulunan Tahsin (Uzer) Bey teşkilatın oldukça aktif bir mensubudur (Uzer, 1999: 10-21, 235-255). Yine Makedonya'nın birçok kazasında kaymakamlık yapan Süleyman (Kani) Bey teşkilatın üyesiydi. (Alkan, 2012: 125) Bu gibi üyelik ve faaliyetler cemiyetin Selanik'te önünü açmış olmalıdır.

Selanik'teki siyasi olayların işlendiği bu bölümde, toplantı ve gösteri yürüyüşü, miting, grev, lokavt gibi toplumsal olaylardan da bahsetmek gerekir. Osmanlıların Balkanlardaki sanayisi en gelişmiş şehri olan Selanik, bu tür olaylar bakımından oldukça hareketlidir. Daha önceki yıllarda bazı meslek gruplarının küçük eylemleri olduysa da 1908'den sonra Bulgar ve Yahudilerin öncülüğünde çok canlı bir işçi hareketi baş gösterdi. Şehir sıkça grevlere, oturma eylemlerine, protesto yürüyüşlerine ve lokavtlara sahne oluyordu. Genel olarak düşük ücretlerin tetiklediği grevler 1908 yazı başlarında liman işçileriyle başlamış, tütün, bira, tuğla fabrikaları, telgrafhane ve demiryolu çalışanları, tezgahhtarlar, terziler, marangozlar gibi ekonomik hayatın çok çeşitli alanlarındaki çalışanlar arasında yaygınlaşmıştır (Mazower, 2013: 372-374).

Selanik polisi bu gibi olayları yakinen takip ederek gereken tedbirleri almaktaydı. Örneğin, 7 Mart 1904 tarihinde Selanik'te bulunan arabacılar ücretlerinde belediye tarafından indirim yapılmasını protesto etmek için ertesi gün greve gitme kararı almışlardır. Durumu haber alan polis teşkilatı greve gidilmemesi konusunda arabacıları uyarıya da sonuç alamamış, ertesi gün greve gidilmiştir. Polis idaresi ise bir taraftan belediyeyi durumdan haberdar ederken diğer taraftan da halkla arabacılar arasında çıkabilecek olaylara karşı şehrin değişik yerlerine memurlar görevlendirmiştir (BOA.TFR.I.SL.34/3369). Yine Selanik merkezde bira ve boza işletmelerinde çalışan işçiler 22 Ağustos 1908'de ücret artışı talebiyle greve gitmişlerdir. Umumi Müfettişlik, merkez kaymakamlığı ve jandarma ile gerekli koordinenin kurularak tedbirlerin alınması konusunda polis teşkilatını yazıyla uyarıya ve gerekli tedbirler alınmıştır (BOA. TFR. I. SL.194/19391) . Bu konudaki üçüncü örnek bir mitingle ilgilidir. 2 Ağustos 1909 günü Selanik merkezde Girit meselesi hakkında bir miting düzenlemek için başvurulmuştur. Miting düzenlemek isteyenler tarafından bir tertip komisyonu oluşturularak beyanname verilmiş ve mitingin güvenliği konusunda polisçe gerekli tedbirler alınmıştır (BOA. TFR. I.SL.215/21406).

4.3.2. Yangın ve İntiharlar

Osmanlı şehirlerinin en büyük sorunlarından birisini yangınlar oluşturmaktadır. Toplumun can ve mal güvenliği için önemli bir tehdit oluşturan yangınlar, kriminolojik açıdan kasten yangın çıkarma (kundaklama) ve tedbirsizce davranarak yangına sebebiyet verme olarak iki ana grupta incelenebilir. Kişi, ihmali davranışla kendi mülkünün yanmasına sebebiyet vermiş olsa bile bu hareketiyle kamunun güvenliğini tehlikeye attığı için suç işlemiş sayılmaktadır.

Selanik'te yangınlar sıklıkla görülmekle beraber bunlar genellikle çevrede bulunanlar tarafından söndürülebilecek küçük çaplı yangınlardı. Fakat nadir de olsa kısa bir zamanda binlerce insanı evsiz bırakabilecek büyüklükte yangınların çıktığı da olmaktadır. Dar sokaklar, evlerin sık yapısı ve ahşap malzeme bunda ana etkeni. 1840'larda bu tür büyük yangınlar çoktu. 1846'da 1.500'den fazla ev, 1848'de ise çarşıdaki 640 dükkan kül olmuştu. İnsanlar sık görülen yangınlardan korunmasını öğrendikleri için genellikle can kaybı olmadan maddi hasarla sonuçlanıyordu. Fakat

1856'da Frenk Mahallesinde 37 kişinin ölüp 333 kişinin yaralandığı yangında olduğu gibi çok sayıda can kaybının meydana geldiği de oluyordu. 1890'daki yangında ise can kaybı olmamakla beraber 3.500 ev, 32 sinagog, 5 kilise, 1 cami ve 1 hastane yanmıştı (Anastassiadou, 2010: 73-75, 114).

Yangınların büyük alanları kaplamasında sadece sokakların ve evlerin yapısı değil düzenli bir itfaiye teşkilatının olmaması da etkindir. XIX. yüzyıl ortalarında yangın söndürme görevi esas itibariyle tulumbacılar ve bazı esnaf loncalarındaki gençlerindi. Fakat bunlar herhangi bir eğitimden geçmediğinden görev genel olarak çevrede bulunanlara kalıyor, bazen limana demir atmış denizciler de söndürme faaliyetlerine katılıyordu. Şehirdeki su kaynaklarının yetersizliği de yangınların büyümesine sebep olmaktaydı. Öyle ki denize yakın bölgelerdeki yangınlarda insanlar denize doğru bir zincir oluşturup kovalarla denizden su taşıyarak söndürmeye çalışırlardı (Anastassiadou, 2010: 75, 76).

Selanik merkezde bir yangın çıktığında kaleden iki sefer top atılıyor, arkasından silah sesleri duyuluyordu. Bazen kilise çanı da yangını haber vermek için kullanılıyor ve “yangın var” nidaları etrafı inletiyordu. Bu alarmları haftada 5-6 kez duymak mümkündü. (Abbott, 2013:29,30).

1886/87 yılında Selanik genelinde meydana gelen yangınlarda 37 hane, 26 samanlık/ambar, 15 dükkan/mağaza, 3 han, 1 okul olmak üzere 82 mekan zarar görmüş, 16.000 liralık maddi zarar oluşmuş, 3 kişi de hayatını kaybetmiştir (1307 Selanik Salnamesi, 260-262). Aşağıdaki tabloda 1912 Nisan/Mayıs ayında Selanik vilayeti genelinde meydana gelen yangınlarla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 37: Selanik vilayetinde meydana gelen yangınlar (1912 Nisan/Mayıs)

Yanan yerler	Yangın sebepleri					Can/mal kaybı	
	Aydınlatma/ısıtma araçları	Makine kazanı	Tabii afetler	Yakacak	Diğer sebepler	Can	Mal (kuruş)
Hane				2			10.000
Samanlık/ otluk	1				1		2.100
Zirai alanlar							

Yanan yerler	Yangın sebepleri					Can/mal kaybı	
	Aydınlatma/ısıtma araçları	Makine kazanı	Tabii afetler	Yakacak	Diğer sebepler	Can	Mal (kuruş)
Orman,bağ,bahçe							
Dükkan/mağaza	3				2		52.000
Cami, mezarlık							
Fabrika							
Deniz taşıtları							
Çeşitli binalar	1			1			1012
Toplam	5			3	3		65.112

(BOA. DH. EUM. THR.82/17

Tablo 37’de görüldüğü gibi bir ay zarfında 11 yangın meydana gelmiş olup bunlarda can kaybı olmamakla birlikte 65.000 kuruşu aşan maddi hasar oluşmuştur. Selanik gibi büyük bir vilayette bir ay içerisinde daha çok yangın meydana gelmiş olması gerekir. Muhtemeldir ki basit bir müdahale ile söndürülen, önemli bir maddi hasar oluşturmayan yangınlar kayıtlara alınmamıştır.

Bu tabloda görülmesi bile Selanik’te ev ve işyerlerini yangına karşı sigortalatma alışkanlığı oluşmuştur. Nitekim 23 Haziran 1904 tarihinde Selanik merkez Kolombo mahallesinde ikamet eden Lazariç Miyalu’nun yanan evinin sigortalı olduğu kayıtlarda görülmektedir (BOA.TFR.I.SL.34/3369).

Selanik’teki yanan ve sigortalı olan mülklerin büyük çoğunluğunun Yahudi ve Rumlara ait olması dikkat çekicidir. Bu duruma, sigortacılığa dini sebeplerle sıcak bakmayan Müslümanların ev ya da işyerlerinin pek nadir yandığı gerçeği de eklendiğinde, yangınların önemli bir kısmının doğal yollarla çıkmadığı sonucuna varılabilir. 1891’deki büyük yangında bu durumun farkına varan İngiliz şirketleri Selanik’teki acentelerini kapatmışlardır (Abbott, 2013: 29,30).

Günümüzde yangın olaylarında polisin birçok görevi vardır. Öncelikle itfaiye ve sağlık görevlilerinin olay yerine seri bir şekilde intikalleri ve olay yerinde uygun ortamda çalışabilmeleri için gereken tedbirleri almak, kurtarma faaliyetlerine

yardımcı olmak, kurtarılan eşyanın muhafazasını sağlamak, yangının çıkış sebebini araştırmak, failleri tespit edip yakalamak bu görevler arasındadır. 1907 nizamnamesi de yangınlarda polise benzer görevler yüklemiştir. Nizamnameye göre polis; yangın çıktığında, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde tulumba merkezlerine haber vermek, su tedarikiyle ilgili şartları hazırlamak, can ve mal kurtarma çalışmalarına yardım etmek, yangının çıkış sebebini bulmaya çalışmak ve maddi hasarı tespit etmekle görevlidir (Çebitürk, 2009: 30).

Haftalık-mesleki bir gazete olan *Polis* isimli yayının 6 Ekim 1911 tarihli nüshasında yangınlarda polisin görevlerine değinilmekte ve yapılan hatalar uzun uzadıya izah edilmektedir. Buna göre polis yangınlarda;

-İtfaiyenin rahat çalışabilmesi için yanan binanın çevresindeki ilgisiz kişileri boşaltarak geniş bir kordon oluşturmalı ve itfaiye gelmeden bol miktarda su temin etmeye çalışmalıdır. Bazı yangınlarda kordon yanan yerin çok yakınında oluşturulduğu için itfaiye, arabalarını koyacak, hortumlarını uzatacak uygun bir ortam bulamamaktadır. Yine geniş bir kordon çekilmediği için o kalabalık ve hengamede polis, yangın mahalline girip çıkanları takip ve kontrol edemediğinden, yanan yerden yükte hafif pahada ağır eşyalar çalınabilmektedir.

-Polisin yangınlardaki önemli bir yanlışı da koordinesiz çalışma olmaktadır. Olayın akışı içerisinde amirler ve arkadaşlarla irtibatın kaybedilmesi, her memurun kendince bir şeyler yapmaya çalışmasından dolayı görevde aksamalar yaşanmaktadır.

-Polisin yaptığı hatalardan birisi de kendi görevini bir kenara bırakarak söndürme faaliyetlerine katılmasıdır. Oysa itfaiye görevlileri yangın yerine ulaştıktan sonra söndürme işi tamamen onların işidir. Polis, izdihamı önlemek, su tedarik etmek, kurtarma faaliyetlerine yardımcı olmak, kurtarılan eşyaları muhafaza altına almak, yangının çıkış sebebini araştırmak gibi görevlerle ilgilenmelidir.

-Süvari polisler yangınlarda hatalı davrananların başında gelmektedir. Bu görevliler yangın yerinde, atlarının üzerinde adeta seyirci gibi davranmaktadır. Oysa yangın yerine varır varmaz oradaki merkez memurunun emrine girerek, kordon hattını takviye etmek, ahaliyi daha uzaklara sevk etmek, acele olarak yangın yerine

getirilmesi gereken araba v.b. şeyleri tedarik etmek, yangın çevresinde devriye gezmek gibi görevleri vardır.

-Polisin yaptığı hatalardan birisi de gece çıkan yangınlarda, yakın bölgelerde devriye görevinde olan memurların olay yerine intikal ettikten sonra, merkezden yeterince görevli geldiği halde devriye görevlerine dönmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu bilen hırsızlar şehrin diğer bölgelerinde hırsızlık yapmaktadırlar (<http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU1801/index.djvu>,18.12.2016)

Sosyolojik açıdan önemli sorunlardan birisi olan intihar, zaman zaman cinayetlerin kamufleji olarak kullanılmasından dolayı polisiye açıdan dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. İntihar vakaları Osmanlı toplumunda hem Müslimler hem de gayri müslimler arasında görülebilmektedir. 1886/87 yılında Selanik genelinde 9 intihar vakası meydana gelmiş olup bunlardan 3'ü müslim, 6'sı ise gayri müslimdir. Bunlardan 3'ü suya atlayarak, 2'si ateşli silahla, 2'si bıçakla, 1'zehirle, sonuncusu ise ası suretiyle intihar etmiştir. Sebeplerine bakıldığında ise 3'ü cinnet, 3'ü aşırı üzüntü, 2'si aşk, 1'i ise iflas ettiğinden bu sonuca sürüklenmiştir (1307 Selanik Salnamesi, 262).

1912 Nisan/Mayıs ayında Selanik vilayeti merkez ve taşrada toplam 4 intihar vakası meydana gelmiştir. Bunların dördü de erkek olup üçü suya atlayarak, birisi de kesici alet kullanarak amacına ulaşmıştır. İntihar edenlerin mesleklerine bakıldığında ikisinin bankacı, birisinin ilmiye sınıfından, birisinin ise işçi olduğu görülmektedir (BOA. DH. EUM. THR.82/17). 1886/87 yılı genelinde toplam 9 kişinin, 1912'nin sadece Nisan/Mayıs ayında ise 4 kişinin intihar ettiği göz önüne alındığında aradan geçen 25 yılda intihar vakalarının önemli ölçüde arttığı anlaşılmaktadır.

4.3.3. Diğer Adi Suçlar

Günümüz toplumlarının en çok karşı karşıya kaldığı suçların başında hırsızlık gelmektedir. Bu günkü yoğunlukta olmasa bile Selanikliler de hırsızlık mağduru olabilmekteydiler. 1912 yılı Nisan/Mayıs ayında vilayet genelinde 10'u hayvan hırsızlığı olmak üzere toplam 28 hırsızlık olayı meydana geldiği ilgili yerde kayda geçirilmişti. 1906 Mayıs/Haziran ayında ise Selanik merkezde 6 hırsızlık suçu işlenmiştir. Bu olayların hepsi evden yapılmış 3'ü gece, diğer 3'ü ise gündüz

meydana gelmiştir. Olayların 4'ünde çeşitli mücevherler, birinde gramofon, av tüfeği ve elbise, sonuncusunda ise tabanca çalınmıştır. Belgede çalıntı malların bulunup bulunmadığıyla ilgili bilgi olmasa da 5 olayda faillerin tespit edilip yakalandığı, bir olayda ise olay yerinde yapılan incelemede dışarıdan birilerinin eve girerek hırsızlık yaptığına dair herhangi bir emarenin olmadığı, olayın muhtemelen evde yaşayanlar arasında olduğu yönünde şüphelerin bulunduğu, tahkikatın devam ettiği belirtilmektedir (BOA. TFR. I.SL.109/10844).

Selanik merkezde evden hırsızlıklar başta gelmekte idiyse de taşrada insanlar hayvan hırsızlığından muzdariptir. Drama'ya bağlı bir nahiye olan Çeç'te 1890'lı yılların sonunda en büyük asayiş sorunu kız kaçırma ve hayvan hırsızlığıydı. Nahiyeye 1898 Martında müdür olarak atanan Tahsin Bey bu konunun üzerine bizzat gitmiş, nahiyenin kolluk kuvvetini oluşturan iki jandarmayı yanına alarak elinde silahıyla köy köy hırsızları takip etmiştir. Oldukça sert bir yönetim tarzı sergileyen Tahsin Bey hatıratında, ceza muhakeme usullerine uyararak suçlularla mücadelenin mümkün olmadığını, hayvan hırsızlığı ve kız kaçırma olaylarını önlemek için 5 ayda 1.000 kişiyi bizzat dayaktan geçirdiğini ifade etmektedir (Uzer, 1999: 41, 42).

Tahsin Bey hayvan hırsızlığıyla mücadelesini 1910'lu yıllarda mutasarrıf olarak atandığı Drama'da da sürdürmüş, bu konuya çözüm olması adına hayvanlara damga vurulması usulünü geliştirmiştir. Bu dönemde hayvan hırsızlığı yapanlar kaza kaza takip edilerek haklarında tahkikat yapıldığı gibi yakalandıklarında halka teşhir edilmişlerdir. Eski hırsızlar arasında bulunan Hasan Ağa teşhir yönteminin kendileri için oldukça ağır olduğunu Tahsin Bey'e bizzat ifade etmiştir. (Uzer, 1999: 303, 304) Bu suçlarla ilgili çeşitli zamanlarda Balkanlar'daki kaybedilen topraklardan bölgeye gelen muhacirler suçlanmaktaydı (Abbott, 2013: 221). Serez Sancağı'nda da sığır ve at hırsızlığı başta gelen sorunlardandı. Tahsin Bey'in sert tedbirlerinin olumlu sonuçlar vermesi aynı usullerin orada da uygulanmasının önünü açmış ve işe yaradığı görülmüştür. (Uzer, 1999: 304)

Özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı toplumunun asayişini bozan önemli konulardan birisi fuhuştur. 1777'de İstanbul kadısı tarafından hazırlanan bir rapora göre fuhuş oldukça yaygın olmasına rağmen görevliler tarafından görmezden

gelmektedir (Ergut, 2012: 237). XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaş ve ekonomik sıkıntılar toplumsal-ahlaki sorunlara yol açmıştır. Başta Kırım olmak üzere uzun savaşların ardından yüz binlerce insanın Rusya'dan, Balkanlar'dan İstanbul ve Anadolu'nun değişik yerlerine göçmesi fuhşun artmasının sebeplerindendir. Bu durum frengi hastalığının yaygınlaşmasına sebep olduğu için 1859'da fuhuş yapanlara uygulanacak müeyyideleri belirleyen bir emirname çıkarılmış ve bu işle iştigal edenlere hapis ve sürgün cezaları öngörülmüştür (Temel, 2002: 305). Bu dönemde fuhuşla mücadelede sürgün, en çok başvurulan metottur. Fuhuş yapan kadınlar uzak yerlere sürgün edilmekte, bu işle ilgili masraflar ise yöre halkından tahsil edilmekteydi (Çadırcı, 1997: 327).

Frengi hastalığının gittikçe yaygınlaşması fuhşun denetim altına alınmasını gündeme getirmiş, bunun sonucu olarak ise İstanbul'da genelevler açılmıştır. (Temel, 2002: 305) 1909'da Selanik polis müdür vekilliği, 1912'de ise Beyoğlu polis müdürlüğü görevlerinde bulunan Tahsin Bey, İstanbul'da Galata Sultanisi çevresinin tamamen genelevlerle dolu olduğunu, okul çağındaki çocukları korumak adına bunları kapatmak istediye de başarılı olamadığını ifade etmektedir (Uzer, 1999: 328). Genelevlerin açılmasının polis mevzuatına da yansımaları olmuştur. 1907 nizamnamesi polise, adap ve genel ahlaka aykırı her türlü hareketi önleme, ibadethane, okul ve mezarlıklar yakınına genelev açılmasına mani olarak önceden açılanları kapatma, genelevlerin belirlenen kurallara göre faaliyet gösterip göstermediğini denetleme, kurallara uymayanları kapatma görevini vermiştir (Çebitürk, 2009: 33).

Genelevlerin denetlenmesi ve fuhşun kontrol altına alınması görevi polis teşkilatı içerisinde bir kısım olumsuzlukların da yolunu açarak bazı polislerin genelev işleticileri ve çalışan kadınlarla özel ilişkilere girmelerine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak Osmanlı polis teşkilatında çeşitli suçlar işleyerek meslekten ihraç edilenler arasında en kalabalık grubu fahişelerle ilişkiye girenler oluşturmaktadır (Ergut, 2012: 241). Nitekim Selanik polis teşkilatının 1912 yılı iki aylık disiplin cezaları incelendiğinde, bir polis memuruna geneleve gitmesi ve orada bir tartışmaya girmesinden dolayı 3 günlük maaş kesimi (BOA. DH.EUM.MEM.18/42) diğer bir polis memuruna ise bir fahişenin evine giderek

fuhuş yapmasından dolayı meslekten ihraç cezası verildiği görülmektedir (BOA.DH.EUM. MEM.18/44).

Selanik'te XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da fuhuş görülmesine rağmen XIX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde sosyal hayatın parklar, kafeteryalar, birahaneler ve dans salonlarıyla gelişmesi sonucu önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derecede artmıştır. Fuhuş yapılan yerler genel olarak Bara Mahallesiinde toplanmış, liman çevresi ise denizcilerden müşteri bulmaya çalışan kadınların muhiti haline gelmişti. 1879'da yerel gazeteler şehrin bu ahlaksız kadınlardan kurtarılmasını talep eden yazılar yazıyordu. 1880 yılında Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi cemaat liderleri durumu protesto etmek için şehirde bir gösteri yaptılar. Fakat basın ve toplumun ileri gelenlerinin itirazlarına rağmen 1910 yılına gelindiğinde her ırk ve dinden çalışanı olan 100'ü aşkın genelev demiryolu yakınındaki ayrı bir semtte faaliyet göstermekteydi (Mazower, 2013: 22, 334, 373). Genelevlere rağmen sokakta da fuhuş devam etmiştir. Bu şekilde çalışan kadınlar kendi evinde, müşterinin bulunduğu evde ya da her ikisi de ev bulamadığından orada burada mesleğini icra edenler olarak üçe ayrılmaktaydı (Kıa, 2013: 211).

Selanik ve İstanbul'da fuhuş yaptıran yerlerin büyük bir kısmının sermayeleri Selanik Merkez Sancağına bağlı Kisendire kazasından olan Rum kadınlardı. Çetecilerle birlikte hareket eden bu fahişeler zaman zaman yöneticilerle de yakınlık kurarak etkili oluyor, kadınların ağına düşen yabancılar Osmanlı düşmanı haline geliyorlardı. Rumeli'deki jandarma teşkilatında yapılan reformları izlemek üzere görevlendirilen ve Bulgar dostluğuyla bilinen Rus temsil subayı Poltanof, Kisendire'de tanıştığı bir fahişe sebebiyle Bulgar dostluğunu bırakarak Rum ve Yunan koruyucusu haline gelmiştir (Uzer, 1999: 223). Anlaşıyor ki Rumlar -tarihin değişik dönemlerinde olduğu gibi- fuhuşu bir ajanlık faaliyeti olarak kullanmaktadır.

Selanik merkez fuhuş bakımından oldukça sıkıntılıyken taşranın durumu da pek farklı değildir. Serez Sancağı'nda XX. yüzyıl başlarında ahlaksızlık almış başını yürümüş, gençler şehrin sosyal yapısını bozmuştu. Bölgede fuhuş yapımlarıyla bilinen meşhur Pakizeler, Makbule'ler hep Serez Kıptilerindendi. Drama'ya bağlı bir

nahiye olan Çeç'te de 1890'lı yılların sonunda dini ve ahlaki zayıflıktan dolayı frengi hastalığı gençler arasında çokça görülmekteydi. (Uzer, 1999: 39, 77).

Selanik vilayetinin asayişle ilgili önemli sorunlarından birisi de insanların silah taşıma alışkanlıkları ve sık sık silah kullanmalarıdır. 1880-1890 arasında ölenlerin geride bıraktıkları incelendiğinde çoğunun yaşarken silah sahibi oldukları görülmektedir. XIX. yüzyıl sonunda Balkanlar'da gelişen milliyetçilik hareketleri ve Selanik'in kozmopolit yapısı insanları silah taşımaya zorluyordu. Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Yahudiler, Sırlar günlük hayatta açıkça birbirleriyle savaşıyor olsalar da şehirde gergin bir ortam yaşanıyordu. Silah taşıma konusunda tek sebep siyasi gerginlik değildir. Soygunlar, basit kavgalar sonucunda işlenen cinayetler gibi adi suçlar da şehirde kol geziyordu. İnsanları silah taşımaya iten bu şartlara, tabanca ya da bir pala taşımanın toplumda bir statü sembolü olması da eklenince Selaniklilerin silah taşıması daha iyi anlaşılabilir. İdarenin silah taşıma ve ticaretini yasaklayan düzenlemelerine rağmen erkeklerin hemen hemen tamamı silah taşımaya devam etmişlerdir (Anastassiadou, 2010: 251, 353).

İnsanların silah taşımalarından dolayı basit hadiseler büyüyerek vahim sonuçlar doğurmakta, zaman zaman da polise karşı silah kullanılmaktaydı. 10 Mart 1904 gece saatlerinde, sabıkalı olan Bulgar Hartov arkadaşları Kadzen ve İstavyon ile birlikte Hafukpınar civarındaki Yevance'nin meyhanesinde aşırı derecede sarhoş olduktan sonra çevreye saldırmaya başlamaları üzerine durum polise ihbar edilmiştir. Mahalle sevk edilen polis memuru İsmail Efendi ile jandarma kuvvetleri olay yerine vardıklarında şahısların saldırgan hareketlerinin devam ettiği görülmüş, kendilerine müdahale etmek isteyen görevlilere de saldırmışlar, hatta silah kullanmışlardır. Netice itibariyle şahıslar yakalanarak haklarında gerekli tahkikat yapılmış ve adliyeye sevk olunmuşlardır (BOA. TFR. I.SL.34/3369).

Kutlamalarda silah atılması Osmanlı toplumunda yaygın görülen bir vakadır. Bu alışkanlık Sultan Reşat'ın tahta çıkması münasebetiyle Selanik'te düzenlenen şenlikte olduğu gibi zaman zaman insanların yaralanması hatta ölmesi gibi istenmeyen sonuçları da doğurmaktaydı (Uzer, 1999: 245). Paskalya yortusunu silah atarak kutlamak, Hristiyanlar arasında adet haline gelmişti. Konu ülke çapında bir

rahatsızlık haline geldiği için 1896'da saray tarafından bir emir yayınlanarak, patrikhanelere yazılı olarak gerekli ikazın yapılması talimatı verilmiştir (Engin, 2013:149). Karaferye kazasına bağlı Ağustos nahiyesi müdürü Tahsin Bey örneğinde olduğu gibi bazı yöneticiler silah taşıma ve kullanma alışkanlığını bitirmek için sert tedbirler almışlardır. Selanik'in mesire alanı olan bu nahiyenin asayişi oldukça iyi seviyede olmasına rağmen Karaferye ve Vidin beylerinin sarhoş olarak çevreyi rahatsız etmeleri ve silah atmaları önemli bir sorun oluşturmaktaydı. Nahiye müdürü Tahsin Bey bu olayların üzerine sert yöntemlerle giderek çözmüştür (Uzer, 1999: 61-65).

Selanik toplumunun 1893 yılından itibaren kullanmaya başladığı ve genellikle tıklım tıklım dolu tramvaylar zaman zaman polisiye olaylara da sahne olmaktadır. Bu olayların en başında kadınlara yönelik taciz hareketleri gelmektedir. Bazı erkekler tramvayda kadınları sözlü ya da fiziki olarak taciz ediyorlardı. Yerel gazetelerden Journal de Salonique'de çıkan bir habere göre kadınlar, kondüktörlerin sadece ücret toplamakla yetinmeyerek özellikle kadın yolcuların bu gibi sorunlarıyla da ilgilenmelerini talep etmektedirler (Anastassiadou, 2010:161). Tramvayların karışıklıkları polisiye olaylardan birisi de kazalardır. Bu kazalarda olayın adli yönünü takip eden polis, tramvay sürücüsünü olay yerinde gözaltına almaktaydı. Fakat 1908 yılında elektrikli tramvayların kuruluş çalışmaları başlayınca, tramvayların olay yerinde sürücüsüz kalmasının daha büyük kazalara sebebiyet verebileceği şirket yetkililerince polis teşkilatına bildirilmiş ve tedbir alınması talep edilmiştir. Bunun üzerine polis teşkilatı eski usulün terk edilerek, kaza yapan tramvay sürücüsünün yanına bir polis memurunun verilmesini, bu şekilde son durağa kadar gidilmesini, gözaltı işleminin orada uygulanmasını tüm görevlilerine tebliğ etmiştir (BOA.TFR.I.SL.21/2024). Trafik konusunda Selaniklilerin rahatsızlıklarının birisi de günümüzde de şikayet konusu olan sokak düğünleridir. Bu düğünler sebebiyle yayalar zaten dar olan sokaklardan geçmekte zorlanmaktaydılar. 1890'lı yıllarda yerel bir gazete yayaların bu sıkıntıdan kurtarılması için iş adamları tarafından düğün salonları yapılmasını tavsiye etmekteydi (Mazower, 2013: 329).

Selanik'in emniyet ve asayiş bakımından da oldukça hareketli olduğu görülmektedir. Bir liman kenti ve Osmanlı'nın cazibe merkezlerinden olmasından

kaynaklanan kozmopolit yapısı, canlı ticari hayatı, devletin içinde bulunduğu askeri, siyasi, ekonomik sorunlar toplumsal hayata olumsuz etkiler yapmakta, siyasi ve adi suçlar olarak kendini gösterebilmektedir. Terör hareketleri, hırsızlık, yankesicilik, fuhuş v.b. şekillerde ortaya çıkan bu suçlar Selanik polisinin temel mücadele alanlarını oluşturmaktadır. Balkanlardaki ayrılıkçı hareketler ve Osmanlı iç muhalefetinin merkezi olması onu isyanların ve siyasi çalkantıların sahnesi haline getirmiştir. Bu duruma dini gerginlikler de eklendiğinde adiyattan olaylar kolayca toplumsal krizlere dönüşebilmektedir. Bu ve benzer sebeplerle Selanik'te oldukça siyasallaşmış bir toplum ortaya çıkmıştır. Merkezi yönetim ve yerel bürokrasi vilayetteki siyasi gelişmelere tedbir almak istediye de ne ayrılıkçı hareketlerin ne de iç muhalefetin gelişmesi engellenebilmiştir.

Sonuç

Tarih yazıcılığı genel olarak devleti ve onu yönetenleri esas alarak tarihi oluşturmaktadır. Oysa yönetilenler açısından bakıldığında topluma daha fazla nüfuz etme imkanı ortaya çıkmakta, devletin içinden geçtiği siyasi, ekonomik ve toplumsal atmosferin insan hayatlarını nasıl etkilediği anlaşılmaktadır. Polis tarihi üzerine çalışmanın faydası burada ortaya çıkarak, bir taraftan dönemin devlet otoritesi ve siyasal erki elinde bulunduranların yönetim tarzları işlenirken diğer taraftan da tek tek insanların hayatlarına dokunma şansı yakalanabilmektedir.

Osmanlı polis teşkilatının kuruluşu devletin her açıdan en sıkıntılı dönemine rastlamaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında devlet bir taraftan çalkantılı dünya konjektüründe ayakta kalmaya çalışırken diğer taraftan da bir yenileşme çabası içerisindedir. Polisin ordudan ayrılıp bağımsız bir kurum olarak ortaya çıkması bu yenileşme hareketinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ortamda hayat bulan Osmanlı polisi, kurumsal hayatlar için çok da uzun olmayan bir sürede devlet hiyerarşisi içerisinde yerini alarak kurum içi dikey ve ülke çapında yatay yapılanmasını oluşturabilmiştir.

Polis teşkilatının kuruluş yılları olan XIX. yüzyılın ikinci yarısında Selanik, dini ve etnik olarak kozmopolit yapısı, gelişmiş ticaret ve sanayisi, Avrupa'ya açılmasını sağlayan liman ve demiryolu, hareketli sosyo-kültürel hayatı, tüm ülkeyi etkileyen siyasal ortamı ile Osmanlı'nın önemli vilayetlerinden biridir. Bu özellikler şehri hem siyasi hem de asayiş olayları bakımından yakından takip edilmesi gereken bir noktaya getirmektedir.

Selanik polis teşkilatıyla ilgili en erken kayıtları birinci el kaynaklarda 1885/86 Selanik Salnamesinin *Polis İdaresi* başlığı altında verilen bilgiler ile ikinci el kaynaklarda Mazower'in 1876'da Selanik merkezde polisin görevde olduğuyla ilgili verdiği bilgi oluşturmaktadır. Polisin, vilayet merkezi, sancak ve kazalarla birlikte

nahiyeler, hatta istisnai bir durum olarak köyde bile teşkilatlandığı göz önüne alındığında vilayet çapında yapılanmaya büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ihtiyaca binaen köyde polisin kurulabilmiş olması iç güvenlik alanında polis-jandarma bölgesinin keskin çizgilerle ayrışmadığını, idarenin bu alanda inisiyatif kullanabildiğini göstermektedir.

Vilayet çapında teşkilatlanmaya verilen öneme rağmen bu yapılanma için gereksinim duyulan personel sayısına bir türlü ulaşamamıştır. Öyle ki nahiyelerin çoğunda hatta bazı kazalarda sadece 1, diğer kazalarda ise genellikle 2 veya 3 personel bulunmaktadır. Bu personelle 24 saat esasına göre emniyet ve asayiş sağlamak neredeyse imkansızdır. Taşrada durum böyle iken vilayet ve sancak merkezlerinde de durum çok farklı değildir. Başkentle yapılan birçok yazışmaya rağmen konuya çözüm üretilememesi, hatta İstanbul'da dahi aynı sıkıntıların yaşanıyor olması devletin içinde bulunduğu genel sıkıntılarla yakından ilgilidir. Öncesinde uygulana gelmekte olan, 1907 nizamnamesinde ise hüküm olarak getirilen polislerin haftada bir gün evlerine izinli olarak gitmeleri onun dışındaki istirahatli saatleri de dahil olmak üzere tüm zamanlarını karakollarda geçirmeleri kuralı - gerektiğinde istirahatli personeli de hemen göreve sevk etmek için- personel yetersizliğine çözüm olarak düşünülmüş olmalıdır.

Osmanlı polisinde personelin sayısal yetersizliğine ek olarak nitelik olarak da yetersizlikler söz konusudur. Asayiş hizmetlerinin ordu eliyle yerine getirildiği dönemde iyi bir askeri eğitim almış olmak yeterli görülürken müstakil polis döneminde devletin ve toplumun beklentileri artmıştır. İlk etapta adli soruşturmaların daha iyi yapılması amacıyla hizmet içi eğitimler başlatılmış, devamında eğitim hizmetlerinin kurumsallaşması için polis okulları açılmıştır. İlk polis okulunun Selanik'te açılması ise Selanik polisi için bir şans olmuştur. Nitelik konusunda genel bir yetersizlik söz konusu iken bir taraftan da savcı atanamayan bazı küçük kazalarda herhangi rütbedeki bir polisin vekaleten savcı yardımcısı olarak atanması, hiç değilse kimi personelin mesleki yeterliliğinin üst seviyede ve idarenin kuruma bakışının oldukça olumlu olduğunu göstermektedir.

Teşkilat maaşlar konusunda çeşitli sıkıntılar içerisindedir. Tabii ki bu sıkıntıların başında maaşların yetersizliği gelmektedir. Bunun dışında zamanında ödenememe, maaşların vilayetlere göre değişmesi, aynı pozisyondaki memurlara farklı maaşlar verme, rütbelere arasında maaş farkı gözetmeme gibi sorunlar devam edip gelmektedir. Zamanla rütbe farkları maaşlara yansımakla birlikte diğer sorunlar devam etmiştir. Bu konularda zaman zaman padişahın dahi devreye girmesine rağmen düzelme olmaması sorunun devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılardan kaynaklandığını göstermektedir. Bu zorlukların araç-gereç, teçhizat temini ve zamanın teknolojilerini takip hususlarında da kendini göstermesi kaçınılmazdır. 1904 bütçesinin sadece % 17'sinin maaş dışı cari harcamalar için ayrılabilirdiği, önceliğin ise yakacak, kırtasiye, mefruşat gibi kalemlere harcanması gerektiği göz önüne alındığında araç-gereç tedariki ve zamanın teknolojilerini takip hususundaki zorluklar daha iyi anlaşılabilir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen bu alanda başarılı işler ortaya konabilmiştir. İletişimde telefon ve telgraf teknolojilerinden, suçluların arşivlenmesi, olay yerlerinin fotoğraflanması ve istihbarat faaliyetlerinde fotoğraf makinesinden faydalanılmaktadır. Zamanın yeniliklerinden olan ve polisin alan hakimiyetini sağlaması ve olaylara hızlı intikal etmesi açısından hayati önemi haiz olan otomobil, bisiklet, motorbot gibi ulaşım araçları sınırlı sayıda da olsa kuruma kazandırılmıştır.

Başarılı olunan bir diğer konu, günümüzün de çağdaş yaklaşımı olan önleyici polislik alanındaki çalışmalardır. Suçların henüz oluşmadan önlemesini hedefleyen bu anlayışın gerçekleştirilebilmesi için alan hakimiyetinin sağlanarak, potansiyel suçlulara meydan bırakılmaması gerekir. Bu konuya gereken önem verilerek caydırıcılığın gerçekleştirilmesi amacıyla karakol ve noktalar kurulmuş, mahallelere devriyeler çıkarılmış, kaçakçılığı önlemek adına liman ve denizlerde bot ve kayıklarla personel görevlendirilmiş, şüpheli kişilerin vilayete geliş gidişlerini takip etmek için tren ve istasyonlarda tedbirler alınmış, banka, hastane, vergi dairesi, hapisane gibi yerlere noktalar kurulmuş, böylece tüm şehirde polisin varlığı tesis edilerek görünürlülüğü üst seviyede sağlanmıştır. Alınan bu tedbirler amacına ulaşmış olacak ki 1912 yılı Nisan/Mayıs ayında suç işleyen 657 kişiden % 1 gibi oldukça düşük bir oranı suçu meslek haline getirmiş sabıkalılardan oluşmaktadır.

Tüm bu tedbirlere rağmen önlenemeyen olayların aydınlatılarak faillerinin yakalanmasında da titiz davranılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. İfade alma, olay yeri inceleme, otopsi, doktor raporu alma, teşhis, yüzleştirme gibi günümüzde takip edilen soruşturma usullerinin tamamından faydalandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca adli konularda savcıyla tam bir koordine içinde olduğu görülmektedir. 1912 yılı Nisan/Mayıs ayında işlenen suçların sadece % 2,7'sinin faili meçhul kaldığı, faillerin ise yalnızca % 5,3'ünün firar olduğu, istatistiğin hazırlanmasından sonra yapılan çalışmalarla bu oranların daha da azalmış olabileceği de düşünüldüğünde bu alandaki başarı ortaya çıkmaktadır. Polisin bazı kazalara vekaleten savcı yardımcısı olarak atanmasında adli soruşturma alanındaki bu başarılı çalışmaların da etkisi olmuş olabileceği yadsınamaz. Anlaşıyor ki daha 1891 yılında adli soruşturmanın iyi yapılması için başlatılan hizmet içi eğitim amacına ulaşmıştır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	İbrahim Yılmaz			
Doğum Yeri:	Erdemli			
Doğum Tarihi:	05.08.1970			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu:				
Derece	Okul Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Esenpınar Köyü İlk Okulu			1978
Ortaöğretim	Erdemli İmam-Hatip Ortaokulu			1981
Lise	Kayseri İmam-Hatip Lisesi			1986
Lisans	S.Ü. Eğitim Fak. Tarih Bölümü / Polis Akademisi			1990 1991
Yüksek Lisans	Kafkas Üni. Sos. Bil. Ens.	Yakınçağ Tarihi		2011
Becerileri:				
İlgi Alanları:	Polis tarihi			
İş Deneyimleri:	E.G.M'de yöneticilik			
Aldığı Ödüller:				
Hakkında bilgi almak için önerebileceğim şahıslar	Prof. Dr. Alaattin Aköz Prof. Dr. Muhittin Tuş Prof. Dr. Doğan Yörük			
Tel:	0.505.2912910			
E-Posta:	ibrahim.yilmaz70@hotmail.com			
Adres				

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

BOA.(Başbakanlık Osmanlı Arşivleri) DH. (Dahiliye Nezareti) EUM. (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti) EMN. (Emniyet kalemi belgeleri) 95/3.

BEO (Bab-ı Ali Evrak Odası) 2147/161006

DH. EUM. MH.(Muhasebe kalemi) 60/126, 12/52, 238/44, 35/54, 40/9, 12/14.

DH. EUM.THR (Tahrirat kalemi belgeleri) 82/17, 1/10.

DH. İD (İdari kısım belgeleri) 65/19, 138/19.

DH. MUİ. (Muhaberat-ı Umumiye İdaresi belgeleri) 62-2/8.

DH.MKT (Mektubi Kalemi Defterleri) 2255/19.

DH. TMIK. (Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu) 4/27.

DH. ZB. (Zaptiye Nezareti Belgeleri) 335/118, 629/62.

EUM. MEM. (Memurin kalemi) 9/57, 18/42, 18/44, 24/4.

HRT.h (Haritalar) 323

TFR. I.A (Rumeli Müfettişliği Sadaret evrakı) 36/3508, 38/3722.

TFR. I.M. (Rumeli Müfettişliği müteferrik evrakı) 13/1271, 2/196.

TFR. I. SL.(Rumeli Müfettişliği Selanik evrakı) 205/20500, 211/21076, 169/16898, 203/20291, 212/21171, 29/2860, 32/3129, 71/7078, 18/1740, 34/3369, 194/19391, 215/21406, 109/10844, 21/2024, 191/19081, 53/5226.

THR. (Tahrirat Kalemi Belgeleri) 1/10, 82/10, 51/69, 82/17

Y.PRK. MK.(Yıldız perakende evrakı müfettişlikler ve komiserlikler tahriratı) 18/18.

Y.PRK. BŞK.(Mabeyn Başkitabeti) 80/28

Salnameler

H. 1310, 1311, 1314, 1315, 1316 Devlet Salnameleri

H. 1303, 1307, 1310, 1311, 1312, 1313, 1315, 1318, 1322, 1324, 1325 Selanik Salnameleri

Dönemin Gazete ve Dergileri

Polis Gazetesi, Polis Mecmuası, Selanik Gazetesi

Kitap ve Makaleler

ABBOTT, G. F. (2013). *Makedonya, 20. Yüzyılın Başında Balkanlarda Tarihsel Bir Gezi*. (Çev: Raşit Gürdilek), Ankara: Akılçelen Kitaplar.

ACUN, Fatma (2002). Klasik Dönem Eyalet Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulanması. *Türkler/ Osmanlı*, cilt: 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

AÇIKEL, Ali (2004). Ulak-Menzilhane Sistemi Çerçevesinde Tokat Menzilhanesi, (1690-1840), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt:19, sayı:2.

AKSU, Noemi Levy (2017). *Osmanlı İstanbul'unda Asayiş 1879-1909*, İstanbul, İletişim Yayınları.

ALKAN, Necmettin (2012). *Selanik'in Yükselişi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

ALYOT, Halim (2008). *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*. (II. Baskı), Ankara: Kozan Ofset.

ANASTASSIADOU, Meropi (2010). *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*. (II. Baskı), (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

AYDIN, Bilgin, İshak KESKİN (2008). Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*. (Ed. Halil İnalçık v.d.)

- BASKICI, Murat (202). Osmanlı Anadolu'sunda Sigorta Piyasası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt:57, sayı:4.
- BAŞTAV, Şerif (1970). XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihinin II. Murad (1421-1451) Devri Hadiseleri, *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, Cilt:28, Sayı: 1.2
- BİNGÖL, Sedat (2004). Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da Adli Tababete Dair Notlar, *AÜDTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:23 Sayı:36
- BİRİNCİ, Ali (1998). Türk Emniyet Teşkilatında İlkler, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:1 Sayı:3.
- CORCİ (1328). *Polis Mekatibine Mahsus Resimli Ameli ve Nazari Fenni Fotoğrafya*. Osmanlı Meziyet-i İktisadiye Matbaası.
- ÇADIRCI, Musa (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ÇEBİTÜRK, Hakan (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Polis Mevzuatı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- DELİLBAŞI, Melek (1963). Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 14.
- DELİLBAŞI, Melek (1987). Selanik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması. *Bellekten*, cilt: LI, sayı: 199.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1986). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- DİMİTRİADİS, Vassilis (1999). Via Egnatia Üzerindeki Vakıflar. *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*.(Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DÖNMEZER, Sulhi (1967). *Kriminoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- DÜNDAR, A. Nihat (1999). Osmanlı Yönetiminde 78, Cumhuriyet Döneminde 70 Yılı Geride Bırakan Bir Teşkilat “Polis Teşkilatı. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 401.
- ENGİN, Vahdettin (2013). *Asayiş, Sultan II. Abdülhamid’in İç Güvenlik Politikası*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- ERDOĞDU, Teyfur (2013). Osmanlı Polis Memurunun İdari Verimliliğini Düşüren Amiller Üzerine Bir Deneme, *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, (Ed. Muammer Gül, Mustafa Kandemir), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- ERGUT, Ferdan (2012). *Modern Devlet ve Polis*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- er- RAHMUNİ, Muhammed Şerif (2004). *İslam’da Polis Teşkilatı*. (Çev. Abdulkerim Ünalın) Diyarbakır: Gap Matbaacılık.
- FERİDUN, İbrahim (2010). *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye*. (Yayına haz: Muhittin Karakaya, Veysel K.Bilgiç), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- GEORGEON, François (2014). Müslüman ve Dönme Selanik, *Selanik 1850-1918*, (Der. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İstanbul, İletişim Yayınları.
- GÜL, Abdulkadir (2013). Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği), *EÜHFD*, cilt: XVII, s. 1-2.
- GÜNEŞ, Serkan (2012). Türk Toplumunu ve Otomobil, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı. 25.
- GÜRSOY, Solmaz (2013). İslamiyet’ten önce Türklerde Kolluk Hizmeti. *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, (Ed. Muammer Gül, Mustafa Kandemir), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1981). Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar. *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (1980). Osmanlı Bürokrasisinde Aklam ve Muamelat. *Osmanlı Araştırmaları II*. (Ed.Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath. W. Lowry)

- İNALCIK, Halil, (2006 a). Tanzimat Nedir? *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. İNALCIK, Halil, Mehmet SEYİTDANLIOĞLU), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- İNALCIK, Halil (2006 b). Murad II. *İslam Ansiklopedisi*, cilt:31
- İNALCIK, Halil (2013). *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, (Ed. Muammer GÜL, Mustafa KANDEMİR),Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- İPŞİRLİ, Mehmet (2008). Sadrazam. *İslam Ansiklopedisi*, cilt:35
- KAFESOĞLU, İbrahim (1984). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KALLEK, Cengiz (1998). Hisbe. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:18.
- KARAMAN, Özcan (2006). Demokratik Ülkelerde Polis ve Jandarma Temel Eğitimi: Türkiye Örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, cilt: 8, sayı: 2.
- KESER, Bilge (1999). Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:12.
- KIA, Mehrdad (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*. (Çev: Özgür Özol), İstanbul, Pozitif Yayınları.
- KIEL, Machiel (2009). Selanik, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36
- MAZOWER, Mark (2013). *Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler, 1430-1950*. (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul: Alfa Yayınları.
- MARUFOĞLU, Sinan (2011). Osmanlı Taşra Eyaletlerinde Hizmetler ve Ücretler. *History Studies*, 3/3.
- MUTLU, Cengiz (2013). Balkan Savaşları'ndan Sonra Selanik Musevileri (1912-1943). *History Studies*, Cilt:5, sayı 6.

- NASRULLAH, Mehmet, Mehmet Rüşdü, Mehmet Eşref, (2003). *Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları*. (Yay. Haz. Rahmi Tekin/ Yaşar Baş) İstanbul: Osav Yayınları.
- OKÇABOL, Derviş (1940). *Zabıta Tarihi*. Ankara: Polis Enstitüsü Yayınlarından.
- ORAT, Jülide A., Fadimana Çelik, (2011). Diyarbakır Vilayeti Hapishaneleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 11.
- ORHONLU, Cengiz (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- ORTAYLI, İlber (1975). Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30.
- ÖGEL, Bahaeddin (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Ankara: Kömen Yayınları.
- ÖLMEZ, Adem (2013). II. Meşrutiyet Döneminde Polisin Çalışma Biçimindeki Yenilikler. *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, (Ed. Muammer Gül, Mustafa Kandemir), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- ÖZBEK, Nadir (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nda, İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 16.
- ÖZÇELİK, Mücahit (2012). Mütareke Dönemi Türk Polis Teşkilatındaki Düzenlemeler. *Polis Bilimleri Dergisi*, cilt:14 (3).
- ÖZGER, Yunus (2012). Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvalde Kayıtlı Memurelerin Resmi Hal Tercümelere. *History Studies*, 4/1.12
- ÖZTOP, Fatih (2015). Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde “Adam Öldürme” Suçu: Aydın Vilayeti (1908-1916). *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı.3.
- PALABIYIK, Muhammet Hanefi (1991). İslam Devletlerinde Emniyet Teşkilatı. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- SCHOLEM, G.Gershom (1998). Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönemleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* cilt, (Çev Abdurrahman Küçük) Cilt:30 Sayı:1 1988.
- SÖNMEZ, Ali (2005). Polis Meclisinin Kuruluşu Ve Kaldırılışı. *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:24, sayı:37.
- SÖNMEZ, Ali (2006). Zaptiye Teşkilatının Düzenlenmesi. *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 25, sayı: 39.
- ŞAHİN, Eyüp (2013). Nevahi Polis Teşkilatı. *Tarihte Türk Polis Teşkilatı Sempozyumu*, (Ed: Muammer Gül, Mustafa Kandemir). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- TEMEL, Mehmet (2002). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi İle Mücadele. *Türkler Ansiklopedisi*, cilt:14, Yeni Türkiye Yayınları.
- TOK, Özen (2008). Osmanlı Dönemi Hekim- Hasta İlişkileri (Kadı Sicillerine Göre XVII. veXVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği). *Turkish Studies*, Sayı: 3/4, Yaz.
- TONGUR, Hikmet (1946). *Türkiye'de Genel Kolluk, Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*. Ankara: Kanaat Basımevi.
- TOUMARKINE, Alexandre (2007). Adli Doktorlar, Ruh Doktorları ve Şeyhler: Kummerau Olayı (1880) ve Bilirkişilik Meselesi. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar* (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- UZER, Tahsin (1999). *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- VAN, Nureddin (2012). II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Polis Teşkilatının Değişimi ve Dönüşümü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:34.
- VEİNSTEİN, Gilles (2014 a). Selanik'in Gizemi. *Selanik 1850-1918*, (Der. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İstanbul, İletişim Yayınları.

- VEİNSTEİN, Gilles (2014 b). Seküler Bir Paradoks. *Selanik 1850-1918*, (Der. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İstanbul, İletişim Yayınları.
- YAĞAR, Hasan (2002). Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci. *Türkler/Osmanlı*, cilt: 13, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- YARCI, Güler (2009). Osmanlı Polis Kıyafetleri ve Müteahhit Terziler (1908-1923). *Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, sayı: 2/2.
- YEROLYMPOS, Alexandra, Vassilis Colonas (2014). Kozmopolit Bir Kentleşme. *Selanik 1850-1918*, (Der. Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın), İstanbul, İletişim Yayınları.
- YILDIZ, Özlem (2012). 20. Yüzyıl Başlarında Selanik Limanında Deniz Ticareti. *ÇTTAD*, XII/24.
- YILMAZ, İbrahim (2012). 20. Yüzyıl Başlarında Konya Polis Teşkilatı. Konya:Yalçın Matbaa-Offset.
- YILMAZ, İbrahim (2015). Osmanlı Polis Okulları: Eğitim. *SÜTAD*, sayı:38.
- YILMAZ, Metin (2003). İslam Şurta Teşkilatı (Ortaya Çıkışı ve İşleyişi). *Doktora Tezi*, Samsun.
- YÖRÜK, Doğan (2013). XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle İlgili Düzenlemeler. *Prof. Dr. Nejat Göyünç'e ARMAĞAN*. Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

EKLER

Ek 1: XX. yüzyıl başlarında Selanik vilayet sınırları (Nasrullah v.d. 2003: 23)

Ek 4: Yeni kurulan kaza ve ilave 15 personel için ek ödenek talebi (1910)

مکتوبی قلمی
مکتوبی قلمی
علا

	نظراً	عروض			مجموعاً
تبریکات	۵	۹۱۰۰	مصارف	۱۱۲۰۰
مردود	۴	۱۲۴۰۰		موقوفات	۴۰۰
بیلگت	۱۴	۵۷۶۰۰		تفریحات	۹۰۰
				تعمیرات	۱۰۰۰۰
				عاج	۱۲۰۰
فوق المردود	۵۰۰	۱۰۰۰	ملکومات	۷۹۴۰
بیلگت	۹۷	۵۲۴۰۰		کلیات	۹۰۴۰۰
		۷۱۴۰۰			

Ek 5: Hamidiye Hastanesinde meydana gelen darp olayıyla ilgili Adem bin Osman'ın ifadesi (22 Haziran 1908)

